И. СТАЛИН

СЪЧИНЕНИЯ

5

РУСКОТО
ИЗДАНИЕ Е ОТПЕЧАТАНО
ПО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА
ЦЕНТРАЛНИЯ КОМИТЕТ
НА ВСЕСЪЮЗНАТА
КОМУНИСТИЧЕСКА
ПАРТИЯ (БОЛШЕВИКИ)

Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

ИНСТИТУТ МАРКС—ЕНГЕЛС—ЛЕНИН при ЦК на ВКП(б)

И. В. СТАЛИН

СЪЧИНЕНИЯ

★

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ

И.В.СТАЛИН

ТОМ

5

1921–1923

ПРЕДГОВОР

В петия том са включени произведенията на И. В. Сталин, писани през 1921—1923 година.

Основно съдържание на този том съставляват статиите, докладите и речите за задачите на партията по възстановяване на народното стопанство, за новите форми на съюза между работническата класа и селячеството при условията на непа, за укрепване на организационното и идейното единство на партията, за формите и методите за свързване на партията с масите („Нашите разногласия", „За предстоящите задачи на комунизма в Грузия и Закавказието", „Перспективи", докладите на X и XII конгреси на партията).

В този том са поместени планът-чернова за брошурата „Относно политическата стратегия и тактика на руските комунисти" и статиите „Партията преди и след завземането на властта", „Към въпроса за стратегията и тактиката на руските комунисти", в които И. В. Сталин развива ленинското учение за политическата стратегия и тактика на Болшевишката партия.

Значителна част от произведенията, които влязоха в петия том, е посветена на развитието на теорията по националния въпрос, на националната политика на Болшевишката партия, на строителството на съветската многонационална държава и на разработката на основните положения на първата конституция на СССР (тезисите за X и XII конгреси на партията, докладите пред X и XII конгреси на партията и пред четвъртото съвещание на

ЦК на РКП(б) с отговорните партийни работници от националните републики и области, докладите пред X Всеруски конгрес на Съветите и I конгрес на Съветите на СССР, статиите „Към постановка на националния въпрос“, „Октомврийската революция и националната политика на руските комунисти“ и др.).

В този том за първи път се публикуват: „Относно политическата стратегия и тактика на руските комунисти“ — план-чернова за брошура; „Проектоплатформа по националния въпрос“; докладът „Практически мероприятия по провеждане резолюциите на XII конгрес на партията по националния въпрос“, заключителното слово по доклада и отговорът по изказванията на IV съвещание на ЦК на РКП(б) с отговорните партийни работници от националните републики и области.

Институт Маркс—Енгелс—Ленин
при ЦК на ВКП(б)

1921–1923

РЕЧ
ПРИ ОТКРИВАНЕ СЪВЕЩАНИЕТО НА КОМУНИСТИТЕ НА ТЮРКСКИТЕ НАРОДИ НА РСФСР [1]

1 януари 1921 г.

(Протоколни бележки)

Като открива съвещанието и след като отбелязва незадоволителността на работата на Централното бюро, подлежащо на преизбиране, другарят *Сталин* преминава към кратка характеристика на условията за развитие на комунизма сред тюркските народи на РСФСР.

Развитието на комунизма в Русия има дълга история на теоретическа работа и теоретическа борба вътре в руския социализъм, която продължи няколко десетилетия. В резултат на тази борба се оформи сплотена група от ръководни елементи, достатъчно силни в теорията и издържани в принципиално отношение, за да водят след себе си партийните маси.

За разлика от това, комунизмът в източната част на нашата страна се зароди неотдавна, в хода на практическата революционна борба за социализъм, без предварителен теоретичен стадий на развитие. Оттук — теоретичната слабост на тюркския комунизъм—слабост, която може да бъде отстранена само чрез създаване на принципна комунистическа литература на тюркските езици в нашата страна.

В историята на развитието на руския комунизъм борбата с националистическия уклон никога не е имала сериозно значение. Като управляваща нация в миналото, русите изобщо, руските комунисти по-специално, не бяха подлагани на национално потисничество, нямаха работа — казано въобще — с националистически тенденции в своята среда, ако не се смятат известни настроения към „великодържавен шовинизъм“, и затова на тях не им се наложи,

или почти не им се наложи, да преодоляват тези тенденции.

За разлика от това, комунистите-тюрки, синове на потиснати народи, минали през стадия на национално потисничество, през цялото време имаха и продължават да имат работа с националистическия уклон, с националистически отживелици в своята среда, чието преодоляване представлява непосредствена задача за тюркските комунисти. Това обстоятелство, несъмнено, служи като спънка за кристализиране на комунизма в източната част на нашата страна.

Но комунизмът в източния край има и своята благоприятна страна. За практическо провеждане на социализма руските комунисти нямаха на свое разположение, или почти съвсем нямаха, опита на напредналите европейски страни (Европа даде опит главно на парламентарна борба), поради което на тях им се наложи да прокарват път към социализма, така да се каже, със собствени средства, при редица неизбежни грешки.

За разлика от това, тюркският комунизъм, зародил се в хода на практическата борба за социализъм, рамо до рамо с руските другари, имаше възможност да използува практическия опит на руските другари, като избегне грешките. Това обстоятелство служи като гаранция, че комунизмът в източния край има всички шансове за развитие и укрепване с бързо темпо.

Всички тези обстоятелства определиха сравнително меката политика на ЦК на партията по отношение на все още младия тюркски комунизъм, насочена към подпомагане последователните комунистически елементи в източния край в тяхната борба със споменатите по-горе слабости и недостатъци на тюркския комунизъм.

Централното бюро е онзи апарат, чрез който трябва да бъдат проведени мерките за борба с националистическите отживелици и мерките за теоретическо укрепване на комунизма в източната част на нашата страна.

„Правда“ брой 6,
12 януари 1921

НАШИТЕ РАЗНОГЛАСИЯ

Нашите разногласия по въпроса за профсъюзите не лежат в областта на принципното оценяване на профсъюзите. Често цитираните от Троцки известни пунктове на нашата програма за ролята на профсъюзите и резолюцията на IX конгрес на партията за профсъюзите[2] си остават (и ще си останат) в сила. Никой не спори, че профсъюзите и стопанските органи трябва да проникват и ще проникват взаимно един в друг („срастване"). Никой не спори, че сегашният момент на стопанско възраждане на страната диктува постепенно превръщане, засега още само на думи, на производствените съюзи в действително производствени съюзи, способни да поставят на крака основните отрасли на нашата промишленост. Накратко, нашите разногласия не са принципни разногласия.

Също тъй малко нашите разногласия засягат въпроса за необходимостта от трудова дисциплина в профсъюзите и сред работническата класа изобщо. Приказките относно това, че една част от нашата партия „изпуска из ръце юздите" и предоставя масите на играта на стихийните сили — са резултат на недомислие. Ръководната роля на партийните елементи вътре в профсъюзите и на профсъюзите вътре в работническата класа остава неоспорима истина.

Още по-малко нашите разногласия засягат въпроса за състава на ЦК на профсъюзите и на ВЦСПС от гледна точка на качеството. Всички са съгласни относно това, че съставът на тези институти съвсем не е идеален, че

съюзите са опустошени от редица военни и други мобилизации, че на съюзите трябва да се върнат старите им работници, да се влеят нови, трябва да им се предоставят технически средства и т. н.

Не, не в тази област лежат нашите разногласия.

I

ДВА МЕТОДА НА ПОДХОЖДАНЕ КЪМ РАБОТНИЧЕСКИТЕ МАСИ

Нашите разногласия лежат в областта на въпросите относно *способите* за укрепване на трудовата дисциплина сред работническата класа, относно *методите* на подхождане към работническите маси, въвличани в работата за възраждане на промишлеността, относно *пътищата* за превръщане на сегашните слаби профсъюзи в мощни съюзи, действително производствени, способни да възродят нашата промишленост.

Съществуват два метода: метод на *принуждаване* (военен метод) и метод на *убеждаване* (профсъюзен метод). Първият метод съвсем не изключва елементите на убеждаването, но елементите на убеждаването са подчинени тук на изискванията на метода на принуждението и представляват за него помощно средство. Вторият метод, от своя страна, не изключва елементите на принуждението, но елементите на принуждението са подчинени тук на изискванията на метода на убеждаването и представляват за него помощно средство. Да се смесват тези два метода е също така недопустимо, както е недопустимо да се струпват в един куп армията и работническата класа.

Една група партийни работници, начело с Троцки, опиянена от успехите на военните методи в армейската среда, смята, че може и трябва да се присадят тези методи в работническата среда, в профсъюзите, за да се постигнат също такива успехи в укрепването на съюзите, във възраждането на промишлеността. Но тази група забравя, че армията и работническата класа представляват две различни среди, че методът, пригòден за армията, може да се окаже непригòден, вреден за работническата класа и нейните профсъюзи.

Армията не е еднородна величина, тя се състои от две основни социални групи — селяни и работници, — от които първите преобладават над вторите няколко пъти. Като обосноваваше необходимостта да се прилагат в армията предимно методите на принудата, VIII конгрес[3] на партията изхождаше от това, че нашата армия се състои главно от селяни, че селяните не ще тръгнат да се борят за социализъм, че тях може и трябва да ги заставят да се борят за социализъм, прилагайки методите на принудата. Оттук израснаха такива чисто военни способи за въздействие като системата на комисари с политотдели, ревтрибунали*, дисциплинарни наказания, повсеместно назначаване и т. н.

В противоположност на армията работническата класа представлява еднородна социална среда, предразположена, по силата на икономическото положение, към социализъм, лесно поддаваща се на комунистическа агитация, доброволно организираща се в профсъюзи и представляваща, поради всичко това, основата, солта на Съветската държава. Не е чудно, поради това, че преобладаващото прилагане методите на убеждаването легна в основата на практическата работа на нашите производствени профсъюзи. Оттук израснаха такива чисто профсъюзни методи на въздействие като разяснението, масовата пропаганда, развиването инициативата и самодейността на работническите маси, изборността и т. н.

Грешката на Троцки се състои в това, че той подценява разликата между армията и работническата класа, поставя на една дъска военните организации и профсъюзите, опитва се, вероятно по инерция, да пренесе военните методи от армията в профсъюзите, в работническата класа.

„Голото противопоставяне — казва Троцки в един от документите — на военните методи (заповед, наказание) срещу професионалистките методи (разяснение, пропаганда, самодейност) представлява от себе си проява на кауцкианско-меншевишко-есеровски предразсъдъци . . . Самото противопоставяне на трудовата и военната организация в работническата държава представлява от себе си позорна капитулация пред кауцкианството."

* — революционни трибунали, революционни съдилища. *Бълг. ред.*

Така говори Троцки.

Ако се абстрахираме от ненужната словесност за „кауцкианство", „меншевизъм" и т. н., ясно е, че Троцки не е разбрал разликата между работническите и военните организации, не е разбрал, че противопоставянето на военните методи срещу демократическите (профсъюзните) методи *в момент на ликвидиране на войната и възраждане на промишлеността* е необходимо, неизбежно, че поради това пренасянето на военните методи в профсъюзите е погрешно, вредно.

Това неразбиране е легнало в основата на излезлите неотдавна полемични брошури на Троцки относно профсъюзите.

В това неразбиране е източникът за грешките на Троцки.

II

СЪЗНАТЕЛЕН ДЕМОКРАТИЗЪМ И ПРИНУДИТЕЛЕН „ДЕМОКРАТИЗЪМ"

Някои мислят, че приказките за демократизъм в профсъюзите са празна декламация, мода, предизвикана от някои явления на вътрешнопартийния живот, че с време „бръщолевенето" за демократизъм ще омръзне и всичко ще тръгне „по старому".

Други смятат, че демократизмът в профсъюзите е всъщност отстъпка, принудителна отстъпка пред исканията на работниците, че тук ние имаме работа по-скоро с дипломация отколкото с истинско, същинско дело.

Излишно е и да се казва, че и едните, и другите другари дълбоко се заблуждават. Демократизмът в профсъюзите, т. е. онова, което е прието да се нарича „нормални методи на пролетарска демокрация в съюзите" — е присъщият на масовите работнически организации съзнателен демократизъм, който предполага *съзнаване* на необходимостта и полезността от системно прилагане методите на убеждаване към милионите на работническите маси, организирвани в профсъюзи. Без такова съзнание демократизмът се превръща в празен звук.

Докато имаше война и опасността стоеше пред вратите ни, призивите на нашите организации „в помощ на фронта“ срещаха жив отзвук сред работниците, защото опасността от гибел беше твърде осезателна, защото тази опасност имаше съвършено конкретна и за всички очевидна форма във вид на армиите на Колчак, Юденич, Деникин, Пилсудски, Врангел, които се движеха напред и възстановяваха властта на помешчиците и капиталистите. Да бъдат вдигнати масите тогава не беше трудно. Но сега, когато военната опасност е премахната, а новата опасност, стопанската опасност (стопанската разруха) съвсем не е тъй осезателна за масите, да бъдат вдигнати широките маси само с призиви е невъзможно. Разбира се, недостигът от хляб и манифактура се чувствува от всички, но, първо, хората все пак смогват, и тъй или инак си намират и хляб, и манифактура, поради което опасността от недостига на хляб и недостига на стоки съвсем не шиба масите така, както ги шибаше военната опасност; второ, никой не ще започне да твърди, че стопанската опасност (недостигът от локомотиви, машини за селското стопанство, за текстилните фабрики, за металургическите заводи, недостигът от съоръжения за електростанциите и т. н.) е също толкова реална за съзнанието на масите както военната опасност в неотдавнашното минало. За да раздвижим милионите на работническата класа срещу стопанската разруха, необходимо е да повдигнем инициативата, съзнателността, самодейността на широките маси, необходимо е да ги *убедим* с конкретни факти, че стопанската разруха представлява също такава реална и смъртна опасност, каквато представляваше вчера военната опасност, необходимо е да привлечем милионите работници в делото за възраждане на производството чрез демократично изградени профсъюзи. Само по такъв начин борбата на стопанските органи със стопанската разруха може да се превърне в кръвно дело на цялата работническа класа. Без това не може да се победи на стопанския фронт.

Накратко: съзнателният демократизъм, методът на пролетарската демокрация вътре в съюзите е единствено правилният метод на производствените профсъюзи.

С този демократизъм няма нищо общо принудителният „демократизъм“.

Като четеш брошурата на Троцки „Ролята и задачите на профсъюзите“, можеш да помислиш, че Троцки всъщност е „също“ за „демократическия“ метод. На това основание някои другари мислят, че въпросът за методите на работа в профсъюзите не е предмет на нашите разногласия. Но това е съвсем невярно. Защото „демократизмът“ на Троцки е принудителен, половинчат, безпринципен и като такъв само допълня военно-бюрократическия метод, непригоден за профсъюзите.

Съдете сами.

В началото на м. ноември 1920 г. ЦК постановява, а комунистическата фракция на V Всеруска конференция на профсъюзите провежда решението, че „е необходима най-енергична и планомерна борба с израждането на централизма и военизираните форми на работа в бюрократизъм, самоуправство, казионщина и дребнава опека над профсъюзите ... че и за Цектрана (ЦК на транспортните работници, ръководен от Троцки) времето на специфичните методи на управление, в името на които бе създаден Главполитпуть, породени от особените условия, почва да отминава“, че поради това комунистическата фракция на конференцията „препоръчва на Цектран да усили и развие нормалните методи на пролетарска демокрация вътре в съюза“, като задължава Цектран „да вземе дейно участие в общата работа на ВЦСПС, като влезе в неговия състав при еднакви с другите съюзни организации права“ (виж „Правда“ брой 255). Но Троцки и Цектран въпреки това постановление, през целия месец ноември продължават да провеждат старата полубюрократическа-полувоенна линия, като се опират по старому на Главполитпуть и Главполитвод, като се опитват да „претръскат“, да разкъсат ВЦСПС, като защищават привилегированото положение на Цектран в редицата на другите професионални организации. Нещо повече, в писмо „до членовете на Политбюро на ЦК“ от 30 ноември Троцки също така „неочаквано“ заявява, че „Главполитвод ... в най-близките два-три месеца *в никакъв случай* не може да бъде разформиран“. И какво? Шест

дни след това писмо (на 7 декември) същият този Троцки пак толкова „неочаквано“ гласува в ЦК за „незабавно ликвидиране на Главполитпуть и Главполитвод, като всички техни сили и средства бъдат прехвърлени към профорганизацията върху началата на нормалния демократизъм“. И гласува той за това заедно с 8 членове на ЦК срещу 7 негови членове, които смятат ликвидирането на тези учреждения за още недостатъчно и искат, освен това, да бъде изменен сегашният състав на Цектран. За да спаси сегашния състав на Цектран, Троцки гласува за ликвидиране на политическите главки* в Цектран.

Какво се е изменило през тези шест дни? Може би железничарите и работниците по водния транспорт през тези шест дни са пораснали дотолкова, че Главполитпуть и Главполитвод са престанали да бъдат необходими за тях? Или може би през този кратък период е станало важно изменение във вътрешната или външната политическа обстановка? Разбира се, не. Работата е в това, че работниците по водния транспорт поискаха решително от Цектран да бъдат ликвидирани политическите главки и да бъде изменен съставът на Цектран, и групата на Троцки, боейки се от провал и желаейки да запази поне стария състав на Цектран, бе принудена да отстъпи, да се съгласи на частични отстъпки, които впрочем не удовлетвориха никого.

Такива са фактите.

Едва ли е нужно да се доказва, че този принудителен, половинчат, безпринципен „демократизъм“ няма нищо общо с онези „нормални методи на пролетарски демократизъм вътре в съюзите“, които ЦК на партията препоръча още в началото на м. ноември и които са така необходими за възраждането на нашите производствени профсъюзи.

* * *

В своето заключително слово пред дискусионното събрание на комунистическата фракция на конгреса на Съветите[4] Троцки протестираше против внасянето на политически елемент в споровете за профсъюзите, като твър-

* — главни комитети, главни управления. *Бълг. ред.*

деше, че политиката тук няма място. Трябва да се каже, че тук Троцки съвсем не е прав. Едва ли е нужно да се доказва, че в работническо-селската държава нито едно важно решение, което има общодържавно значение, особено ако то се отнася непосредствено до работническата класа, не може да бъде проведено без да се отрази то така или иначе върху политическото състояние на страната. И изобщо смешно и несериозно е да се отделя политиката от икономиката. Но именно затова е необходимо всяко такова решение да бъде преценявано предварително *и* от политическа гледна точка.

Съдете сами.

Сега може да се смята за доказано, че методите на Цектран, ръководен от Троцки, са осъдени от самата практика на Цектран. Като ръководеше Цектран и въздействуваше чрез Цектран върху другите съюзи, Троцки искаше да постигне съживяване и възраждане на съюзите, въвличане на работниците в делото за възраждане на промишлеността. А какво постигна той на дело? Конфликт с множинството от комунистите вътре в профсъюзите, конфликт на повечето профсъюзи с Цектран, фактическо разцепление на Цектран, озлобление на професионално-организираните работници от „низините“ против „комисарите“. С други думи, не само не се постигна възраждане на съюзите, но дори и самият Цектран започна да се разлага. Несъмнено е, че ако методите на Цектран бяха пренесени и в другите съюзи, там би се получила също такава картина на конфликти, разцепление и разложение. В резултат ние бихме имали безпътица и разцепление в работническата класа.

Може ли политическата партия на работническата класа да отмине тези факти? Може ли да се твърди, че за политическото състояние на нашата страна е безразлично дали имаме работа със сплотена в единни профсъюзи работническа класа или с разделена на различни враждебни една на друга групи класа? Може ли да се казва, че при преценяване методите за подхождане към масите политическият момент не трябва да играе никаква роля, че политиката тук няма място?

Ясно е, че не може.

РСФСР и съюзните й републики имат сега около 140 милиона население. От тях 80% са селяни. За да се управлява такава страна, необходимо е да имаме на страната на Съветската власт твърдото доверие на работническата класа, защото само чрез работническата класа и със силите на работническата класа може да се ръководи такава страна. Но за да се запази и укрепи доверието на мнозинството от работниците, необходимо е системно да се развива съзнателността, самодейността, инициативата на работническата класа, необходимо е системно да се възпитава работническата класа в духа на комунизма, като се организира в профсъюзи, като се въвлича в изграждането на комунистическото стопанство.

Осъществяването на тази задача чрез методите на принудата и „претръскване“ на съюзите отгоре очевидно не е възможно, тъй като тези методи внасят разцепление в работническата класа (Цектран!) и пораждат недоверие към Съветската власт. Освен това, не е трудно да се разбере, че чрез методите на принуждението, общо казано, е немислимо да се развие нито съзнателността на масите, нито тяхното доверие към Съветската власт.

Ясно е, че само чрез „нормалните методи на пролетарска демокрация вътре в съюзите“, само чрез методите на убеждаване ще може да бъде осъществена задачата за сплотяване на работническата класа, за повдигане на нейната самодейност и за укрепване на нейното доверие към Съветската власт — доверие, тъй необходимо днес, за да се вдигне страната на борба със стопанската разруха.

Както виждате, политиката говори също за методите на убеждаване.

5 януари 1921 г.

„Правда“ брой 12,
19 януари 1921 г.

Подпис: И. Сталин.

ОТНОСНО ПРЕДСТОЯЩИТЕ ЗАДАЧИ НА ПАРТИЯТА ПО НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС

Тезиси за X конгрес на РКП (б), утвърдени от ЦК на партията[5]

I

КАПИТАЛИСТИЧЕСКИЯТ СТРОЙ И НАЦИОНАЛНОТО ПОТИСНИЧЕСТВО

1. Съвременните нации представляват продукт на определена епоха — епохата на възхождащия капитализъм. Процесът на ликвидиране на феодализма и развиване на капитализма е същевременно и процес на групиране на хората в нации. Англичаните, французите, германците, италианците се групираха в нации при победоносното развитие на тържествуващия над феодалната раздробеност капитализъм.

2. Там, дето образуването на нации общо взето съвпадна по време с образуването на централизирани държави, нациите, естествено, се облякоха в държавна обвивка, развиха се като самостоятелни буржоазни национални държави. Така ставаше в Англия (без Ирландия), Франция, Италия. В Източна Европа, напротив, образуването на централизирани държави, ускорено от нуждите на самоотбраната (нашествието на турците, монголите и т. н.), се извърши преди ликвидирането на феодализма, сиреч преди образуването на нациите. Поради това нациите тук не се развиха и не можеха да се развият в национални държави, а образуваха няколко смесени, многонационални буржоазни държави, състоящи се обикновено от една силна, господствуваща нация и няколко слаби, подчинени. Такива са: Австрия, Унгария, Русия.

3. Националните държави като Франция и Италия, които на първо време се опираха главно на своите собствени национални сили, не познаваха, общо казано, национално потисничество. В противоположност на това, многонационалните държави, изграждащи се върху господството на една нация, по-точно на нейната господствуваща класа, над останалите нации, представляват първоначалната родина и основната арена на национално потисничество и на национални движения. Противоречията между интересите на господствуващата нация и интересите на подчинените нации са онези противоречия, без чието разрешаване е невъзможно устойчиво съществуване на многонационалната държава. Трагедията на многонационалната буржоазна държава се състои в това, че тя не е в състояние да разреши тези противоречия, че всеки неин опит да „изравнява" нациите и да „предпази" националните малцинства, при запазване на частната собственост и на класовото неравенство, завършва обикновено с нов неуспех, с ново изостряне на националните стълкновения.

4. По-нататъшното разрастване на капитализма в Европа, нуждата от нови пазари за пласиране на стоки, търсенето на суровини и топливо, най-сетне развитието на империализма, износът на капитал и необходимостта от осигуряване на големите морски и железни пътища доведоха, от една страна, до завземане на нови територии от старите национални държави и до превръщане на последните в многонационални (колониални) държави с присъщото на тях национално потисничество и национални стълкновения (Англия, Франция, Германия, Италия), от друга страна — усилиха сред господствуващите нации на старите многонационални държави стремежа не само към запазване на старите държавни граници, но и към разширяване на тези последните, към подчиняване на себе си нови (слаби) националности за сметка на съседни държави. По този начин националният въпрос бе разширен и, в края на краищата, слят от самия ход на нещата с общия въпрос за колониите, а националното потисничество от вътрешнодържавен въпрос бе превърнат в междудържавен въпрос, във въпрос за борба (и

война) на „великите" империалистически държави за подчиняване на слабите, непълноправни националности.

5. Империалистическата война, която разкри до корените непримиримите национални противоречия и вътрешната несъстоятелност на буржоазните многонационални държави, доведе до крайно изостряне на националните конфликти вътре в самите победили колониални държави (Англия, Франция, Италия), до пълно разпадане на победените стари многонационални държави (Австрия, Унгария, Русия до 1917 г.) и най сетне — като най-„радикално" разрешаване на националния въпрос от буржоазията — до образуване на нови буржоазни национални държави (Полша, Чехословакия, Югославия, Финландия, Грузия, Армения и др.). Но образуването на нови самостоятелни национални държави не установи и не можеше да установи мирно съжителство между националностите, не премахна и не можеше да премахне нито националното неравенство, нито националното потисничество, тъй като новите национални държави, които се основават върху частната собственост и класовото неравенство, не могат да съществуват:

а) без потискане на своите национални малцинства (Полша — която потиска белоруси, евреи, литовци, украинци; Грузия — която потиска осетини, абхазци, арменци; Югославия — която потиска хървати, босненци, и т. н.);

б) без разширяване на своята територия за сметка на съседите, което предизвиква конфликти и войни (Полша против Литва, Украйна, Русия; Югославия против България; Грузия против Армения, Турция и т. н.);

в) без да се подчиняват на „великите" империалистически държави във финансово, икономическо и военно отношение.

6. По този начин следвоенният период открива неутешителна картина на национална вражда, неравенство, потисничество, конфликти, войни, империалистически зверства от страна на нациите от цивилизованите страни както в отношенията им една към друга, така и към непълноправните народи. От една страна, няколко „велики" държави, които потискат и експлоатират цялата маса от

зависими и „независими“ (фактически напълно зависими) национални държави, и борба на тези държави помежду им за монопол върху експлоатацията на националните държави. От друга страна, борба на националните държави, зависими и „независими“, против непоносимия гнет на „великите“ държави; борба на националните държави помежду им за разширяване на своята национална територия; борба на националните държави, на всяка поотделно, против своите потиснати национални малцинства. Най-сетне, засилване на освободителното движение на колониите против „великите“ държави и изостряне на националните конфликти както вътре в тези държави, така и вътре в националните държави, които имат в своя състав, по правило, редица национални малцинства.

Такава е „картината на мира“, оставена в наследство от империалистическата война.

Буржоазното общество се оказа напълно банкрутирало в делото по разрешаване на националния въпрос.

II

СЪВЕТСКИЯТ СТРОИ И НАЦИОНАЛНАТА СВОБОДА

1. Ако частната собственост и капиталът неизбежно разединяват хората, разпалват националната вражда и усилват националното потисничество, то колективната собственост и трудът също тъй неизбежно сближават хората, подриват националната вражда и унищожават националното потисничество. Съществуването на капитализма без национално потисничество е също тъй немислимо, както е немислимо съществуването на социализма без освобождаване на потиснатите нации, без национална свобода. Шовинизмът и националната борба са неизбежни, неминуеми, докогато селячеството (и изобщо дребната буржоазия), пълно с националистически предразсъдъци, върви след буржоазията и, обратно, националният мир и националната свобода могат да бъдат смятани за осигурени, ако селячеството върви след пролетариата, т. е. ако е осигурена диктатурата на пролетариата. Ето защо победата на Съветите и установяването на диктатурата на пролетариата са основното условие за унищо-

жаване на националното потисничество, установяване на национално равенство, осигуряване правата на националните малцинства.

2. Опитът на съветската революция напълно потвърждава това положение. Установяването на съветския строй в Русия и провъзгласяването правата на нациите за държавно отделяне промениха основно отношенията между трудовите маси на националностите в Русия, подкопаха старата национална вражда, лишиха от почва националното потисничество и завоюваха за руските работници доверието на техните инонационални братя не само в Русия, но и в Европа и в Азия, доведоха това доверие до ентусиазъм, до готовност да се борят за общото дело. Образуването на съветски републики в Азербайджан, в Армения доведе до същите резултати, като унищожи националните стълкновения и разреши „вековната“ вражда между турските и арменските, между арменските и азербайджанските трудещи се маси. Същото трябва да се каже по повод временната победа на Съветите в Унгария, Бавария, в Латвия. От друга страна, може да се каже с увереност, че руските работници не биха могли да победят Колчак и Деникин, а Азербайджанската и Арменската републики не биха могли да стъпят здраво на крака без ликвидирането на националната вражда и националното потисничество в своя дом, без доверието и ентусиазма към тях от страна на трудещите се маси от националностите на Запада и Изтока. Укрепването на съветските републики и унищожаването на националното потисничество представляват две страни на един и същ процес на освобождаване на трудещите се от империалистическо робство.

3. Но съществуването на съветски републики, макар и най-незначителни по размери, представлява смъртна опасност за империализма. Тази опасност се състои не само в това, че съветските републики, скъсали с империализма, са се превърнали от колонии и полуколонии в действително самостоятелни държави и с това са лишили империалистите от къс територия в повече и от повече доходи, но преди всичко в това, че самото съществуване на съветските републики, всяка крачка на тези републики

по пътя към потискане на буржоазията и укрепване на диктатурата на пролетариата е най-силна агитация против капитализма и империализма, агитация за освобождаване на зависимите страни от империалистическо робство, непреодолим фактор за разлагане и дезорганизиране на капитализма във всичките му видове. Оттук неизбежността на борбата на „великите“ империалистически държави против съветските републики, стремежът на „великите“ държави да унищожат тези републики. Историята на борбата на „великите“ държави срещу Съветска Русия, които повдигат срещу нея едно крайгранично буржоазно правителство след друго, една група контрареволюционни генерали след друга, които усърдно я блокират и се стараят изобщо да я изолират икономически — красноречиво говори за това, че при дадените международни отношения, в обстановката на капиталистическо обкръжение, нито една съветска република, взета отделно, не може да се смята гарантирана от икономическо изтощение и военен разгром от страна на световния империализъм.

4. Ето защо изолираното съществуване на отделните съветски републики е неустойчиво, несигурно поради това, че тяхното съществуване е застрашено от капиталистическите държави. Общите интереси на отбрана на съветските републики, от една страна, задачата за възстановяване на разрушените от войната производителни сили, от друга страна, и необходимото продоволствено подпомагане на бедните откъм зърнени храни съветски републики от страна на зърнопроизводителните, от трета страна — повелително налагат държавен съюз на отделните съветски републики като единствен път за спасяване от империалистическо робство и национално потисничество. Освободилите се от „своята“ и „чуждата“ буржоазия национални съветски републики могат да отстоят своето съществуване и да победят съединените сили на империализма само като се обединят в тесен държавен съюз, или те съвсем не ще победят.

5. Федерацията на съветските републики, основана върху общността на военното и стопанското дело, е онази обща форма на държавен съюз, която дава възможност:

а) да се осигури целостта и стопанското развитие както на отделните републики, така и на федерацията като цяло;

б) да се обхване цялото разнообразие на бита, културата и икономическото състояние на различните нации и народности, които се намират на различни степени на развитие, и съобразно с това да се прилага един или друг вид федерация;

в) да се уреди мирно съжителство и братско сътрудничество на нациите и народностите, свързали така или иначе своята съдба със съдбата на федерацията.

Опитът на Русия с прилагането на различни видове федерация, с преминаването от федерация, изградена върху съветска автономия (Киргизия, Башкирия, Татария, Горци, Дагестан), към федерация, основана върху договорни отношения с независимите съветски републики (Украйна, Азербайджан), и с допускането на промеждутъчни степени между тях (Туркестан, Белорусия) — потвърди изцяло пълната целесъобразност и гъвкавост на федерацията като обща форма на държавен съюз между съветските републики.

6. Но федерацията може да бъде трайна, а резултатите от федерацията — действителни, само в случай че тя се опира върху взаимното доверие и доброволното съгласие на влизащите в нея страни. Ако РСФСР е единствената в света страна, дето успя опитът за мирно съжителство и братско сътрудничество на цяла редица нации и народности, това се дължи на обстоятелството, че тук няма нито господствуващи, нито подчинени, нито метрополия, нито колонии, нито империализъм, нито национално потисничество — тук федерацията се изгражда върху взаимното доверие и доброволния стремеж на трудещите се маси на различните нации към съюз. Този доброволен характер на федерацията непременно трябва да бъде запазен и занапред, защото само такава федерация може да се превърне в преходна форма към онова висше единство на трудещите се от всички страни в единно световно стопанство, необходимостта от което става все повече и повече осезателна.

III

ПРЕДСТОЯЩИ ЗАДАЧИ НА РКП

1. РСФСР и свързаните с нея съветски републики имат около 140 милиона население. От тях невеликорусите са около 65 милиона (украинци, белоруси, киргизи, узбеки, тюркмени, таджики, азербайджанци, поволжски татари, кримски татари, бухарци, хивинци, башкирци, арменци, чеченци, кабардинци, осетини, черкези, ингуши, карачаевци, балкарци,* калмици, карелци, аварци, даргинци, кази-кумухци, кюринци, кумики,** мари, чуваши, вотяки, немци от Поволжието, буряти, якути и др.).

Политиката на царизма, политиката на помешчиците и на буржоазията по отношение на тези народи се състоеше в това, да убие сред тях наченките на всякаква държавност, да осакатява тяхната култура, да потиска езика им, да ги държи в невежество и, най-сетне, по възможност да ги поруси. Резултатът от тази политика е неразвитостта и политическата изостаналост на тези народи.

Сега, когато помешчиците и буржоазията са съборени, а Съветската власт е провъзгласена от народните маси и в тези страни, задачата на партията се състои в това, да помогне на трудовите маси на невеликоруските народи да догонят отишлата напред Централна Русия, да им помогне:

а) да развият и укрепят у себе си съветската държавност във форми, които съответствуват на националния облик на тези народи;

б) да организират у себе си действуващи на роден език съд, администрация, стопански органи, органи на властта, съставени от местни хора, които познават бита и психологията на местното население;

в) да развият у себе си печат, училище, театър, клубно дело и изобщо културно-просветни учреждения на роден език.

2. Ако от тези 65 милиона невеликоруско население се изключат Украйна, Белорусия, незначителна част от

---

* Последните седем народности се обединяват в групата „Горци".

** Последните пет народности се обединяват в групата „Дагестанци".

Азербайджан, Армения, преминали в една или друга степен период на промишлен капитализъм, остават около 25 милиона предимно тюркско население (Туркеста́н, по-голямата част от Азербайджан, Дагестан, горци, татари, башкирци, киргизци и др.), които не са успели да минат през капиталистическо развитие, нямат или почти нямат свой промишлен пролетариат, запазили в повечето случаи скотовъдното стопанство и патриархално-родовия бит (Киргизия, Башкирия, Северен Кавказ) или неотишли по-далеч от първобитните форми на полупатриархалния-полуфеодалния бит (Азербайджан, Крим и др.), но вече въвлечени в общото руско, съветското развитие.

Задачата на партията по отношение на трудовите маси на тези народи (покрай означената в точка 1 задача) се състои в това, да им помогне да ликвидират отживелиците на патриархално-феодалните отношения и да ги приобщи към строителството на съветското стопанство върху основата на трудовите селски Съвети чрез създаване сред тези народи на здрави комунистически организации, способни да използуват опита на руските работници и селяни в съветско-стопанското строителство и умеещи заедно с това да държат сметка в своята строителна работа за всички особености на конкретната икономическа обстановка, на класовия строеж, на културата и бита на всяка дадена националност, без механическо пресаждане на икономическите мероприятия на Централна Русия, пригодни само за друга — по-висока — степен на стопанско развитие.

3. Ако се изключат от тези 25 милиона, предимно тюркско население, Азербайджан, по-голямата част от Туркестан, татарите (поволжски и кримски), Бухара, Хива, Дагестан, част от горците (кабардинци, черкези, балкарци) и някои други националности, вече оседнали и прикрепили се здраво към определена територия, остават около 6 милиона киргизи, башкирци, чеченци, осетини, ингуши, чиито земи са служили до последно време като обект за колонизация от страна на руските преселници, които вече са успели да им отнемат най-добрите орни участъци и ги изтласкват системно в безплодните пустини.

Политиката на царизма, политиката на помешчиците и буржоазията се състоеше в това, да настани в тези райони повече кулашки елементи измежду руските селяни и казаци, като превърне тези последните в сигурна опора на великодържавните стремежи. Резултатът от тази политика е постепенното измиране на изтласкваните в затънтените краища местни жители кореняци (киргизи, башкирци).

Задачата на партията по отношение на трудовите маси на тези народности (покрай посочените в точка 1 и 2 задачи) се състои в това — да обедини техните усилия с усилията на трудовите маси на местното руско население в борбата за освобождаване от кулачеството изобщо, от хищническото великоруско кулачество по-специално, да им помогне с всички сили и всички средства да смъкнат от плещите си кулаците-колонизатори и да им осигури по този начин пригодни земи, необходими за човешко съществуване.

4. Освен горепосочените нации и народности, имащи определен класов строеж и заемащи определена територия, в пределите на РСФСР съществуват още отделни неоседнали национални групи, национални малцинства, внедрени сред инонационалните компактни мнозинства и в повечето случаи нямащи нито определен класов строеж, нито определена територия (латиши, естонци, поляци, евреи и др. национални малцинства). Политиката на царизма се състоеше в това — да унищожи тези малцинства, прибягвайки до всички средства, включително и до погроми (еврейските погроми).

Сега, когато националните привилегии са унищожени, когато равноправието на нациите е осъществено, а правото на националните малцинства за свободно национално развитие е осигурено от самия характер на съветския строй, задачата на партията по отношение на трудовите маси на тези национални групи се състои в това — да им помогне да използуват напълно това осигурено за тях право на свободно развитие.

5. Развитието на комунистическите организации в покрайнините протича при донякъде своеобразни условия, които спъват нормалния растеж на партията

в тези райони. От една страна, работещите в покрайнините великоруски комунисти, израснали при условия, когато съществуваше „държавна“ нация, и неизпитали национално потисничество, често пъти омаловажават значението на националните особености в партийната работа или съвсем не се съобразяват с тях, не държат сметка в своята работа за особеностите на класовия строеж, културата, бита, историческото минало на дадена националност, като по този начин вулгаризират и изопачават политиката на партията по националния въпрос. Това обстоятелство води към отклоняване от комунизма по посока на великодържавността, колонизаторството, великоруския шовинизъм. От друга страна, комунистите от местното кореняшко население, преживели тежък период на национално потисничество и още неосвободили се напълно от призраците на последното, често пъти преувеличават значението на националните особености в партийната работа, като оставят в сянка класовите интереси на трудещите се, или просто смесват интересите на трудещите се от дадена нация с „общонационалните“ интереси на същата нация, като не умеят да отдѐлят първите от последните и да изграждат върху тях партийната работа. Това обстоятелство, на свой ред, води към отклоняване от комунизма по посока на буржоазнодемократическия национализъм, който понякога взема формата на панислямизъм, на пантюркизъм[6] (на Изток).

Конгресът, осъждайки решително и двата тези уклона като вредни и опасни за делото на комунизма, смята за нужно да посочи особената опасност и особената вреда от първия уклон — уклона по посока към великодържавността, колонизаторството. Конгресът напомня, че без преодоляване на колонизаторските и националистическите отживелици в партийните редове е невъзможно да се създадат в покрайнините здрави и свързани с масите действително комунистически организации, сплотяващи в своите редове пролетарските елементи на местното и руското население върху основата на интернационализма. Поради това конгресът смята, че ликвидирането на националистическите и, на първо място, на колонизаторските

люшкания в комунизма, е една от най-важните задачи на партията в покрайнините.

6. Във връзка с успехите на военните фронтове, и особено след ликвидирането на Врангел, в някои изостанали покрайнини, които нямат или почти нямат промишлен пролетариат, се засили влечението на еснафско-националистическите елементи в партията за кариера. Тези елементи, вземайки под внимание положението на партията като фактически управляваща сила, обикновено се пребоядисват с комунистически цвят и често пъти на цели групи се вмъкват в партията, като внасят в нея дух на зле прикрит шовинизъм и разложение, при което изобщо слабите партийни организации в покрайнините не винаги се оказват в състояние да устоят против съблазънта да „разширят" партията чрез приемане на нови членове.

Като призовава към решителна борба срещу всевъзможните лъжекомунистически елементи, присламчили се към партията на пролетариата, конгресът предвардва партията от „разширяване" чрез приемане на интелигентски еснафско-националистически елементи. Конгресът смята, че попълването на партията в покрайнините трябва да става главно чрез приемане на пролетарии, беднота и трудови селяни от тези покрайнини, при едновременна работа по укрепване на партийните организации в покрайнините чрез подобряване на техния качествен състав.

„Правда" брой 29,
10 февруари 1921 г.

X КОНГРЕС НА РКП(б)[7]

8—16 март 1921 г.

Десети конгрес на Руската комунистическа партия. Стенографски отчет. М. 1921

I. ДОКЛАД ОТНОСНО ПРЕДСТОЯЩИТЕ ЗАДАЧИ НА ПАРТИЯТА ПО НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС

10 март

Преди да преминем непосредствено към конкретните предстоящи задачи на партията по националния въпрос, необходимо е да установим някои предпоставки, без които е невъзможно разрешаването на националния въпрос. Тези предпоставки се отнасят до въпроса за появата на нациите, за зараждането на националното потисничество, за формите на националното потисничество в хода на историческото развитие и след това за формите за разрешаване на националния въпрос през различните периоди на развитието.

Тези периоди са три.

Първият период — това е периодът на ликвидирането на феодализма на Запад и победата на капитализма. Групирането на хората в нации се отнася към този период. Аз имам предвид такива страни като Англия (без Ирландия), Франция, Италия. На Запад — в Англия, Франция, Италия и отчасти Германия — периодът на ликвидирането на феодализма и групирането на хората в нации, общо взето, съвпадна по време с периода на появяването на централизирани държави, поради което там при своето развитие нациите се обличаха в държавни форми. И доколкото вътре в тези държави нямаше други що-годе значителни национални групи, дотолкова там нямаше и национално потисничество.

В Източна Европа, напротив, процесът на образуването на нациите и на ликвидирането на феодалната раздробеност не съвпадна по време с процеса на образуването

на централизирани държави. Аз имам предвид Унгария, Австрия, Русия. В тези страни още нямаше капиталистическо развитие — то може би само се зараждаше, докато интересите на отбраната срещу нашествието на турците, монголите и други народи от Изтока изискваха незабавно образуване на централизирани държави, способни да спрат напора на нашествието. И тъй като в Източна Европа процесът на появяването на централизирани държави се извършваше по-бързо от процеса на сгрупирването на хората в нации, там се образуваха смесени държави, които се състояха от няколко народа, още неоформили се в нация, но обединени вече в обща държава.

По такъв начин първият период се характеризирва с появата на нациите в зората на капитализма, при което в Западна Европа се зараждат чисто национални държави без национално потисничество, а на Изток се зараждат многонационални държави с една, повече развита, нация начело и с други, по-малко развити, нации, намиращи се в политическо, а след това и в икономическо подчинение от господствуващата нация. Тези многонационални държави на Изтока послужиха като родина на онова национално потисничество, което породи националните конфликти, националните движения, националния въпрос и различните начини на разрешаване на този въпрос.

Вторият период в развитието на националното потисничество и на начините за борба с него се отнася към периода на появяването на империализма на Запад, когато капитализмът при търсенето на пазари за пласиране на стоки, на суровини, гориво и евтина работна ръка, в борбата за износ на капитал и за осигуряване на големите железни и морски пътища изскача из рамките на националната държава и разширява своята територия за сметка на съседите, близки и далечни. През този втори период старите национални държави на Запада — Англия, Италия, Франция — престават да бъдат национални държави, т. е. те, по силата на завземането на нови територии, се превръщат в многонационални, колониални държави, като стават по този начин арена на онова национално и колониално потисничество, което съществуваше още

по-преди в Източна Европа. В Източна Европа този период се характеризирва с пробуждането и засилването на подчинените нации (чехи, поляци, украинци), което доведе, в резултат на империалистическата война, до разпадане на старите буржоазни многонационални държави и до образуване на нови национални държави, които се намират в тежко робство спрямо така наречените велики държави.

Третият период е Съветският период, периодът на унищожението на капитализма и ликвидирането на националното потисничество, когато въпросът за господствуващи и подчинени нации, за колонии и метрополии отива в историческия архив, когато пред нас върху територията на РСФСР се възправят нации, които имат равни права да се развиват, но които са запазили известно исторически онаследено неравенство поради своята стопанска, политическа и културна изостаналост. Същността на това национално неравенство се състои в това, че ние, по силата на историческото развитие, получихме от миналото такова наследство, поради което една нация, именно великоруската, се оказа по-развита в политическо и в промишлено отношение отколкото другите нации. Оттук — фактическото неравенство, което не може да се изживее за една година, но което трябва да се изживее чрез оказване на стопанска, политическа и културна помощ на изостаналите нации и народности.

Ето трите периода на развитието на националния въпрос, които минаха исторически пред нас.

Първите два периода имат една обща черта. Тя се състои в това, че и през двата периода нациите търпят потисничество и заробване, поради което националната борба остава в сила, а националният въпрос — неразрешен. Но между тях има и разлика. Тя се състои в това, че през първия период националният въпрос не излиза извън рамките на отделните многонационални държави и обхваща само малък брой, главно европейски нации, докато през втория период националният въпрос от вътрешнодържавен въпрос се превръща в междудържавен въпрос — във въпрос за война между империалистическите държави за задържане в свое подчинение непълно-

правните националности, за подчиняване под свое влияние новите народности и племена зад пределите на Европа.

По такъв начин националният въпрос, който по-рано имаше значение само в културните страни, през този период губи своя изолиран характер и се слива с общия въпрос за колониите.

Развитието на националния въпрос в общоколониален въпрос не е историческа случайност. Това развитие се обяснява, първо, с това, че през време на империалистическата война самите империалистически групи на воюващите държави бяха принудени да се обръщат към колониите, откъдето те черпеха човешки материал, от който се създаваха войските. Несъмнено, този процес — процес на неизбежно обръщане на империалистите към изостаналите народности в колониите, не можеше да не пробуди тези племена и народности за освобождение, за борба. Сетне, вторият фактор, който доведе до това, че националният въпрос се разшири, се разви в общоколониален, като обхвана цялото земно кълбо, отначало с искриците, а след това и с пламъка на освободителното движение — това е опитът на империалистическите групи да разделят Турция и да прекратят нейното държавно съществуване. Турция, която в държавно отношение бе по-развита страна сред мюсюлманските народи, не можеше да се примири с такава перспектива, тя издигна знамето на борбата и сплоти около себе си народите на Изтока против империализма. Третият фактор е появата на Съветска Русия, чиято борба против империализма имаше редица успехи и, естествено, вдъхнови потиснатите народи на Изтока, разбуди ги, вдигна ги на борба и с това даде възможност да се създаде общ фронт на потиснатите нации от Ирландия до Индия.

Ето всичките онези фактори, които през втория стадий на развитието на националното потисничество доведоха до това, че буржоазното общество не само не разреши националния въпрос, не само не доведе до мир между народите, а, напротив, раздуха искрата на националната борба в пламък на борбата на потиснатите

народи, на колониите и полуколониите против световния империализъм.

Очевидно единственият режим, способен да разреши националния въпрос, т. е. режим, способен да създаде условия, които осигуряват мирното съжителство и братското сътрудничество на различните нации и племена, е режимът на Съветската власт, режимът на диктатурата на пролетариата.

Едва ли е нужно да се доказва, че при господството на капитала, на частната собственост върху средствата за производство и при съществуването на класите не може да бъде осигурено равноправието на нациите, че докато съществува властта на капитала, докато се води борба за владеене на средствата за производство, не може да има никакво равноправие на нациите също така както не може да има сътрудничество и между трудовите маси на нациите. Историята казва, че единственият начин за унищожаване на националното неравноправие, единственият начин за установяване режим на братско сътрудничество между трудещите се маси на потиснатите и непотиснатите народи е ликвидирането на капитализма и установяването на съветски строй.

По-нататък, историята показва, че доколкото отделни народи успяват да се освободят от своята национална буржоазия, както и от „чуждата“ буржоазия, т. е. доколкото те са установили у себе си съветски строй, те не са в състояние да съществуват отделно при наличността на империализма и да отстояват с успех своето отделно съществуване без стопанска и военна подкрепа от страна на съседните съветски републики. Примерът на Унгария красноречиво показва, че без държавен съюз на съветските републики, без сплотяването им в единна военно-стопанска сила е невъзможно да се устои срещу съединените сили на световния империализъм нито на военните, нито на стопанските фронтове.

Федерацията на Съветските републики е онази търсена форма на държавен съюз, чието живо въплъщение е РСФСР.

Ето, другари, предпоставките, за които исках първоначално да поговоря тук, за да обосновa след това не-

обходимостта от известни крачки от страна на нашата партия в делото по разрешаване на националния въпрос в рамките на РСФСР.

Макар че при съветския режим в Русия и в републиките, свързани с Русия, вече няма нито господствуващи, нито безправни нации, нито метрополия, нито колонии, нито експлоатирани, нито експлоататори, все пак в Русия все още съществува национален въпрос. Същността на националния въпрос в РСФСР се състои в това — да бъде унищожена онази фактическа изостаналост (стопанска, политическа, културна) на някои нации, която те са наследили от миналото, за да се даде възможност на изостаналите народи да догонят Централна Русия и в държавно, и в културно, и в стопанско отношение.

При стария режим царската власт не се стараеше и не можеше да се старае да развие държавността в Украйна, Азербайджан, Туркестан и другите покрайнини, тя се бореше срещу развитието на държавността в покрайнините, както и срещу тяхното културно развитие, като се стремеше да асимилира насилствено местното кореняшко население.

По-нататък, старата държава, помешчиците и капиталистите оставиха в наследство такива угнетени и измъчени народи като киргизи, чеченци, осетини, чиито земи служеха за колонизиране от страна на казашки и кулашки елементи в Русия. Тези народности бяха обречени на невероятни страдания и измиране.

По-нататък, положението на великоруската нация, която беше господствуваща нация, остави следи от своето влияние дори върху руските комунисти, които не умеят или не желаят да се сближат с трудовите маси на местното население, да разберат техните нужди и да им помогнат да се изтръгнат от изостаналостта и некултурността. Аз говоря за онези немногочислени групи руски комунисти, които, игнорирвайки в своята работа особеностите на бита и културата в покрайнините, понякога наклоняват към руски великодържавен шовинизъм.

По-нататък, положението на неруските националности, преживели национално потисничество, не остана без влияние върху комунистите от местното население, които

понякога не умеят да отличат класовите интереси на трудовите маси на своя народ от така наречените „общонародни“ интереси. Аз говоря за онзи уклон към местния национализъм, който се наблюдава понякога в редовете на неруските комунисти и който се изразява на Изток например, в панислямизъм, пантюркизъм.

Най-сетне, необходимо е да се спасят от изчезване киргизите, башкирците и някои планински племена, да им се осигурят необходимите земи за сметка на кулаците-колонизатори.

Такива са въпросите и задачите, които заедно съставляват същността на националния въпрос в нашата страна.

След като характеризирах тези предстоящи задачи на партията по националния въпрос, аз бих искал да премина към общата задача — към задачата за приспособяване на нашата комунистическа политика в покрайнините към онези особени условия на стопанския бит, които имаме главно на Изток.

Работата е там, че цяла редица, главно тюркски народности — които възлизат на около 25 милиона, — не са минали, не са успели да минат периода на промишления капитализъм, затова нямат или почти нямат промишлен пролетариат, поради което им се налага да преминат от първобитните форми на стопанство към стадия на съветското стопанство, като избягнат промишления капитализъм. За да може тази тежка, но съвсем не невъзможна операция да стане, необходимо е да се вземат под внимание всички особености на икономическото състояние, дори на историческото минало, бита и културата на тези народности. Да се пресаждат върху територията на тези народности онези мероприятия, които имаха сила и значение тук, в центъра на Русия, е немислимо и опасно. Ясно е, че при провеждане стопанската политика на РСФСР непременно трябва да се вземат под внимание всички онези особености на икономическото състояние, на класовата структура на историческото минало, които ние заварихме в тези покрайнини. Аз дори и не говоря за премахване на такива несъобразности като например искането на Наркомпрод за предаване във форма на наряд на свине в Киргизия, където мюсюлман-

ското население никога не е имало свине. От този пример се вижда до каква степен някои хора не искат да се съобразяват с особеностите на бита, които се хвърлят в очите на всеки пътешественик.

Току-що ми предадоха записка с молба да отговоря на статиите на др. Чичерин. Другари, аз смятам, че от статиите на Чичерин, които аз четох внимателно, не се получи нищо освен литературщина. Там има четири грешки или недоразумения.

Първо, др. Чичерин е склонен да отрича противоречията между империалистическите държави, като надценява интернационалното обединение на империалистите и изпуска изпредвид, подценява онези вътрешни противоречия между империалистическите групи и държави, които съществуват и пораждат война (Франция, Америка, Англия, Япония и др.). Той надцени момента на обединението на империалистическите върхове и подцени онези противоречия, които съществуват вътре в този „тръст“. А между това тези противоречия са налице и върху тях се основава дейността на Наркоминдел.

Сетне, др. Чичерин допуска втора грешка. Той подценява онези противоречия, които съществуват между господствуващите велики държави и неотдавна образувалите се национални държави (Чехословакия, Полша, Финландия и др.), които са подчинени на тези велики държави във финансово и военно отношение. Др. Чичерин напълно изпусна изпредвид, че въпреки подчиняването на тези национални държави от великите държави или, по-вярно, благодарение на това подчиняване, между великите държави и тези държави съществуват противоречия, които проличаха например в преговорите с Полша, Естония и др. Смисълът на съществуването на Наркоминдел се състои именно в това, да вземе предвид всички тези противоречия, да се основава върху тях, да лавира в рамките на тези противоречия. Др. Чичерин подцени по поразителен начин този момент.

Третата грешка на др. Чичерин се състои в това, че той говори прекалено много за национално самоопределение, което наистина се превърна в празен лозунг, удобно използуван от империалистите. Др. Чичерин е

забравил по странен начин, че ние сме се простили с този лозунг вече от две години. Този лозунг вече не се съдържа в нашата програма. В нашата програма се говори не за национално самоопределение — съвсем разводнен лозунг, а за отчетлив и определен лозунг — за правото на народите да се отделят в държава. Това са две различни неща. В своите статии другарят Чичерин изпуска изпредвид този момент по един странен начин, поради което всички негови възражения против лозунга, който вече е станал разводнен, придобиват характер на ялов изстрел, тъй като нито в моите тезиси, нито в програмата на партията не се споменава нито с една дума за „самоопределение". Там се говори само за правото на народите да се отделят в държава. Но този лозунг в дадения момент на разгаряне на освободителното движение в колониите е за нас революционен лозунг. Доколкото съветските държави се обединяват във федерация на доброволни начала, дотолкова правото за отделяне остава неизползувано по волята на самите народи, които влизат в РСФСР. А доколкото имаме работа с онези колонии, които се намират в клещите на Англия, Франция, Америка, Япония, доколкото имаме работа с такива подчинени страни като Арабия, Месопотамия, Турция, Индустан, т. е. с онези страни, които са колонии или полуколонии, дотолкова лозунгът за правото на народите да се отделят е революционен, и да се откажем от него, значи да налеем вода във воденицата на империалистите.

Четвърто недоразумение е липсата на практически указания в статиите на др. Чичерин. Да напишеш статии, разбира се, е лесно, но за да ги озаглавиш „Против тезисите на др. Сталин", трябва да предложиш нещо сериозно, поне практически контрапредложения. Обаче нито едно практическо предложение, в което би заслужавало да се вслуша човек, аз не намерих в неговите статии.

Аз свършвам, другари. Ние дойдохме до следните изводи. Буржоазното общество се оказа не само неспособно да разреши националния въпрос, но, напротив, при опитите си да го „разреши", то разду националния въпрос в колониален въпрос и създаде против себе си нов

фронт, който се простира от Ирландия до Индустан. Единствената държава, която е способна да постави и да разреши националния въпрос, е държавата, която се основава на колективната собственост върху средствата и оръдията за производство — Съветската държава. При Съветската федеративна държава няма вече нито потиснати, нито господствуващи нации, националното потисничество е унищожено, но, поради наследеното от стария буржоазен ред фактическо неравенство (културно, стопанско, политическо) между по-културните нации и по-малко културните нации, националният въпрос придобива форма, която изисква изработване на мероприятия, водещи към това — да бъде улеснено стопанското, политическото и културното преуспяване на трудовите маси на изостаналите нации и народности, да им бъде дадена възможност да догонят отишлата напред Централна — пролетарска — Русия. Оттук произтичат онези практически предложения, които съставят съдържанието на третия дял от предложените от мен тезиси по националния въпрос (*Аплодисменти*).

2. ЗАКЛЮЧИТЕЛНО СЛОВО
10 март

Другари! Най-характерното за този конгрес в дискусията по националния въпрос е това, че ние преминахме от декларации по националния въпрос през ново административно делене на Русия към практическа постановка на въпроса. В началото на Октомврийската революция ние се ограничавахме с декларация за правата на народите да се отдѐлят. През 1918 и 1920 г. ние работехме по линията на създаване ново административно делене на Русия по национален признак в интерес на сближението на трудовите маси от изостаналите народи с руския пролетариат. А днес на този конгрес ние поставяме върху чисто практическа почва въпроса, каква трябва да бъде политиката на партията по отношение на трудовите маси и дребнобуржоазните елементи вътре в автономните области и независимите републики, свързани с Русия. Поради това изказването на Затонски, че тезисите, предложени вам, носят абстрактен характер, ме порази. Аз имам на ръка неговите собствени тезиси, които той, кой знае защо, не предложи на вниманието на конгреса, в които аз не успях да намеря нито едно предложение от практически характер — буквално нито едно, с изключение впрочем на едно предложение — названието „РСФСР“ да бъде заменено с думата „Източноевропейска“, а думата „всеруско“ — с думата „руско“ или „великоруско“. Други практически предложения в тия тезиси аз не намерих.

Преминавам към следващия въпрос.

Трябва да заявя, че аз очаквах от изказалите се делегати нещо повече. В Русия се наброяват двадесет и две покрайнини, при което едни от тези покрайнини са силно досегнати от промишленото развитие и малко се отличават от Централна Русия в промишлено отношение, други още не са минали стадия на капитализма и коренно се отличават от Централна Русия, трети са съвсем угнетени. Да се обхване в тезиси цялото това разнообразие на покрайнините във всичката му конкретност е невъзможно. Не може да се иска тезисите, които имат значение за цялата партия изобщо, да носят само туркестански, само азербайджански или само украински характер. Необходимо е да се вземат и включат в тезисите общите характерни черти за всички покрайнини, като се абстрахираме от частностите. Други методи за изработване на тезиси не съществуват в природата.

Необходимо е да се разделят невеликоруските нации на няколко групи, което е и направено в тезисите. Неруските нации представляват около 65,000,000 души. Характерната за всички тези неруски нации обща черта се състои в това, че те — в смисъл на развитие на своя държавност — са изостанали от Централна Русия. Наша задача е да положим всички сили, за да помогнем на тези нации, на техните пролетарски, на техните трудови елементи да развият у себе си съветска държавност на роден език. Това общо положение е отбелязано в тезисите, в тяхната практическа част.

Сетне, ако вървим по пътя на по-нататъшно конкретизиране особеностите на покрайнините ще се наложи от общата сума от около 65,000,000 души от неруски националности да изключим 25 милиона души тюркско население, което не е минало през капитализъм. Др. Микоян не е прав, като казва, че Азербайджан в някои отношения стои по-горе от руските провинции. Той очевидно смесва Баку с Азербайджан. Баку израсна не от недрата на Азербайджан, а е надстроен отгоре, с усилията на Нобел, Ротшилд, Вишау и др. Що се отнася до самия Азербайджан, той е страна с най-назадничави патриархално-феодални отношения. Поради това аз причислявам Азербайджан като цяло към онази група покрайнини, които

не са минали през капитализъм и към които е необходимо да се приложат своеобразни методи за привличане на тези покрайнини в руслото на съветското стопанство. За това в тезисите е казано.

Сетне, има трета група, която обхваща не повече от 6 милиона — това са предимно скотовъдски племена, в които родовият бит е още жив и които още не са преминали към земеделско стопанство. Това са главно киргизите, северната част на Туркестан, башкирците, чеченците, осетините, ингушите. По отношение на тази група националности е необходимо преди всичко да им се осигури земя. На киргизите и башкирците тук не дадоха думата, прекратиха разискванията. Те биха разказали още повече какви мъки преживява планинска Башкирия, Киргизия и горците, които измират без земя. Но онова, което говорй по този повод Сафаров, се отнася само до група от 6 милиона население. Поради това немислимо е да се разпространяват върху всички покрайнини практическите предложения на Сафаров, тъй като за останалата част от неруските националности — а те възлизат на около 60 милиона — тези поправки нямат никакво значение. Ето защо, без да възразявам против конкретизацията, допълненията и подобренията на отделните пунктове, внесени от Сафаров и отнасящи се до известни групи националности, трябва да кажа, че тези поправки не бива да се универсализират. Сетне, аз трябва да направя бележка по повод на една поправка на Сафаров. В една от неговите поправки се вмъкна фразата за „национално-културно самоопределение“:

„Преди Октомврийската революция — се казва там — колониалните и полуколониалните народи от източните покрайнини на Русия, поради империалистическата политика, бяха лишени от всякаква възможност да се приобщят към културните завоевания на капиталистическата цивилизация чрез собствено национално-културно самоопределение, образование на роден език“ и т н.

Трябва да кажа, че аз не мога да приема тази поправка, тъй като тя намирисва на бундизъм. Това е бундовска формулировка: национално-културно самоопределение. Ние отдавна сме се простили с мъглявите лозунги за самоопределение — не е нужно да ги възстановяваме.

При това цялата тази фраза представлява най-неестествено съчетание на думи.

По-нататък, аз имам една бележка, в която се казва, че уж ние, комунистите, насаждаме белоруската националност изкуствено. Това е невярно, тъй като съществува белоруска нация, която си има свой език, различен от руския, поради което повдигането културата на белоруския народ може да стане само на негов роден език. Също такива думи се чуваха преди пет години за Украйна, за украинската нация. А до неотдавна се говореше, че украинската република и украинската нация са измислица на германците. Обаче ясно е, че украинска нация съществува, и развиването на нейната култура е дълг на комунистите. Не може да се върви против историята. Ясно е, че ако в градовете на Украйна и досега още преобладават руските елементи, то с течение на времето тези градове неизбежно ще бъдат украинизирани. Преди четиридесет години Рига представляваше германски град, но тъй като градовете растат за сметка на селата, а селото е пазител на националността, сега Рига е чисто латишки град. Преди петдесет години всички градове на Унгария имаха немски характер, сега те са маджаризирани. Същото ще бъде и с Белорусия, в чиито градове все още преобладават небелоруси.

Завършвайки заключителното слово, предлагам на конгреса да избере комисия, в която трябва да влязат представители на областите, със задача за по-нататъшно конкретизиране на онези практически предложения в тезисите, които интересуват всички наши покрайнини (*Аплодисменти*).

ПИСМО ДО В. И. ЛЕНИН

Другарю Ленин!

През последните три дни аз имах възможността да прочета сборника „*План за електрификация на Русия*"[8]. Болестта ми помогна (всяко зло за добро!). Превъзходна, добре съставена книга. Майсторски проект на действително *единен* и действително *държавен* стопански план *без кавички.* Единствен в наше време марксически опит за поставяне под съветската надстройка на стопански изостанала Русия действително реална и единствено възможна при днешните условия технически-производствена база.

Помните миналогодишния „план" на Троцки (неговите тезиси) за „стопанско възраждане" на Русия върху основата на масовото прилагане — към отломките на предвоенната индустрия — труда на неквалифицираната *селско*-работническа маса (трудова армия). Какво убожество, каква назадничавост в сравнение с плана на Гоелро*! Средновековен кустар, който си е въобразил, че е Ибсенов герой, призван да „спаси" Русия със старинна сàга... А какво струват десетките „единни планове", които за наш позор се появяват непрекъснато в нашия печат — детско бърборене на хлапета от забавачница ... Или още: еснафски „реализъм" (а всъщност *маниловщина*) на Риков, който все още „критикува" Гоелро и е затънал до уши в рутина...

* Държавна планова комисия по електрификация на Русия. *Бълг. ред.*

Моето мнение е:

1) да не се губи повече нито минута в бръщолевене за план;

2) да се *започне* незабавно ***практически щурм*** към работа;

3) на интересите на този *щурм* да се подчини поне $^{1}/_{3}$ от нашата работа ($^{2}/_{3}$ ще отидат за „текущи" нужди) за импортиране на материали и хора, за възстановяване на предприятията, за разпределяне на работната ръка, за доставяне на продоволствие, за организиране на снабдителни бази и на самото снабдяване и т. н.

4) Тъй като на функционерите от Гоелро, въпреки всички техни добри качества, все пак им липсва здрав практицизъм (в статиите се чувствува професорска импотентност), непременно да придадем в плановата комисия към тях хора на живата практика, които действуват по принципа „за изпълнението да се доложи", „да се изпълни в срок" и т. н.

5) Да се задължат „Правда", „Известия", особено „Икономическая Жизнь"[9] да се заемат с популяризирането на „Плана за електрификация" както въобще, така и досежно конкретностите, които се отнасят до отделни области, като се помни, че съществува ***само един*** „единен стопански план" — това е „планът за електрификация", че всички останали „планове" са само бръщолевене — празно и вредно.

Ваш *Сталин*

Написано през м. март 1921 г.
За пръв път напечатано в книгата:
Сталин. Сборник статии
по случай петдесетгодишнината
от раждането му. М.—Л., 1929.

КЪМ ПОСТАНОВКА НА НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС

Постановката на националния въпрос, дадена от комунистите, се различава съществено от онази негова постановка, към която се придържат дейците от II и II$^{1}/_{2}$ Интернационал[10], всевъзможните „социалистически", „социалдемократически", меншевишки, есеровски и други подобни партии.

Особено важно е да се отбележат четири основни момента като най-характерни отличителни признаци на новата постановка на националния въпрос, които поставят граница между старото и новото разбиране на националния въпрос.

Първият момент — това е сливането на националния въпрос, като част, с общия въпрос за освобождението на колониите, като цяло. В епохата на II Интернационал националният въпрос обикновено се затваряше в тесен кръг въпроси, които се отнасяха изключително до „цивилизованите" нации. Ирландци, чехи, поляци, финландци, сърби, арменци, евреи и някои други националности в Европа — такъв е кръгът на непълноправните нации, от чиято съдба се интересуваше II Интернационал. Десетки и стотици милиони азиатски и африкански народи, които търпят национално потисничество в най-груба и жестока форма, оставаха обикновено извън кръгозора на „социалистите". Не се решаваха да поставят на една дъска белите и черните, „некултурните" негри и „цивилизованите" ирландци, „изостаналите назад" индуси и „просветените" поляци. Мълчаливо се предполагаше,

че дори и да е нужно да се води борба за освобождение на непълноправните европейски нации, съвсем не подобавало на „порядъчните социалисти“ да говорят сериозно за освобождаване на колониите, „необходими“ за „запазване“ на „цивилизацията“. Тези, с позволение казано, социалисти и не предполагаха, че унищожението на националното потисничество в Европа е немислимо без освобождение на колониалните народи в Азия и Африка от потисничеството на империализма, че първото е органически свързано с второто. Комунистите първи разкриха връзката на националния въпрос с въпроса за колониите, обосноваха я теоретично и я поставиха в основата на своята революционна практика. С това бе унищожена стената между белите и черните, между „културните“ и „некултурните“ роби на империализма. Това обстоятелство значително облекчи делото по координиране борбата на изостаналите колонии с борбата на напредничавия пролетариат против общия враг, против империализма.

Вторият момент — това е заменяването на разводнения лозунг за правото на нациите за самоопределение с ясния революционен лозунг за правото на нациите и колониите да се отделят в държава, да образуват самостоятелна държава. Като се изказваха относно правото за самоопределение, дейците на II Интернационал обикновено и зъб не обелваха относно правото за отделяне в самостоятелна държава — правото за самоопределение се тълкуваше, в най-добрия случай, като право за автономия изобщо. „Специалистите“ по националния въпрос, Шпрингер и Бауер, стигнаха дори дотам, че превърнаха правото за самоопределение в право на потиснатите нации в Европа за културна автономия, т. е. в право да имат свои културни учреждения *при* оставяне на цялата *политическа* (и икономическа) власт в ръцете на господствуващата нация. С други думи, правото на непълноправните нации за самоопределение бе превърнато в привилегия на господствуващите нации да притежават политическата власт, при което въпросът за отделяне в самостоятелна държава бе изключен. Идейният глава на II Интернационал, Кауцки, общо взето, се присъедини към това по същина империалистическо тъл-

куване на самоопределението, дадено от Шпрингер-Бауер. Не е чудно, че империалистите, схванали тази удобна за тях особеност на лозунга за самоопределение, го обявиха за свой собствен лозунг. Известно е, че империалистическата война, която преследваше целта за поробване на народите, се водеше под знамето за самоопределение. Така разводненият лозунг за самоопределение бе превърнат от оръдие за освобождение на нациите, за равноправие на нациите, в оръдие за опитомяване на нациите, в оръдие за задържане на нациите в подчинение спрямо империализма. Вървежът на нещата в целия свят през последните години, логиката на революцията в Европа, най-сетне, разрастването на освободителното движение в колониите изискваха, щото този лозунг, станал реакционен, да бъде отхвърлен и заменен с друг, революционен лозунг, който да може да разсее атмосферата на недоверие на трудещите се маси от непълноправните нации към пролетариите на господствуващите нации, който да може да разчисти пътя към равноправие на нациите и към единството на трудещите се от тези нации. Такъв лозунг е издигнатият от комунистите лозунг за правото на нациите и колониите за отделяне в самостоятелна държава.

Достойнството на този лозунг се състои в това, че той:

1) премахва всякакво основание за подозрения в завоевателни стремежи на трудещите се от една нация по отношение на трудещите се от друга нация, ще рече — подготвя почвата за взаимно доверие и доброволно обединение;

2) снема маската на империалистите, които приказват фалшиво за самоопределение, но се стараят да задържат в подчинение, да задържат в рамките на своята империалистическа държава непълноправните народи и колонии и задълбочава с това освободителната борба на последните против империализма.

Едва ли е нужно да се доказва, че руските работници не биха си завоювали симпатиите на своите друго-национални другари от Запада и Изтока, ако те, след завземането на властта, не бяха провъзгласили правото

на народите за отделяне в самостоятелна държава, ако те не бяха доказали на дело своята готовност да провеждат в живота това неотнимаемо право на народите, ако те не бяха се отказали от „правото“, да речем, върху Финландия (1917 г.), ако те не бяха изтеглили войските от Северна Персия (1917 г.), ако те не бяха се отказали от претенциите си върху известна част от Монголия, Китай и т. н. и т. н.

Също така несъмнено е, че ако политиката на империалистите, изкуствено прикрита под флага на самоопределението, през последно време все пак търпи неуспех след неуспех на Изток, то е между другото поради това, че тя се натъкна там на засилващото се освободително движение, израснало върху почвата на агитацията в духа на лозунга за правото на народите за отделяне в самостоятелна държава. Това не го разбират героите на II и II$^1/_2$ Интернационал, които усърдно корят бакинския „Съвет за действие и пропаганда“[11] заради някои, допуснати от него, несъществени грешки, но това ще го разбере всеки, който си даде труд да се запознае с дейността на споменатия „Съвет“ в течение на едногодишното му съществуване и с освободителното движение на азиатските и африканските колонии през последните две-три години.

Третият момент е разкриването на органическата връзка между националноколониалния въпрос и въпроса за властта на капитала, за събарянето на капитализма, за диктатурата на пролетариата. В епохата на II Интернационал националният въпрос, стеснен по обем до крайност, се разглеждаше обикновено сам по себе си, несвързан с бъдещата пролетарска революция. Мълчаливо се предполагаше, че националният въпрос ще се реши „естествено“, преди пролетарската революция, чрез редица реформи в рамките на капитализма, че пролетарската революция може да бъде проведена без кардинално разрешение на националния въпрос и, обратно, националният въпрос може да бъде разрешен без събаряне властта на капитала, без и преди победата на пролетарската революция. Този по същество империалистически възглед за нещата преминава като червена нишка

през известните трудове на Шпрингер и Бауер по националния въпрос. Но последното десетилетие разкри цялата погрешност, цялата гнилост на такова разбиране на националния въпрос. Империалистическата война показа, а революционната практика през последните години за лишен път потвърди, че:

1) националният и колониалният въпроси са неотделими от въпроса за освобождението от властта на капитала;

2) империализмът (висшата форма на капитализма) не може да съществува без политическо и икономическо поробване на непълноправните нации и колонии;

3) непълноправните нации и колониите не могат да бъдат освободени без да се събори властта на капитала;

4) победата на пролетариата не може да бъде трайна без освобождението на непълноправните нации и колониите от потисничеството на империализма.

Ако Европа и Америка могат да бъдат наречени фронт, арена на основните боеве между социализма и империализма, то непълноправните нации и колониите с техните суровини, гориво, продоволствие, грамадни запаси от човешки материал трябва да бъдат признати като тил, като резерв на империализма. За да се спечели войната, нужно е не само да се победи на фронта, но и да се революционизира тилът на противника, неговите резерви. Затова победата на световната пролетарска революция може да бъде смятана за осигурена само в случай че пролетариатът съумее да съчетае своята собствена революционна борба с освободителното движение на трудовите маси на непълноправните нации и колониите против властта на империалистите, за диктатурата на пролетариата. Тази „дреболия“ я изпуснаха изпредвид дейците на II и II½ Интернационал, като откъснаха национално-колониалния въпрос от въпроса за властта в епохата на нарастващата пролетарска революция на Запад.

Четвъртият момент — това е внасянето в националния въпрос на нов елемент, елемент на фактическо (а не само правно) изравняване на нациите (подпомагане, оказване съдействие на изостаналите нации да се издигнат

до културното и стопанско ниво на изпреварилите ги нации) като едно от условията за установяване на братско сътрудничество между трудещите се маси от различните нации. В епохата на II Интернационал обикновено се ограничаваха с провъзгласяване на „национално равноправие". В най-добрия случай не отиваха по-далеч от искането за провеждане в живота на такова равноправие. Но националното равноправие, само по себе си много важна политическа придобивка, рискува обаче да остане празен звук, ако няма в наличност достатъчно ресурси и възможности за използуване на това много важно право. Несъмнено е, че трудовите маси на изостаналите народи не са в състояние да използуват предоставените им от „националното равноправие" права в онази степен, в каквато могат да ги използуват трудовите маси на напредналите нации: наследената от миналото изостаналост на някои нации (културна, стопанска), която не може да бъде унищожена в течение на една-две години, се чувствува. Това обстоятелство се чувствува също така и в Русия, дето цяла редица народи не успяха да минат през — а някои и съвсем не встъпиха в — капитализъм, нямат или почти нямат свой пролетариат, дето, въпреки осъщественото вече пълно национално равноправие трудовите маси на тези националности не са в състояние да използуват в достатъчна степен придобитите от тях права поради своята културна и стопанска изостаналост. Още по-силно ще се чувствува това обстоятелство „на другия ден" след победата на пролетариата на Запад, когато неминуемо на сцената ще се появят многочислени изостанали колонии и полуколонии, които се намират на най-различни степени на развитие. Именно поради това е необходимо победилият пролетариат от напредналите нации да се притече на помощ, на действителна и продължителна помощ на трудещите се маси на изостаналите нации в делото за тяхното културно и стопанско развитие, да им помогне да се издигнат на по-висока степен на развитие, да догонят отишлите напред нации. Без такава помощ е невъзможно да се уреди мирното съжителство и братското сътрудничество на трудещите се на различните нации и народ-

ности в единно световно стопанство, които са тъй необходими за окончателно възтържествуване на социализма.

Но от това следва, че не можем да се ограничаваме само с „национално равноправие", че е необходимо от „националното равноправие" да се премине към мерки за фактическо изравняване на нациите, към изработване и провеждане в живота на практически мероприятия по:

1) изучаване стопанското състояние, бита, културата на изостаналите нации и народности;

2) развитие на тяхната култура;

3) политическата им просвета;

4) постепенното и безболезненото им приобщаване към висшите форми на стопанство;

5) уреждане на стопанско сътрудничество между трудещите се на изостаналите и напредналите нации.

Такива са четирите основни момента, които характеризират новата постановка на националния въпрос, даден от руските комунисти.

2 май 1921 г.

„Правда" брой 98.
8 май 1921 г.
Подпис: И. Сталин.

ПОЗДРАВ ДО ПЪРВИЯ КОНГРЕС НА ЖЕНИТЕ-ГОРЯНКИ[12]

Предайте моя братски поздрав до първия конгрес на жените-труженички от Горската Република[13]. Дълбоко съжалявам, че поради неразположеност съм лишен от възможността да присъствувам на конгреса.

Другарки горянки! В историята на човечеството нито едно сериозно освободително движение не е минавало без близко участие в него на жените, тъй като всяка крачка на потиснатата класа по пътя на освобождението е същевременно облекчение на положението на жените. Освободителното движение на робите в древността, както и освободителното движение на крепостните в ново време, е имало в своите редове не само мъже, но и жени—борци и мъченици, които с кръвта си са запечатали своята преданост към делото на трудещите се. Най-сетне сегашното освободително движение на пролетариата — най-дълбокото и могъщо от всички освободителни движения на човечеството — изтъкна не само героини и мъченички, но и масово социалистическо движение на милиони жени-работнички, които се борят победоносно под общото пролетарско знаме.

В сравнение с това мощно движение на жените-работнички либералното движение на буржоазните интелигентки е детска игра, измислена за прекарване на времето.

Аз съм уверен, че конгресът на горянките ще проведе своята работа под червеното знаме.

Сталин

17 юни 1921 год.

Бюлетин на I конгрес на трудовите жени от Източната част на Горската съветска социалистическа република. Владикавказ 1921.

ОТНОСНО ПОЛИТИЧЕСКАТА СТРАТЕГИЯ И ТАКТИКА НА РУСКИТЕ КОМУНИСТИ

План-чернова за брошура

I

ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ТЕРМИНИТЕ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1) *Предели на действие на политическата стратегия и тактика, област на тяхното прилагане.* Ако се признава, че движението на пролетариата има две страни, обективна и субективна, то областта на действие на стратегията и тактиката несъмнено се ограничава от субективната страна на движението. ***Обективната*** страна са онези процеси на развитие, които се извършват извън и около пролетариата независимо от волята на последния и на неговата партия — процеси, които при последна сметка определят развитието на цялото общество. ***Субективната*** страна са онези процеси, които се извършват вътре в пролетариата като отражение на обективните процеси в съзнанието на пролетариата — процеси, които ускоряват или забавят хода на последните, но съвсем не ги определят.

2) ***Теорията*** на марксизма, като изучава преди всичко обективните процеси в тяхното развитие и отмиране, определя тенденцията на развитието, сочи онази или онези класи, които неизбежно идват на власт или неизбежно падат, трябва да паднат.

Програмата на марксизма, като се основава върху изводите на теорията, определя целта на движението на възхождащата класа, в дадения случай на пролетариата,

в течение на известен период от развитието на капитализма или през целия капиталистически период (програма-минимум и програма-максимум).

4) ***Стратегията,*** като се ръководи от указанията на програмата и като се опира върху отчитането на борещите се сили, вътрешни (национални) и международни, определя онзи ***общ път,*** онова ***общо направление,*** по което трябва да бъде насочено революционното движение на пролетариата от гледна точка на постигането на най-големи резултати при зараждащото се и развиващото се съотношение на силите. Съответно с това тя набелязва схема за разположението на силите на пролетариата и неговите съюзници на социалния фронт ***(обща дислокация).*** Да не се смесва „набелязването на схема за разположение на силите“ със самата (конкретно-практическа) работа по разполагането — разпределението на силите, извършвано от тактиката на стратегията заедно. Това не значи, че стратегията се ограничава с определяне на пътя и с набелязване на схемата за разположение на бойните сили в лагера на пролетариата, напротив, тя насочва борбата и внася поправки в текущата тактика за целия период на поврат, като използува умело намиращите се на нейно разположение резерви, като маневрира с цел да поддържа тактиката.

5) ***Тактиката,*** като се ръководи от указанията на стратегията и от опита на революционното движение както в своята собствена страна, така и в съседните страни, отчита във всеки даден момент състоянието на силите както вътре в пролетариата и неговите съюзници (по-голямата или по-малка културност, по-голямата или по-малка организираност и съзнателност, наличността на едни или други традиции, наличността на едни или други форми на движение, форми на организация, *основни* и *спомагателни*), така и в лагера на противника, като използува неуредицата и всяко объркване в лагера на противника — набелязва такива *конкретни пътища* за спечелване на широките маси на страната на революционния пролетариат и за довеждането им до бойните позиции на социалния фронт (в изпълнение на схемата за разположение на силите, набелязана въз основа на

стратегическия план), които най-правилно подготвят успехите на стратегията. Съответно с това тя дава или променя лозунгите и директивите на партията.

6) *Стратегията* се променя в моменти на исторически поврати, на преломи, тя обема периода от един поврат (прелом) до друг, затова тя насочва движението към известна обща цел, която обхваща интересите на пролетариата през целия този период, тя се стреми *да спечели войната* между класите, която изпълва целия този период, поради което тя остава през този период без изменения.

Тактиката пък, напротив, се определя от приливите и отливите върху основата на дадения поврат, на дадения стратегически период от съотношението на борещите се сили, от формите на борбата (на движението), от *темпа* на движението, от арената на борбата във всеки даден момент, във всеки даден район и тъй като тези фактори се променят в зависимост от условията на мястото и времето в продължение от един поврат до друг, то тактиката, обхващайки не цялата война, а само отделните нейни сражения, които водят до спечелване или загубване на войната, се променя (може да се променя) няколко пъти в течение на стратегическия период. Стратегическият период е по-дълъг от тактическия. Тактиката е подчинена на интересите на стратегията. Тактическите успехи, общо казано, подготвят успехите на стратегията. Задачата на тактиката се състои в това, да поведе масата на борба по такъв начин, да даде такива лозунги, да доведе масите до нови позиции по такъв начин, че борбата в цялост да даде спечелване на войната, т. е. стратегическия успех. Но има случаи, когато тактическият успех подкопава или отдалечава стратегическия успех, поради което в такива случаи тактическите успехи трябва да се пренебрегнат.

Пример. Нашата агитация сред работниците и войниците против войната в началото на 1917 г. при Керенски несъмнено даваше тактически минус, тъй като масата смъкваше нашите оратори от трибуната, биеше ги, понякога ги пречукваше, масата не се вливаше в партията, а се отливаше от нея. Но тази агитация, въпреки

нейния тактически неуспех, приближаваше големия стратегически успех, тъй като масите скоро разбраха, че нашата агитация против войната беше правилна, а това ускори и улесни отсетне тяхното преминаване към страната на партията.

Или още. Искането на Коминтерна да се разграничим с реформистите и центристите в изпълнение на 21 условия[14], което несъмнено крие в себе си известен тактически минус, тъй като съзнателно намалява броя на „привържениците“ на Коминтерна и временно отслабя последния, затова пък води към голям стратегически плюс поради прочистването на Коминтерна от ненадеждните елементи, което несъмнено ще доведе до укрепване на Коминтерна, до засилване на неговата вътрешна спойка, т. е. до засилване на неговата мощ изобщо.

7) ***Лозунгът** за агитация* и лозунгът за *действие*. Те не трябва да се смесват — опасно е. Лозунгът „Цялата власт — на Съветите“ беше лозунг за *агитация* в периода от април до октомври 1917 г.; през месец октомври той стана лозунг за *действие*, след като ЦК на партията в началото на м. октомври (10. X) взе решение за „завземане на властта“. Групата на Багдатев със своята акция в Питер през м. април допусна такова смесване на лозунгите.

8) ***Директивата*** (общата) е пряк призив към действие ***в еди-кой си момент,*** в ***еди-кое си място,*** задължителен за партията. Докато лозунгът „Цялата власт — на Съветите“ беше лозунг за *пропаганда* в началото на м. април („тезисите“[15]), през м. юни той стана лозунг за *агитация,* а през м. октомври (10. X) стана лозунг за *действие,* то в края на м. октомври той стана пряка *директива.* Аз говоря за директива обща за цялата партия, като подразбирам, че трябва да има още и местни директиви за развиване на общата директива.

9) ***Колебанията на дребната буржоазия,*** особено при изостряне на политически кризи (в Германия по време на изборите за райхстаг, в Русия по време на Керенски през м. април, през м. юни, през м. август, и пак в Русия по време на Кронщад 1921 г.[16]), които трябва да бъдат внимателно изучавани, използувани, взети под

внимание, но на които да се поддаваш е опасно, пагубно за делото на пролетариата. Въз основа на такива колебания не трябва да се променят лозунгите за агитация, но може, а понякога е и нужно да се промени или да се отсрочи една или друга *директива,* а може би и лозунг (за *действие*). Да се промени тактиката „в течение на 24 часа", това именно и значи да промениш *директивата* или дори ***лозунга за действие,*** а съвсем не лозунга за агитация. (Виж отменяването на демонстрацията през м. юни, девето число, 1917 г. и др. п. факти.)

10. Изкуството на *стратега* и *тактика* се състои в това — умело и своевременно да превърне лозунга за агитация в лозунг за действие, а лозунга за действие също така своевременно и умело да отлее в определени конкретни *директиви.*

II

ИСТОРИЧЕСКИТЕ ПОВРАТИ В РАЗВИТИЕТО НА РУСИЯ

1) ***Повратът през 1904—1905 г.*** (*руско-японската* война разкри цялата неустойчивост на самодържавието, от една страна, мощта на пролетарското и селското движение, от друга страна) и „Двете тактики"[17] на *Ленин* като съответен на поврата стратегически план на марксистите. Поврат към буржоазнодемократическа революция (*в това е същността на поврата*). Не буржоазно-либерална сделка с царизма под хегемонията на кадетите, а буржоазнодемократическа революция под хегемонията на пролетариата. (*В това е същността на стратегическия план.*) Този план изхождаше от това, че буржоазнодемократическата революция в Русия ще даде тласък на социалистическото движение на Запад, ще развърже там революцията и ще улесни прехода на Русия от буржоазната революция към социалистическата революция (виж също протоколите на III конгрес на партията, речите на Ленин на конгреса[18], а също така и анализа на понятието за диктатурата както на конгреса, така и в брошурата „Победата на кадетите"[19]). *Задължително отчитане на борещите се сили, вътрешни и*

международни, и изобщо анализиране икономиката и политиката на повратния период. Февруарската революция завърши този период с осъществяването на минимум две трети от стратегическия план на „Двете тактики".

2) ***Превратът през февруари—март 1917 г. към съветска революция*** (империалистическата война, като помете самодържавните порядки, разкри пълната несъстоятелност на капитализма, показа непосредствената неизбежност на социалистическия преврат като единствен изход от кризата).

Разликата между „славната" ***февр.*** революция, извършена от народа, буржоазията и англо-френския капитал (в международно отношение никакви що-годе сериозни изменения *тази* революция, доколкото тя предаде властта в ръцете на кадетите, не внесе в положението, тъй като тя бе продължение на политиката на англо-френския капитал) и Октомврийската революция, която преобърна всичко.

„Тезисите" на Ленин като съответствуващ на новия поврат стратегически план. Диктатурата на пролетариата като изход. Този план изхожда от това, че *„ще започнем социалистическата революция в Русия, ще съборим своята собствена буржоазия, ще развържем по този начин революцията на Запад, а след това западните другари ще ни помогнат да доведем докрай своята революция"*. Задължително анализиране на икономиката и политиката, вътрешна и международна, през този повратен период (период на „двувластие", коалиционни комбинации, корниловщина като признак за смъртта на керенщината, брожение в западните страни върху почвата на недоволството от войната).

3) *Повратът през октомври 1917 г.* (поврат не само в руската, но и в *световната* история), установяването на диктатурата на пролетариата в Русия (октомври — ноември—декември 1917 г. и първата половина на 1918 г.) ***като пробив на международния социалгн фронт против световния империализъм, установяващ поврат към ликвидиране на капитализма и установяване на социалистически ред в световен мащаб,*** и като ера, която започна гражданска война в

замяна на империалистическата война (декретът за мира, декретът за земята, декретът за националностите, публикуването на тайните договори, програмата за строителната работа, речите на *Ленин* на втория конгрес на Съветите[20], брошурата на *Ленин* „Задача на Съветската власт"[21], стопанското строителство).

Да се направи всестранен анализ на разликата между стратегията и тактиката на комунизма не на власт, в опозиция, и стратегията и тактиката на комунизма на власт.

Межд. обстановка: продължаващата се война между двете империалистически клики като благоприятно условие (след сключването на Брестkия мир) за съществуването и развитието на Съветската власт в Русия.

4) ***Курсът към военни действия против интервентите (лятото на 1918 г. до края на 1920 г.),*** започнал след краткия период на мирно строителство, т. е. след Брестkия мир. Този курс започна след Брестkия мир, който отрази военната слабост на Съветска Русия и подчерта необходимостта от създаване в Русия на Червена армия като основна опора на Съветската революция. Акцията на чехословаците, окупацията на Мурманск, Архангелск, Владивосток, Баку от войските на Антантата, обявяването война на Съветския съюз от Антантата — всичко това окончателно определи ***появата от започналото мирно строителство към военни операции, към отбраняване огнището на световната революция от нападения от страна на вътрешните и външните врагове.*** (Речите на *Ленин* за Брестkия мир и др.) Тъй като социалната революция заставя да се чака дълго и ние, особено след окупацията на изброените по-горе райони, която не предизвика сериозен протест от страна на пролетариите от Запада, изоставени сами на себе си — ние бяхме принудени да сключим позорния Брестки мир, за да можем — получили отдих за изграждане на своя собствена Червена армия — да защитим със свои собствени сили Съветската република.

„Всичко за фронта, всичко за отбраната на републиката." *Оттук — създаването на Съвета за отбра-*

ната и др. п. Това е военен период, който сложи печат върху целия вътрешен и външен живот на Русия.

5) ***Курсът към мирно строителство от началото на 1921 г.*** след разгрома на Врангел, мир с редица буржоазни държави, договор с Англия и пр.

Войната е свършена, но тъй като западните социалисти засега още не са в състояние да ни помогнат за възстановяване на нашето стопанство, то ние, бидейки икономически обкръжени от по-развити в промишлено отношение буржоазни държави, сме принудени да се съгласим на концесии, на търговски договори с отделни буржоазни държави и на концесионни с отделни капиталистически групи, ние и в тази (стопанската) област сме изоставени сами на себе си, ние сме принудени да лавираме. ***Всичко за възстановяване на народното стопанство.*** (Виж известните речи на *Ленин* и брошурите.) Превръщане на Съвета на отбраната в СТО*.

6) Етапите в развитието на партията до 1917 г.:

а) *Формирането на основното ядро, особено на групата „Искра“* и пр. Борбата с икономизма. Кредо-то[22].

б) *Формирането на партийните кадри* като основи на бъдещата работническа партия в общоруски мащаб (1895—1903). II Конгрес на партията.

в) *Разгъването на кадрите в работническа партия* и попълването ѝ с нови партийни мобилизирани работници в хода на пролетарското движение (1903—1904 г.). III Конгрес на партията.

г) *Борбата на меншевиките с партийните кадри за разтапяне на последните в безпартийната маса* („работническият конгрес“) и борбата на болшевиките за запазване на партийните кадри като основи на партийността. Лондонският конгрес и поражението на работнико-конгресистите.

д) *Ликвидаторите и партийците.* Поражението на ликвидаторите (1908—1910 г.).

е) 1908—1916 г. включително. *Периодът на съчетаване нелегалните и легалните форми* на работа и

* Съвет на труда и на отбраната. *Бълг. р. д.*

растежът на партийните организации във всички сфери на работата.

7) Комунистическата партия като своего рода орден на *меченосци* вътре в Съветската държава, който направлява органите на последната и одухотворява тяхната дейност.

Значението на *старата гвардия* в този могъщ орден. *Попълването на старата гвардия* с нови, закалили се през последните три-четири години работници.

Беше ли прав Ленин, като водеше *непримирима борба с примиренците?* Да, защото без това партията би била разводнена и би представлявала не организъм, а конгломерат от разнородни елементи, в партията не би имало онази вътрешна спойка и сплотеност, онази безпримерна дисциплина и невиждана гъвкавост, без които тя и ръководената от нея Съветска власт не биха могли да устоят срещу световния империализъм. „Партията се укрепва с това, че се прочиства“ — правилно казва Ласал. Преди всичко качество, а след това количество.

8) Въпросът за нужността или ненужността на партията на пролетариата и за ролята на последната. Партията — това е командният състав и щабът на пролетариата, който ръководи всички форми на борбата на пролетариата във всички отрасли на борбата без изключение и който обединява разнородните форми на борбата в едно цяло. Да се говори за ненужност на комунистическата партия — значи да се говори за борба на пролетариата без щаб, без ръководно ядро което специално изучава условията на борбата и изработва методите на борбата, значи да се говори, че е по-добре да се воюва без щаб отколкото с щаб — което е глупаво.

III

ВЪПРОСИ

1) ***Ролята на самодържавието преди и след руско-японската война.*** Руско-японската война разкри цялата гнилост и слабост на руското самодържавие. Успеш-

ната обща политическа стачка през м. октомври 1905 г. доведе тази слабост до пълна яснота (колос върху глинени нозе). По-нататък, 1905 г. разкри не само слабостта на самодържавието, хилавостта на либералната буржоазия и мощта на руския пролетариат, но и опроверга разпространеното мнение, което имаше сила по-преди, че руското самодържавие е жандарм на Европа, че то уж е в състояние да бъде жандарм на Европа. Фактите показаха, че руското самодържавие не е в състояние да се справи дори със своята работническа класа без помощта на европейския капитал. Докато работническата класа на Русия спеше, а руското селячество не се раздвижваше, запазвайки вярата в царя-отец, руското самодържавие действително имаше възможност да бъде жандарм на Европа, но 1905 г. и преди всичко изстрелите на 9 януари 1905 г. разбудиха руския пролетариат, а аграрното движение през същата година подкопа вярата на мужика в царя. Сега центърът на тежестта на европейската контрареволюция е преместен от руските помешчици към англо-френските банкери-империалисти. Германските с.-д., които се опитваха да оправдаят своята измяна към пролетариата през 1914 г. с позоваване върху прогресивността на войната с руското самодържавие като с жандарм на Европа, хвърляха коз собствено със сянката на миналото, хвърляха коз, разбира се, фалшиво — тъй като истинските жандарми на Европа, които разполагат с достатъчно сили и средства, за да бъдат жандарми, седяха не в Петроград, а в Берлин, Париж, Лондон.

Сега за всички стана ясно, че Европа внася в Русия не само социализъм, но и контрареволюция във вид на отпускани заеми на царя и др. п., а Русия внася в Европа — освен политически емигранти — революция. (През 1905 г. Русия във всеки случай внесе в Европа общата стачка като средство за борба на пролетариата.)

2) За *„зрелостта на плода"*. Как да се определи кога настъпва моментът на революционните взривове?

Кога може да се каже, че „плодът е узрял", подготвителният период е завършен и могат да се започнат действия?

— — а) Когато се разлива и прелива навън революционното настроение на масите, а нашите *лозунги за действие* и *директиви* изостават от движението на масите (виж „За участие в Думата“ от *Ленин*, периодът преди октомври 1905 г.), когато ние трудно и не винаги сполучливо задържаме масата, например по време на юлската акция през 1917 г. на путиловците и картечарите (виж също *Ленин* — „Детската болест ...“[23]);

— — б) Когато неувереността и объркването, разложението и разкапването в лагера на противника са дошли до най-висока точка, когато броят на бегълците и отцепниците от лагера на противника нараства не с дни, а с часове, когато така наречените неутрални елементи, цялата тази градска и селска дребнобуржоазна многомилионна маса започва определено да се отвръща от противника (от самодържавието или от буржоазията) и търси съюз с пролетариата, когато благодарение на всичко това неприятелските апарати на управление заедно с апаратите за потискане престават да действуват, парализират се, стават негодни и т. н., като откриват път за завоевателното право на пролетариата.

— — в) Когато и двата тези момента (точките *а* и *б*) съвпадат по време — което обикновено се и случва в действителност.

Някои мислят, че е достатъчно да се констатира *обективният* процес на отмиране на класата, която е на власт, за да се започне атаката. Но това е невярно. Необходимо е, освен това, да бъдат подготвени и *субективните* условия, необходими за успеха на атаките. Задачата на стратегията и тактиката собствено в това се и състои — умело, без закъсняване, да нагоди работата по подготовка на субективни условия за атаки съобразно обективните процеси на отмиране на властта на господствуващата класа.

3) *Избиране на момент*. Избирането на момент, доколкото моментът на удара действително се избира от партията, а не се налага от събитията, предполага — за своето благоприятно разрешаване — две условия: а) „зрелост на плода“ и б) наличност на някакво биещо в очи събитие, правителствен акт или някаква стихийна

проява от местен характер, като *подходящ,* разбираем за широките маси *повод* за започване на удара, за начало на удара. Неспазването на тези две условия може да доведе до това, че ударът не само не ще послужи за изходна точка на нарастващите и засилващите се общи атаки срещу противника, не само не ще се разрази в гръмотевичен съкрушителен удар (а в това собствено се и състои смисълът и значението на сполучливото избиране на момента), а, напротив, може да се изроди в смехотворен пуч*, който да е удобен и изгоден за правителството и изобщо за противника, с цел да издигне своя престиж, и който може да се превърне в повод и изходна точка за разгромяване на партията или, във всеки случай, за нейното деморализиране. Напр. предложението на една част от ЦК за арестуване на Демократич. съвещание[24], отхвърлено от ЦК като такова, което не отговаряше (*съвсем* не отговаряше) на второто изискване (виж по-горе), беше несполучливо от гледна точка на избиране момент.

Изобщо трябва да се предпазваме първият удар (избирането на момент) да не се превърне в пуч, поради което е необходимо строго спазване на двете посочени по-горе условия.

4) „*Изпробване на силите*". Понякога партията, след като е извършила подготвителна работа за решителни акции и след като е натрупала, както ѝ се струва, достатъчно количество резерви, смята за целесъобразно да извърши пробна акция, да изпробва силите на противника, да провери бойната готовност на своите сили, при което такова изпробване на силите или се предприема от партията съзнателно, по собствен избор (демонстрацията, която се предвиждаше за 10 юни 1917 г. и която бе отменена отпосле и заменена с демонстрацията от 18 юни с. г.), или се налага от обстановката, от предивременна акция на противната страна и изобщо от някое непредвидено явление (корниловската акция през м. август 1917 г. и съответната контраакция на комунистическата партия, което послужи като великолепно изпробване на силите). „Изпроб-

---

* Опит на малка група заговорници да извършат държавен преврат. *Бълг. ред.*

ването на силите“ не трябва да се смята за проста демонстрация като майската, поради което изпробването на силите не може да бъде квалифицирано като просто *пресмятане на силите* — по своето относително тегло и по възможните резултати то е несъмнено повече от проста демонстрация, макар и по-малко от въстание, то е нещо средно между демонстрация и въстание или обща стачка. При благоприятни условия тя може да се развие в пръв удар (избиране на момент), във въстание (въстанието на нашата партия в края на м. октомври), а при неблагоприятни условия тя може да постави партията пред опасност от непосредствено разгромяване (демонстрацията от 3—4 юли 1917 г.). Ето защо най-целесъобразно е да се прави изпробване на силите, когато „плодът е узрял“, когато лагерът на противника е достатъчно деморализиран, когато партията е натрупала известно количество резерви, накратко: когато партията е готова за настъпление, когато партията не се бои от това, че изпробването на силите, може би по силата на обстановката, ще се превърне в пръв удар, а след това и в общо настъпление срещу противника. Изпробвайки силите, партията трябва да е готова на всичко.

5) *„Пресмятане на силите“*. Пресмятането на силите е проста демонстрация, която може да бъде направена почти при всякаква обстановка (например майската демонстрация със стачка или без нея). Ако пресмятането на силите се извършва не в обстановка непосредствено преди открит взрив, а в повече или по-малко „мирно“ време, то може да завърши най-много със сблъсък с полицейските представители на властта или с някои военни части без особена загуба както за партията, така и за противника. А ако се извършва в нажежена атмосфера на приближаващи взривове, то може да въвлече партията в предивременно решително стълкновение с противника, при което, ако партията е още слаба и неподготвена за такива стълкновения, противникът може с успех да използува такова „пресмятане на силите“ и да разгроми силите на пролетариата (оттук — нееднократните призиви на партията през м. септември 1917 г.: „не се поддавайте на провокация“). Затова с прилагането

на метода за пресмятане на силите в атмосфера на вече назряла революционна криза трябва да бъдем особено внимателни, като помним, че при слабост на партията то може да бъде превърнато от противника в оръдие за разгромяване на пролетариата или във всеки случай за неговото сериозно отслабяне. И, напротив, в случай на бойна готовност на партията, при явна деморализация в редовете на противника не трябва да се изпуска случаят, щото след като сме започнали с „пресмятане на силите“, да минем към „изпробване на силите“ (предпоставяйки, че условията за това са благоприятни — „зрелост на плода“ и т. н.) и след това да започнем общ щурм.

6) *Тактика на настъпление* (тактиката на освободителните войни, когато властта е вече завзета от пролетариата).

7) *Тактика на отстъпление в ред.* Как да се отстъпва умело в дълбочина при явно превъзходство на противниковите сили, за да се спаси ако не по-голямата част от армията, то поне нейните кадри (виж *Ленин* — „Детската болест . . .“). Как ние отстъпваме последни например при бойкотирането на думата Витте—Дубасов. Разликата между тактиката на отстъпление и „тактиката“ на бягство (срав. с меншевиките).

8) *Тактика на отбрана* като необходимо средство за запазване на кадрите и натрупване на сили в очакване на бъдещи боеве. Тя задължава партията да заеме позиции във всички без изключение поприща на борбата, да приведе в подходящ вид всички родове оръжие, т. е. всички форми на организация, като не пренебрегва решително нито една от тях, дори най-незначителната на вид, тъй като на никого не е известно предварително кое именно поприще ще послужи като първа арена на боевете и коя именно форма на движение или форма на организация ще послужи като изходна точка и осезаемо оръжие в ръцете на пролетариата при започване на решителните боеве. С други думи: в очакване на решителните боеве през периода на отбраната и натрупването на сили партията трябва да подкове и четирите си нозе. *В очакване* на боевете... Но това не значи, че партията трябва да изчаква, скръстила ръце, превръщайки се в безплоден съзерцател,

израждайки се от партия на революцията (ако тя е в опозиция) в партия на изчакването — не, в такъв период тя трябва да отбягва боевете, да не ги приема, *ако тя* още не е успяла да натрупа нужното количество сили или ако обстановката не е благоприятна за нея, но *не трябва да изпуска нито един случай* — разбира се, при благоприятни условия — да наложи на противника бой, когато това не е изгодно за него, да държи противника в постоянно напрежение, крачка по крачка да разстройва и деморализирва неговите сили, крачка по крачка да упражнява силите на пролетариата в боеве, които засягат всекидневните интереси на последния, и да увеличава по този начин своите собствени сили.

Само в такъв случай отбраната може да бъде наистина *активна* отбрана, а партията ще съумее да запази за себе си всички признаци на истинска *партия на действието,* а не партия на съзерцателното изчакване, само в такъв случай партията не ще пропусне, не ще изтърве момента за решителни акции, не ще бъде заварена от събитията неподготвена. Случаят с Кауцки и компания, които изтърваха момента за настъпление на пролетарската революция на Запад поради тяхната тактика на „мъдро", съзерцателно изчакване и още по-„мъдра" пасивност, е явно предупреждение. Или още: случаят с меншевиките и с. р., които изтърваха властта поради своята тактика на безкрайно изчакване по въпросите за мира и земята, също така трябва да служи като предупреждение. От друга страна, ясно е също, че не може да се злоупотребява с тактиката на активна отбрана, с тактиката на действие (акция), защото в такъв случай има опасност тактиката на революционни действия на Комунистическата партия да се превърне в тактика на „революционна" гимнастика, т. е. в такава тактика, която води не към натрупване силите на пролетариата и към засилване на неговата бойна готовност, следователно не към ускоряване на революцията, а към разпиляване силите на пролетариата, към отслабяне на неговата бойна готовност и следователно към забавяне делото на революцията.

9) *Общи основи на комунистическата стратегия и тактика.* Такива основи има три:

а) вземане за основа извлѐчения от теорията на марксизма и потвърден от революционната практика извод, че в капиталистическите държави пролетариатът е единствената докрай революционна класа, заинтересована от пълното освобождаване на човечеството от капитализма и призвана поради това да бъде вожд на всички потиснати и експлоатирани маси в борбата за събаряне на капитализма, поради което цялата работа трябва да бъде насочена към осигуряване диктатурата на пролетариата.

б) Вземане за основа този, извлечен от теорията на марксизма и потвърден от революционната практика, извод, че *стратегията и тактиката на Комунистическата партия на която и да било страна* могат да бъдат правилни само в случай, когато те не се затварят в кръга от интереси на „своята“ страна, на „своето“ отечество, на „своя“ пролетариат — а, напротив, отчитайки условията и обстановката на своята страна, поставят на предно място интересите на международния пролетариат, интересите на революцията в другите страни, т. е. ако те по същина, по своя дух са интернационалистични, ако те провеждат „максимум осъществимото в една (своята) страна *за* развитието, поддържането, пробуждането на революцията *във всички страни*“ (виж „Пролет. рев. и ренегатът Кауцки“[26] от *Ленин*).

в) Вземане за изходна точка отричането на всякакво доктринерство (дясно и ляво) при променяне на стратегията и тактиката, при изработване на нови стратегически планове и тактически линии (Кауцки, Акселрод, Богданов, Бухарин), отричането на съзерцателния метод и метода на цитатите и историческите паралели, измислените планове и безжизнените формули (Акселрод, Плеханов), признаването, че е нужно не да „лежим“, а да стоим върху гледището на марксизма, не „само да обясняваме света“, а да го „преустроим“, не да „съзерцаваме задницата на пролетариата“ и не да се влачим в опашката на събитията, а да ръководим пролетариата и да бъдем съзнателен израз на безсъзнателния процес (виж „Стихийност и съзнателност“[26] от *Ленин* и известното място от „Кому-

нистически манифест"[27] от *Маркс* относно това, че комунистите представляват най-далновидната и челната част на пролетариата.)

Всяка една от тези основи да се илюстрира с факти от опита на революционното движение в Русия и на Запад, *особено втората и третата основа.*

10) *Задачи:*

а) *Да се спечели на страната на комунизма авангардът на пролетариата* (т. е. да се съберат кадри, да се създаде Комунистическа партия, да се изработи програма, основи на тактиката). Пропагандата като основна форма на работа.

б) *Да се спечелят на страната на авангарда широките маси на работниците и изобщо на трудещите се* (довеждане на масите върху бойните позиции). Основна форма на работа — практически действия на масите като прелюдия към решителни боеве.

11) *Правила:*

а) *Да се овладеят без изключение всички форми на организация на пролетариата и всички форми* (поприща) *на движение, на борба.* (Форми на движение: парламентарни и извънпарламентарни, легални и нелегални.)

б) *Да се научим да се приспособим към бързо заменяне на едни форми на движение с други,* или към допълване на едни форми с други, да се научим да *съчетаваме* легалните форми с нелегалните, парламентарните с извънпарламентарните (пример: бързото преминаване на болшевиките през м. юли 1917 г. от легални форми към нелегални, съчетаването на извънпарламентарното движение през ленските дни с действията в Думата).

12) *Стратегия и тактика на Комунистическата партия преди и след завземането на властта.* Четири особености.

а) *Най-важното* в обстановката, създадена след Октомврийския преврат в Европа изобщо и в Русия специално — това е *пробивът на международния социален фронт* (в резултат на победата над руската буржоазия) *в района* на Русия, осъществен от пролетариата на Русия (*скъсването* с империализма, *публикуването* на тайните договори, вместо империалистическата война — гражданска

война, призивът към войниците да се побратимяват, призивът към работниците да въстанат против своите правителства). Този пробив сложи началото на *поврат в световната история,* като постави под непосредствена заплаха целостта на цялото здание на международния империализъм, като измени кардинално съотношението на борещите се сили на Запад в полза на работническата класа в Европа. А това значи, че руският пролетариат и неговата партия се превърнаха от *национална* сила в *международна* сила, при което старата задача за събаряне на своята национална буржоазия се смени с нова задача за събаряне на международната буржоазия, и доколкото международната буржоазия, усетила смъртна опасност, си е поставила като предстояща задача *ликвидирането на руския пробив*, като съсредоточи своите свободни сили (резерви) против Съветска Русия, последната на свой ред не можеше да не съсредоточи всички свои сили за отбрана и бе принудена да приеме върху себе си главния удар на международната буржоазия. Всичко това значително облекчи борбата на западните пролетарии против тяхната буржоазия и удесетори симпатиите на последните към руския пролетариат като *член боец на международния пролетариат.*

Осъществяването на задачата за събаряне на буржоазията в една страна доведе, по този начин, до нова задача на борба в международен мащаб, борба върху друга плоскост, борба на пролетарската държава против враждебните на нея капиталистически държави, при което руският пролетариат, който досега бе един от отредите на международния пролетариат, се превърна отсега в преден отред, в авангард на международния пролетариат.

По този начин задачата за развързване на революцията на Запад с цел да облекчи себе си, т. е. Русия, довеждането докрай на своята революция от пожелание се превърна в чисто практическа задача на деня. Този преврат в отношенията (особено в международните), извършен от Октомври, ***изцяло*** се дължи на Октомври. Февруарската революция дори не се докосна до международните отношения.

б) *Втората важна черта* в обстановката, която се създаде в Русия след Октомври, това е промяната в положението както на пролетариата, така и на неговата партия вътре в Русия. По-рано, преди Октомври, главна грижа на пролетариата представляваше организирането на всички бойни сили за събаряне на буржоазията, т. е. характерът на задачата бе предимно критически и разрушителен. Сега, след Октомври, когато буржоазията вече не е на власт, а държавата стана пролетарска, старата задача отпадна, като отстъпи място на *нова задача по организиране на всички трудещи се* в Русия (селячеството, занаятчиите, кустарите, интелигенцията, изостаналите народности, влизащи в състава на РСФСР) *за изграждане на нова, Съветска Русия,* на нейните стопански и военни апарати, от една страна, и за потушаване съпротивата на съборената, но още недоубита буржоазия, от друга страна.*

в) Съобразно с изменилото се положение на пролетариата вътре в Русия и съобразно с новата задача *се измени и политиката на пролетариата по отношение на буржоазните и дребнобуржоазните групи* и слоеве на населението в Русия. По-рано пролетариатът (непосредствено преди събарянето на буржоазията) отхвърляше отделните споразумения с буржоазните групи, защото такава политика водеше към укрепване на властвуващата буржоазия; сега, напротив, пролетариатът е за отделни съглашения, тъй като те укрепват неговата власт, разлагат буржоазията, улесняват пролетариата да опитоми отделни нейни групи, улесняват тяхното асимилиране. Разликата между *„реформизма"* и *политиката на отделни съглашения* (първият задължително отхвърля метода на революционните действия, втората не, но — в случай че се прилага от революционери — изхожда от революционния метод, първият по обем е по-тесен, вто-

* Съответно с това отпаднаха някои стари форми на движение като стачките, въстанията и т. н. и се измениха, съобразно с това, характерът и формите (функциите) за организиране на работническата класа (партия, съвети, съюзи, кооперативи, културно-просветни учреждения).

рата — по-широка. (Виж за „реформизма" и „политиката на съглашения".)

г) Съобразно с колосалното разрастване на силите и средствата на пролетариата и на Комунистическата партия *засили се размахът на стратегическата работа на Комунистическата партия*. По-рано стратегията на Комунистическата партия се ограничаваше със съставяне на стратегическия план, с маневриране между различните форми на движение и организации на пролетариата, както и между различните искания на движението (лозунгите), с изтъкване на едни, със заменяне на други, с употреба на оскъдните резерви във вид на противоречия между различните класи, при което рамките и възможностите за използуване на тези резерви биваха винаги — като правило — ограничени от тесни граници поради слабостта на партията; сега, след Октомври, първо *се увеличиха резервите* (противоречията между социалните групи в Русия, противоречията между класите и националностите в околните държави, противоречията между околните държави, нарастващата социалистическа революция на Запад, нарастващото революционно движение на Изток и изобщо в колониите и т. н.), второ, *увеличиха се средствата и възможностите за маневриране* (старите средства се допълниха с нови във форма например на дипломатическа работа, уреждане на по-реални връзки както със западното социалистическо движение, така и с източното революционно движение), трето, *появиха се нови по-широки възможности за използуване на резервите* поради увеличаването на силите и средствата на пролетариата, станал в Русия господствуваща *политическа сила*, имащ свои въоръжени сили, а в международния свят — авангард на световното революционно движение.

13) *Специално*: а) въпросът за *темпа* на движението и неговата роля при определяне на стратегията и тактиката, б) въпросът за *реформизма*, за политиката на *съглашения* и тяхното взаимоотношение.

14) ***„Реформизмът"*** („съглашателството"), ***„политиката на съглашения"*** и ***„отделните съглашения"*** са ***три различни неща*** (за всяко от тях да се напише отделно). ***Съглашенията*** на меншевиките са неприемливи,

тъй като те изхождат от *реформизма*, т. е. от *отричането на революционните действия*, докато *съглашенията* на болшевиките изхождат от потребностите на революционните действия. Именно поради това у меншевиките съглашенията се превръщат в система, в *политика на съглашения*, докато болшевиките са само за отделни, конкретни съглашения, без да правят от тях особена политика на съглашения.

15) *Три периода в развитието на Комунистическата партия в Русия:*

а) *период на формиране авангарда (т. е. партията) на пролетариата, период на събиране партийни кадри* (през този период партията е *слаба*, има програма, общи основи на тактиката, но като партия за масови действия е *слаба);*

б) *период на революционна масова борба* под ръководството на Комунистическата партия. През този период партията *от организация за масова агитация* се превръща в организация за масови действия, *подготвителният* период се сменя от периода на *революционните действия;*

в) *период след завземането на властта, след превръщането на Комунистическата партия в правителствена партия.*

16) Политическата ***сила на руската пролетарска революция*** се състои в това, че аграрната революция на селячеството (събарянето на феодализма) се извърши там *под ръководството на пролетариата* (а не на буржоазията), че *поради това* буржоазнодемократическата революция послужи като пролог на пролетарската революция, че *връзката* на трудовите елементи от селячеството с пролетариата и *подкрепата*, оказвана на първите от последния, бе не само осигурена политически, но и затвърдена организационно в Съветите, което осигури на пролетариата съчувствието на огромното мнозинство на населението (именно поради това ***не е беда,*** ако сам пролетариатът не представлява мнозинство в страната).

Слабостта на пролетарските революции в Европа (континента) се състои в това, че там пролетариатът няма нито ***тази*** връзка, нито ***тази*** подкрепа от страна на

селото, *там освобождението* на селячеството от феодализма се извърши под ръководството на буржоазията (а не на пролетариата, който тогава бе слаб), което при равнодушното отношение на социалдемокрацията към интересите на селото осигури за буржоазията задълго съчувствието на мнозинството от селяните.*

1921 г., юли.

Печати се за първи път.

* Този план-чернова за брошура е бил използуван от автора за брошурата „Основите на ленинизма", издадена през 1924 г. и влязла в състава на 6-и том от Съчиненията на И. В. Сталин. Първата част от плана-чернова е била използувана за статията „Към въпроса за стратегията и тактиката на руските комунисти", публикувана през 1923 г. и влязла в състава на 5-и том от Съчиненията на И. В. Сталин, а някои негови тезиси са били използувани от автора за статията „Партията преди и след завземането на властта", публикувана през м. август 1921 г. и влязла в състава на 5-и том от Съчиненията на И. В. Сталин. *Ред*

ОТНОСНО ПРЕДСТОЯЩИТЕ ЗАДАЧИ НА КОМУНИЗМА В ГРУЗИЯ И ЗАКАВКАЗИЕТО

Доклад пред общото събрание на тифлиската организация на Комунистическата партия в Грузия [28]

6 юли 1921 г.

Другари! Възложено ми е от комитета на вашата организация да изнеса пред вас доклад за предстоящите задачи на комунизма в Грузия.

Предстоящите задачи на комунизма — това са въпросите на тактиката, но за да се определи тактиката на една партия, при това на правителствена партия, необходимо е преди всичко да се вземе под внимание общата обстановка, която заобикаля партията и с която тя не може да не се съобразява. А каква е тази обстановка?

Едва ли е нужно да се доказва, че от началото на гражданската война светът се раздели на два противоположни лагера — лагер на империализма начело с Антантата и лагер на социализма начело със Съветска Русия, че в първия лагер се намират всички и всякакви капиталистически, „демократически" и меншевишки държави, а във втория — съветските държави, в това число и Грузия. Основната черта на обстановката, която заобикаля сега съветските страни, се състои в това, че периодът на въоръжената борба между посочените по-горе два лагера се приключи с повече или по-малко продължително примирие между тях, че периодът на война се смени от период на мирно стопанско строителство в съветските републики. По-преди, през военния, така да се каже, период, съветските републики действуваха под общия лозунг „всичко за войната", защото съветските републики представляваха обсаден лагер, блокиран от империалистическите държави. Тогава, през

този период, цялата енергия на Комунистическата партия се насочваше към това, всички живи сили да бъдат хвърлени за изграждане на Червената армия, за засилване на фронта за въоръжена борба с империализма. Излишно е и да се казва, че през този период партията не можеше да съсредоточи своето внимание върху стопанското строителство. Може да се каже без преувеличение, че икономиката на съветските страни се ограничаваше през този период с развитието на военната индустрия и с поддържането криво-ляво на някои клонове от народното стопанство, свързани все пак с войната. С това собствено се и обяснява онази стопанска разруха, която ние получихме като наследство от военния период на съветските държави.

Днес, когато ние навлязохме в нов период на стопанско строителство, когато преминахме от война към мирна работа, старият лозунг „всичко за войната" се заменя, естествено, от новия лозунг „всичко за народното стопанство". Този нов период задължава комунистите да хвърлят всичките си сили на стопанския фронт, в промишлеността, селското стопанство, продоволственото дело, в кооперацията, в транспортното дело и т. н. Защото без това няма възможност да се превъзмогне стопанската разруха.

Ако военният период ни даде типа на военни комунисти, доставчици, организатори, оператори и т. н., то Комунистическата партия трябва да се погрижи, щото през новия период, период на стопанско строителство, въвличайки широките маси в делото по стопанското възраждане, да изработи нов тип комунист-стопански деец — работници по промишлеността, по селското стопанство, по транспорта, по кооперацията и т. н.

Но развивайки стопанско-строителна дейност, комунистите не могат да не се съобразяват с две много важни условия, останали като наследство от миналото. Тези условия са: първо, наличността — около съветските страни — на високо развити в промишлено отношение буржоазни държави и, второ, наличността на многочислена селска дребна буржоазия вътре в съветските държави.

Работата е там, че по воля на историята Съветската власт възтържествува не в по-развитите страни, а в страни, сравнително по-малко развити в капиталистическо отношение. Историята показа, че в такива страни като Русия, със сравнително млад капитализъм, със силен, концентриран пролетариат и със слаба национална буржоазия, е много по-лесно да бъде съборена буржоазията отколкото в класическите страни на капитализма като Германия, Англия и Франция, дето капитализмът съществува от няколко века, а буржоазията е успяла да се превърне в много сериозна ръководна сила на целия обществен живот.

Когато се установи диктатура на пролетариата и в такива страни като Германия и Англия, несъмнено там ще бъде по-лесно да се продължи и доведе докрай социалистическата революция, т. е. там ще бъде по-лесно да се организира социалистическо стопанство, защото там промишлеността е развита повече, техниката е по-богата, а пролетариатът е сравнително по-многочислен отколкото в сегашните съветски страни. Но засега ние стоим пред факта, от една страна, на пролетарска диктатура в страни с по-малко развита промишленост при наличността на многочислена класа на дребни стокопроизводители (селяни) и, от друга страна, на буржоазна диктатура в страни с по-развита промишленост и многочислена класа на пролетариата. Да се игнорира този факт би било неразумно, лекомислено.

Доколкото съветските страни изобилствуват с източници на суровини и гориво, а промишлено развитите буржоазни страни страдат от недостиг на такива, несъмнено е, че отделни капиталистически групи от буржоазните държави са заинтересовани да влязат в съглашение със съветските държави, за да използуват източниците на суровини и гориво при известни условия. От друга страна, доколкото класата на дребните производители вътре в съветските държави (селячеството) се нуждае от индустриални продукти (манифактура, селскостопански машини), несъмнено е, че тя също така е заинтересована от съглашение с пролетарската власт в своята страна, за да

получи такива продукти чрез стокообмен (в замяна на селскостопански продукти).

От своя страна Съветската власт също е заинтересована да влезе във временно съглашение както с отделни капиталистически групи на чуждите страни, така и с класата на дребните стокопроизводители на своята собствена страна, защото такова съглашение несъмнено ще ускори и ще улесни делото по възстановяване на разрушените от войната производителни сили и осъществяването на електрификацията — тази технико-промишлена база на бъдещото социалистическо стопанство.

Тези обстоятелства диктуват на комунистите от съветските държави политика на временни съглашения както с отделни капиталистически групи от Запад (с цел за използуване на техните капитали и технически сили), така и с дребната буржоазия на своята собствена страна (за получаване на необходимите суровини и продукти за продоволствие).

Някои могат да направят забележка, че тази тактика на съглашения с буржоазията мирише на меншевизъм, тъй като меншевиките в своите действия практикуват тактиката на съглашения с буржоазията. Но това е невярно. Между тактиката на съглашение с отделни буржоазни групи, предлагана сега от комунистите, и меншевишката тактика на съглашение с буржоазията лежи цяла пропаст. Меншевиките обикновено предлагат съглашение с буржоазията, когато на власт стоят капиталистите, когато намиращите се на власт капиталисти, с цел за укрепване на своята власт и за развращаване на пролетариата, се съгласяват да подхвърлят отгоре на отделни групи от пролетариата известни „реформи“, отстъпчици. Такова съглашение е вредно за пролетариата и изгодно за буржоазията, защото то не отслабя, а укрепя властта на буржоазията, поражда сред пролетариата разногласие, разединява го. Именно поради това болшевиките винаги са се противопоставяли и ще се противопоставят срещу меншевишката тактика на съглашение с властвуващата буржоазия. Именно поради това болшевиките разглеждат меншевиките като проводници на буржоазното влияние сред пролетариата.

А тактиката на съглашения, предлагана от болшевиките, в противоположност на тактиката на меншевиките, има съвсем друг характер, тъй като тя предполага съвсем друга обстановка, при която на власт е не буржоазията, а пролетариатът, при което съглашението на отделните буржоазни групи с пролетарската власт неизбежно трябва да доведе до укрепване на пролетарската власт, от една страна, до разлагане на буржоазията и до опитомяване на отделни нейни групи, от друга страна. Необходимо е само пролетариатът здраво да държи в ръце завоюваната от него власт и умело да използува средствата и знанията на тези буржоазни групи за стопанското възраждане на страната.

Вие виждате, че тази тактика е далеч от тактиката на меншевиките както небето от земята.

И така, да хвърлим всички живи сили на стопанския фронт, използувайки при това — чрез съглашения — отделни буржоазни групи, техните средства, техните знания, техните организационни навици в интерес на стопанското възраждане на страната — такава е първата предстояща задача на комунистите в съветските страни, в това число и на комунистите от Грузия, продиктувана от общата обстановка.

Но отчитането на общата обстановка е още недостатъчно за определяне тактиката на отделните съветски страни, в дадения случай на Съветска Грузия. За да определим тактиката на комунистите от всяка отделна Съветска страна, необходимо е още да вземем под внимание частните, конкретните условия на съществуване на тези страни. А какви са частните, конкретните условия на съществуване на Съветска Грузия, при които трябва да действува Комунистическата партия в Грузия?

Може със сигурност да се установят някои факти, които характеризират тези условия.

Първо несъмнено е, че съвсем изолираното съществуване на Съветска Грузия, както и на всяка друга Съветска страна, поради безусловно враждебното отношение към съветските страни от страна на капиталистическите държави, е немислимо както от военна гледна точка, така и от гледна точка на стопанското развитие.

Взаимната поддръжка на съветските държави — както военна, така и стопанска — е условие, без което е немислимо развитието на тези държави.

Второ, ясно е, че Грузия, която страда от недостиг на продоволствени продукти, се нуждае от руското жито, не може да мине без него.

Трето, Грузия, която няма течно гориво, очевидно се нуждае — за поддържане на транспорта и промишлеността — от нефтените продукти на Азербайджан, не може да мине без тях.

Четвърто несъмнено е също, че Грузия, която страда от недостиг на експортни фондове, се нуждае от подпомагане от страна на Русия със злато за покриване на дефицита в стоковия бюджет.

Най-сетне, не може да не се съобразяваме със своеобразните условия на националния състав на населението на Грузия, по силата на които значителен процент от това население са арменци, а в Тифлис, в столицата на Грузия, те са дори около половината от цялото население, което несъмнено задължава Грузия при каквато и да е форма на управление изобщо, а при Съветския режим особено, да запази както с арменците в Грузия, така и с Армения безусловен мир и братско сътрудничество.

Едва ли е нужно да се доказва, че тези и много подобни конкретни условия задължават Съветска Грузия, както и Съветска Армения и Азербайджан да установят помежду си известно единство на стопанската дейност, известно обединение на стопанските усилия по посока, да речем, към засилване на транспорта, съвместно излизане на външните пазари, организиране на мелиоративни работи (напояване, дренаж) и т. н. Аз дори и не говоря за необходимостта от взаимна поддръжка и връзка както между закавказките независими съветски републики, така и на тези републики със Съветска Русия, в случай на нужда за отбрана срещу външни нападения. Всичко това е ясно и неоспоримо. И ако аз все пак заговорих за тези шаблонни истини, то е защото съществуват известни условия, създадени през последните две-три години, които пречат за такова обединение, които застра-

шават да подкопаят опитите за такова обединение. Аз говоря за национализма — грузински, арменски, азербайджански, — който се засили страшно през последните години в републиките на Закавказието и който спъва делото на обединението.

Аз помня годините 1905—1917, когато сред работниците и изобщо сред трудещите се от националностите на Закавказието се наблюдаваше пълна братска солидарност, когато връзките на братството свързваха арменските, грузинските, азербайджанските и руските работници в едно социалистическо семейство. Сега, като пристигнах в Тифлис, аз бях поразен от липсата на предишната солидарност между работниците от националностите на Закавказието. Сред работниците и селяните се е развил национализъм, засилило се е чувството на недоверие към своите инонационални другари: антиарменски, антитатарски антигрузински, антируски и всякакъв друг национализъм сега — колкото щеш. Старите връзки на братско доверие са скъсани или поне силно са отслабени. Очевидно трите години съществуване на националистически правителства в Грузия (меншевики), в Азербайджан (мусаватисти[29]), в Армения (дашнаки[30]) не са минали напразно. Тези националистически правителства, като водеха своя националистическа политика, като работеха сред трудещите се в дух на агресивен национализъм, докараха найсетне работата дотам, че всяка от тези малки страни се оказа окръжена от пръстен на враждебна националистическа атмосфера, който лиши Грузия и Армения от руското жито и азербайджанския нефт, а Азербайджан и Русия — от стоки, които минават през Батум. Аз дори и не говоря за въоръжените стълкновения (грузино-арменската война) и клането (армено-татарското) като естествени резултати от националистическата политика. Не е чудно, че в тази отровна националистическа обстановка старите интернационални връзки са се скъсали, а съзнанието на работниците се е оказало отровено от отровата на национализма. И доколкото остатъците от този национализъм още не са изживени сред работниците, това обстоятелство (национализмът) е извънредно голяма спънка за делото по обединяване стопанските (и военните) усилия

на Закавказките съветски републики. А аз вече казах, че без такова обединение е немислимо стопанското преуспяване на Закавказките съветски републики, особено на Съветска Грузия. Затова предстояща задача на комунистите от Грузия е безпощадната борба с национализма, възстановяването на старите братски интернационални връзки, които съществуваха преди появата на националистическото меншевишко правителство, и създаването по този начин на здрава атмосфера на взаимно доверие, необходима за обединяване стопанските усилия на Закавказките съветски републики и за стопанското възраждане на Грузия.

Това не значи, разбира се, че не трябва да има вече независима Грузия или независим Азербайджан и т. н. Циркулиращият сред някои другари проект за възстановяване на старите губернии (Тифлиска, Бакинска, Ериванска) с единно закавказко правителство начело е според мен утопия, при това реакционна утопия, защото такъв проект, несъмнено, изхожда от желанието да бъде върнато колелото на историята назад. Да се възстановят старите губернии и да се ликвидират националните правителства в Грузия, в Азербайджан, в Армения — това е все едно да се възстанови помешчическата собственост върху земята и да се ликвидират завоеванията на революцията. Това няма нищо общо с комунизма. Именно за да се разсее атмосферата на взаимно недоверие и да се възстановят връзките на братство между работниците от националностите на Закавказието и Русия — именно за това е необходимо да се запази независимостта както на Грузия, така и на Азербайджан и Армения. Това не изключва, а, напротив, предполага необходимостта от взаимна стопанска и друга поддръжка, също както и необходимостта от обединение на стопанските усилия на независимите съветски републики върху началата на доброволното съглашение, върху началата на конвенцията.

Според получените от мен сведения, в Москва са решили тези дни да окажат на Грузия, Армения и Азербайджан малка поддръжка във вид на заем от 6½ милиона златни рубли. Освен това аз научих, че Грузия и

Армения получават, както се оказва, нефтени продукти от Азербайджан безвъзмездно — случай, немислим в живота на буржоазните държави, макар и свързани с прословутото „сърдечно съглашение" (Entente cordiale [31]). Едва ли е нужно да се доказва, че тези и подобни на тях актове не отслабят, а укрепят независимостта на тези държави.

И така, да бъдат ликвидирани националистическите отживелици, да бъдат изгорени те с нажежено желязо и да бъде създадена здрава атмосфера на взаимно доверие сред трудещите се от националностите на Закавказието, за да бъде улеснено и ускорено делото по обединяване стопанските усилия на Закавказките съветски републики (без което е немислимо стопанското възраждане на Съветска Грузия) при запазване независимостта на Съветска Грузия — такава е втората предстояща задача на комунистите в Грузия, диктувана от конкретните условия на съществуване на тази страна.

Най-сетне, третата предстояща задача, също толкова важна и също толкова необходима — това е да се запази чистотата, устойчивостта и гъвкавостта на Комунистическата партия в Грузия.

Другари! Вие трябва да помните, че нашата партия е правителствена партия, че в нея често пъти влизат цели групи или се стараят да влязат ненадеждни, чужди на пролетарския дух, кариеристични елементи, които внасят в нея дух на разложение и застой. Кръвна задача на комунистите е грижата за опазване на партията от такива елементи. Нужно е веднаж завинаги да се запомни, че силата и относителното тегло на партията, особено на Комунистическата партия, зависят не толкова от броя на членовете, колкото от тяхното качество, от тяхната твърдост и преданост на делото на пролетариата. Руската комунистическа партия има всичко на всичко 700 хиляди члена. Мога да ви уверя, другари, че тя би могла да доведе броя на своите членове до 7 милиона, ако тя желаеше това и ако тя не знаеше, че 700 хиляди здрави комунисти представляват по-сериозна сила отколкото 7 милиона никому ненужни и за нищо неспособни спътници. Ако Русия устоя пред напора на световния империализъм, ако тя спечели на външните фронтове редица

сериозни успехи, ако тя в течение на две-три години се разви като сила, която разтърсва основите на световния империализъм, тя дължи това, между другото, на онази сплотена, закалена в боеве и изкована от твърда стомана Комунистическа партия, която никога не се е стремяла към количество на своите членове и като първа своя грижа е смятала подобряването на техния качествен състав. Ласал беше прав, като казваше, че партията се укрепва като се очиства от лошото. От друга страна, несъмнено е, че ако например най-голямата от социалдемократическите партии в света, германската социалдемокрация, се оказа през време на империалистическата война играчка в ръцете на империализма, а след войната рухна в пропастта като колос върху глинени нозе — то е защото години наред тя се увличаше в разширяване на своите организации за сметка на всякаква дребнобуржоазна смет, която именно уби в нея живия дух.

И така, да запази устойчивостта и чистотата на своята партия, да не се стреми към количество на партийните членове, системно да подобрява качествения състав на партията, да опазва партията от наплив на интелигентско-еснафски националистически елементи — такава е третата и последна предстояща задача на Комунистическата партия в Грузия.

Аз свършвам, другари, своя доклад. Преминавам към изводите:

1) Да развием всестранна стопанско-строителна работа, като отдаваме на тази работа всички свои сили и като използуваме при това силите и средствата както на капиталистическите групи на Запада, така и на дребнобуржоазните групи в своята собствена страна.

2) Да смажем хидрата на национализма и да създадем здрава атмосфера на интернационализъм за улесняване делото по обединяване стопанските усилия на съветските републики от Закавказието при запазване независимостта на тези републики.

3) Да опазим партията от наплив на еснафски елементи и да запазим нейната устойчивост, гъвкавост, като системно подобряваме нейния качествен състав.

Такива са трите основни предстоящи задачи на Комунистическата партия в Грузия.

Само при изпълнението на тези задачи Комунистическата партия в Грузия ще съумее да задържи кормилото в свои ръце и да преодолее стопанската разруха. (*Аплодисменти.*)

„Правда Грузии“
[„Грузинска правда“] (Тифлис)
брой 108 — 13 юли 1921 г.

ПАРТИЯТА ПРЕДИ И СЛЕД ЗАВЗЕМАНЕТО НА ВЛАСТТА

Нужно е да се отбележат три периода в развитието на нашата партия.

Първият период — това е периодът на *формирането*, на *създаването* на нашата партия. Той обхваща промеждутъка от време, приблизително, от основаването на „Искра"[32] до III Конгрес на партията включително (края на 1900 г. — началото на 1905 г.).

През този период партията, като движеща сила, е слаба. Нейната слабост се обяснява не само с младостта ѝ, но и с младостта на работническото движение изобщо и с липсата или със слабото развитие, особено в началните стадии на този период, на революционната обстановка, на революционното движение (селяните мълчат или не отиват по-далече от глухия ропот; работниците познават само частичната икономическа или общоградска политическа стачка; формите на движението носят нелегален или полулегален характер; формите на организацията на работническата класа имат също така предимно нелегален характер).

Стратегията на партията — доколкото стратегията предполага наличност на резерви и възможност за маневриране с тях — е по необходимост тясна, небогата. Партията се ограничава с набелязване на стратегически план за движение, т. е. с набелязване пътя, по който трябва да тръгне движението, а резервите на партията — противоречията в лагера на противниците както вътре в Русия, така и извън нея — остават, поради слабостта на партията, неизползувани, или почти неизползувани.

Тактиката на партията, доколкото тактиката предполага използуване на всички и всякакви форми на движение, форми на организация на пролетариата, тяхното комбиниране, взаимно допълняне и т. н. с цел за спечелване на масите и за осигуряване на стратегически успех, е също така, по необходимост, тясна, лишена от размах.

Центърът на вниманието и грижите на партията през този период е самата партия, нейното съществуване, нейното запазване. В този момент партията се разглежда като някаква самозадоволяваща се сила. То е и понятно: бесните атаки на царизма срещу партията, както и опитите на меншевиките да разрушат партията отвътре и да заменят партийните кадри с безформена безпартийна формация (спомнете си кампанията на меншевиките за работнически конгрес, подета във връзка с пресловутата брошура на Акселрод „Народная Дума и Рабочий Съезд", 1905 г.), застрашават самото съществуване на партията, предвид на което въпросът за запазването на партията придобива през този период първостепенно значение.

Основната задача на комунизма в Русия през този период е да се вербуват в партията най-добрите хора на работническата класа, най-активните и преданите на делото на пролетариата, да се сформира, да се постави на нозе партията на пролетариата. Др. Ленин формулирва тази задача така: „да спечелим за делото на комунизма авангарда на пролетариата" (виж „Детската болест . . ."[33]).

Вторият период — това е периодът на *спечелване широките работнически и селски маси* на страната на партията, на страната на пролетарския авангард. Той обхваща промеждутъка от време, приблизително, от октомври 1905 г. до октомври 1917 г.

Обстановката през този период е много по-сложна и по-богата със събития отколкото през предишния. Провалът на царизма по полетата на Манджурия и Октомврийската революция от 1905 година, от една страна, ликвидацията на руско-японската война, победата на контрареволюцията и премахването на революционните завоевания, от друга страна, империалистическата война, февруарската революция от 1917 година и знаменитото „двувластие",

от трета страна — всички тези събития раздвижиха всички класи в Русия и ги изтласкаха върху политическата арена една след друга, укрепиха партията на комунистите, пробудиха за политически живот широките селски маси.

Движението на пролетариата се обогати с такива мощни форми като общата политическа стачка и въоръженото въстание.

Движението на селяните се обогати с бойкот срещу помешчика (изпъждането на помешчика от имението му чрез „опушване"), който преминава във въстание.

Дейността на партията и на другите революционни организации се съживи чрез овладяването на такива форми на работа като извънпарламентарната, легалната, откритата форма.

Организацията на работническата класа се обогати не само с такава изпитана и важна форма като професионалните съюзи, но и с такава мощна, невиждана дотогава в историята форма на организация на работническата класа като Съветите на работническите депутати.

Селячеството тръгна по стъпките на работническата класа, като излъчи Съвети на селските депутати.

Обогатиха се също резервите на партията. Изясни се в хода на борбата, че селячеството може да представлява и ще представлява неизчерпаем запас от резерви за пролетариата и неговата партия. Изясни се също ръководната роля на пролетариата и на неговата партия за събаряне властта на капитала.

През този период партията вече съвсем не е така слаба, както през предишния; тя, като движеща сила, се превръща в извънредно голям фактор. Сега тя вече не може да бъде самозадоволяваща се сила, тъй като нейното съществуване и развитие са осигурени напълно, сега от самозадоволяваща се сила тя се превръща в инструмент за завоюване на работническо-селските маси, в инструмент за ръководене борбата на масите за събаряне властта на капитала.

Стратегията на партията през този период получава размах, тя е насочена преди всичко към осигуряване и

използуване на такъв резерв като селячеството, при което тази работа има сериозен успех.

Тактиката на партията също така получава размах поради обогатяването на движението на масите, на тяхната организация, на дейността на партията и на другите революционни организации с нови форми, които по-рано липсваха.

Основната задача на партията през този период е спечелването на милионните маси на страната на пролетарския авангард, на страната на партията с цел за събаряне диктатурата на буржоазията, с цел за овладяване на властта. Центърът на вниманието на партията вече не е самата партия, а милионните маси на населението. Др. Ленин формулирва тази задача така: „разместване на милионните маси“ на социалния фронт така, че да бъде осигурена победата „в предстоящите решителни боеве“ (виж същата брошура на др. *Ленин*).

Такива са характерните черти на двата първи периода в развитието на нашата партия.

Разликата между първия и втория период несъмнено е голяма. Но между тях има и нещо общо. Както през първия, така и през втория период партията представлява в $^{9}/_{10}$, ако не изключително, *национална* сила, действителна само за Русия и вътре в Русия (един от отредите на организирания международен пролетариат). Това първо. Второ, както през първия, така и през втория период РКП е партия на преврата, партия на революцията вътре в Русия, поради което в нейната работа преоблацават през тези периоди елементите на критика и разрушаване на старото.

Съвсем друга картина представлява третият, преживяван сега от нас, период.

Третият период — това е периодът на *завземането и задържането на властта* с цел, от една страна, да се привлекат към изграждане на социалистическото стопанство и на Червената армия всички трудещи се в Русия и, от друга страна, да се положат всички сили и всички средства с оглед *да се окаже помощ* на международния пролетариат в борбата му за събаряне на

капитала. Той обхваща промеждутъка от време от м. октомври 1917 година до наши дни.

Завземането на властта от пролетариата в Русия създаде съвсем своеобразна, невиждана още в света, обстановка както в международно отношение, така и вътре в Русия.

Да започнем с това, че Октомври 1917 година означава пробив на световния социален фронт и създава поврат в цялата световна история. Представете си необятния социален фронт от изостаналите колонии до напредналата Америка и след това мощния пробив на този фронт от руския отред на международния пролетариат, пробив, който постави под заплаха съществуването на империализма, обърка всички карти и всички планове на империалистическите акули и облекчи, из основи облекчи борбата на международния пролетариат с капитала—такова е историческото значение на Октомври 1917 година. От този момент нашата партия от *национална* сила се превърна в предимно *международна* сила, а руският пролетариат от изостанал отред на международния пролетариат — в *авангард* на последния. Задачата на международния пролетариат отсега нататък се свежда към това — да разшири руския пробив, да помогне на отишлия напред авангард да не даде на враговете да обкръжат и откъснат от базата смелия авангард. Задачата на международния империализъм, напротив, се свежда към това, да ликвидира, непременно да ликвидира, руския пробив. Ето защо нашата партия, ако тя иска да задържи властта, се задължава да провежда „максимум осъществимото в една (своята — *И. Ст.*) страна *за* развиване, поддържане, пробуждане на революцията *във всички страни*" (виж „Пролетарската революция и ренегатът Кауцки"[34] от *Ленин*). Ето защо нашата партия от национална сила се превърна от м. октомври 1917 година насам в международна сила, в партия на преврата в *международен* мащаб.

Също такова коренно изменение настъпи в резултат на Октомври 1917 година и в положението на партията *вътре в страната*. В предходните периоди партията представляваше лост за разрушаване на старото,

за събаряне на капитала в Русия. Сега, през третия период, напротив, от партия на преврата вътре в Русия тя се превърна в партия на строителство, в партия за изграждане на нови стопански форми. По-рано тя вербуваше най-добрите сили на работниците за щурмуване на старите порядки, сега тя ги вербува за уреждане на продоволствието, транспорта, основните клонове на индустрията. По-рано тя привличаше революционните елементи на селячеството за събаряне на помешчика, сега тя ги вербува за подобряване на селското стопанство, за заякчаване на съюза между трудовите елементи на селячеството и властвуващия пролетариат. По-рано тя вербуваше най-добрите елементи на закъснелите в своето развитие нации за борба с капитала, сега тя ги вербува за устройване живота на трудещите се елементи от тези националности върху началата на сътрудничество с руския пролетариат. По-рано тя разрушаваше армията, старата генералска армия, сега тя трябва да създаде нова работническо-селска армия, необходима за защищаване завоеванията на революцията срещу външни врагове.

От партия на преврата вътре в Русия РКП се превърна в партия на мирното строителство. Именно затова тя изключи от арсенала на пролетариата станалите сега вече ненужни в Русия такива форми на борба като стачката, въстанието.

По-рано бе възможно да се мине без познавачи на военното и стопанското дело, тъй като работата на партията бе предимно критическа, а да се критикува е лесно... Сега партията не може да мине без познавачи на работата; наред с използуването на старите специалисти тя трябва да подготви *свои* специалисти: организатори, доставчици, оператори (по военна линия), продоволственици, селскостопански дейци, железничари, кооператори, познавачи на индустрията, на външната търговия (по стопанска линия). Без това не може да се строи.

Извърши се промяна в положението на партията също и в смисъл на колосално увеличаване и умножаване на нейните сили и средства, на нейните резерви.

Резерви на партията:

1) Противоречията между различните социални групи вътре в Русия.

2) Противоречията и конфликтите, които стигат понякога до военни стълкновения, между окръжаващите капиталистически държави.

3) Социалистическото движение в капиталистическите страни.

4) Националното освободително движение в изостаналите и колониални страни.

5) Селячеството и Червената армия в Русия.

6) Апаратите на дипломацията и на външната търговия.

7) Цялата мощ на държавната власт.

Такива са изобщо силите и възможностите, в рамките на които — а тези рамки са достатъчно широки — може да маневрира партийната стратегия и върху основата на които партийната тактика може да води всекидневна работа за мобилизиране на силите.

Всичко това са положителните страни на Октомври 1917 година.

Но Октомври има и обратна страна. Работата е там, че завземането на властта от пролетариата в Русия се извърши при своеобразни условия—външни и вътрешни,— които сложиха печат върху цялата работа на партията след завземането на властта.

Първо, Русия в стопанско отношение е изостанала страна, за нея е много трудно със свои собствени сили да уреди транспорта, да развие индустрията и да електрифицира градската и селската промишленост без размяна на намиращи се в нея суровини срещу машини и съоръжения от западните страни. Второ, Русия и досега представлява социалистически остров, заобиколен от по-развити в промишлено отношение — враждебни на нея—капиталистически държави. Ако Съветска Русия би имала в съседство една голяма развита в промишлено отношение или няколко съветски държави, тя би могла лесно да установи сътрудничество с такива държави върху началата на размяна на суровини срещу машини и съоръжения. Но докато това не е налице, Съветска Русия и ръководещата нейното правителство наша партия

е принудена да търси форми и начини за стопанско коопериране с враждебни капиталистически групи на Запад за получаване на необходимата техника до момента на победата на пролетарската революция в една или няколко промишлени капиталистически страни. Концесионната форма на отношения и външната търговия — такива са средствата за постигане на тази цел. Без това нещо е трудно да се разчита на решаващи успехи в стопанското строителство, в електрифицирането на страната. Този процес ще бъде несъмнено бавен и болезнен, но той е неизбежен, неминуем, и от това, че някои нетърпеливи другари нервничат, като искат бързи резултати и ефектни операции, неизбежността не ще престане да бъде неизбежност.

От икономическа гледна точка сегашните конфликти и военните сблъсквения на капиталистическите групи помежду им, също както борбата на пролетариата с класата на капиталистите, имат за своя основа конфликта на сегашните производителни сили с национално-империалистическите рамки на тяхното развитие и с капиталистическите форми на присвояване. Империалистическите рамки и капиталистическата форма задушават, не дават на производителните сили да се развиват. Единственият изход е организирането на световното стопанство върху началата на стопанско сътрудничество между напредналите (промишлените) и изостаналите (горивно-суровинни) страни (а не върху началата на ограбването на последните от първите). Затова именно е и нужна международна пролетарска революция. Без това не може и да се мисли за организиране и нормално развитие на световното стопанство. Но за да започне (поне да *започне*) уреждането на правилно световно стопанство, необходима е победа на пролетариата поне в няколко напреднали страни. Докато това не е налице, на нашата партия се налага да търси околни пътища за коопериране с капиталистически групи на стопанското поприще.

Ето защо партията, свалила своята буржоазия и вдигнала знамето на пролетарската революция, смята същевременно за целесъобразно да „развърже“ дребното производство и дребната промишленост в нашата страна,

да допусне частично възраждане на капитализма, като го постави в зависимост от държавната власт, да привлече арендатори и акционери и т. н. и т. н., до момента, в който политиката на партията — „да проведе максимум осъществимото в една страна *за* развиване, поддържане, пробуждане на революцията *във всичките страни*“ — не даде реални резултати.

Такива са онези своеобразни условия, положителни и отрицателни, създадени от Октомври 1917 година, при които действува и се развива нашата партия през третия период на своето съществуване.

От тези условия се определя онази колосална мощ, която днес нашата партия притежава както вътре в Русия, така и извън нея. Също от тях се определят и онези невероятни трудности и опасности, пред които стои партията и които тя трябва да преодолее на всяка цена.

Задачите на партията през този период в областта на *външната политика* се определят от положението на нашата партия като партия на международната *революция*. Тези задачи са:

1) Да се използуват всички и всякакви противоречия и конфликти между заобикалящите нашата страна капиталистически групи и правителства с цел да се разложи империализмът.

2) Да не се щадят сили и средства за оказване помощ на пролетарската революция на Запад.

3) Да се вземат всички мерки за засилване на националноосвободителното движение на Изток.

4) Да се укрепи Червената армия.

Задачите на партията през този период в областта на *вътрешната политика* се определят от положението на нашата партия *вътре* в Русия като партия на *мирната* строителна работа. Тези задачи са:

1) Да се укрепи съюзът на пролетариата и трудовото селячество чрез:

а) привличане към държавна строителна работа на най-инициативните и стопанствени елементи измежду селяните;

б) подпомагане на селското стопанство посредством селскостопански знания, ремонтиране на машини и т. н.;

в) развиване на правилна обмяна на продукти между града и селото;

г) постепенно електрифициране на селското стопанство.

Трябва да се помни едно важно обстоятелство. Щастлива особеност на нашата революция и грамаден плюс на нашата партия, за разлика от революциите и пролетарските партии на Запада, представлява фактът, че найшироките и мощни слоеве на дребната буржоазия, на селячеството, от възможни резерви на буржоазията станаха в Русия действителни резерви на пролетариата. Това обстоятелство определи слабостта на руската буржоазия в полза на интересите на руския пролетариат. Това се обяснява главно с обстоятелството, че освобождението на селяните от помешчическо робство в Русия, за разлика от Запад, се извърши под ръководството на пролетариата. Върху тази почва се изгради и съюзът на пролетариата и трудовото селячество в Русия. Дълг на комунистите е да скъпят този съюз и да го укрепват.

2) Да се развие индустрията чрез:

а) съсредоточаване максимум сили за овладяване основните клонове на индустрията и подобряване снабдяването на заетите там работници;

б) развиване на външната търговия по линия на внасяне машини, съоръжения;

в) привличане на акционери, на арендатори;

г) създаване макар и минимален продоволствен маневрен фонд;

д) електрифициране на транспорта, на крупната промишленост.

Такива са, общо взето, задачите на партията в сегашния период на нейното развитие.

„Правда“ брой 190,
28 август 1921 г.
Подпис: И. Сталин.

ОКТОМВРИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ И НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РУСКИТЕ КОМУНИСТИ

Силата на Октомврийската революция се състои между другото в това, че тя, за разлика от революциите на Запад, сплоти около руския пролетариат многомилионната дребна буржоазия и, преди всичко, нейните най-мощни и многочислени слоеве — селячеството. С това руската буржоазия бе изолирана, оставена без армия, а руският пролетариат стана ръководител на съдбините на страната. Без това руските работници не биха удържали властта.

Мирът, аграрният преврат и свободата на националностите — такива са трите основни момента, които събраха около червеното знаме на руския пролетариат селяните на повече от двадесет националности в необятна Русия.

За първите два момента не е необходимо да се говори тук — за тях в литературата е казано вече достатъчно, а и при това те говорят сами за себе си. Що се отнася до третия момент — националната политика на руските комунисти, — неговото значение очевидно още не е напълно осъзнато. Поради това не ще бъде излишно да се кажат няколко думи за него.

Да почнем с това, че от 140-те милиона население на РСФСР (изключват се Финландия, Естония, Латвия, Литва, Полша) великорусите съставляват не повече от 75 милиона, а останалите 65 милиона представляват невеликоруски нации.

По-нататък, тези нации населяват главно покрайнините, пунктовете, които са най-уязвими във военно отношение, при което тези покрайнини изобилствуват със суровини, с гориво, с продоволствени продукти.

Най-сетне, тези покрайнини са по-малко развити (или съвсем не са развити) в промишлено и военно отношение отколкото Централна Русия, поради което те не са в състояние да отстоят своето самостоятелно съществуване без военно-стопанската помощ на Централна Русия, тъй както Централна Русия не е в състояние да запази своята военно-стопанска мощ без горивно-суровинната и продоволствената помощ на покрайнините.

Тези обстоятелства плюс известните положения на националната програма на комунизма определиха характера на националната политика на руските комунисти.

Същността на тази политика може да се изрази с няколко думи: отказване от всички и всякакви „претенции" и „права" върху областите, населени от неруски нации; признаване (не на думи, а на дело) за тези нации правото на самостоятелно държавно съществуване; доброволен военностопански съюз на тези нации с Централна Русия; подпомагане на изостаналите нации в делото на тяхното културно и стопанско развитие, без което така нареченото „национално равноправие" се превръща в празен звук; всичко това върху основата на пълното разкрепостяване на селяните и на съсредоточаването на цялата власт в ръцете на трудовите елементи на покраинските нации — такава е националната политика на руските комунисти.

Излишно е и да се казва, че дошлите на власт руски работници не щяха да си спечелят съчувствието и доверието на своите другонационални другари и преди всичко на потиснатите маси от непълноправните нации, ако те не бяха доказали на дело своята готовност да провеждат в живота такава национална политика, ако не бяха се отказали от „правото" си над Финландия, ако не бяха изтеглили войските си от Северна Персия, ако не бяха ликвидирали претенциите на руските империалисти върху известни райони на Монголия и Китай, ако не бяха по-

магали на изостаналите нации в бившата Руска империя да развият култура и държавност на роден език.

Само върху основата на това доверие именно можа да възникне онзи нерушим съюз на народите на РСФСР, против който се оказаха безсилни всички и всякакви „дипломатически“ ухитрявания и грижливо проведени „блокади“.

Нещо повече. Руските работници не биха могли да победят Колчак, Деникин, Врангел без такова съчувствие и доверие към себе си от страна на потиснатите маси от покрайнините на бивша Русия. Не трябва да се забравя, че районът на действията на тези разбунтували се генерали се ограничаваше с района на покрайнините, населени предимно с неруски нации, а последните не можеха да не мразят Колчак, Деникин, Врангел заради тяхната империалистическа и русификаторска политика. Антантата, която се намеси в работата и поддържаше тези генерали, можеше да се опре само върху русификаторските елементи от покрайнините. С това тя само разпали омразата на населението от покрайнините към разбунтувалите се генерали и задълбочи неговото съчувствие към Съветската власт.

Това обстоятелство определи вътрешната слабост на тиловете на Колчак, Деникин, Врангел, а значи и слабостта на техните фронтове, т. е., в края на краищата, тяхното поражение.

Но добрите резултати от националната политика на руските комунисти не се ограничават с пределите на РСФСР и свързаните с нея съветски републики. Те — наистина косвено — проличават и в отношенията на съседните страни към РСФСР. Коренното подобрение на отношенията на Турция, Персия, Авганистан, Индия и другите източни страни към Русия, която по-рано се смяташе страшилище за тези страни, представлява от себе си *факт,* против който не се решава сега да спори дори такъв храбър политик като лорд Кързон. Едва ли е нужно да се доказва, че без системното провеждане вътре в РСФСР на очертаната по-горе национална политика в течение на четирите години на съществуване на Съветската власт, споменатата коренна промяна в отно-

шенията на съседните страни към Русия би била немислима.

Такива са, общо взето, резултатите от националната политика на руските комунисти. Те, тези резултати, стават особено ясни именно сега, през четвъртата годишнина на Съветската власт, когато тежката война е свършена, когато е започната широка строителна работа, и неволно оглеждаш изминатия път, за да го обхванеш с един поглед.

Правда брой 251,
6—7 ноември 1921 г.
Подпис: И. Сталин.

ПЕРСПЕКТИВИ

Международната обстановка има в живота на Русия първостепенно значение. Не само защото Русия, както и всяка друга страна в Европа, е свързана с безброй нишки със съседните капиталистически страни, но и преди всичко защото тя, бидейки съветска и представлявайки поради това „заплаха" за буржоазния свят, по силата на нещата се оказа обкръжена от враждебния лагер на буржоазните държави. Понятно е при това, че положението на работите в този лагер, съотношението на борещите се сили вътре в този лагер не може да няма за Русия първостепенно значение.

Като основен момент, който характеризирва международната обстановка, трябва да се смята фактът, че периодът на открита война се смени с период на „мирна" борба, че настъпи известно взаимно признание на борещите се сили и примирие между тях — между Антантата, от една страна, като глава на буржоазната контрареволюция, и Русия, от друга страна, като преден отред на пролетарската революция. Борбата показа, че ние (работниците) *още* не сме така силни, че да ликвидираме империализма веднага. Но борбата показа също така, че те (буржоата) *вече* не са така силни, че да задушат Съветска Русия.

Във връзка с това премина, изпари се „уплахата" или „ужасът" на световната буржоазия пред пролетарската революция, който я беше обхванал например в дните на настъплението на Червената армия към Вар-

шава. Заедно с него преминава и безграничният ентусиазъм, с който европейските работници възприемаха едва ли не всяко известие за Съветска Русия.

Настъпи период на трезво отчитане на силите, период на молекулярна работа по подготовка и натрупване на сили за бъдещи боеве.

Това не значи, че онова равновесие на силите, което донякъде се бе установило още в началото на 1921 година, тъй си е и останало без изменение. Съвсем не. Като се съвзе от ударите на революцията, получени във връзка с резултатите от империалистическата война, и като дойде на себе си, световната буржоазия мина от отбрана към нападение срещу „своите собствени" работници, използува изкусно промишлената криза и хвърли работниците в по-лоши условия на съществуване (намаление на работната заплата, увеличение на работния ден, масова безработица). Резултатите от това настъпление се оказаха особено тягостни в Германия, дето (освен всичко друго) стремителното спадане на курса на марката влоши положението на работниците още повече.

Върху тази почва сред работническата класа възникна мощно движение (особено в Германия) за създаване на единен работнически фронт и за извоюване на работническо правителство — движение, което иска съглашение и съвместна борба против общия враг на всички повече или по-малко революционни фракции на работническата класа, от „умерените" до „крайните". Няма основания да се съмняваме, че в борбата за работническо правителство комунистите ще стоят в първите редици, тъй като тази борба трябва да доведе до по-нататъшно разлагане на буржоазията и до превръщане на сегашните комунистически партии в действително масови работнически партии.

Но работата съвсем не се ограничава с настъплението на буржоазията срещу „своите собствени" работници. Буржоазията знае, че тя не ще успее да сломи „своите" работници без обуздаване на Русия. Оттук все повече засилващата се работа на буржоазията по подготвяне на ново настъпление срещу Русия, по-сложно и по-основно от всички предишни настъпления.

Разбира се, търговски и други договори се сключват и още ще се сключват с Русия — и това има за Русия много голямо значение. Но не трябва да се забравя, че търговските и всякакви други мисии и дружества, които наводняват Русия, които търгуват с нея и ѝ помагат, са същевременно и най-добрите шпиони на световната буржоазия, че сега тя, световната буржоазия, познава поради това Съветска Русия, нейните слаби и силни страни, по-добре от когато и да било — обстоятелства, пълни със сериозни опасности в случай на нови интервенционистически нападения.

Разбира се, известните търкания по източния въпрос са сведени до „недоразумения". Но не трябва да се забравя, че Турция, Персия, Авганистан, Далечният изток се наводняват от агенти на империализма, от злато и други „блага", за да се създаде около Съветска Русия стопански (и не само стопански) обръч. Едва ли е нужно да се доказва, че така наречената „мирна" конференция във Вашингтон[35] не ни обещава нищо действително мирно.

Разбира се, ние имаме „най-добри" отношения и с Полша, и с Румъния, и с Финландия. Но не трябва да се забравя, че тези страни, особено Полша и Румъния, усилено се въоръжават за сметка на Антантата, готвят се за война (а с кого, ако не с Русия?), че те сега, както и по-рано, представляват непосредствени резерви на империализма, че именно те изхвърлиха неотдавна върху територията на Русия (за разузнаване?) белогвардейските отреди на савинковци и петлюровци.

Всичко това и много подобни неща представляват, по всичко изглежда, отделни звена в общата работа по подготвяне на ново настъпление срещу Русия.

Съчетаването на икономическата борба с военната борба, съединяването на щурма отвътре с щурма отвън — такава е най-вероятната форма на това настъпление.

От бдителността на комунистите в тила и в армията, от успехите на нашата работа върху стопанското поприще, най-сетне, от твърдостта на Червената армия зависи — дали ние ще успеем да направим това настъпление невъзможно или, ако то все пак се разрази — да го пре-

върнем в смъртоносно оръжие против световната буржоазия.

Такова е, общо взето, външното положение.

Не по-малко сложно и, ако искате, „оригинално“ е вътрешното положение на Съветска Русия. То може да се характеризира с думите: борба за укрепване на съюза между работниците и селяните върху нова, стопанска основа за развитие на индустрията, селското стопанство транспорта или, с други думи: борба за запазване и укрепване диктатурата на пролетариата в обстановката на стопанска разруха.

На Запад съществува теория, според която работниците могат да завземат и задържат властта само в онази страна, където те са мнозинство, или, във всеки случай, където населението, заето в промишлеността, представлява мнозинство. И именно на това основание господа Кауцкиевци отхвърлят „правомерността“ на пролетарската революция в Русия, където пролетариатът представлява малцинство. Тази теория мълчаливо изхожда от предположението, че дребната буржоазия, преди всичко селячеството, не може да подкрепи борбата на работниците за власт, че селячеството в своята маса представлява резерв на буржоазията, а не на пролетариата. Историческата основа на това предположение се състои в това, че на Запад (Франция, Германия) дребната буржоазия (селячеството) в критични мунути *обикновено се е оказвала* на страната на буржоазията (1848 г. и 1871 г. във Франция, опитите за пролетарска революция в Германия след 1918 г.).

Причините на това явление:

1) Буржоазната революция на Запад се извърши под ръководството на буржоазията (пролетариатът представляваше тогава само разрушителната сила на революцията), там селячеството получи земя и освобождение от феодалната робия, така да се каже, от ръцете на буржоазията, поради което влиянието на буржоазията върху селячеството се смяташе за осигурено още оттогава.

2) От началото на буржоазната революция на Запад до първите опити за пролетарска революция измина повече от полустолетие, в течение на което селячеството

успя да излъчи мощна и влиятелна в селото селска буржоазия, която послужи като съединителен мост между селячеството и едрия капитал в града и по този начин заякчи хегемонията на буржоазията над селячеството.

Именно в тази историческа обстановка се роди споменатата по-горе теория.

Съвсем друга картина се разкрива в Русия.

Първо, буржоазната революция в Русия (февруари—март 1917 г.), в противовес на Запад, се извърши под ръководството на пролетариата в жестоки боеве с буржоазията, през време на които селячеството се сплотяваше около пролетариата като около свой вожд.

Второ, опитът (успешен) за пролетарска революция в Русия (октомври 1917 г.), също в противовес на Запад, започна не след полустолетие подир буржоазната революция, а непосредствено след последната, след някакви си 6—8 месеца, в течение на които селячеството, разбира се, не можа да излъчи мощна и организирана селска буржоазия, при което едрата буржоазия, съборена през октомври 1917 година, по-нататък вече не можа да се съвземе.

Това последно обстоятелство още повече укрепи съюза на работниците и селяните.

Ето защо руските работници, които представляват малцинство от населението на Русия, се оказаха при все това господари на страната, спечелиха съчувствието и подкрепата на огромното мнозинство от населението и преди всичко на селячеството, завзеха и задържаха властта, а буржоазията, въпреки всички теории, се оказа изолирана, остана без селски резерви.

От това следва, че:

1) Обрисуваната по-горе теория за „задължително мнозинство" на пролетарския състав от населението е недостатъчна, неправилна от гледна точка на руската действителност или, във всеки случай, се тълкува от господа Кауцкиевци много опростено и вулгарно.

2) Оформилият се в хода на революцията фактически съюз на пролетариата и трудовото селячество представлява, при дадените исторически условия, *основа* на Съветската власт в Русия.

3) Дълг на комунистите е да запазват и да укрепват този фактически съюз.

Цялата работа в дадения случай е там, че формите на този съюз не са винаги еднакви.

По-рано, през време на войната, ние имахме работа предимно с *военно-политически* съюз, т. е. изгонвахме от Русия помешчиците, предавахме на селяните земята за ползуване, а когато помешчиците тръгнаха на война за „своя имот“ — ние воювахме с тях и отстояхме завоеванията на революцията, заради което селянинът даваше продоволствие за работниците и хора за армията. Това бе една форма на съюз.

Сега, когато войната е свършена, а земята вече не е застрашена от опасност, старата форма на съюз е вече недостатъчна. Нужна е друга форма на съюз. Сега се касае вече не за това, да запазваме земята за селянина, а за това, да осигурим на селянина правото на свободно разпореждане с продуктите на тази земя. Без такова право са неизбежни: по-нататъшното намаление на изораваните земи, прогресивният упадък на селското стопанство, парализирането на транспорта и промишлеността (поради липса на хляб), разлагането на армията (поради липса на хляб) и като резултат на всичко това — неминуемото разпадане на фактическия съюз на работниците и селяните. Едва ли е нужно да се доказва, че наличността на известен минимум житни запаси в ръцете на държавата е пружината на всички пружини за възраждане на промишлеността и за запазване на Съветската държава. Кронщад (пролетта на 1921 г.) бе предупреждение, което сочеше, че старата форма на съюз е изживяна, че е нужна нова, *стопанска* форма на съюз, която осигурява стопанска изгода и за работниците, и за селяните.

В това е ключът за разбиране на новата икономическа политика.

Премахването на системата за изземване излишъците и на други подобни на тях спънки е първата крачка по новия път, която развърза ръцете на дребния производител и даде тласък за засилване производството на продоволствие, суровини и други продукти. Не е трудно да си изясним колосалното значение на тази крачка, ако

вземем под внимание, че Русия преживява сега такъв масов порив към развитие на производителните сили, какъвто преживяваше Северна Америка след гражданската война. Няма съмнение, че тази крачка, развързвайки производствената енергия на дребния производител и осигурявайки за него известна изгода, ще го постави обаче в такова положение — ако вземем под внимание оставането на транспорта и индустрията в ръцете на държавата, — при което той ще бъде принуден да налива вода в мелницата на Съветската държава.

Но не е достатъчно да постигнем увеличение на производството на продоволствие и суровини. Нужно е още да се събере, да се приготви известен минимум от тези продукти, необходим за поддържане транспорта, индустрията, армията и т. н. Ето защо, ако се абстрахираме от продоволствения данък, който представлява обикновено допълнение към премахването на системата за изземване излишъците, за втора крачка трябва да се смята предаването на продоволствените и суровинните доставки в ръцете на Централния съюз на потребителните кооперации (Центросъюз). Наистина недисциплинираността на местните органи на Центросъюза, неприспособеността към условията на бързо развиващия се стоков пазар, нецелесъобразността на натуралната форма на стокообмяната и бързото развитие на нейната парична форма, недостигът на парични средства и т. н. не дадоха възможност на Центросъюза да изпълни възложените му задачи. Но няма основание да се съмняваме, че ролята на Центросъюза като главен апарат за масови доставки на основните продукти за продоволствие и суровини ще нараства от ден на ден. Необходимо е само, щото държавата:

а) да го направи център за финансиране на търговските операции (не държавните) вътре в страната;

б) да подчини на него във финансово отношение другите видове кооперации, все още враждебно настроени против държавата;

в) да му даде в една или друга форма достъп до външната търговия.

Като трета крачка трябва да смятаме откриването на Госбанк* като орган за регулиране на паричното обращение в страната. Развитието на стоковия пазар и на паричното обращение води към два основни резултата:

1) поставя в пълна зависимост от колебанията на рублата както търговските операции (частни и държавни), така и производствените (тарифи и пр.);

2) превръща народното стопанство на Русия от затворено, самозадоволяващо се, каквото то бе през време на блокадата — в разменно стопанство, което води търговия с външния свят, т. е. зависимо от случайностите в колебанията на курса на рублата.

Но от това следва, че без привеждане в ред на паричното обращение и без подобряване курса на рублата нашите стопански операции — както вътрешните, така и външните — ще куцат и с двата крака. Госбанк, като регулатор на паричното обращение който може да бъде не само кредитор, но и помпа, която изсмуква колосални частни спестявания, за сметка на които би могло да се върши работа, като се мине без нови емисии — този Госбанк засега още представлява „музика на бъдещето", макар и да има — според всички данни — голямо бъдеще.

Следващо средство за повдигане курса на рублата трябва да бъде разширяването на нашия износ и подобряването на нашия отчаяно пасивен търговски баланс. Трябва да се предполага, че привличането на Центросъюза към външната търговия може само да помогне на работата в това отношение.

Необходим е, сетне, външен заем не само като платежно средство, но и като фактор за повдигане външния кредит на Русия, а значи и доверието към нашата рубла.

По-нататък, несъмнено, работата би била улеснена от смесените търговско-транзитни и други компании, за които Соколников писа неотдавна в „Правда", при което веднага трябва да се отбележи, че насаждането на промишлени концесии и развитието на правилна обмяна на наши суровини срещу чужди машини и съоръжения, за които тъй много се говореше в печата едно време, пред-

* Държавна банка. *Бълг. ред.*

ставлявайки фактори за развиване на паричното стопанство, сами зависят напълно от предварителното подобряване курса на нашата рубла.

Най-сетне, като четвърта крачка трябва да смятаме превеждането на нашите предприятия върху стопански начала, затварянето и даването под наем на дребните бездоходни предприятия, подбирането на най-жизнените едри предприятия, засиленото намаляване щатовете на нашите прекомерно набъбнали учреждения, създаването на твърд материален и паричен държавен бюджет и—като резултат на всичко това — изгонването на обществено-спомагателския дух от предприятията и учрежденията, общото потягане на работниците и служащите, подобряването и интензифицирането на труда.

Такива са, общо взето, мероприятията, провеждани и подлежащи на провеждане, съвкупността от които представлява така наречената нова икономическа политика.

Излишно е и да се казва, че при провеждането на тези мероприятия ние, както се предполага, сме направили маса грешки, изопачили сме техния действителен характер. При все това, може да се смята за доказано, че именно те, тези мероприятия, откриват пътя, вървейки по който ние ще можем да придвижим напред стопанското възраждане на страната, да повдигнем селското стопанство и индустрията и да укрепим *стопанския* съюз на пролетариите и трудовите селяни, въпреки всичко, въпреки заплахите отвън и глада вътре в Русия.

Първите резултати на новата икономическа политика, като започващото разширяване на изораваните земи, повдигането производителността на труда в предприятията и подобряването настроението на селяните (прекратяването на масовия бандитизъм), безспорно потвърждават този извод.

„Правда" брой 286,
18 декември 1921 г
Подпис: И. Сталин.

НА „ПРАВДА“

„Правда“ се роди във вълните на революционния подем през знаменитите „ленски дни“. Появата на масовия работнически вестник „Правда“ през тези именно дни ознаменуваше:

1) ликвидирането на периода на обща умора в страната след столипиновото „тихо и гладко“;

2) мощното пробуждане на руската работническа класа за нова — втора след 1905 година — революция;

3) началото на спечелването на широките маси на работническата класа на страната на болшевиките.

„Правда“ през 1912 година — това е полагане фундамент за победата на болшевизма през 1917 година.

И. Сталин

„Правда“ брой 98,
5 май 1922 г.

ПО СЛУЧАЙ ДЕСЕТГОДИШНИНАТА НА „ПРАВДА"

(Спомени)

1. ЛЕНСКИТЕ ДНИ

Ленските дни са резултат от столипинския режим на „успокоение". Младите партийни членове, разбира се, не са изпитали и не помнят прелестите на този режим. Що се отнася до старците, те сигурно помнят проклетите наказателни експедиции, разбойническите нападения срещу работническите организации, масовото биене с пръчки на селяните и—като прикритие на всичко това — черносотническо-кадетската Дума. Скованост на обществената мисъл, обща умора и апатия, нужда и отчаяние сред работниците, потиснатост и наплашеност на селяните при общо вилнеене на полицейско-помешчическо-капиталистическата глутница — такива са характерните черти на столипинското „успокоение".

На повърхностния наблюдател можеше да се стори, че епохата на революции е потънала във вечността, че е настъпил период на „конституционно" развитие на Русия по образеца на Прусия. Ликвидаторите-меншевики крещяха за това открито, като проповядваха необходимостта от организиране на столипинска легална работническа партия. А някои стари „болшевики", като съчувствуваха в душата си на такава проповед, навреме напускаха редовете на нашата партия. Триумфът на бича и мрака бе пълен. „Отвратително запустение" — така се характеризираше тогава политическият живот в Русия.

Ленските дни се втурнаха в това „отвратително запустение" като ураган и разкриха за всички нова кар-

тина. Оказа се, че столипинският режим не е чак толкова устойчив, Думата предизвиква в масите презрение, а работническата класа е натрупала в себе си достатъчно енергия, за да се втурне в бой за нова революция. Достатъчно бе разстрелването на работници в далечния сибирски затънтен край (Бодайбо на Лена), за да се покрие Русия със стачки, а питерският пролетариат да излезе на улицата и с един замах да помете от пътя самохвалеца министър Макаров с наглия му лозунг „така е било, така ще бъде“. Това бяха първите ластовици на започващото мощно движение. „Звезда“[3] бе права тогава, като възкликваше. „ние сме живи, кипи нашата алена кръв с огъня на неизразходваните сили . . .“ Подемът на новото революционно движение бе налице.

Във вълните на това движение се и роди масовият работнически весник „Правда“.

2. ОСНОВАВАНЕТО НА „ПРАВДА“

Това бе в средата на м. април 1912 г., вечерта, в квартирата на др. Полетаев, където двама депутати от Думата (Покровски и Полетаев), двама литератори (Олмински и Батурин) и аз, член на ЦК (аз, като нелегален, се намирах в „беста“* на „неприкосновения“ Полетаев), се договорихме относно платформата на „Правда“ и приготвихме първия брой на вестника. Не помня дали присъствуваха на това съвещание най-близките сътрудници на „Правда“ — Демян Бедни и Данилов.

Техническите и материални предпоставки на вестника бяха вече дадени благодарение агитацията на „Звезда“, съчувствието на широките маси на работниците и масовите доброволни събирания на пари за „Правда“ по заводи и фабрики. „Правда“ бе наистина резултат от усилията на работническата класа в Русия и преди всичко в Питер. Без тези усилия тя не би могла да съществува.

* Бест — термин от персийското обичайно право, който значи „неприкосновено убежище“, „свещено убежище“, изобщо място в Персия (като джамия, чуждо посолство и др.), което дава на всеки преследван от властта право на временна неприкосновеност. *Бълг. ред.*

Физиономията на „Правда“ бе ясна: „Правда“ бе призвана да популяризира сред масите платформата на „Звезда“. „Който чете „Звезда“ — писа „Правда“ още в първия брой — и познава нейните сътрудници, които са сътрудници и на „Правда“, за него не е трудно да разбере в какво направление ще работи „Правда“ “[37]. Разликата между „Звезда“ и „Правда“ се състоеше само в това, че като аудитория на „Правда“, за разлика от „Звезда“, служеха не челните работници, а широките маси на работническата класа. „Правда“ трябваше да помогне на челните работници да сплотят около партийното знаме разбудилите се за нова борба, но политически изостанали широки слоеве на руската работническа класа. Именно поради това „Правда“ си поставяше тогава като една от своите задачи подготовката на литератори измежду самите работници и привличането им в работата по ръководенето на вестника.

„Ние бихме желали — писа „Правда“ още в първия си брой — работниците да не се ограничават само със съчувствие, а да взимат активно участие в работата по ръководенето на нашия вестник. Нека работниците не казват, че за тях писателството е „непривична“ работа: работниците-литератори не падат готови от небето, те се подготвят само постепенно, в хода на литературната работа. Нужно е само човек да се залавя по-смело за работа: веднаж-дваж ще се спънеш — така и ще се научиш да пишеш . . .[38]

3. ОРГАНИЗАЦИОННОТО ЗНАЧЕНИЕ НА „ПРАВДА“

„Правда“ се появи на свят през такъв период на развитието на нашата партия, когато нелегалността се намираше изцяло в ръцете на болшевиките (меншевиките бягаха от нея), а легалните форми на организация — думската фракция, печатът, болничните каси, застрахователните каси, професионалните обединения — не бяха още напълно отвоювани от меншевиките. Това бе период на решителна борба на болшевиките за изгонване на ликвидаторите (меншевиките) от легалните форми на орга-

низации на работническата класа. Лозунгът „снемане от постовете“ на меншевиките бе тогава извънредно популярен лозунг на работническото движение. Страниците на „Правда“ се изпъстряха със съобщения за изгонване от застрахователните организации, болничните каси и професионалните обединения на загнездилите се там от едно време ликвидатори. Всичките шест депутатски места на работническата курия бяха отвоювани от меншевиките. В също такова или почти в също такова безнадеждно състояние се намираше меншевишката преса. Това бе наистина героична борба на болшевишки настроените работници за партията, тъй като агентите на царизма не дремеха — те преследваха и избиваха болшевиките, — а без легални прикрития партията, тикната в нелегалност, не бе в състояние да се развива по-нататък. Нещо повече — без завоюване на легалните организации партията не би успяла при тогавашните политически условия да протегне пипала към широките маси и да сплоти последните около своето знаме, тя би се откъснала от масите и би се превърнала в затворен, пържещ се в собственото си масло кръжок.

В центъра на тази борба за партийност, за създаване на масова работническа партия, стоеше „Правда“. Тя бе не просто вестник, който прави равносметка на успехите на болшевиките в делото за завоюване на легалните работнически организации — тя бе същевременно организиращ център, който сплотява тези организации около нелегалните огнища на партията и направлява работническото движение към една определена цел. Др. Ленин писа още в „Какво да се прави?“ (1902 г.), че един добре уреден общоруски боен вестник трябва да бъде не само колективен агитатор, но и колективен организатор. Именно в такъв вестник се превърна „Правда“ през периода на борбата с ликвидаторите за запазване на нелегалната дейност и за завоюване на легалните работнически организации. Ако е вярно положението, че без победата над ликвидаторите не би имало у нас онази партия, силна със своята сплотеност и непобедима със своята преданост към пролетариата, която организира Октомври 1917 година — то също толкова вярно е и

това, че упоритата и самоотвержена работа на старата „Правда" в значителна степен подготви и ускори тази победа над ликвидаторите. В този смисъл старата „Правда" бе несъмнено предвестница на бъдещите славни победи на руския пролетариат.

„Правда" брой 98,
5 май 1922 г.

Подпис: И. Сталин.

ДР. ЛЕНИН НА ПОЧИВКА
БЕЛЕЖКИ

Струва ми се, че не би трябвало да се пише за „др. Ленин на почивка“ сега, когато почивката се свършва и др. Ленин скоро ще се върне на работа. Освен това аз имам толкова много впечатления и те са толкова ценни, че да се пише за тях във вид на малка бележка, както иска това редакцията на „Правда“, не е напълно целесъобразно. Все пак трябва да се пише, тъй като редакцията настоява.

Случвало ми се е да срещам на фронта стари бойци, които, прекарали „по цели“ няколко денонощия в непрекъснати боеве, без почивка и сън, се връщаха след това от бой като сенки, падаха като покосени и след като проспиваха „всичките осемнадесет часа подред“, ставаха след почивката, освежени за нови боеве, без които те „не могат да живеят“. Др. Ленин — по време на първата ми среща с него през м. юли, след едно прекъсване от месец и половина — ми направи именно такова впечатление на стар боец, успял да отпочине след изморителни непрекъснати боеве и освежен след почивката. Свеж и ободрен, но със следи на умора, на преумора.

— „Не трябва да чета вестници — казва иронично др. Ленин, — не трябва да говоря за политика, старателно отбягвам всяко късче хартия, което се валя върху масата, като се боя да не би то да се окаже вестник и да не би от това да се получи нарушение на дисциплината.“

Аз се смея с глас и превъзнасям до небесата дисциплинираността на др. Ленин. Но веднага започваме да се смеем над лекарите, които не могат да разберат, че за професионални политици, получили свиждане, е невъзможно да не говорят за политика.

Поразява у др. Ленин жаждата да задава въпроси и влечението, непреодолимото влечение към работа. Вижда се, че е изгладнял. Процесът на есерите[39], Генуа и Хага[40], изгледите за реколтата, промишлеността и финансите — всички тези въпроси летят бързо един след друг. Той не бърза да изкаже своето мнение, като се оплаква, че е изостанал от събитията. Той главно разпитва и си взема добра бележка. Много се оживява, като узна, че изгледите за реколтата са добри.

Съвсем друга картина заварих след един месец. Този път др. Ленин е заграден с куп книги и вестници (бяха му разрешили да чете и говори за политика неограничено). Няма вече следи от умора, от преумора. Няма признаци на нервно влечение към работа — гладът е преминал. Спокойствието и увереността са се възвърнали у него напълно. Нашият предишен Ленин, гледащ хитро събеседника си, поприсвил очи ...

Затова и нашият разговор този път носи по-оживен характер.

Вътрешното положение ... Реколтата ... Състоянието на промишлеността ... Курсът на рублата ... Бюджетът ...

— „Положението е тежко. Но най-тежките дни вече отминаха. Добрата реколта улеснява работата из основи. Подобрението на промишлеността и на финансите ще дойде след реколтата. Работата сега се състои в това, да освободим държавата от ненужни разходи, като съкратим броя на нашите учреждения и предприятия и ги подобрим качествено. В тази работа е нужна особена твърдост и тогава ще се измъкнем, непременно ще се измъкнем."

Външното положение ... Антантата ... Поведението на Франция ... Англия и Германия ... Ролята на Америка ...

— „Жадни са те и дълбоко се мразят помежду си. Ще се сбият. Ние няма защо да бързаме. Нашият път е правилен: ние сме за мир и споразумение, но ние сме против робството и робските условия на споразумение. Нужно е да държим кормилото здраво и да вървим по своя път, без да се поддаваме нито на лъст, нито на заплашване."

Есерите и меншевиките, тяхната бясна агитация против Съветска Русия . . .

— „Да, те са си поставили за цел да развенчаят Съветска Русия. Те улесняват борбата на империалистите против Съветска Русия. Изпаднали са в блатото на капитализма и летят бързо към пропаст. Нека се тръшкат. Те отдавна са умрели за работническата класа."

Бялата преса . . . Емиграцията . . . Невероятните легенди за смъртта на Ленин с описание на подробностите . . .

Другарят Ленин се усмихва и казва: „Нека ги лъжат и се утешават, не е нужно да се отнема на умиращите последното утешение."

15 септември 1922 г.

Др Ленин на почивка.
Илюстровано приложение към брой 215 на „Правда",
24 септември 1922 г.
Подпис: И. Сталин.

ПОЗДРАВ ДО ПЕТРОГРАД ДО СЪВЕТА НА ДЕПУТАТИТЕ

По случай петгодишнината от рождението на пролетарската диктатура поздравявам червения Петроград, люлка на тази диктатура.

И. Сталин

„Петроградская Правда" брой 251,
5 ноември 1922 г.

ВЪПРОСЪТ ЗА ОБЕДИНЕНИЕ НА НЕЗАВИСИМИТЕ НАЦИОНАЛНИ РЕПУБЛИКИ

Беседа с кореспондент на вестник „Правда“

Запитан от наш кореспондент по въпросите, които се отнасят до образуването на Съюза на съветските социалистически републики, др. *Сталин* даде следните разяснения[41].

По чия инициатива се започна движението за обединение на независимите републики?

— Инициативата за движението принадлежи на самите републики. Още преди три месеца ръководните кръгове на закавказките републики поставиха въпроса за създаване на единен стопански фронт на съветските социалистически републики и за обединяването им в една съюзна държава. Още тогава въпросът бе пренесен в широки партийни събрания в някои райони на Азербайджан, Грузия и Армения и предизвика, както се вижда от съответните резолюции, небивал ентусиазъм. Почти едновременно с това въпросът за обединение бе повдигнат в Украйна и Белорусия, където предизвика сред широките партийни кръгове, също както и в Закавказието, определено възторжено отношение.

Тези обстоятелства говорят несъмнено за жизнеността на движението и за това, че въпросът за обединение на републиките е безусловно назрял.

От какво е предизвикано това движение, какви са неговите основни мотиви?

— Тези мотиви са главно стопански. Подпомагане на селското стопанство, повдигане на промишлеността, подобряване на средствата за съобщение и свръзка,

финансови въпроси, въпроси за концесии и други икономически договори, съвместни излизания на задграничните пазари като купувачи или продавачи на стоки — такива са въпросите, които породиха движението за образуване Съюз на Републиките. Изтощението на вътрешните стопански ресурси на нашите републики в резултат на гражданската война, от една страна, и липсата на що-годе значителен приток на задгранични капитали, от друга страна, създадоха такава обстановка, при която нито една от нашите съветски републики не е в състояние да възстанови своето стопанство със свои собствени сили. Това обстоятелство е особено осезателно сега, когато съветските републики за пръв път след ликвидирането на гражданската война пристъпиха сериозно към разрешаване на стопанските въпроси и тук, в хода на работата, за пръв път почувствуваха цялата недостатъчност на изолираните усилия на отделните републики, цялата неизбежност от съединяването на тези усилия и от стопанското обединяване на републиките като единствен път за действително възстановяване на промишлеността и селското стопанство.

Но за да съединим действително стопанските усилия на отделните републики чак до обединяването на последните в единен стопански съюз, необходимо е да създадем съответни съюзни, постоянно действуващи органи, които могат да направляват стопанския живот на тези републики по един определен път. Ето защо старите стопански търговски договори на тези републики помежду им се оказаха сега недостатъчни. Ето защо движението за Съюз на републиките надрасна тези договори и постави въпроса за обединение на републиките.

Смятате ли вие тази обединителна тенденция за съвсем ново явление, или тя си има своя история?

— Обединителното движение на независимите републики не е нещо неочаквано и „небивало“ ново. То си има своя история. В своето развитие то, това обединително движение, премина вече две фази и сега то встъпи в трета фаза.

Първата фаза — това е периодът 1918—1921 г., периодът на интервенцията и гражданската война, когато

съществуването на републиките бе застрашавано от смъртна опасност и когато те, тези републики, бяха принудени да се обединят по военна линия, за да отстоят своето съществуване. Тази фаза се завърши с военно обединение, с военен съюз на съветските републики.

Втората фаза — това е краят на 1921 и началото на 1922 г., периодът на Генуа и Хага, когато капиталистическите държави от Запад, разочаровали се в силата на интервенцията, опитаха да постигнат възстановяване на капиталистическата собственост в съветските републики не вече по военен, а по дипломатически път, когато единният дипломатически фронт на съветските републики стана такова неизбежно средство, без което бе невъзможно да се устои против натиска на западните държави. Върху тази почва възникна известното съглашение на осемте независими приятелски републики с РСФСР[42], сключено преди откриването на Генуезката конференция, което не може да се нарече иначе освен дипломатическо обединение на съветските републики. Така завърши втората фаза, фазата на дипломатическия съюз на нашите републики.

Сега обединителното движение на националните републики встъпи в третата фаза, във фазата на стопанското обединяване. Не е трудно да се разбере, че третата фаза завършва двете предходни фази на обединителното движение

Не следва ли от това, че обединението на републиките ще се завърши със съединяване отново с Русия, със сливане с нея, подобно на случая с Далекоизточната република?

— Не, не значи! Между ДИР[43] и споменатите по-горе национални републики съществува принципна разлика:

а) докато първата се образува изкуствено (буфер), по съображения от тактически характер (мислеше се, че буржоазнодемократическата форма ще послужи. като надеждна гаранция срещу империалистическите попълзновения на Япония и други държави) и съвсем не по национален признак, вторите, напротив, възникнаха като естествен резултат от развитието на съответните националности, имайки за своя база главно националния признак;

б) докато ДИР може да се премахне, без да бъдат засегнати ни най-малко националните интереси на преобладаващата част на нейното население (тъй като те са също такива руси, както и мнозинството от населението на Русия), премахването на националните републики би било реакционен абсурд, който изисква премахване на неруските националности, тяхното порусване, т. е. реакционно донкихотство, което предизвиква възражения дори от страна на такива мракобеси на руския шовинизъм като черносотника Шулгин.

С това се и обяснява, че ДИР можа да се самоликвидира щом като се убеди в непригодността на буржоазно-демократическата форма като гаранция против империалистите, като се превърна в съставна част на Русия, в област, като Урал или Сибир, без Совнарком и ЦИК, докато националните републики които се изграждат върху съвсем друга база, не могат да бъдат ликвидирани, не могат да бъдат лишени от своя ЦИК и Совнарком, от своята национална основа, докато съществуват националности, които са ги породили, докато съществуват национален език, национална култура, бит, нрави, обичаи. Ето защо обединението на националните съветски републики в една съюзна държава не може да завърши с тяхното присъединяване, с тяхното сливане с Русия.

Какви са, според вас, характерът и формата за обединение на републиките в единен съюз?

— Характерът на обединението трябва да бъде доброволен, изключително доброволен, като се остави на всяка национална република правото да излиза от състава на Съюза. Принципът на доброволността трябва да бъде положен, по този начин, в основата на договора за образуване на Съюза на съветските социалистически републики.

Договор за обединение сключват: РСФСР (като цялостна федерална формация), Закавказката федерация[14] (също като цялостна федерална формация), Украйна и Белорусия. Бухара и Хорезм[15], като не социалистически а само народни съветски републики, възможно е да останат извън това обединение дотогава, докато естестве,

ното развитие не ги преобразува в социалистически републики.

Висшите органи на Съюза на съветските социалистически републики са: Съюзният ЦИК, избиран от влизащите в състава на Съюза републики пропорционално на представляваното от тях население, и Съюзният Совнарком, избиран от Съюзния ЦИК, като негов изпълнителен орган.

Функциите на Съюзния ЦИК са: изработване на основни ръководни начала на политическия и стопанския живот на републиките и федерациите, които влизат в състава на Съюза.

Функциите на Съюзния Совнарком са:

а) непосредствено и пълно ръководене на военните, чуждестранните, външнотърговските, железопътните и телеграфопощенските работи на Съюза;

б) ръководене дейността на финансовия, продоволствения, совнархозовския, трудовия и инспекционния комисариати на републиките и федерациите, влизащи в състава на Съюза, при което комисариатите на вътрешните работи, земеделието, просветата, правосъдието, социалните осигуровки и народното здраве на тези републики и федерации остават под пълното и непосредствено ръководство на тези последните.

Такава е, според мен, общата форма на обединение в Съюз на републиките, доколкото тя може да се долови в хода на обединителното движение на националните републики.

Има мнение, че е необходимо, освен двата съюзни органа (ЦИК и СНК), да се създаде и трети съюзен орган, промеждутъчен между тях, така да се каже *горна* камара с представителство от националностите, по равно от всяка, но това мнение, несъмнено, не ще намери съчувствие в националните републики, макар и поради това, че двукамарната система при наличността на *горна* камара е несъвместима със съветското строителство, поне на дадения стадий на неговото развитие.

Колко скоро може да се осъществи, според вас, Съюзът на републиките и какво е неговото международно значение?

— Аз мисля, че денят, в който ще бъде образуван Съюз на републиките, не е далеч. Напълно възможно е образуването на Съюза да съвпадне с предстоящото свикване на X конгрес на Съветите на РСФСР.

Що се отнася до международното значение на този Съюз, то едва ли се нуждае от особени пояснения. Ако военният съюз на съветските републики през периода на гражданската война ни даде възможност да отбием военното вмешателство на нашите врагове, а дипломатическият съюз на тези републики през периода на Генуа и Хага улесни нашата борба срещу дипломатическия натиск на Антантата, то обединението на съветските републики в една съюзна държава, несъмнено, ще създаде такава форма на всестранно военно-стопанско сътрудничество, която, като улесни коренно стопанското преуспяване на съветските републики, ще ги превърне в крепост против посегателствата от страна на международния капитализъм.

„Правда" брой 261,
18 ноември 1922 г.

ОТНОСНО ОБЕДИНЕНИЕТО НА СЪВЕТСКИТЕ РЕПУБЛИКИ

Доклад пред X Всеруски конгрес на Съветите [46]

26 декември 1922 г.

Другари! Преди няколко дни, преди откриването на настоящия конгрес, Президиумът на ВЦИК получи редица постановления от конгресите на Съветите в закавказките републики Украйна и Белорусия за желателността и необходимостта от обединяване на тези републики в една съюзна държава. Президиумът на ВЦИК имаше мнение по този въпрос и се изказа за навременността на обединението. Във връзка с това постановление в дневния ред на настоящия конгрес стои въпросът за обединението на републиките.

Кампанията по обединението на съветските социалистически републики започна още преди три-четири месеца. Инициативата бе подета от Азербайджанската, Арменската и Грузинската републики, сетне към тях се присъединиха Украинската и Белоруската републики. Смисълът на кампанията се състои в това, че старите договорни отношения — отношения на конвенция между РСФСР и другите съветски републики — се изчерпаха, се оказаха недостатъчни. Смисълът на кампанията е в това, че от старите договорни отношения неизбежно трябва да се премине към отношения на по-тясно обединение — към отношения, които предполагат създаване на единна съюзна държава със съответни съюзни органи от изпълнителен и законодателен характер, с ЦИК и Совнарком на Съюза. Накратко: онова, което по-рано се разрешаваше епизодично, в рамките на конвенционните отношения, сега, в хода на кампанията, се предлага да се оформи като нещо постоянно.

Кои са причините, които тласкат републиките към обединение? Какви са обстоятелствата, които обуславят необходимостта от обединение?

Съществуват три групи обстоятелства, които определиха неизбежността на обединението на съветските републики в една съюзна държава.

Първата група обстоятелства — това са фактите, които се отнасят до нашето вътрешно стопанско състояние.

Първо, оскъдността на нашите стопански ресурси, останали на разположение на републиките в резултат на седемгодишната война — оскъдност, която ни заставя да обединим тези оскъдни средства за по-рационалното им използуване и за развиване главните клонове на стопанството, които представляват основния стълб на Съветската власт във всички републики.

Второ, създалото се исторически естествено разделение на труда, стопанско разделение на труда, между различните райони и републики на нашата федерация. Например Север снабдява Юг и Изток с манифактура; Юг и Изток снабдяват Север с памук, гориво и т. н. Ето това разделение на труда, установило се между областите, не може да бъде зачеркнато с едно драсване на перото: то е създадено исторически от целия ход на стопанското развитие на федерацията. И това разделение на труда, което прави невъзможно пълното развитие на отделните райони при отделно съществуване на републиките, задължава републиките да се сплотят в единно стопанско цяло.

Трето, единството на основните средства за съобщение в цялата федерация, които съставляват нерв и фундамент на всяко възможно обединение. От само себе си се разбира, че не може да се допусне отделно съществуване на средствата за съобщение на разположение и в рамките на интересите на отделните републики, тъй като това ще превърне основния нерв на стопанския живот — транспорта — в купчина отделни частици, използувани не по план. Това обстоятелство също така създава у републиките наклонност към обединение в една държава.

Най-сетне, оскъдността на нашите финансови средства. Другари, трябва да се каже откровено, че нашето финансово положение сега, в шестата година от съществуването на Съветската власт, има много по-малко възможности да се развие в по-голям мащаб, отколкото например при стария режим, при който имаше водка — нещо, което у нас не ще го има, — която даваше петстотин милиона рубли годишно, при който бяха осигурени задгранични кредити по няколко стотин милиона — нещо, което у нас също не е налице. Всичко това говори, че при такива оскъдни възможности на нашето финансово развитие без сплотяване на силите, без обединяване на финансовите сили на отделните републики в едно цяло ние не ще успеем да разрешим основните и предстоящите задачи на финансовото стопанство на нашите републики.

Такава е първата група обстоятелства, които тласкат нашите републики към обединение.

Втората група обстоятелства, които обусловиха обединението на републиките — това са фактите, свързани с нашето външно положение. Аз имам предвид нашето военно положение. Аз имам предвид нашите отношения със задграничния капитал чрез Внешторг*. Аз имам предвид, най-сетне, нашите дипломатически отношения с буржоазните държави. Трябва, другари, да помним, че, независимо от щастливия изход на нашите републики от състоянието на гражданска война, опасността от нападение отвън съвсем не е изключена. Тази опасност изисква нашият военен фронт да бъде абсолютно единен, нашата армия да бъде безусловно единна, особено сега, когато ние тръгнахме по пътя не на моралното, разбира се, разоръжение, а по пътя на действителното материално намаление на въоръженията. След като ние доведохме състава на войските до 600 хиляди, необходимо е особено сега да имаме единен неразкъсваем военен фронт, който може да осигури външната безопасност на републиката.

---

* Народния комисариат за външна търговия. *Бълг ред.*

Сетне, освен опасността от военен характер, съществува още опасност от икономическо изолиране на нашата федерация. Вие знаете, че след Генуа и Хага и след Уркарт[47], макар и икономическият бойкот срещу нашата република да не успя, но голям наплив на капитал за нуждите на нашето стопанство не се наблюдава. Има опасност от икономическо изолиране на нашите републики. Тази нова форма на интервенция, не по-малко опасна от военната интервенция, може да бъде отстранена само чрез създаване на единен икономически фронт на нашите съветски републики пред лицето на капиталистическото обкръжение

Най-сетне, нашето дипломатическо положение. Вие бяхте свидетели как неотдавна, в навечерието на откриването на Лозанската конференция[48], държавите от Антантата всякак се стараеха да изолират нашата федерация. Дипломатически това не им се удаде. Организираният дипломатически бойкот, насочен срещу нашата федерация, бе разкъсан. Антантата бе принудена да се съобразява с нашата федерация и да се пооттегли, да поотстъпи. Няма основание да разчитаме на това, че тези и подобни факти на дипломатическо изолиране на нашата федерация не ще се повторят. Оттук — необходимостта от обединен фронт, вече по дипломатическа линия.

Такава е втората група обстоятелства, които тласкат Съветските социалистически републики към обединение.

И първата група обстоятелства, и втората действуваха и имаха сила и досега, в течение на целия период на съществуването на Съветската власт. И нашите стопански нужди, за които току-що говорих, и нашите военно-дипломатически нужди в областта на външната политика действуваха, несъмнено, и по-рано. Обаче тези обстоятелства придобиха изключителна сила едва сега, след свършването на гражданската война, когато републиките за пръв път получиха възможност да пристъпят към стопанско строителство, за пръв път видяха цялата оскъдност на своите стопански средства и цялата необходимост от обединение както по вътрешна стопанска линия, така и по външна линия. Ето защо сега, в шестата година от съществуването на Съветската власт, се постави

на дневен ред въпросът за обединение на независимите съветски социалистически републики.

Най-сетне, третата група факти, които също изискват обединение и са свързани с характера на устройството на Съветската власт, с класовата природа на Съветската власт. Съветската власт е построена така, че тя, интернационална по своята вътрешна същност, по всякакъв начин култивирва в масите идеята за обединение, сама ги тласка към обединение. Ако капиталът, частната собственост и експлоатацията разединяват хората, като ги разделят на враждебни един на друг лагери, за пример на което могат да служат Великобритания, Франция и дори такива малки многонационални държави като Полша и Югославия, с техните непримирими вътрешни национални противоречия, които разяждат самата основа на тези държави — ако, казвам, там, на Запад, гдето цари капиталистическа демокрация и гдето държавите се изграждат върху частната собственост, самата база на държавата предразполага към взаимна национална свада, конфликти и борба, то тук, в света на Съветите, гдето властта е изградена не върху капитала, а върху труда, гдето властта е изградена не върху частната собственост, а върху колективната собственост, гдето властта е изградена не върху експлоатацията на човек от човека, а върху борбата с тази експлоатация, тук, напротив, самата природа на властта предразполага към това — трудещите се маси естествено да се стремят към обединение в едно социалистическо семейство.

Нима не е знаменателно това, че там, на Запад, в света на буржоазната демокрация, ние имаме работа с постепенен упадък и разложение на многонационалните държави на съставните им части (като Великобритания, която не зная как ще уреди работата с Индия, Египет, Ирландия, или като Полша, която също така не зная как ще уреди работата със своите белоруси и украинци), а тук, в нашата федерация, която обединява не по-малко от 30 националности, тук, напротив, ние имаме работа с процес на укрепване на държавните връзки между независимите републики, с процес, който води към все по-тясно сближение на независимите националности в

една независима държава! Ето ви два типа държавно обединение, от които първият тип, капиталистическият, води към разпадане на държавата, а вторият тип, съветският, води, напротив, към постепенно, но здраво сближение на по-преди независими националности в една независима държава.

Такава е третата група факти, които тласкат отделните републики към обединение.

А каква трябва да бъде формата на обединение на републиките? Основите на обединението са очертани в онези резолюции, които Президиумът на ВЦИК получи от съветските републики на Украйна, Белорусия и Закавказието.

Обединяват се четири републики: РСФСР като цялостна федерална формация, Закавказката република, също като цялостна федерална формация, Украйна и Белорусия. Две независими съветски републики, Хорезм и Бухара, които са не социалистически, а народни съветски републики, засега остават извън рамките на това обединение само защото и изключително защото тези републики още не са социалистически. Аз не се съмнявам, другари, а надявам се, че и вие не се съмнявате, че тези републики, в зависимост от тяхното вътрешно развитие по посока към социализма, също така ще влязат в състава на съюзната държава, която сега се образува.

Може да се стори, че по-целесъобразно би било РСФСР да влезе в Съюза на републиките не като цялостна федерална формация, а чрез отделните републики, които влизат в състава на РСФСР, очевидно като предварително РСФСР бъде разложен на съставните му части. Аз мисля, че този път е нерационален, нецелесъобразен и се изключва от самия ход на кампанията. Първо, той би довел до това, че наред с процеса, който води към обединение на републиките, ние бихме имали процес на разединение на вече съществуващите федерални формации — процес, който обръща с главата надолу започналия революционен процес на обединение на републиките. Второ, ако вървим по този неправилен път, ние бихме дошли до такова положение, по силата на което би ни се наложило, освен осемте автономни републики,

да отделим от РСФСР още и специален руски ВЦИК и руски Совнарком, което би довело до голямо основно организационно преустройване, съвсем ненужно сега и вредно, и което не се налага ни най-малко нито от вътрешната, нито от външната обстановка. Ето защо аз смятам, че като субекти, които се обединяват в съюз, трябва да бъдат четирите републики: РСФСР, Закавказката федерация, Украйна и Белорусия.

Основите, които трябва да бъдат положени при съставяне договора за обединение, трябва да бъдат следните: комисариатите на външната търговия, военноморският, на външните работи, НКПС* и Наркомпочтел** се образуват само в Совнаркома на Съюза. Наркоматите на финансите, на стопанството, на продоволствието, на труда и инспекцията остават в състава на договарящите републики, но така, че те да могат да действуват по директивите на съответните комисариати в съюзния център. Това е необходимо, за да се обединят силите на трудовите маси на републиките по линията на продоволствието, ВСНХ, Наркомфин или на труда под ръководството на съюзния център. Най-сетне, останалите комисариати: на вътрешните работи, на правосъдието, на просветата, на земеделието и т. н. — те са всичко шест, — които имат пряко отношение към бита, нравите, особените форми на земеустройството, особените форми на съдоустройството, към езика и културата на народите, които влизат в състава на републиките — трябва да бъдат оставени като самостоятелни, ръководени от ЦИК и Совнаркомите на договарящите републики. Това е необходимо като реално условие, което осигурява свободата за национално развитие на народите, влизащи в състава на съветските републики.

Ето основите, които, според мен, трябва да бъдат сложени като фундамент на този договор, който ще бъде сключен тези дни между нашите републики.

Съответно с това аз имам да предложа проекторезолюция, одобрена от Президиума на ВЦИК:

---

* Народен комисариат на пътищата за съобщение. *Бълг. ред.*

** Народен комисариат на пощите, телеграфите и радиовръзката. *Бълг. ред.*

1. Да се признае за навременно обединението на Руската социалистическа федеративна съветска република, Украинската социалистическа съветска република, Закавказката социалистическа федеративна съветска република и Белоруската социалистическа съветска република в Съюз на съветските социалистически републики.

2. В основата на обединението да се сложи принципът на доброволността и равноправието на републиките със запазване за всяка от тях право на свободно излизане от Съюза на републиките.

3. Да се възложи на делегацията на РСФСР да изработи съвместно с делегациите на Украйна, Закавказката република и Белорусия проектодекларация за образуването на Съюза на републиките с излагане на обстоятелствата, които диктуват обединяването на републиките в една съюзна държава.

4. Да се възложи на делегацията да изработи условия за влизане на РСФСР в Съюза на републиките, като я задължи при разглеждане на съюзния договор да отстоява следните положения:

а) образуване на съответни съюзни законодателни и изпълнителни органи;

б) сливане на комисариатите: военно-морския, на пътните съобщения, на външните работи, на външната търговия и на пощите и телеграфите

в) подчиняване на комисариатите на финансите, на продоволствието, на народното стопанство, на труда и работническо-селската инспекция в договарящите републики на директивите на съответните комисариати на Съюза на републиките;

г) пълно осигуряване интересите на националното развитие на народите на договарящите републики.

5. Проектодоговорът, преди внасянето му в първия конгрес на Съюза на републиките, да се представи за одобрение на ВЦИК в лицето на неговия Президиум.

6. Да се упълномощи делегацията, въз основа на одобрението от ВЦИК на условията за обединение, да сключи договор между РСФСР и социалистическите съветски републики Украйна, Закавказието и Белорусия за образуване Съюз на съветските социалистически републики.

7. Договорът да се представи за утвърждение на I конгрес на Съюза на републиките.

Такава е проекторезолюцията, предлагана от мен на вашето внимание.

Другари! От момента на образуването на съветски републики държавите в света се разделиха на два лагера: лагер на социализма и лагер на капитализма. В лагера на капитализма ние имаме империалистически войни, национална вражда, потисничество, колониално робство и шовинизъм. В лагера на Съветите, в лагера на социа-

лизма, ние имаме, напротив, взаимно доверие, национално равноправие, мирно съжителство и братско сътрудничество на народите. Десетки години капиталистическата демокрация се старае да разреши националните противоречия чрез съвместяване интересите на свободното развитие на националностите със системата на експлоатация. Но това не се удаваше досега и не ще се удаде. Напротив, кълбото на националните противоречия все повече се заплита, застрашавайки капитализма със смърт. Само тук, в света на Съветите, в лагера на социализма, се удàде да изтръгнем с корен националното потисничество и да създадем взаимно доверие и братско сътрудничество между народите. И само след като Съветите успяха да постигнат това, ние получихме възможност да изградим нашата федерация и да я защитим от нападенията както на вътрешните, така и на външните врагове.

Преди пет години Съветската власт успя да положи основите на мирно съжителство и братско сътрудничество между народите. Сега, когато ние тук решаваме въпроса за желателността и необходимостта от обединение, предстои ни да увенчаем това дело с нова сграда — с образуване на нова, могъща, съюзна, трудова държава. Волята на народите на нашите републики, които неотдавна се събраха на свои конгреси и решиха единодушно да образуват Съюз на републиките, несъмнено говори за това, че делото на обединение е на прав път, че то се изгражда върху великия принцип на доброволността и равноправието на народите. Нека се надяваме, другари, че с образуването на нашата съюзна република ние ще създадем сигурна опора против международния капитализъм, че новата съюзна държава ще послужи като нова решителна крачка по пътя към обединение на трудещите се от целия свят в Световна съветска социалистическа република (*Продължителни аплодисменти. Пеят „Интернационала“*).

„Правда“ брой 295,
28 декември 1922 г.

ОТНОСНО ОБРАЗУВАНЕТО НА СЪЮЗ НА СЪВЕТСКИТЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕПУБЛИКИ

Доклад пред I конгрес на Съветите на СССР [19]
30 декември 1922 г.

Другари! В историята на Съветската власт днешният ден е преломен. Той слага вехи между стария, вече изминат период, когато Съветските републики, макар и да действуваха заедно, но вървяха разделно, заети преди всичко с въпроса за своето съществуване, и новия, вече започнал период, когато на отделното съществуване на Съветските републики се слага край, когато републиките се обединяват в единна съюзна държава за успешна борба със стопанската разруха, когато Съветската власт мисли вече не само за съществуването си, но и за това — да се развие в сериозна международна сила, която да може да въздействува върху международната обстановка, да може да я измени в интерес на трудещите се.

Какво представляваше Съветската власт преди пет години? Малка, едва забележима величина, която предизвикваше насмешка сред всички свои врагове и съжаление у мнозина свои приятели. Това бе периодът на военна разруха, когато Съветската власт се опираше не толкова на собствени сили, колкото на безсилието на своите противници, когато враговете на Съветската власт, разделени на две коалиции, на австро-германска коалиция и англо-френска коалиция, бяха заети помежду си с война и нямаха възможност да обърнат оръжието против Съветската власт. Това бе периодът на военна разруха в историята на Съветската власт. Обаче в борба с Колчак и Деникин Съветската власт създаде Червената армия и излезе от периода на военната разруха с успех.

По-нататък се откри вторият период в историята на Съветската власт, периодът на борба със стопанската разруха. Този период съвсем не е още изчерпан, но вече даде своите резултати, тъй като през този период ние имаме успешната борба на Съветската власт с глада, който сполетя страната миналата година. През този период ние имаме значителен подем на селското стопанство, значително съживяване на леката промишленост. Ние имаме вече излъчени кадри от команден състав за промишлеността, които са нашата надежда, нашето упование. Но всичко това още съвсем не е достатъчно за преодоляване на стопанската разруха. За да победим и ликвидираме разрухата, необходимо е да съберем силите на всички Съветски републики, необходимо е да използуваме всички финансови и икономически възможности на републиките за делото на възстановяване основните клонове на нашата промишленост. Оттук — необходимостта от обединение на Съветските републики в една съюзна държава. Днешният ден е ден на обединение на нашите републики в една държава за събиране на силите за делото на възстановяване на нашето стопанство.

Периодът на борба с военната разруха ни даде Червената армия — една от основите на съществуването на Съветската власт. Следващият период — периодът на борба със стопанската разруха — ни дава нови рамки за държавно съществуване — Съюза на съветските социалистически републики, който, без съмнение, ще придвижи напред делото по възстановяване на съветското стопанство.

Какво представлява сега Съветската власт? Велика трудова държава, която предизвиква сред враговете вече не насмешка, а скърцане на зъби.

Такава е равносметката на развитието на Съветската власт през петте години на нейното съществуване.

Но, другари, днешният ден е не само ден на равносметка, той е същевременно ден на триумф на нова Русия над старата, над Русия — жандарм на Европа, над Русия — палач на Азия. Днешният ден е ден на триумф на нова Русия, която разби веригите на националното потисничество, организира победата над капи-

тала, създаде диктатурата на пролетариата, разбуди народите на Изток, вдъхновява работниците на Запад, превърна червения пряпорец от партийно знаме в държавно знаме и събра около това знаме народите на съветските републики, за да ги обедини в една държава, в Съюз на съветските социалистически републики, първообраз на бъдещата Световна съветска социалистическа република.

Нас, комунистите, често ни ругаят, като твърдят, че ние сме неспособни да строим. Нека историята на Съветската власт през петте години на нейното съществуване послужи като доказателство, че комунистите умеят също и да строят. Нека днешният конгрес на Съветите, свикан да утвърди Декларацията и Договора за Съюз на републиките, приети вчера от конференцията на упълномощените делегации, нека този съюзен конгрес покаже на всички онези, които още не са загубили способност да разбират, че комунистите умеят също така добре да строят новото, както умеят добре да разрушават старото.

Ето, другари, Декларацията, приета вчера от конференцията на упълномошените делагации[50]. Чета я (виж приложение № 1).

А ето и текста на Договора, приет от същата конференция. Чета го (виж приложение № 2.)

Другари, по поръка на конференцията на упълномощените делегации на Съветските републики аз имам да ви предложа да утвърдите току-що прочетените текстове на Декларацията и Договора за образуване на Съюз на съветските социалистически републики.

Другари, предлагам да ги приемете със свойственото на комунистите единодушие и да впишете с това нова глава в историята на човечеството (*Аплодисменти*).

„Правда" брой 298,
31 декември 1922 г.

КЪМ ВЪПРОСА ЗА СТРАТЕГИЯТА И ТАКТИКАТА НА РУСКИТЕ КОМУНИСТИ[51]

За основа на тази статия послужиха лекциите „Относно стратегията и тактиката на руските комунисти“, четени от мен през различно време в работническия клуб на Пресненския район и във фракцията на комунистите при Свердловския университет[52]. Аз реших да я отпечатам не само защото се смятам задължен да се отзова на желанието на пресненци и свердловци, но и защото самата статия ми изглежда не безполезна за новото поколение наши партийни работници. Смятам за нужно обаче да направя уговорката, че тази статия няма претенция да даде нещо ново по същество в сравнение с онова, което вече е казано няколко пъти в руската партийна преса от нашите ръководни другари. Тази статия трябва да бъде разглеждана като сбито и схематично изложение на основните възгледи на др. Ленин.

I

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ПОНЯТИЯ

1. Две страни на работническото движение

Политическата стратегия, също както и тактиката, има работа с работническото движение. Но самото работническо движение се състои от два елемента: обективен или стихиен елемент и субективен или съзнателен елемент. Обективният, стихийният елемент — това е онази група процеси, които стават независимо от съзнателната

и регулираща воля на пролетариата. Икономическото развитие на страната, развитието на капитализма, разпадането на старата власт, стихийните движения на пролетариата и окръжаващите го класи, стълкновението на класите и т. н. — всичко това са такива явления, чието развитие не зависи от волята на пролетариата, това е обективната страна на движението. Стратегията няма работа с тези процеси, защото тя не може нито да ги премахне, нито да ги измени, тя може само да се съобразява с тях и да изхожда от тях. Това е област, която подлежи на изучаване от теорията на марксизма и от програмата на марксизма.

Но движението има и субективна, съзнателна страна. Субективната страна на движението — това е отражението в главите на работниците на стихийните процеси на движението, това е съзнателното и планомерно движение на пролетариата към определена цел. Тази страна на движението е интересна за нас именно с това, че тя, за разлика от обективната страна на движението, подлежи изцяло на направляващото въздействие на стратегията и тактиката. Ако стратегията не е в състояние да измени каквото и да е в хода на обективните процеси на движение, то тук, в областта на субективната, съзнателната страна на движението, напротив, полето за прилагане на стратегията е широко и разнообразно, защото тя, стратегията, може да ускори или да забави движението, да го насочи по най-краткия път или да го смъкне върху потежък и болезнен път, в зависимост от съвършенствата или недостатъците на самата стратегия.

Да ускори или забави движението, да го улесни или спъне — такива са областта и пределите за приложение на политическата стратегия и тактика.

2. Теория и програма на марксизма

Стратегията не се занимава сама с изучаване обективните процеси на движението. Все пак тя е длъжна да ги познава и правилно да ги отчита, ако не иска да допусне най-груби и пагубни грешки в делото по ръководене на движението. С изучаването на обективните про-

цеси на движението се занимава, преди всичко, теорията на марксизма, а след това и програмата на марксизма. Поради това стратегията трябва да се опира изцяло върху данните на теорията и програмата на марксизма.

Теорията на марксизма, като изучава обективните процеси на капитализма в тяхното развитие и изчезване, идва до извода за неизбежността на падането на буржоазията и завземането на властта от пролетариата, за неизбежността на заменяването на капитализма със социализма. Пролетарската стратегия може да бъде наречена действително марксическа само в случай че в основата на нейната работа бъде положен този основен извод от теорията на марксизма.

Програмата на марксизма, като изхожда от данните на теорията, определя целите на пролетарското движение, научно формулирани в точките на програмата. Програмата може да бъде съобразена или за цял период на капиталистическото развитие, като се има предвид събарянето на капитализма и организирането на социалистическото производство, или за една определена фаза от развитието на капитализма, например за премахването на остатъците от феодално-абсолютистичния строй и създаването на условия за свободно развитие на капитализма. В зависимост от това програмата може да се състои от две части: максимална и минимална. От само себе си се разбира, че стратегията, която е съобразена с минималната част на програмата, не може да не се отличава от стратегията, която е съобразена с нейната максимална част, при което стратегията може да бъде наречена действително марксическа само в случай че в своята работа тя се ръководи от целите на движението, формулирани в програмата на марксизма.

3. Стратегия

Най-важната задача на стратегията е определянето на онова основно направление, по което трябва да тръгне движението на работническата класа и по което за пролетариата е най-изгодно да нанесе на противника основния удар за постигане на целите, поставени от програ-

мата. Стратегическият план — това е план за организиране на решаващия удар в онова направление, в което ударът най-скоро ще може да даде максимум резултати.

Основните черти на политическата стратегия биха могли да се обрисуват без особен труд, като се прибегне до аналогия с военната стратегия например през периода на гражданската война, по времето на борбата с Деникин. Всички помнят края на 1919 година, когато Деникин се намираше близо до Тула. По това време се развиха интересни спорове сред военните по въпросите относно това, откъде би трябвало да се нанесе решителен удар върху Деникиновите армии. Едни военни предлагаха да се избере като основно направление на удара линията Царицин—Новоросийск. Други, напротив, предлагаха да се започне решителният удар по линията Воронеж—Ростов с цел, като се премине тази линия и се разкъсат по този начин на две части армиите на Деникин, да ги разбият след това поединично. Първият план имаше, несъмнено, своя положителна страна в смисъл че той, предвиждайки завземане на Новоросийск, с това отрязваше пътя за отстъпление на Деникиновите армии. Но той беше, от друга страна, неизгоден, защото предполагаще наше придвижване по райони (Донската област), враждебни на Съветската власт, и изискваше по такъв начин големи жертви; от друга страна, той беше опасен, защото откриваше на Деникиновите армии път към Москва през Тула, Серпухов. Вторият план за основен удар беше единствено правилен, защото той, от една страна, предполагаше придвижване на нашата основна група по райони (Воронежка губерния—Донбас), които съчувствуваха на Съветската власт, и поради това не изискваше особени жертви; от друга страна, той разстройваше действията на основната група на Деникиновите войски, които настъпваха към Москва. Мнозинството от военните се изказаха за втория план и с това бе определена съдбата на войната с Деникин.

С други думи: да се определи направлението на основния удар — това значи да се предреши характерът на операциите за целия период на войната, да се пред-

реши следователно с $^{9}/_{10}$ съдбата на цялата война. В това се състои задачата на стратегията.

Същото трябва да се каже и за политическата стратегия. Първото сериозно стълкновение между политическите ръководители на всеруския пролетариат по въпроса за основното направление на пролетарското движение стана в началото на деветстотинте години, по време на руско-японската война. Както е известно, една част от нашата партия (меншевиките) се придържаше тогава към възгледа, че основното направление на пролетарското движение в неговата борба с царизма трябва да тръгне по линията на блок между пролетариата и либералната буржоазия, при което селячеството, като извънредно важен революционен фактор, се изключваше, или почти се изключваше от плана, а на либералната буржоазия се предоставяше ръководна роля в общореволюционното движение. Другата част от партията (болшевиките), напротив, твърдеше, че основният удар трябва да тръгне по линията на блок между пролетариата и селячеството, при което ролята на ръководител на общореволюционното движение трябва да бъде предоставена на пролетариата, а либералната буржоазия трябва да бъде неутрализирана.

Ако по аналогия на войната с Деникин се изобрази цялото наше революционно движение от деветстотинте години до февруарската революция от 1917 година като война на работниците и селяните против царизма и помешчиците, то ясно е, че от приемането на един или друг стратегически план (меншевишкия или болшевишкия), от приемането на едно или друго основно направление на революционното движение зависеше в много отношения съдбата на царизма и на помешчиците.

Както по време на войната с Деникин военната стратегия, като набележи основното направление на удара, с това определи до $^{9}/_{10}$ характера на всички по-нататъшни операции, включително ликвидирането на Деникин, така и тук, в областта на революционната борба с царизма, нашата политическа стратегия, като набележи основното направление на революционното движение в духа на болшевишкия план, с това определи характера на работата на нашата партия за целия период на открита борба

с царизма от момента на руско-японската война до февруарската революция от 1917 година.

Задачата на политическата стратегия се състои преди всичко в това — като изхожда от данните на теорията и програмата на марксизма и като взема под внимание опита на революционната борба на работниците от всички страни — да определи правилно основното направление на пролетарското движение в дадена страна за даден исторически период.

4. Тактика

Тактиката е част от стратегията, подчинена на нея, обслужваща нея. Тактиката има работа не с войната изцяло, а с нейните отделни епизоди, с боевете, със сраженията. Докато стратегията се старае да спечели войната, или да доведе докрай, да кажем, борбата с царизма, то тактиката, напротив, се стреми да спечели едни или други сражения, едни или други боеве, да проведе успешно едни или други кампании, едни или други акции повече или по-малко съответствуващи на конкретната обстановка на борбата във всеки даден момент.

Най-важната задача на тактиката е определянето на онези пътища и средства, онези форми и начини на борба, които най-много съответствуват на конкретната обстановка в дадения момент и най-правилно подготвят стратегическия успех. Поради това действията на тактиката, техните резултати трябва да бъдат преценявани не сами по себе си, не от гледна точка на непосредствения ефект, а от гледна точка на задачите и възможностите на стратегията.

Има моменти, когато тактическите успехи улесняват провеждането на стратегическите задачи. Така стоеше работата например на Деникиновия фронт в края на 1919 година при освобождаването от нашите войски на Орел и Воронеж, когато успехите на нашата кавалерия при Воронеж и на пехотата при Орел създадоха обстановка, благоприятна за удар срещу Ростов. Така стоеше работата през м. август 1917 година в Русия, когато пре-

минаването на Петроградския и Московския съвети на страната на болшевиките създаде нова политическа обстановка, която улесни впоследствие октомврийския удар на нашата партия.

Има и такива моменти, когато тактическите успехи, блестящи по своя непосредствен ефект, но несъответствуващи на стратегическите възможности, създават „неочаквана" обстановка, гибелна за цялата кампания. Така стоеше работата с Деникин в края на 1919 година, когато той, увлечен от лекия успех на бързо и ефектно придвижване към Москва, разтегна своя фронт от Волга до Днепър и с това подготви гибелта на своите армии. Така стоеше работата в 1920 година, по време на войната с поляците, когато ние, като подценихме силата на националния момент в Полша и като се увлякохме от лекия успех на ефектно придвижване напред, поехме върху себе си непосилната задача за пробив към Европа през Варшава, сплотихме против съветските войски грамадното мнозинство на полското население и създадохме по този начин обстановка, която анулира успехите на съветските войски при Минск и Житомир и подрони престижа на Съветската власт на Запад.

Най-сетне, има и моменти, когато се налага да се пренебрегне даден тактически успех, да се допуснат съзнателно тактически минуси и загуби, за да си осигуриш за в бъдеще стратегически плюсове. Така се случва често през време на война, когато едната страна, желаейки да спаси кадрите на своите войски и да ги изведе изпод удара на превъзхождащите противникови сили, започва планомерно отстъпление и отстъпва без бой цели градове и области, за да спечели време и да се съвземе за нови решителни боеве в бъдеще. Така стоеше работата в Русия през 1918 година по време на германското настъпление, когато нашата партия бе принудена да сключи Бресткия мир, който представлява грамаден минус от гледна точка на непосредствения политически ефект в онзи момент, за да запази съюза със селячеството, което жадуваше за мир, да си поотдъхне, да създаде нова армия и да осигури по този начин за в бъдеще стратегически плюсове.

С други думи: тактиката не може да се подчини на преходни моментни интереси, тя не трябва да се ръководи от съображения за непосредствен политически ефект, още повече тя не трябва да се откъсва от земята и да строи въздушни кули — тактиката трябва да се изгражда съобразно със задачите и възможностите на стратегията.

Задачата на тактиката се състои преди всичко в това — като се ръководи от указанията на стратегията и като взема под внимание опита на революционната борба на работниците от всички страни — да определи формите и начините на борба, които най-много съответствуват на конкретната обстановка на борбата във всеки даден момент.

5. Форми на борбата

Начините на водене на войната, формите на войната не са винаги еднакви. Те се променят в зависимост от условията на развитието, преди всичко в зависимост от развитието на производството. При Чингис-хан войната се е водела по-иначе отколкото при Наполеон III, в XX век се води по-иначе отколкото в XIX век.

Изкуството за водене на война при съвременните условия се състои в това — като се овладеят всички форми на войната и всички постижения на науката в тази област, — да се използуват разумно, да се съчетават умело или да се прилага своевременно една или друга от тези форми в зависимост от обстановката.

Същото трябва да се каже за формите на борба в политическата област. Формите на борба в политическата област са още по-разнообразни от формите на воденето на войната. Те се променят в зависимост от развитието на стопанството, обществеността, културата, в зависимост от състоянието на класите, от съотношението между борещите се сили, от характера на властта, най-сетне, в зависимост от международните отношения и т. н. Нелегалната форма на борба при абсолютизма, свързана с частични стачки и демонстрации на работниците; откритата форма на борба при „легалните възможности“ и масовите политически стачки на работниците; парламентарната форма на борба, да речем, при Думата и извън-

парламентарната акция на масите, достигаща понякога до въоръжени въстания; най-сетне, държавните форми на борба след завземане на властта от пролетариата, когато последният получава възможност да си осигури всички държавни средства и сили, включително и армията — такива са изобщо формите на борба, издигнати от практиката на революционната борба на пролетариата.

Задачата на партията се състои в това, да овладее всички форми на борба, да ги съчетае разумно на бойното поле и да заостри умело борбата в онези нейни форми, които са особено целесъобразни при дадена обстановка.

6. Форми на организация

Формите на организация на армиите, на родовете и видовете войски се приспособяват обикновено към формите и начините на воденето на война. С изменяване на последните се променят и първите. При маневрената война работата често пъти се решава от масовата кавалерия. При позиционната война, напротив, кавалерията *или* не играе никаква роля, или играе второстепенна роля: тежката артилерия и авиацията, газовете и танковете решават всичко.

Задачата на военното изкуство се състои в това, да си осигурим всички родове войски, да ги доведем до съвършенство и да съчетаваме умело техните действия.

Същото може да се каже за формите на организация в политическата област. Тук, също както и във военната област, формите на организация се приспособяват към формите на борба. Конспиративните организации на професионалните революционери в епохата на абсолютизма; просветните, професионалните, кооперативните и парламентарните организации (думска фракция и т. н.) в епохата на Думата; фабрично-заводските комитети, селските комитети, стачните комитети, Съветите на работническите и войнишките депутати, военно-революционните комитети и широката пролетарска партия, която свързва всички тези форми на организации през периода на масовите акции и въстания; най-сетне, дър-

жавната форма на организиране на пролетариата през периода на съсредоточаването на властта в ръцете на работническата класа — такива са изобщо онези форми на организация, върху които, при известни условия, може и трябва да се опре пролетариатът в своята борба с буржоазията.

Задачата на партията се състои в това, да овладее всички тези форми на организация, да ги доведе до съвършенство и да съчетава умело работата им във всеки даден момент.

7. Лозунг. Директива

Сполучливо формулираните решения, които отразяват целите на войната или на отделното сражение, популярни сред войските, имат понякога решаващо значение на фронта като средство да вдъхновят армията за действие, да подкрепят духа и т. н. Съответните заповеди, лозунги или възвания към войските имат за целия ход на войната също такова важно значение като първокласната тежка артилерия или първокласните бързоходни танкове.

Още по-голямо значение имат лозунгите в политическата област, гдето имаме работа с десетки и стотици милиони хора от населението с техните разнообразни искания и потребности.

Лозунгът е сбита и ясна формулировка на целите на борбата, най-близки или отдалечени, дадена от ръководната група, да кажем, на пролетариата, от неговата партия. Лозунгите са различни в зависимост от разнообразието на целите на борбата, които обхващат *или* цял исторически период, или отделни стадии и епизоди от даден исторически период. Лозунгът „долу самодържавието“, издигнат за пръв път от групата „Освобождение на труда“[58] през осемдесетте години на миналия век, бе лозунг за *пропаганда*, защото той имаше предвид да привлече на страната на партията единици и групи от най-устойчиви и твърди борци. През периода на руско-японската война, когато неустойчивостта на самодържавието стана за широките слоеве от работ-

ническата класа повече или по-малко очевидна, този лозунг стана лозунг за *агитация*, защото той разчиташе вече на привличане милиони от трудещите се маси. През периода преди февруарската революция от 1917 година, когато царизмът успя окончателно да фалира в очите на масите, лозунгът „долу самодържавието“ се превърна вече от лозунг за агитация в лозунг за *действие,* защото с него си поставяхме за цел да вдигнем милионните маси на щурм срещу царизма. През време на февруарската революция този лозунг се превърна вече в *директива* на партията, т. е. в пряк призив към завземане на еди кои си учреждения и еди кои си пунктове в системата на царизма в определен срок, тъй като вече ставаше дума да съборим царизма, да го унищожим. Директивата е пряк призив на партията към действие еди кога си и еди къде си, задължителен за всички членове на партията и подеман обикновено от широките маси на трудещите се, ако призивът правилно и вярно формулирва исканията на масите, ако той е действително назрял.

Да се смесват лозунгите с директивите, или лозунга за агитация с лозунга за действие, е също толкова опасно, колкото са опасни, а понякога и гибелни, предивременните или закъснели акции. През м. април 1917 г. лозунгът „Цялата власт — на Съветите“ беше лозунг за *агитация*. Известната демонстрация в Питер през м. април 1917 г. под лозунга „Цялата власт — на Съветите“, която обкръжи тогава зимния дворец, беше опит, предивременен опит и поради това гибелен, да се превърне този лозунг в лозунг за *действие*[54]. Това беше извънредно опасен образец на смесване на лозунга за агитация с лозунга за действие. Партията беше права, като осъди инициаторите на тази демонстрация, защото тя знаеше, че условията, необходими за превръщане на този лозунг в лозунг за действие, още не са настъпили, че предивременната акция на пролетариата може да доведе до разгромяване на неговите сили.

От друга страна, има случаи, когато партията се изправя пред необходимостта „в течение на 24 часа“ да отмени или да измени вече приетия и назрял лозунг

(или директива), за да предпази своите редове от клопката, поставена от противника, или временно да отложи провеждането на директивата до по-благоприятен момент. Такъв случай имаше в Петроград през м. юни 1917 г., когато демонстрацията на работниците и войниците, грижливо подготвена и насрочена за 9 юни, бе „внезапно" отменена от ЦК на нашата партия поради изменилата се обстановка.

Задачата на партията се състои в това, умело и своевременно да превърне лозунгите за агитация в лозунги за действие, или лозунгите за действие — в определени конкретни директиви, или, ако това се наложи от обстановката, да прояви необходимата гъвкавост и решителност, за да отмени своевременно провеждането на едни или други лозунги, макар и популярни, макар и назрели.

II

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН

1. Исторически поврати. Стратегически планове

Стратегията на партията не е нещо постоянно, дадено веднаж завинаги. Тя се променя в зависимост от историческите поврати, от историческите изменения. Тези изменения се изразяват в това, че за всеки отделен исторически поврат се изработва отделен, съответен на него стратегически план, който е в сила за целия период от един поврат до друг. Стратегическият план съдържа в себе си определяне насоката за основния удар на революционните сили и схема за съответно разместване на милионните маси върху социалния фронт. Естествено, стратегическият план, годен за един исторически период, който има свои особености, не може да бъде годен за друг исторически период, който има съвсем други особености. На всеки исторически поврат съответствува необходим за него и приспособен към неговите задачи стратегически план.

Същото може да се каже и по отношение на военното дело. Стратегическият план, изработен за войната с Колчак, не можеше да бъде пригòден за войната с

Деникин, която изискваше нов стратегически план, на свой ред също непригòден за войната, да речем, с поляците през 1920 година, защото както насоките на основните удари, така и схемите за разместване на основните бойни сили не можеха да не бъдат различни и в трите тези случая.

Новата история на Русия познава три основни исторически поврата, породили три различни стратегически плана в историята на нашата партия. Ние смятаме за необходимо да ги обрисуваме накратко за илюстрация на това, как изобщо се променят стратегическите планове на партията в зависимост от новите исторически изменения.

2. Първият исторически поврат и курсът към буржоазнодемократическата революция в Русия

Този поврат започна в началото на деветстотинте години, през периода на руско-японската война, когато поражението на царските армии и грандиозните политически стачки на руските работници раздвижиха всички класи на населението и ги изтласкаха върху арената на политическата борба. Свърши той, този поврат, през февруарската революция в 1917 година.

През този период в нашата партия се бореха два стратегически плана: планът на меншевиките (Плеханов — Мартов 1905 г.) и планът на болшевиките (др. Ленин 1905 г.)

Меншевишката стратегия планираше основния удар срещу царизма по линията на коалиция между либералната буржоазия и пролетариата. Като изхождаше от това, че революцията тогава се смяташе за буржоазна, този план предоставяше на либералната буржоазия ролята на хегемон (вожд) на движението, а пролетариата обричаше да играе ролята на „крайна лява опозиция“ — ролята на „потиквач“ на буржоазията, при което селячеството, като една от основните революционни сили, се изключваше, или почти се изключваше изпредвид. Не е трудно да се разбере, че доколкото този план изключваше от играта многомилионното селячество в такава страна като

Русия, той беше безнадеждно утопичен, а доколкото той предоставяше съдбата на революцията в ръцете на либералната буржоазия (хегемония на буржоазията), той беше реакционен, защото либералната буржоазия не беше заинтересована от пълната победа на революцията и тя винаги бе готова да приключи работата със сделка с царизма.

Болшевишката стратегия (виж „Две тактики"[55] от др. *Ленин*) планираше основния удар на революцията срещу царизма по линията на коалиция между пролетариата и селячеството, при неутрализиране на либералната буржоазия. Като изхождаше от това, че либералната буржоазия не е заинтересована от пълната победа на буржоазнодемократическата революция, че пред победата на революцията тя предпочита сделката с царизма за сметка на работниците и селяните, този план предоставяше на пролетариата, като единствена докрай революционна класа в Русия, ролята на хегемон на революционното движение. Този план е забележителен не само в това отношение, че той правилно вземаше под внимание движещите сили на революцията, но и в това отношение, че той съдържаше в себе си в зародиш идеята за диктатура на пролетариата (хегемония на пролетариата), той гениално предвиждаше следващата, висшата фаза на революцията в Русия и улесняваше прехода към нея.

По-нататъшното развитие на революцията чак до февруари 1917 година потвърди изцяло правилността на този стратегически план.

3. Вторият исторически поврат и курсът към диктатурата на пролетариата в Русия

Вторият поврат започна от февруарската революция през 1917 година, след събарянето на царизма, когато империалистическата война разкри смъртоносните язви на капитализма в целия свят; когато либералната буржоазия, неспособна да вземе в ръце фактическото управление на страната, бе принудена да се ограничи със задържане за себе си формалната власт (Временното правителство); когато Съветите на работническите и вой-

нишките депутати, получили в ръце фактическата власт, нямаха нито опита, нито волята да я използуват както трябва; когато войниците на фронта, работниците и селяните в тила изнемогваха под тежестта на войната и стопанската разруха; когато режимът на „двувластие“ и „контактна комисия“[56], разкъсван от вътрешни противоречия и неспособен нито за война, нито за мир, не само не намираше „изход от задънената улица“, но още повече забъркваше положението. Приключи се той, този период, с Октомврийската революция през 1917 година.

През този период вътре в Съветите се бореха два стратегически плана: меншевишко-есеровският план и болшевишкият план.

Меншевишко-есеровската стратегия, която се луташе на първо време между Съветите и Временното правителство, между революцията и контрареволюцията, се оформи окончателно в момента, когато се откри Демократическото съвещание (септември 1917 г.). Тя се изграждаше по линията на постепенно, но неотклонно отстраняване на Съветите от властта и съсредоточаване на цялата власт в страната в ръцете на „Предпарламента“, първообраз на бъдещия буржоазен парламент. Въпросите на мира и войната, аграрният и работническият въпроси, също както и националният въпрос, се отлагаха до свикването на Учредителното събрание, което на свой ред се отлагаше за неопределено време. „Цялата власт — на Учредителното събрание“ — така есеро-меншевиките формулираха своя стратегически план. Това беше план за подготовка на буржоазната диктатура, наистина пригладена и причесана, „съвсем демократична“, но все пак буржоазна диктатура.

Болшевишката стратегия (виж „Тезисите“ на др. *Ленин*, публикувани през м. април 1917 година[57]) планираше основния удар по линията на ликвидиране на буржоазната власт от съединените сили на пролетариата и селската беднота, по линията на организиране диктатура на пролетариата във вид на република на Съветите. Скъсване с империализма и излизане от войната; освобождение на потиснатите националности в бившата Руска империя; експроприиране на помешчиците и капиталистите; подго-

товка на условия за организиране на социалистическо стопанство — такива се елементите на стратегическия план на болшевиките през този период. „Цялата власт — на Съветите“ — така болшевиките формулираха тогава своя стратегически план. Той е важен не само в това отношение, че правилно вземаше под внимание движещите сили на новата, пролетарската революция в Русия, но и в това отношение, че улесняваше и ускоряваше делото по разгръщане на революционно движение на Запад.

По-нататъшното развитие на събитията чак до Октомврийския преврат потвърди изцяло правилността на този стратегически план.

4. Третият исторически поврат и курсът към пролетарската революция в Европа

Третият поврат започна от Октомврийския преврат, когато смъртната схватка между двете империалистически групи на Запад бе стигнала до най-високата си точка; когато революционната криза на Запад явно нарастваше; когато банкрутиралата и забъркалата се в противоречия буржоазна власт в Русия падна под удара на пролетарската революция; когато победилата пролетарска революция, като скъса с империализма и се измъкна от войната, намери в лицето на империалистическите коалиции на Запад заклети врагове; когато актовете на новото Съветско правителство за мир, за конфискуване на помешчическите земи, експроприиране на капиталистите и освобождаване на потиснатите националности му спечелиха доверието на милионите трудещи се от целия свят. Това бе поврат в международен мащаб, тъй като за пръв път бе пробит международният фронт на капитала, за пръв път бе поставен на практическа нога въпросът за събаряне на капитализма. С това Октомврийската революция бе превърната от национална руска сила в международна сила, а руските работници от изостанал отред на международния пролетариат — в негов авангард, който със своята самоотвержена борба разбужда работниците от Запад и потиснатите страни от Изток. Този поврат още не е стигнал до своето крайно развитие, тъй като той

още не се е разгърнал в международен мащаб, но неговото съдържание и общото му направление се определиха вече с достатъчна яснота.

Тогава се бореха два стратегически плана сред политическите кръгове на Русия: планът на контрареволюционерите, които бяха въвлекли в своите организации активната част от меншевиките и есерите, и планът на болшевиките.

Контрареволюционерите и активните есеро-меншевики съставяха планове по линията на обединяване в един лагер на всички недоволни елементи: старото офицерство в тила и на фронта, буржоазно-националистическите правителства в покрайнините, експроприираните от революцията капиталисти и помешчици, агентите на Антантата, които подготвяха интервенция, и т. н. Те държаха курс към събаряне на Съветското правителство чрез въстания или чужда интервенция и реставриране на капиталистическите порядки в Русия.

Болшевиките, напротив, съставяха планове по линията на вътрешно укрепване диктатурата на пролетариата в Русия и разширяване сферата на действие на пролетарската революция във всички страни на света, чрез обединяване усилията на пролетариите в Русия с усилията на пролетариите от Европа и потиснатите страни от Изток против световния империализъм. Извънредно забележителна е точната и сбита формулировка на този стратегически план, дадена от др. Ленин в неговата брошура „Пролетарската революция и ренегатът Кауцки": *„Да се проведе максимум осъществимото в една* (своята— *И. Ст.*) *страна за развиване, поддържане, пробуждане на революцията във всички страни."* Ценността на този стратегически план се състои не само в това, че той правилно отчиташе движещите сили на световната революция, но и в това, че той предвиждаше и улесняваше разкрилия се след това процес на превръщане Съветска Русия в център на вниманието на революционното движение от целия свят, в знаме за освобождение на работниците от Запад и колониите на Изток.

По-нататъшното развитие на революцията в целия свят, както и петте години съществуване на Съветската

власт в Русия потвърдиха изцяло правилността на този стратегически план. Фактите, като този, че контрареволюционерите и есеро-меншевиките, които на няколко пъти се опитваха да съборят Съветската власт, сега се намират в емиграция, а Съветската власт и Международната пролетарска организация се превръщат в най-важно оръдие на политиката на световния пролетариат — тези факти говорят с очевидност в полза на стратегическия план на болшевиките.

„Правда“ брой 56,
14 март 1923 г.

Подпис: И. Сталин.

НАЦИОНАЛНИТЕ МОМЕНТИ В ПАРТИЙНОТО И ДЪРЖАВНОТО СТРОИТЕЛСТВО

Тезиси
за XII конгрес на РКП (б), одобрени от ЦК на партията [58]

I

1. Развитието на капитализма разкри още в миналото столетие тенденцията към интернационализация на начините на производство и обмяна, към унищожаване на националната затвореност, към стопанско сближение на народите и постепенно обединение на грамадни територии в едно свързано цяло. По-нататъшното развитие на капитализма, развитието на световния пазар, уреждането на големите морски пътища и железопътни линии, износът на капитал и т. н. засилиха още повече тази тенденция, като свързаха най-разнообразни народи с връзките на международното разделение на труда и всестранната взаимна зависимост. Доколкото този процес отразяваше колосалното развитие на производителните сили, доколкото той улесняваше премахването на националната обособеност и противоположността на интересите на различните народи, той беше и си остава прогресивен процес, защото той подготвя материалните предпоставки на бъдещото световно социалистическо стопанство.

2. Но тази тенденция се развиваше в своеобразни форми, които съвсем не съответствуват на нейния вътрешен исторически смисъл. Взаимната зависимост на народите и стопанското обединение на териториите се установяваха в хода на капиталистическото развитие не чрез сътрудничество между народите като равноправни единици, а чрез подчинение на едни народи от други, чрез

потискане и експлоатиране на по-малко развитите народи от по-развитите народи. Колониалните грабежи и завоевания, националното потисничество и неравенство, империалистическият произвол и насилие, колониалното робство и националното безправие, най-сетне борбата на „цивилизованите“ нации помежду им за господство над „нецивилизованите“ народи — такива са формите, в рамките на които протичаше процесът на стопанско сближение между народите. Поради това редом с тенденцията за обединение нарастваше и тенденцията за премахване на насилствените форми на това обединение, борбата за освобождение на потиснатите колонии и зависимите националности от империалистически гнет. Доколкото тази втора тенденция означаваше възмущение на потиснатите маси против империалистическите форми на обединение, доколкото тя изискваше обединение на народите върху началата на сътрудничество и на доброволен съюз, тя беше и си остава прогресивна тенденция, защото тя подготвя духовните предпоставки за бъдещото световно социалистическо стопанство.

3. Борбата на тези две основни тенденции, изразени във форми, свойствени на капитализма, изпълня историята на многонационалните буржоазни държави през последното полустолетие. Непримиримото противоречие между тези тенденции в рамките на капиталистическото развитие легна в основата на вътрешната несъстоятелност и органическата неустойчивост на буржоазните колониални държави. Неизбежни конфликти вътре в такива държави и неизбежни войни между такива държави; разпадане на старите колониални държави и образуване на нови; ново надпреварване за колонии и ново разпадане на многонационалните държави, което води до ново прекрояване политическата карта на света — такива са резултатите от това основно противоречие. Разпадането на стара Русия, Австро-Унгария и Турция, от една страна, историята на такива колониални държави като Великобритания и стара Германия, от друга страна; най-сетне „великата“ империалистическа война и разрастването на революционното движение на колониалните и непълноправните народи — всички тези и подобни на тях факти

с очевидност говорят за неустойчивостта и нетрайността на многонационалните буржоазни държави.

По този начин непримиримото противоречие между процеса на стопанско обединение на народите и империалистическите начини на това обединение обуслови неспособността, безпомощността, безсилието на буржоазията да намери правилен подход за разрешение на националния въпрос.

4. Нашата партия вземаше под внимание тези обстоятелства, като положи в основата на своята политика по националния въпрос правото на нациите на самоопределение, правото на народите на самостоятелно държавно съществуване. Още през първите дни на своето съществуване, на своя пръв конгрес (през 1898 година), когато противоречията на капитализма по линията на националния въпрос още не бяха успели да се определят с изчерпателна яснота, партията призна на националностите това неотнемаемо право. По-нататък тя неизменно потвърждаваше своята национална програма в специални постановления и решения на своите конгреси и конференции чак до Октомврийския преврат. Империалистическата война и свързаното с нея мощно революционно движение в колониите даваха само ново потвърждение на партийните решения по националния въпрос. Смисълът на тези решения се състои:

а) в решителното отричане на всички и всякакви форми на принуда по отношение на националностите;

б) в признаването на равенството и суверенността на народите в делото по уреждане на тяхната съдба;

в) в признаването на положението, че трайно обединение на народите може да бъде проведено само върху началата на сътрудничество и доброволност;

г) в провъзгласяването на истината, че осъществяването на такова обединение е възможно само в резултат на събарянето властта на капитала.

Тази освободителна национална програма нашата партия не се изморяваше да противопоставя в своята работа както на открито потисническата политика на царизма, така и на половинчатата, полуимпериалистическата политика на меншевиките и есерите. Докато русифика-

торската политика на царизма създаде пропаст между царизма и националностите в стара Русия, а полуимпериалистическата политика на меншевиките и есерите доведе до напущане на керенщината от най-добрите елементи на тези националности, то освободителната политика на нашата партия ѝ завоюва съчувствието и поддръжката на широките маси от тези националности в тяхната борба против царизма и империалистическата руска буржоазия. Едва ли може да се съмняваме в това, че туй съчувствие и тази поддръжка послужиха като един от решаващите моменти, които обусловиха победата на нашата партия през Октомврийските дни.

5. Октомврийската революция направи практическа равносметка на решенията на нашата партия по националния въпрос. Като събори властта на помешчиците и капиталистите, основните носители на националното потисничество, и като постави на власт пролетариата, Октомврийската революция с един удар разкъса веригите на националното потисничество, промени основно старите отношения между народите, подкопа старата национална вражда, разчисти почвата за сътрудничество между народите и завоюва за руския пролетариат доверието на неговите другонационални братя не само в Русия, но и в Европа, и в Азия. Едва ли е нужно да се доказва, че без такова доверие руският пролетариат не би могъл да победи Колчак и Деникин, Юденич и Врангел. От друга страна, несъмнено е, че потиснатите националности не биха могли да постигнат своето освобождение без установяването — в центъра на Русия — на диктатурата на пролетариата. Националната вражда и националните стълкновения са неизбежни, непредотвратими, докато на власт е капиталът, докато дребната буржоазия и преди всичко селячеството на бившата „държавна“ нация, пълни с националистически предразсъдъци, вървят след капиталистите; и, напротив, националният мир и националната свобода могат да се смятат за осигурени, ако селячеството и другите дребнобуржоазни слоеве вървят след пролетариата, т. е. ако е осигурена диктатурата на пролетариата. Затова победата на Съветите и утвърждаването на диктатурата на пролетариата са онази база, онзи

фундамент, върху основата на който може да бъде изградено братското сътрудничество на народите в единен държавен съюз.

6. Но резултатите на Октомврийската революция не се изчерпват с премахването на националното потисничество, със създаването на почва за обединение на народите. В хода на своето развитие Октомврийската революция изработи и формите на това обединение, набеляза основните линии, по които трябва да се изгражда обединението на народите в една съюзна държава. През първия период на революцията, когато трудовите маси на националностите за пръв път се почувствуваха самостоятелни национални величини, докато заплахата от чужда интервенция още не представляваше реална опасност — сътрудничеството на народите нямаше още напълно определена, строго установена форма. През периода на гражданската война и интервенцията, когато интересите на военната самозащита на националните републики изпъкнаха на първо място, докато въпросите на стопанското строителство не бяха още на дневен ред — сътрудничеството придоби форма на военен съюз. Най-сетне, през следвоенния период, когато въпросите за възстановяване на разрушените от войната производителни сили изпъкнаха на първо място — военният съюз бе допълнен от стопански съюз. Обединението на националните републики в Съюз на съветските социалистически републики е заключителен етап в развитието на формите на сътрудничество, които този път взеха характер на военно-стопанско и политическо обединение на народите в единна многонационална Съветска държава.

По този начин пролетариатът намери в съветския строй ключа за правилното разрешаване на националния въпрос, той откри в него пътя за организиране на устойчива многонационална държава върху началата на националното равноправие и доброволността.

7. Но да се намери ключът за правилно разрешаване на националния въпрос още не значи да се разреши той напълно и окончателно, да се изчерпи това разрешение в конкретно-практическото му реализиране. За правилното провеждане в живота на националната про-

грама, издигната от Октомврийската революция, е необходимо още да се преодолеят онези препятствия, които са ни предадени в наследство от изминатия период на национално потисничество и които не могат да бъдат преодолени в кратък срок, с един удар.

Това наследство се състои, първо, в отживелиците на великодържавния шовинизъм, който е отражение на някогашното привилегировано положение на великоруситe. Тези отживелици живеят още в главите на нашите съветски работници, централни и местни, те се гнездят в нашите държавни учреждения, в централните и местните, те получават подкрепление във вид на „нови" сменовеховски[59] великоруско-шовинистически веения, които все повече се засилват във връзка с непа. Практически те се изразяват в надменно-пренебрежителното и бездушно-бюрократическото отношение на руските съветски чиновници към нуждите и потребностите на националните републики. Многонационалната Съветска държава може да стане действително трайна, а сътрудничеството на народите в нея — действително братско, само в случай че тези отживелици бъдат премахнати в практиката на нашите държавни учреждения решително и безвъзвратно. Затова решителната борба с отживелиците на великоруския шовинизъм е първата предстояща задача на нашата партия.

Това наследство се състои, второ, във фактическото т. е. стопанското и културното неравенство на националностите от Съюза на републиките. Правовото национално равенство, постигнато чрез Октомврийската революция, е велико завоевание на народите, но само̀ по себе си то не решава целия национален въпрос. Редица републики и народи, които не са преминали или почти не са преминали капитализма, които нямат или почти нямат свой пролетариат, които поради това са изостанали в стопанско и културно отношение, не са в състояние да използуват напълно правата и възможностите, които им се дават от националното равноправие, не са в състояние да се издигнат на висока степен на развитие и да догонят по този начин отишлите напред националности без действителна и продължителна помощ отвън. Причините на

това фактическо неравенство се крият не само в историята на тези народи, но и в политиката на царизма и на руската буржоазия, които се стремяха да превърнат покрайнините в изключително суровинни райони, експлоатирани от промишлено-развитите централни райони. Да се преодолее това неравенство в кратък срок, да се ликвидира това наследство в течение на една-две години е невъзможно. Още X конгрес на нашата партия отбеляза, че „унищожаването на фактическото национално неравенство е дълъг процес, който изисква упорита и настойчива борба с всички отживелици на националното потисничество и колониалното робство“ [60]. Но то трябва да се преодолее непременно. И то може да се преодолее само чрез оказване от страна на руския пролетариат действителна и продължителна помощ на изостаналите народи на Съюза за тяхното стопанско и културно преуспяване. Без това няма основание да се разчита на уреждане на правилно и трайно сътрудничество между народите в рамките на единна съюзна държава. Затова борбата за ликвидиране на фактическото неравенство между националностите, борбата за повдигане на културното и стопанското ниво на изостаналите народи е втората предстояща задача на нашата партия.

Това наследство се състои, най-сетне, в отживелиците на национализма сред цяла редица народи, преминали тежко иго на национално потисничество и неуспели още да се освободят от чувството на старите национални обиди. Практически израз на тези отживелици са известна национална отчужденост и липсата на пълно доверие на по-преди потиснатите народи към мероприятията, които идват от русите. Обаче в някои републики, които имат в своя състав няколко националности, този отбранителен национализъм се превръща често пъти в настъпателен национализъм, във фанатичен шовинизъм на по-силната националност, насочен против слабите националности на тези републики. Грузински шовинизъм (в Грузия), насочен против арменците, осетините, аджарците и абхазците; азербайджански шовинизъм (в Азербайджан), насочен против арменците; узбекски шовинизъм (в Бухара и Хорезм), насочен против тюркмените и киргизите —

всички тези видове шовинизъм, поощрявани при това от условията на непа и конкуренцията, са извънредно голямо зло, което застрашава да превърне някои национални републики в арена на кавги и раздори. Излишно е и да се казва, че всички тези явления спъват делото за фактическо обединение на народите в единен държавен съюз. Доколкото отживелиците на национализма са своеобразна форма на отбрана против великоруския шовинизъм, решителната борба с великоруския шовинизъм представлява най-правилното средство за преодоляване на националистическите отживелици. А доколкото тези отживелици се превръщат в местен шовинизъм, насочен против слабите национални групи в отделните републики, пряката борба с тях е дълг на партийните членове. Затова борбата с националистическите отживелици и, преди всичко, с шовинистическите форми на тези отживелици е третата предстояща задача на нашата партия.

8. Един от ярките изрази на наследството на старото трябва да смятаме факта, че Съюзът на републиките се преценява от значителна част съветски чиновници в центъра и по места не като съюз на равноправни държавни единици, призван да осигури свободното развитие на националните републики, а като крачка към ликвидиране на тези републики, като начало на образуване на така нареченото „единно-неделимо“. Осъждайки подобно разбиране като антипролетарско и реакционно, конгресът призовава партийните членове да следят зорко — обединението на републиките и сливането на комисариатите да не бъде използувано от шовинистически настроени съветски чиновници като прикритие на техните опити да игнорират стопанските и културните нужди на националните републики. Сливането на комисариатите е изпит за съветския апарат: ако този опит би получил на практика великодържавническа насока, партията би била принудена да вземе против такова извращаване най-решителни мерки, включително до поставяне на въпроса за преразглеждане на сливането на някои комисариати занапред до надлежното превъзпитание на съветския апарат в дух на действително пролетарско и действително

братско внимание към нуждите и потребностите на малките и изостанали националности.

9. Доколкото Съюзът на републиките е нова форма на съжителство на народите, нова форма на тяхното сътрудничество в единна съюзна държава, в рамките на която трябва да бъдат изживени описаните по-горе отживелици в процеса на съвместната работа на народите — висшите органи на Съюза трябва да бъдат изградени по такъв начин, че те да отразяват напълно не само общите нужди и потребности на всички националности на Съюза, но и специалните нужди и потребности на отделните националности. Затова, наред със съществуващите централни органи на Съюза, които са представителство на трудещите се маси на целия Съюз независимо от националността — трябва да бъде създаден специален орган за представляване на националностите върху началата на равенството. Такова устройство на централните органи на Съюза би дало пълна възможност да се вслушваме внимателно в нуждите и потребностите на народите, да им оказваме своевременно необходимата помощ, да създадем обстановка на пълно взаимно доверие и да ликвидираме по този начин по най-безболезнени пътища споменатото по-горе наследство.

10. Като изхожда от казаното, конгресът препоръчва на партийните членове в качеството на практически мерки да постигнат следното:

а) в системата на висшите органи на Съюза да бъде учреден специален орган за представителство на всички без изключение национални републики и национални области върху началата на равенството;

б) комисариатите на Съюза да бъдат изградени върху начала, които осигуряват задоволяване нуждите и потребностите на народите в Съюза;

в) органите на националните републики и области да се изграждат предимно от местни хора, които познават езика, бита, нравите и обичаите на съответните народи.

II

1. Развитието на организациите на нашата партия в повечето национални републики протича при условия,

които не напълно благоприятствуват за тяхното развитие и укрепване. Икономическата изостаналост на тези републики, малочислеността на националния пролетариат, недостатъчността или дори липсата на кадри от стари партийни работници измежду местните хора, липсата на сериозна марксическа литература на роден език, слабостта на партийно-възпитателната работа, най-сетне, наличността на отживелици от радикално-националистически традиции, които все още не са успели да се изпарят — породиха сред местните комунисти определен уклон към надценяване националните особености, към недооценяване класовите интереси на пролетариата, уклон към национализъм. Това явление става особено опасно в републики с няколко националности, гдето често пъти то придобива формата на уклон към шовинизъм у комунистите на по-силната националност, насочен със своето острие против комунистите на слабите националности (Грузия, Азербайджан, Бухара, Хорезм). Уклонът към национализъм е вреден в това отношение, че той, като спъва процеса на освобождаване на националния пролетариат от идейното влияние на националната буржоазия, затруднява делото на сплотяване на пролетариите от различните националности в единна интернационалистическа организация.

2. От друга страна, наличността на многочислени кадри от стари партийни работници от руски произход както в централните учреждения на партията, така и в организациите на компартиите в националните републики, незапознати с нравите, обичаите и езика на трудовите маси в тези републики и поради това не винаги отзивчиви към техните искания — породи в нашата партия уклон към недооценяване националните особености и националния език в партийната работа, високомерно-пренебрежително отношение към тези особености, уклон към великоруски шовинизъм. Този уклон е вреден не само защото той, спъвайки делото по формиране на комунистически кадри от местни хора, които знаят националния език, създава опасност за откъсване на партията от пролетарските маси на националните републики, но, преди всичко, защото той подхранва и култивира опи-

сания по-горе уклон към национализъм, като затруднява борбата с него.

3. Осъждайки и двата тези уклона като вредни и опасни за делото на комунизма и обръщайки вниманието на партийните членове върху особената вреда и особената опасност от уклона към великоруски шовинизъм, конгресът призовава партията към най-скорошно ликвидиране на тези отживелици на старото в нашето партийно строителство.

Като практически мерки конгресът възлага на ЦК да проведе:

а) образуване на марксически кръжоци за местните партийни работници в националните републики с по-високо ниво;

б) развиване на принципна марксическа литература на роден език;

в) усилване Университета на народите на Изтока и неговите поделения по места;

г) създаване при ЦК на националните компартии инструкторски групи от местни работници;

д) развиване на масова партийна литература на роден език;

е) засилване на партийно-възпитателната работа в републиките;

ж) засилване на работата сред младежта в републиките.

„Правда" брой 65,
24 март 1923 г.

Подпис: И. Сталин.

XII КОНГРЕС НА РКП (б)[61]

17—25 април 1923 г.

Дванадесети конгрес на Руската комунистическа партия (болшевики). Стенографически отчет. М., 1923.

1. ОРГАНИЗАЦИОНЕН ОТЧЕТ НА ЦЕНТРАЛНИЯ КОМИТЕТ НА РКП (б)

17 април

Другари! Аз мисля, че отчетът на ЦК, напечатан в „Известия на ЦК“[62], в смисъл на детайли е съвсем достатъчен и тук, в орготчета на ЦК, не е необходимо да се повтаря.

Аз смятам, че организационният отчет на ЦК трябва да се състои от три части.

Първата част трябва да разглежда организационните връзки на партията с работническата класа — онези връзки и онези апарати от масов характер, които ограждат партията и с помощта на които партията осъществява ръководството на работническата класа, а работническата класа се превръща в армия на партията.

Втората част на отчета, според мен, трябва да разглежда онези организационни връзки и онези апарати от масов характер, с помощта на които работническата класа се свързва със селячеството. Това е държавният апарат. С помощта на държавния апарат работническата класа под ръководството на партията осъществява ръководството над селячеството.

Третата и последна част трябва да се отнася до самата партия като организъм, който живее свой особен живот, и като апарат, който дава лозунгите и проверява тяхното осъществяване.

Преминавам към първата част на отчета. Аз говоря за партията като за авангард и за работническата класа като за армия на нашата партия. Може да се стори по аналогия, че тук отношенията са също такива, както и във военната област, т. е. — партията дава заповеди, по

телеграфа се предават лозунги, а армията, т. е. работническата класа, провежда тези заповеди. Подобна представа е съвсем неправилна. В политическата област работата е много по-сложна. Работата е там, че във военната област армията се създава от самия команден състав, той самият я формира. А тук, в политическата област, партията не създава своя армия, а я намира — това е работническата класа. Втората отлика се състои в това, че във военната област командният състав не само създава армията, но я и храни, облича и обува. В политическата област ние нямаме такива явления. Партията не храни, не обува и не облича своята армия, работническата класа. Именно затова в политиката работата е много по-сложна. Именно затова в политиката не класата зависи от партията, а обратното. Ето защо в политическата област, за да се осъществи ръководството на класовия авангард, т. е. на партията, необходимо е партията да се огражда с широка мрежа безпартийни масови апарати, които са пипала в ръцете на партията, с помощта на които тя предава своята воля на работническата класа, а работническата класа се превръща от разпокъсана маса в армия на партията.

И ето аз преминавам към разглеждане на това, какви са тези апарати, тези трансмисионни ремъци, които съединяват партията с класата, какви са тези апарати и какво е успяла да направи партията в течение на една година в смисъл на укрепване на тези апарати.

Първият, основният трансмисионен ремък, първият, основният предавателен апарат, с помощта на който партията се свързва с работническата класа — това са профсъюзите. В течение на едногодишна дейност, ако се вземат цифрите по заздравяването на този основен трансмисионен ремък, който води партията към класата, партията засили, укрепи своето влияние в ръководните органи на съюзите. Аз не говоря за ВЦСПС*. Неговият състав е известен на всички. Аз не говоря и за ЦК на съюзите. Аз имам предвид главно губернските професионални съвети.

* Всесъюзен централен съвет на професионалните съюзи. *Бълг. ред.*

Миналата година, по време на XI конгрес на нашата партия, с дооктомврийски стаж имаше председатели на губернски съвети на профсъюзите 27%, а през тази година повече от 57%. Успехът не е много голям, но все пак е успех. Той говори за това, че ръководните елементи на нашата партия с дооктомврийски стаж държат в ръцете си основните нишки на съюзите, с помощта на които те свързват партията с работническата класа.

Аз не ще говоря за състава на работническите профсъюзи в неговата цялост. Цифрите говорят, че по време на миналия конгрес броят на членовете на съюзите възлизаше на около 6 милиона. Тази година, по време на този конгрес — на 4,800,000. Като че ли крачка назад, но това е само привидно. Миналата година — нека ми бъде позволено да кажа тук истината! — съюзите представляваха надути величини. Цифрите, които се даваха, отразяваха действителността неточно. Цифрите, дадени по време на този конгрес, макар и да са по-малки от миналогодишните, но са по-реални и по-жизнени. В това аз виждам крачка напред, въпреки намаляването численния състав на профсъюзите. По този начин превръщането на профсъюзите от надути и полуказионни в действително живи съюзи, които живеят общ живот със своите ръководни органи, от една страна, и повишаването процента на ръководните елементи на партията в губернските органи на съюзите от 27% на 57% — от друга, — ето успеха, който ние през тази година констатираме в дейността на нашата партия по укрепването на профсъюзите.

Но не може да се каже, че в тази област всичко е вървяло благополучно. Първичните ядки на съюзите — фабрично-заводските комитети — са не навсякъде още наши. Така например от 146 съществуващи в Харковска губерния фабзавкоми 70 нямат в своя състав нито един комунист. Но тези явления са единични. Изобщо нужно е да се признае, че развитието на профсъюзите в смисъл на укрепване влиянието на партията както в губернските, така и в низовите ядки тръгна безусловно напред. Този фронт трябва да се смята осигурен за партията. В областта на съюзите ние нямаме силни противници.

Вторият трансмисионен ремък, вторият предавателен апарат от масов характер, с помощта на който партията се свързва с класата — това са кооперативите. Преди всичко аз имам предвид потребителната кооперация, нейната работническа част, сетне селскостопанската кооперация, доколкото тя обхваща селската беднота. По време на XI конгрес в работническите секции на Центросъюза имаше около три милиона души. През тази година, по време на този конгрес, има известен прираст: 3,300,000. Това е твърде малко. Но все пак при нашите условия, при условията на непа, това представлява крачка напред. Ако за всеки работник смятаме по 3 члена на семейство, излиза, че кооперациите имат около 9 милиона работническо население, организирано като потребители около потребителната кооперация, гдето влиянието на партията нараства от ден на ден...

По време на миналия конгрес ние нямахме данни относно това, колко са големи силите на партията в потребителната кооперация — 2—3—5 %, не повече. По време на този конгрес ние вече имаме в губернските органи на Центросъюза не по-малко от 50% комунисти. Това е пак крачка напред.

Малко по-зле стои работата в селскостопанските кооперации. Самите те растат безусловно. Миналата година, по време на конгреса, селскостопанските кооперации обединяваха не по-малко от 1,700,000 селски стопанства. Тази година, по време на този конгрес, те обединяват не по-малко от 4,000,000 селски стопанства. Тук има известна част беднота, която тегли към пролетариата. Именно поради това е интересно да се изясни как е нараствало влиянието на партията в областта на селскостопанската кооперация. Цифри за миналата година ние нямаме. През тази година се оказва (макар и тези цифри да ми изглеждат съмнителни), че комунистите в губернските органи на селскостопанската кооперация са не по-малко от 50%. Ако това е вярно, то е колосална крачка напред. По-зле стои работата в низовите ядки, гдето ние все още не сме в състояние да освободим първичните кооперации от влиянието на враждебните на нас сили.

Третият трансмисионен ремък, който съединява класата с партията — това са младежките съюзи. Едва ли е нужно да се доказва цялото колосално значение на младежкия съюз и изобщо на младежта за развитието на нашата партия. Цифрите, които имаме, говорят, че миналата година, по време на XI конгрес, в състава на младежкия съюз у нас се наброяваха не по-малко от 400,000 члена. Сетне — към средата на 1922 година, когато започна намаляване на щатовете, когато бронята* бе още недостатъчно осъществена, когато младежкият съюз не бе още в състояние да се приспособи към новите условия, броят на членовете спадна до 200,000. Сега, особено от есента на миналата година, ние имаме колосално разрастване на младежкия съюз. В състава на съюза се наброяват не по-малко от 400,000 члена. Най-радостното е това, че младежките съюзи се разрастват на първо място за сметка на работническата младеж. Тяхното разрастване става преди всичко в районите, гдето у нас промишлеността е в подем.

Вие знаете, че основната дейност на младежкия съюз сред работниците — това са фабрично-заводските училища. Цифрите в тази област говорят, че миналата година, по време на XI конгрес, ние сме имали около 500 фабрично-заводски училища с брой на членовете 44 хиляди. Към м. януари тази година ние имаме повече от 700 училища с брой на членовете 50 хиляди. Но главното е това, че прирастът се пада върху работническия състав на младежкия съюз.

Както и предишният фронт — фронтът на селскостопанската кооперация, — фронтът на младежта трябва да се смята особено застрашен предвид на това, че атаките на противниците на нашата партия в тази област са особено настойчиви. Именно тук, в тези две области, е необходимо партията и нейните организации да напрегнат всичките си сили, за да си осигурят преобладаващо влияние.

---

* В смисъл на запазване, завардване, осигуряване, запрещение. *Бълг. ред.*

По-нататък аз преминавам към делегатските събрания на работничките. Това е също може би и незабележим за нашите организации, но много важен, извънредно съществен трансмисионен механизъм, който съединява нашата партия с женската част на работническата класа. Цифрите, с които разполагаме, говорят следното: в 57 губернии и 3 области миналата година, по време на XI конгрес, ние имахме около 16,000 делегатки, по-голям брой от които бяха работнички. През тази година, по време на този конгрес, в същите губернии и области ние имаме не по-малко от 52,000 делегатки, при което от тях 33,000 работнички. Това е колосална крачка напред. Трябва да се вземе под внимание, че това е фронт, на който досега ние сме обръщали малко внимание, а той има за нас колосално значение. Щом работата се придвижва напред, щом има почва този апарат също да се заякчи, да се разшири и да се насочат пипалата на партията към подриване на попското влияние сред младежта, възпитавана от жените, естествено е, че една от предстоящите задачи на партията трябва да бъде това, щото и на този фронт, безусловно застрашаван, да се развие максимум енергия.

Преминавам към училището. Аз говоря за политическите школи, за съветските партийни школи и за комунистическите университети. Това е също апарат, с чиято помощ партията развива комунистическа просвета, фабрикува команден състав по просветата, който сее сред работническото население семената на социализма, семената на комунизма и така свързва партията чрез духовни връзки с работническата класа. Цифрите говорят, че броят на слушателите в съветските партийни школи миналата година е бил около 22 хиляди. През тази година те са не по-малко от 33,000, ако се вземат под внимание и градските школи по политическа грамотност, финансирвани от Главполитпросвет*. Що се отнася до комунистическите университети, които имат грамадно значение за комунистическата просвета, тук прирастът е малък: имало е около 6 хиляди слушатели, станали са 6,400.

* Главно управление на политико-просветните учреждения. *Бълг. ред.*

Задачата на партията се състои в това, да напрегне усилията си на този фронт, да усили работата по подготвянето, по изковаването на команден състав за комунистическа просвета.

Преминавам към печата. Печатът не е масов апарат, масова организация, но въпреки това, той прокарва неуловима връзка между партията и работническата класа — връзка, която по своята сила се равнява на който и да било предавателен апарат от масов характер. Казват, че печатът е шестата велика сила. Аз не зная що за велика сила е той, но че той има сила, голямо относително тегло — това е безспорно. Печатът е най-силното оръжие, с помощта на което партията всекидневно, всекичасно говори с работническата класа на свой, нужен на нея език. Други средства за простиране на духовни нишки между партията и класата, друг такъв гъвкав апарат в природата не съществува. Ето защо върху тази област партията трябва да обърне особено внимание, и трябва да се каже, че тук ние имаме вече известен успех. Да вземем вестниците. Според обявените цифри миналата година ние сме имали 380 вестници, а през тази година не по-малко от 528. През миналата година тиражът е бил 2,500,000, но този тираж е полуказионен, не жив. През лятото, когато печатът претърпя намаление на субсидиите, когато печатът се видя пред необходимостта да се изправи на собствени нозе, тиражът спадна на 900,000. По време на този конгрес ние имаме тираж около два милиона. Значи, печатът става по-малко казионен, живее със свои средства и е остро оръжие в ръцете на партията, като я свързва с масите, иначе тиражът не би могъл да нараства и да изтрайва.

Преминавам към следния предавателен апарат — към армията. Ние сме свикнали да разглеждаме армията като апарат за отбрана или настъпление. А аз разглеждам армията като сборен пункт на работници и селяни. Историята на всички революции казва, че армията — това е единственият сборен пункт, гдето работници и селяни от различни губернии, откъснати една от друга, се срещат и срещайки се, изработват си свои политически възгледи. Не е случайно, че големите мобилизации и сериоз-

ните войни винаги предизвикват един или друг социален конфликт, едно или друго масово революционно движение. Това става защото в армията селяни и работници от най-отдалечени кътища за пръв път се срещат едни с други. Та обикновено воронежкият мужик не се среща с питеровеца, псковецът не вижда сибирянина, докато в армията те се срещат. Армията е школа, сборен пункт на работници и селяни, и от тази гледна точка силата и влиянието на партията върху армията има колосално значение, и в този смисъл армията е най-големият апарат, който съединява партията с работниците и най-бедното селячество. Армията — това е единственият общоруски, общофедеративен сборен пункт, гдето хората от различни губернии и области, като се срещат, се учат и привикват към политически живот. И в този във висша степен сериозен предавателен масов апарат ние имаме следните изменения: процентът на комунистите по време на предишния конгрес съставляваше $7^1/_2$, а през тази година той достига $10^1/_2$. През това време армията се съкрати, но качеството на армията се подобри. Влиянието на партията се увеличи и в този основен сборен пункт ние постигнахме победа в смисъл на увеличаване на комунистическото влияние.

Комунистите сред командния състав, ако вземем целия команден състав до командирите на взводове включително, през миналата година бяха $10^0/_0$, а през тази година $13^0/_0$. Ако вземем командния състав, без командирите на взводове, през миналата година е имало $16^0/_0$, а сега $24^0/_0$.

Такива са трансмисионните ремъци, масовите апарати, които ограждат нашата партия и които, свързвайки партията с работническата класа, ѝ дават възможност да се превърне в авангард, а работническата класа да се превърне в армия.

Такава е мрежата от връзки и мрежата от предавателни пунктове, с помощта на които партията, за разлика от военния команден състав, се превръща в авангард, а работническата класа от разпокъсана маса се превръща в действителна политическа армия.

Успехите, проявени от нашата партия в тези области по отношение укрепването на тези връзки, се обясняват не само с това, че опитът на партията тук е пораснал, не само с това, че самите средства за въздействие върху тези предавателни апарати са се усъвършенствували, но и с това, че общото политическо състояние на страната спомагаше, съдействуваше за това.

Миналата година ние имахме глад, резултати от глада, промишлена депресия, разпиляване на работническата класа и т. н. Тази година, напротив, ние имахме добра реколта, частичен подем в промишлеността, започнал се процес на събиране на пролетариата, подобрение на положението на работниците. Старите работници, принудени по-рано да се пръскат из селата, отново прииждат към фабриките и заводите — и всичко това създава обстановка, политически благоприятна, за да се разгърне от партията широка работа по отношение укрепването на споменатите по-горе апарати за свръзка.

Преминавам към втората част на отчета: за партията и държавния апарат. Държавният апарат е основен масов апарат, който съединява работническата класа, която е на власт, в лицето на нейната партия, със селячеството и който дава възможност на работническата класа, в лицето на нейната партия, да ръководи селячеството. Тази част на своя доклад аз свързвам непосредствено с двете известни статии на др. Ленин [63].

На мнозина идеята, развита от др. Ленин в двете статии, се стори съвсем нова. Според мен, идеята, която е развита в тези статии, свредлеше мозъка на Владимир Илич още през миналата година. Вие помните навярно неговия политически отчет през миналата година. Той говореше за това, че нашата политика е правилна, но апаратът фалшиви, че поради това машината се движи не нататък, накъдето е нужно, а се отклонява. По повод на това, доколкото си спомням, Шляпников подхвърли, че шофьорите са негодни. Това, разбира се, е неправилно. Съвсем неправилно. Политиката е правилна, шофьорът е великолепен, типът на самата машина е добър, той е съветски, а ето че съставните части на държавната машина, т. е. едни или други работници в държавния

апарат, са лоши, не наши. Поради това машината фалшиви и се получава, общо взето, изкривяване на правилната политическа линия. Получава се не осъществяване, а изкривяване. Държавният апарат, повтарям, по тип е правилен, но съставните му части са още чужди, казионни, наполовина царско-буржоазни. Ние искаме да имаме държавен апарат като средство за обслужване на народните маси, а някои хора от този държавен апарат искат да го превърнат в перо за собствено изхранване. Ето защо апаратът, общо взето, фалшиви. Ако не го поправим, само с правилна политическа линия не ще отидем далеч: тя ще бъде изкривена, ще се получи разрив между работническата класа и селячеството. Ще се получи това, че макар ние и да сме на кормилото, машината пак не ще се подчинява. Ще настъпи крах. Ето мислите, които др. Ленин развиваше още миналата година и които той едва през тази година оформи в стройна система за реорганизация на ЦКК и РКИ в смисъл, реорганизираният ревизионен апарат да се превърне в лост за преустройване на всички съставни части на машината, за заменяване на старите негодни части с нови, ако ние действително искаме да движим машината нататък, накъдето тя трябва да се движи.

В това е същността на предложението на др. Ленин.

Аз бих могъл да се позова на такъв факт като ревизията на Орехово-Зуевския тръст, организиран по съветски образец, който тръст е призван да изработва максимум фабрикати и да снабдява селячеството, но всъщност този организиран по съветски образец тръст прехвърляше изработваните фабрикати в частен джоб в ущърб на държавните интереси. Машината вървеше не нататък, накъдето тя трябваше да върви.

Аз бих могъл да се позова на следния факт, който неотдавна ми бе разказан от др. Ворошилов. Има у нас едно учреждение, което се нарича Промбюро*. Имаше такова учреждение на югоизток. В този апарат имаше около 2 хиляди работници. Този апарат бе призван да ръководи промишлеността на югоизток. Др. Ворошилов

* Индустриално (промишлено) бюро. *Бъг. ред*

с отчаяние ми казваше, че не било лесно да се справиш с този апарат и за управляването му било нужно да се създаде добавъчно малко апаратче, т. е. за управляване на апарата за управление. Намериха се добри хора: Ворошилов, Айсмонт и Микоян, които се заловиха истински за работа. И се оказа, че вместо 2 хиляди работници в апарата може да има 170. И какво? Сега, оказва се, работите вървят много по-добре отколкото по-рано. По-рано апаратът изяждал всичко, което изработвал. Сега апаратът обслужва промишлеността. Такива факти има безброй, те са много, те са повече отколкото са космите на главата ми.

Всички тези факти говорят само за едно — че нашите съветски апарати, по тип правилни, често пъти се състоят от такива хора, имат такива навици и традиции, които провалят по същество правилната политическа линия. Поради това цялата машина фалшиви и се получава грамаден политически минус, опасност от разрив между пролетариата и селячеството.

Въпросът стои така: или ние ще подобрим стопанските апарати, ще намалим техния състав, ще ги опростим, ще ги поевтиним, като ги попълним със състав, близък на нашата партия по дух, и тогава ние ще постигнем това, за което въведохме така наречения неп, т. е. промишлеността ще изработва максимум фабрикати, за да снабдяваме селото, да получаваме необходимите продукти, и по този начин ние ще установим спойка между икономиката на селячеството и икономиката на промишлеността. Или ние не ще постигнем това, и ще настъпи крах.

Или още: или самият държавен апарат, данъчният апарат, ще бъде опростен, намален, от него ще бъдат изгонени крадците и мошениците — и тогава ние ще успеем да вземаме от селяните по-малко отколкото сега, и тогава народното стопанство ще издържи. Или този апарат ще се превърне в самоцел, както бе на югоизток, и всичко, което се взема от селячеството, ще трябва да се изхарчва за издържане на самия апарат — и тогава политически крах.

Ето съображенията, които, по мое убеждение, са ръководили Владимир Илич, когато той е писал тези статии.

В предложенията на др. Ленин има още една страна. Той не само се стреми апаратът да бъде подобрен и ръководната роля на партията да бъде засилена максимално — тъй като партията е строила държавата, тя трябва и да я подобри, — но той има предвид очевидно и моралната страна. Той иска да постигне това — в страната да не остане нито един сановник, макар и най-високопоставеният, по отношение на когото простият човек би могъл да каже: за него няма закон. Ето тази морална страна представлява третата страна от предложението на Илич, именно това предложение поставя задачата да се очисти не само държавният апарат, но и партията от онези сановнически традиции и навици, които компрометират нашата партия.

Преминавам към въпроса за подбора на партийните работници, т. е. към онзи въпрос, за който Илич говорѝ още на XI конгрес. Ако е ясно за нас, че нашият държавен апарат по своя състав, навици и традиции е негоден, поради което има опасност от разрив между работниците и селячеството, то ясно е, че ръководната роля на партията трябва да се изрази не само в това, да дава директиви, но и в това, на известни постове да се поставят хора, способни да разберат нашите директиви и способни да ги проведат честно. Не е нужно да доказваме, че между политическата работа на ЦК и организационната работа не може да се прокарва непроходима граница.

Едва ли някой от вас ще твърди, че е достатъчно да се даде добра политическа линия, и работата е свършена. Не, това е само половин работа. След като е дадена правилна политическа линия, необходимо е да се подберат партийни работници по такъв начин, че на постовете да стоят хора, които умеят да осъществяват директивите, които могат да разберат директивите, които могат да приемат тези директиви като свои собствени и които умеят да ги проведат в живота. В противен случай политиката губи смисъл, превръща се в махане с ръце. Ето защо учразпред, т. е. онзи орган на ЦК, който е призван да държи сметка за нашите основни партийни работници както в низините, така и по върховете и да

ги разпределя, придобива грамадно значение. Досега работата се водеше така, че работата на учразпред се ограничаваше с проверяване и разпределяне на другарите по околийски комитети, губернски комитети и областни комитети. По-надалеч от това учразпред, казано по простому, не си пъхаше носа. Сега, когато войната е свършена, когато масови общи мобилизации вече не съществуват, когато те загубиха всякакъв смисъл, което доказа мобилизацията на хилядата, която бе стоварена върху гърба на Централния комитет миналата година и се провали, защото общите мобилизации при нашите условия, когато работата се задълбочи, когато ние държим курс към специализация, когато е необходимо всеки партиен работник да бъде проучван най-подробно — общите мобилизации само развалят работата, като не дават никакъв плюс по места — сега учразпред вече не може да се затваря в рамките на губернските комитети и околийските комитети.

Аз бих могъл да се позова на някои цифри. От XI конгрес бе поръчано на Централния комитет да мобилизира не по-малко от хиляда московски партийни работници. Централният комитет набеляза за мобилизиране около 1,500. Поради боледуване на някои от мобилизираните и поради различни други причини можаха да бъдат мобилизирани само 700; от тях донякъде годни се оказаха, според отзивите по места, 300 души. Ето ви факт, който говори, че общите мобилизации от стар тип, които се извършваха някога, сега вече не подхождат, защото нашата партийна работа се задълбочи, тя се диференцира по различните клонове на стопанството и да прехвърляме безогледно хора — значи, първо, да ги обричаме на бездейност и, второ, да не задоволяваме и минималните нужди на самите организации, които искат нови дейци.

Аз бих желал да приведа някои цифри от проучването на нашия промишлен команден състав по известната брошура[64], съставена от Сорокин, който работи в учразпред. Но преди да премина към тези цифри, аз трябва да спомена за онази реформа, която Централният комитет проведе в учразпред в хода на своята работа по проверка на партийните работници. По-рано, както

казах вече, учразпред се ограничаваше в рамките на губернските комитети и околийските комитети, а сега, когато работата се задълбочи, когато строителната работа се разгъна навсякъде, не бива да се затваряме в рамките на околийските комитети и губернските комитети. Необходимо е да обхванем всички без изключение клонове на управлението и целия промишлен команден състав, с помощта на който партията държи в ръце нашия стопански апарат и осъществява своето ръководство. Именно в този смисъл бе решено от Централния комитет да разширим апарата на учразпред както в центъра, така и по места, с оглед при завеждащия да има заместници по стопанската и по съветската част и те да имат свои помощници по проверката на командния състав в предприятията и тръстовете, в стопанските органи по места и в центъра, в Съветите и в партията.

Резултатите от тази реформа не закъсняха да проличат. За кратък срок се удаде да се провери промишленият команден състав, който обхваща около 1,300 директори. Оказва се, че 29% от тях са партийни и 70% — безпартийни. Може да се стори, че безпартийните преобладават в смисъл на относителното им тегло в основните предприятия, но това не е вярно. Оказва се, че 29% комунисти ръководят най-едрите предприятия, които обединяват повече от 300 хиляди работници, а 70% безпартийни директори ръководят предприятия, които обхващат не повече от 250 хиляди промишлени работници. Дребните предприятия се ръководят от безпартийни, а едрите — от партийни. По-нататък, сред директорите-партийци работниците са три пъти повече отколкото неработниците. Това говори, че долу, в промишленото строителство, в основните ядки, за разлика от върховете, във ВСНХ* и неговите отдели, гдето комунистите са малко, вече е започнало овладяване на предприятията от комунистите и преди всичко от работниците. Интересно е, че по своето качество, по пригодност, сред директорите-комунисти годни са се оказали повече отколкото сред безпартийните. От това следва, че партията, като разпределя кому-

* Висш съвет на народното стопанство. *Бълг. ред.*

нистите по предприятия, се ръководи не само от чисто партийни съображения, не само от това, да засили влиянието на партията в предприятията, но и от делови съображения. От това печели не само партията като партия, но и строителството на цялото стопанство, тъй като годни директори сред комунистите се оказват много повече отколкото сред безпартийните.

Ето първия опит от проверката на нашия промишлен комсъстав — нов опит, който обхваща, както казах, съвсем не всички предприятия, тъй като 1,300 директори, взети предвид в тази брошура, представляват само около половината от всички онези предприятия, които още трябва да бъдат проверени. Но опитът показва, че тук полето е неизчерпаемо богато и работата на учразпред трябва да бъде разгърната с всички сили, за да даде на партията възможност да попълни с комунисти управляващите органи на нашите основни предприятия и по този начин да осъществи ръководството на партията по отношение на държавния апарат.

Другарите трябва да бъдат запознати с проектите, които ЦК внася за разглеждане от конгреса по организационния въпрос, имайки предвид и партийната, и съветската страна. Що се отнася до съветската страна, за която аз току-що говорих във втората част на своя отчет, ЦК възнамеряваше да представи този въпрос на подробно разглеждане от специална секция, която трябва да проучи и партийната, и съветската страна на този въпрос и след това вече да предложи на преценката на конгреса своите съображения.

Преминавам към третата част на отчета: за партията като организъм и партията като апарат.

Преди всичко трябва да се кажат две думи за количествения състав на нашата партия. Цифрите говорят, че през миналата година, по време на XI конгрес, партията наброяваше няколко десетки хиляди, повече от 400 хиляди души. През тази година, поради по-нататъшното намаляване на партията, поради това, че в цяла редица области партията се освободи от непролетарските елементи, партията стана по-малка — малко по-малка от 400 хиляди. Това не е минус, това е плюс, тъй като по

социален състав партията се подобри. Най-интересното в развитието на нашата партия, в смисъл на подобряване на социалния ѝ състав, е това, че съществуващата по-рано тенденция на увеличаване броя на непролетарските елементи в партията за сметка на работническия елемент се прекрати през отчетната година, че настъпи прелом, очерта се определена тенденция към увеличаване процента на работническия състав на нашата партия за сметка на нейния непролетарски състав. Това е именно онзи успех, към който ние се стремяхме преди момента на чистката и който ние сега достигнахме. Аз не ще кажа, че в тази област е направено всичко — още съвсем не всичко. Но прелом ние постигнахме, известен минимум еднородност ние постигнахме, работнически състав на партията осигурихме и очевидно в бъдеще ще трябва да вървим по този път, в смисъл на по-нататъшно намаление на непролетарските елементи в партията и на по-нататъшно увеличение на пролетарските елементи. Онези мероприятия, които ЦК предлага за по-нататъшно подобряване състава на нашата партия, са изложени в предложенията на ЦК, аз не ще ги повтарям. Очевидно, ще трябва да се засилят преградите против наплива на непролетарски елементи, защото в дадения момент, в условията на непа, когато партията безусловно е подхвърлена на разложителното влияние на неповските елементи, е необходимо да се постигне максимум еднородност на нашата партия и, във всеки случай, решителен превес на работническия състав за сметка на неработническия. Партията трябва и е длъжна да направи това, ако тя иска да се запази като партия на работническата класа.

Преминавам към въпроса за живота на губернските комитети и тяхната дейност. В печата често проникват — в някои статии — иронически нотки по адрес на губернските комитети, често осмиват губернските комитети, недооценява се тяхната дейност. А аз съм длъжен да кажа, другари, че губернските комитети — това е основната опора на нашата партия и без тях, без губернските комитети, без тяхната работа по ръководенето както на съветската, така и на партийната работа партията би останала без почва. Въпреки всички недостатъци на гу-

бернските комитети, въпреки че слабости и досега още има, въпреки така наречените разправии в губернските комитети, въпреки кавгите, общо взето, губернските комитети — това е основната опора на нашата партия.

Как живеят и как се развиват губернските комитети? Аз четях писма от губернските комитети преди 10 месеца, когато секретарите на нашите губернски комитети още се бъркаха в стопанските работи, без да се бяха приспособили към новите условия. Аз четях, по-нататък, нови писма след 10 месеца с удоволствие, с радост, защото от тях се вижда, че губернските комитети са израснали, те бяха вече влезли в курса на работата, бяха пристъпили непосредствено към строителна работа, бяха организирали местния бюджет, бяха овладели стопанството от местен мащаб и действително бяха успели да застанат начело на целия стопански и политически живот в своята губерния. Това, другари, е голямо завоевание. Несъмнено, в губернските комитети има и грешки, но аз трябва да кажа, че ако не беше налице това нарастване на партийния и стопанския опит на губернските комитети, ако ние нямахме тази грамадна крачка напред, в смисъл на нарастване зрелостта на губернските комитети в делото по ръководене на местния стопански и политически живот, тогава ние не бихме имали възможност дори и да мечтаем относно това, партията някога да се залови да ръководи държавния апарат.

Говори се за разправии и търкания в губернските комитети. Аз трябва да кажа, че разправиите и търканията освен отрицателни страни имат и добри страни. Основен източник на разправиите и кавгите е стремежът на губернските комитети да създадат вътре в себе си споено ядро, сплотено ядро, което може да ръководи без прекъсвания. Тази цел и този стремеж са напълно здрави и законни, макар и често пъти те да се постигат по пътища, които не съответствуват на целите. Това се обяснява с разнородността на нашата партия — с това, че в партията има кореняци и млади, пролетарии и интелигенти, хора от центъра и от покрайнините, хора от различни националности, при което всички тези разнородни елементи, влизащи в губернските комитети, внасят

различни нрави, традиции, и на тази почва възникват търкания, разправии. Все пак $^9/_{10}$ от разправиите и търканията, въпреки недопустимостта на техните форми, имат здрав стремеж — да се постигне това, щото да се състави ядро, което да може да ръководи работата. Не е нужно да се доказва, че ако в губернските комитети нямаше такива ръководни групи, ако всичко бе нагласено така, че „добрите" и „лошите" взаимно се уравновесяваха, в губерниите не би имало никакво ръководство, ние не бихме събрали никакъв продоволствен данък и не бихме провели никакви кампании. Ето здравата страна на разправиите, която не трябва да бъде засенчена с това, че понякога тя придобива уродливи форми. Това не значи, разбира се, че партията не трябва да се бори с разправиите, особено когато те възникват на лична почва.

Така стои работата с губернските комитети.

Но силата на нашата партия по-долу от губернските комитети, за съжаление, още не е така голяма, както това би могло да изглежда. Основната слабост на нашата партия в областта на апарата — това е именно слабостта на нашите околийски комитети, липсата на резерви — околийски секретари. Аз мисля, че ако основните апарати, които свързват нашата партия с работническата класа — апарати, за които говорих в първата част на своя доклад, — ние още не сме взели напълно в свои ръце (аз имам предвид низовите ядки, кооперативите, делегатските събрания на жените, младежките съюзи и т. н.), ако губернските органи още не са постигнали пълно овладяване на тези апарати, то е именно защото ние сме много слаби в околиите.

Аз смятам това за основен въпрос.

Аз мисля, че една от основните задачи на нашата партия е създаването при ЦК на школи за околийски секретари от хора, най-предани и способни измежду селяните, измежду работниците. Ако партията би могла да постигне през следната година да създаде около себе си резерв от 200 или 300 околийски секретари, които биха могли след това да бъдат дадени в помощ на губернските комитети, за да бъдат улеснени последните в ръководене работата в околиите, с това тя би си осигурила

ръководството над всички предавателни апарати от масов характер. Нито един потребителен кооператив, нито един селскостопански кооператив, нито един фабзавком*, нито едно делегатско събрание на жените, нито една ядка на младежкия съюз, нито един апарат от масов характер ние не бихме имали тогава извън преобладаващото влияние на партията.

Сега за областните органи. Изминалата година показа, че партията и ЦК бяха прави, като създадоха областни органи, отчасти изборни, отчасти назначени. Като обсъждаше изобщо въпроса за районирането, ЦК дойде до извода, че в делото по изграждане на областни партийни органи е необходимо да се премине постепенно от принципа на назначенството към принципа на изборността, като се има предвид, че такъв преход, несъмнено, ще създаде благоприятна морална атмосфера около областните комитети на партията и ще улесни ЦК в ръководенето на партията.

Преминавам към въпроса за подобряване на централните партийни органи. Вие навярно сте чели предложенията на ЦК — функциите на Секретариата на ЦК да бъдат разграничени напълно ясно и точно от функциите на Оргбюро и Политбюро. Едва ли този въпрос се нуждае от особено разглеждане, тъй като той е ясен сам по себе си. Но има един въпрос — за разширението на самия ЦК, — въпрос, който се обсъждаше няколко пъти вътре в нашия ЦК и който предизвика по едно време сериозни спорове. Има някои членове на ЦК, които мислят, че би трябвало не да увеличаваме, а дори да намалим броя на членовете на ЦК. Аз не излагам техните мотиви: нека другарите се изкажат сами. Аз ще изложа накратко мотивите в полза на разширяването на ЦК.

Днес положението на работите в централния апарат на нашата партия е такова: ние имаме 27 члена на ЦК. ЦК се събира един път в два месеца, а вътре в ЦК има едно ядро от 10—15 души, които са придобили в делото по ръководене на политическата и стопанската работа на

* Фабрично-заводски комитет. *Бълг. ред.*

нашите органи толкова голям опит, че рискуват да се превърнат в своего рода жреци по ръководство. Това може би и да е добре, но то има и една много опасна страна: тези другари, придобили голям опит по ръководството, могат да се заразят от самомнение, да се затворят в себе си и да се откъснат от работата сред масите. Ако някои членове на ЦК или, да речем, едно ядро от 15 души са станали толкова опитни и са придобили такова умение, че в работата по изготвяне на указания в 9 случая от 10 те не ще допуснат грешки, то това е много добре. Но ако те нямат около себе си ново поколение от бъдещи ръководители, тясно свързани с работата по места, тези висококвалифицирани хора имат всички шансове да закостенеят и да се откъснат от масите.

Второ, онова ядро в ЦК, което е израснало твърде много в работата по ръководството, застарява, то се нуждае от смяна. Известно ви е здравословното състояние на Владимир Илич. Вие знаете, че и останалите членове на основното ядро на ЦК достатъчно са се поизносили. А нова смяна още няма — ето де е бедата. Да се създават партийни ръководители е много трудно: за това са нужни години, 5—10 години, повече от 10. Много по-лесно е да се завоюва една или друга страна с помощта на кавалерията на др. Будьони, отколкото да се създадат 2—3 ръководители от низините, които да могат в бъдеще да станат действителни ръководители на страната. И време е да се помисли за това — да се изкове нова смяна. За това има едно средство — да привлечем в работата на ЦК нови, свежи партийни работници и в хода на работите да ги издигнем нагоре, да издигнем най-способните и независимите, които имат глави на раменете си. С книжка ръководители не можеш да създадеш. Книжката помага да се движиш напред, но сама не създава ръководителя. Работници-ръководители израстват само в хода на самата работа. Само като изберем в ЦК нови другари, като им дадем да изпитат цялата тежест на ръководството, ние ще успеем да подготвим тъй необходимата за нас при сегашното положение на нещата смяна. Ето защо аз мисля, че би било

извънредно дълбока грешка от страна на конгреса, ако той не би се съгласил с предложението на ЦК за разширяването му поне до 40 души.

Завършвайки доклада, аз трябва да отбележа един факт, който — може би заради това, че е много известен — не се хвърля в очи, но който трябва да се отбележи като факт от голямо значение. Това е онази споеност на нашата партия, онази безпримерна сплотеност, която даде възможност на нашата партия при такъв поврат като непа да избегне разкола. Нито една партия в света, нито една политическа партия не би издържала такъв остър поврат без объркване, без разкол, без да падне от партийната кола една или друга група. Както е известно, такива поврати влекат след себе си това, че известна група пада от колата и в партията се започва ако не разкол, то объркване. Ние имахме такъв поврат в историята на нашата партия през 1907 и 1908 г., когато след 1905 и 1906 г. ние, приучени на революционна борба, не искахме да преминем към делнична легална работа, не искахме да отидем в Думата, не искахме да използуваме легалните учреждения, не искахме да засилваме своите позиции в легалните органи и изобщо се отказвахме от нови пътища. Това бе вече не такъв остър поврат като непа, но очевидно тогава ние бяхме още млади като партия, ние нямахме опит що се отнася до маневрирането и работата се разреши така, че цели две групи тогава паднаха от талижката ни. Сегашният поврат към непа след политиката ни на настъпление е остър поврат. И ето при този поврат, когато пролетариатът трябваше да отстъпи на стари позиции, като се отказа временно от настъпление, когато пролетариатът трябваше да се обърне към селския тил, за да не скъса връзките с него, когато пролетариатът трябваше да помисли за това, как да засили, да укрепи своите резерви на Изток и на Запад — при такъв остър поврат партията мина не само без разкол, но и го извърши без объркване.

Това говори за безпримерната гъвкавост, споеност и сплотеност на партията.

В това е залогът, че нашата партия ще победи.

Миналата година, а и тази година, нашите врагове грачеха и грачат, че в партията ни има разложение. Обаче встъпвайки в неп, ние запазихме нашите позиции, запазихме нишките на народното стопанство в свои ръце, и партията продължава споено, като един, да върви напред, докато нашите противници действително се разлагат и се ликвидират. Вие навярно сте чували, другари, че неотдавна в Москва се състоя конгресът на есерите[66]. Конгресът реши да се обърне към нашия конгрес с молба да отворим за тях вратите на нашата партия. Вие навярно сте чували, освен това, че бившата крепост на меншевизма, Грузия, гдето има не по-малко от 10,000 члена на меншевишката партия — тази крепост на меншевизма вече се руши и около 2 хиляди партийни членове са напуснали редовете на меншевиките. Това сякаш говори не за туй, че нашата партия се разлага, а за туй, че те, нашите противници, се разлагат. Най-сетне, вие навярно знаете, че един от най-честните и способни работници на меншевизма — др. Мартинов — напусна редовете на меншевиките, при което ЦК го прие в партията и внася в конгреса свое предложение: конгресът да утвърди това приемане (*Частични аплодисменти*). Всички тези факти, другари, говорят не за това, че у нас работите в партията стоят зле, а за това, че у тях, у нашите противници, е започнало разложение по цялата линия, а нашата партия си остана споена, сплотена, издържала величав поврат, вървяща напред с широко развято знаме (*Силни продължителни аплодисменти*).

2. ЗАКЛЮЧИТЕЛНО СЛОВО ПО ОРГАНИЗАЦИОННИЯ ОТЧЕТ НА ЦК

19 април

Другари! Заключителното слово ще се състои от две части: от първата, в която ще се говори за организационната практика на ЦК, доколкото ораторите я критикуваха, и от втора част, в която аз ще говоря за онези организационни предложения на ЦК, които ораторите не критикуваха и с които, очевидно, конгресът се солидаризирва.

Ще кажа отначало няколко думи за критиците на доклада на ЦК.

За Лутовинов. Той не е доволен от режима на нашата партия: няма в нашата партия свобода на словото, няма легалност, няма демократизъм. Той знае, разбира се, че през последните шест години ЦК никога не е подготвял толкова демократичен конгрес, както в дадения момент. Той знае, че непосредствено след февруарския пленум членовете на ЦК и кандидатите на ЦК започнаха да обикалят по всички кътища на нашата федерация и правеха доклади за работата на ЦК. Той, Лутовинов, трябва да знае, че ние имаме вече четири броя от дискусионния лист[56], гдето безразборно, именно безразборно, се разглежда и тълкува дейността на ЦК. Но за него, за Лутовинов, това не е достатъчно. Той иска „истински" демократизъм, та всички, поне найважните въпроси да се обсъждат във всички ядки отдолу догоре, та цялата партия да се раздвижва по всеки въпрос и да взема участие в обсъждането на въпроса. Но, другари, сега, когато ние сме на власт, когато партията ни има не по-малко от 400,000 членове, когато ние имаме не по-малко от 20 хиляди ядки, аз не зная до какво би довел такъв порядък. При такъв порядък нашата партия би се превърнала в дискусионен клуб на вечно бъбрещи и нищо нерешаващи. А, между туй, нашата партия трябва да бъде преди всичко действуваща, защото ние сме на власт.

Освен това Лутовинов забравя, че макар ние вътре във федерацията и да сме на власт и да се ползуваме от всички предимства на легалността, но от международна гледна точка ние преживяваме период, аналогичен на онзи, който преживявахме през 1912 година, когато партията бе полулегална, по-скоро нелегална, когато партията имаше някои легални позиции във вид на думска фракция, във вид на легални вестници, във вид на клубове, когато партията същевременно бе заобиколена от противници и когато тя се стараеше да натрупа свои сили, за да се придвижи напред и да разшири легалните рамки. Подобен период ние преживяваме сега в международен мащаб. Ние сме заобиколени от врагове — това е ясно за всички. Вълците на империализма, които ни заобикалят, не дремят. Няма момент, в който нашите вра-

гове да не се стараят да намерят някоя цепнатинка, през която биха могли да се промъкнат и да ни напакостят. Няма основания да твърдим, че от страна на нашите врагове, които ни заобикалят, не се върши някаква подготвителна работа за блокада или за интервенция. Ето какво е положението. Може ли при такова положение на нещата всички въпроси на войната и мира да се изнасят на улицата? Защото да се обсъжда даден въпрос на събрания на 20 хиляди ядки — това значи да се изнася този въпрос на улицата. Какво щеше да стане с нас, ако цялата наша предварителна работа по Генуезката конференция ние предварително я бяхме изнесли на улицата? Ние бихме се провалили с трясък. Трябва да помним, че при условията, когато ние сме заобиколени от врагове, внезапният удар от наша страна, неочакваният маньовър, бързината решават всичко. Какво щеше да стане с нас, ако ние, вместо да обсъждаме в тесен кръг от доверени партийни лица нашата политическа кампания на Лозанската конференция, бяхме изнесли на улицата цялата тази работа, бяхме разкрили своите карти? Враговете щяха да отчетат всички минуси и плюсове, щяха да провалят нашата кампания и ние щяхме да напуснем Лозана с позор. Какво щеше да стане с нас, ако въпросите на мира и войната, най-важните въпроси от всички важни въпроси, ние предварително бяхме ги изнесли на улицата, защото, повтарям, да се изнесат въпросите за обсъждане в 20 хиляди ядки — това значи да се изнесат въпросите на улицата? Нас щяха да ни разпердушинят на бърза ръка. Ясно е, другари, че както по организационни, така и по политически съображения така нареченият демократизъм на Лутовинов е фантазия, демократическа маниловщина. Той е фалшив и опасен. С Лутовинов ние не можем да вървим по един и същи път.

Преминавам към Осински. Той се е заловил за моята фраза, че като разширяваме ЦК, ние сме длъжни да включим в неговия състав независими хора. Да, да, Сорин, независими, а не самостоятелни. Осински мисли, че по тази точка аз съм нагласил някаква спойка с Осински, с демократическия централизъм[67]. Аз действително говорих, че е необходимо да се попълни ЦК с

независими другари. Независими от какво — аз не казах това, като знаех предварително, че е неизгодно да се изчерпят всички въпроси в основната реч, че трябва нещичко да се отложи и за заключителното слово (*Смях. Аплодисменти*). Ние се нуждаем от независими хора в ЦК, но независими не от ленинизма — не, другари, да пази бог! Ние се нуждаем от независими хора, свободни от лични влияния, от онези навици и традиции на борба вътре в ЦК, които са се създали у нас и които понякога създават тревога вътре в ЦК. Вие помните статията на др. Ленин. Там се говори, че ние имаме перспектива на разкол. Тъй като според това място от статията на др. Ленин можеше да се стори на организациите, че у нас вече назрява разкол, членовете на ЦК единодушно решиха да разсеят съмненията, които може да възникнат, и казаха, че никакъв разкол няма в ЦК, което напълно отговаря на действителността. Но ЦК също така каза, че перспективата за разкол не е изключена. И това е съвсем правилно. В хода на работата вътре в ЦК през последните 6 години се създадоха (не можеше да не се създадат) известни навици и известни традиции на вътрешноцекистка борба, които понякога създават не съвсем добра атмосфера. Аз наблюдавах тази атмосфера на един от последните пленуми на ЦК през м. февруари и тук именно забелязах, че намесата на хора от отделни места често пъти решава всичко. Ние се нуждаем от независими от тези традиции и от тези лични влияния хора, та като влязат те в ЦК и като донесат тук опита на положителната работа и връзките с отделните места, да послужат като такъв цимент, който би могъл да заздрави ЦК като единен и неделим колектив, който ръководи нашата партия. Такиви независими другари, свободни от старите традиции, изковани вътре в ЦК, са нужни за нас именно като хора, внасящи нов, освежаващ елемент, който заздравява ЦК и предотвратява всички и всякакви възможности за разкол вътре в ЦК. В този смисъл аз говорих за независими.

Не мога, другари, да отмина онази дръзка постъпка на Осински, която той допусна по отношение на Зиновиев. Той похвали др. Сталин, похвали Каменев и ритна

Зиновиев, решил, че засега е достатъчно да отстрани едного, а след това ще дойде ред и до други. Той пое курс към разлагане на онова ядро, което се създаде вътре в ЦК в течение на многогодишна работа, с цел постепенно, крачка по крачка, да разложи всичко. Ако Осински сериозно мисли да преследва такава цел, ако той сериозно мисли да предприеме такива атаки против един или друг член на ядрото на нашия ЦК, аз съм длъжен да го предупредя, че той ще се натъкне на стена, о която, боя се, той ще си разбие главата.

Най-сетне за Мдивани. Нека ми бъде позволено да кажа няколко думи по този въпрос, който омръзна на целия конгрес. Той говорѝ за колебанията в ЦК: днес, каже, решават за обединяване стопанските усилия на трите републики от Закавказието, утре се получава решение тези републики да се обединят във федерация, други ден трето решение — всички съветски републики да се обединят в Съюз на републиките. Това той нарича колебания на ЦК. Вярно ли е това? Не, другари, тук няма колебания, тук има система. Независимите републики отначало се сближават върху стопанска основа. Тази стъпка бе предприета още през 1921 година. След като се оказва, че опитът за сближение на републиките дава добри резултати, прави се следната стъпка — обединение във федерация. Особено на такова място като Закавказието, гдето без специален орган за национален мир не може да се мине. Вие знаете, че Закавказието — това е страната, в която имаха място татарско-арменското клане още по времето на царя и войната при мусаватистите, дашнаките и меншевиките. За да се прекрати този раздор, нужен е орган за национален мир, т. е. висша власт, която би могла да каже тежката си дума. Създаването на такъв орган за национален мир без участието на представители на грузинската нация е абсолютно невъзможно. И ето, след изтичането на няколко месеца от момента на обединяването на стопанските усилия се прави следващата стъпка — федерация на републиките, а подир една година след това — и следващата стъпка като заключителен етап по пътя към обединение на републиките — създаването на Съюза на републиките. Та

где са тук колебанията? Това е системата на нашата национална политика. Мдивани просто не е схванал същността на нашата съветска политика, макар той и да се мисли за стар болшевик.

Той зададе редица въпроси, като намекваше, че твърде важни въпроси, които се отнасят до националната страна на каузата на Закавказието, особено в Грузия, били решавани ту от ЦК, ту от отделни лица. Основният въпрос в Закавказието — това е въпросът за федерацията на Закавказието. Позволете ми да прочета един малък документ, който говори за историята на директивата на ЦК на РКП относно Закавказката федерация.

На 28 ноември 1921 година др. Ленин ми изпраща своѐ проектопредложение за образуване федерация на закавказките републики. Там е казано:

„1) да се признае федерацията на закавказките републики принципно за абсолютно правилна и подлежаща безусловно на осъществяване, но в смисъл на незабавно практическо осъществяване като предивременна, т. е. изискваща няколко седмици за обсъждане, пропаганда и провеждане отдолу;

2) да се предложи на централните комитети на Грузия, Армения, Азербайджан да проведат това решение в живота."

Аз се договарям писмено с др. Ленин и предлагам да не се бърза с това, да се почака, да се даде известен период от време на местните партийни работници за провеждане на федерацията. Аз му пиша:

„Др. Ленин. Против вашата резолюция аз не възразявам, ако се съгласите да приемете следната поправка: вместо думите: „изискваща няколко седмици за обсъждане" в точка 1 да се каже: „изискваща известен период от време за обсъждане" и т. н., съгласно вашата резолюция. Работата е там, че да се „проведе" в Грузия федерация „отдолу" по „съветски" в течение на „няколко седмици" е невъзможно, тъй като в Грузия Съветите едва започват да се изграждат. Те още не са доизградени. Преди един месец те съвсем не съществуваха, и да се свика там конгрес на Съветите в течение на „няколко седмици" е немислимо — а Закавказката федерация без Грузия

ще бъде книжна федерация. Мисля, че е нужно да се предвидят 2—3 месеца с оглед идеята за федерация да одържи победа сред широките маси на Грузия. *Сталин.*"

Др. Ленин отговаря: „Приемам тази поправка."

След един ден това предложение се приема с гласовете на Ленин, Троцки, Каменев, Молотов, Сталин. Зиновиев отсъствуваше, заместваше го Молотов. Това решение бе прието от Политбюро в края на 1921 година, както виждате, единодушно. И от този момент започва борбата на група грузински комунисти, начело с Мдивани, против директивите на ЦК за федерация. Вие виждате, другари, че работата стоеше не тъй, както я представяше тук Мдивани. Аз привеждам този документ против неприличните намеци, които Мдивани пусна тук в ход.

Втори въпрос: с какво, собствено, се обяснява фактът, че група другари, начело с Мдивани, са отзовани от Централния комитет на партията, в какво се състои причината за това? Тук има две основни и заедно с това формални причини. Аз съм длъжен да кажа това, тъй като бяха направили упреци против ЦК и, по-специално, против мен.

Първата причина е тази, че групата на Мдивани не се ползува с влияние в своята Грузинска комунистическа партия, че тя е отричана от самата Грузинска компартия. Тази партия имаше два конгреса: през 1922 г., в началото на годината, бе първият конгрес, и през 1923 г., в началото на годината, бе вторият конгрес. И на двата конгреса групата на Мдивани със своята идея на отричане федерацията срещна решителен отпор от страна на своята собствена партия. На първия конгрес, струва ми се, от 122 гласа той събра нещо около 18 гласа: на втория конгрес от 144 гласа той събра около 20 гласа; него упорито не го избираха в ЦК, неговата позиция системно бе отхвърляна. Първия път, в началото на 1922 година, от ЦК ние упражнихме въздействие върху Грузинската компартия и въпреки волята на Грузинската компартия, наложихме да бъдат приети старите другари (безспорно Мдивани е стар другар, и Махарадзе е също стар другар), като мислихме, че двете групи, мнозинството и малцинството, ще се сработят. В промеждутъка между първия и втория конгреси имаше обаче редица конфе-

ренции, градски и общогрузински, гдето всеки път групата на Мдивани получаваше юмручни удари от своята партия, и, най-сетне, на последния конгрес Мдивани едва-едва събра 18 гласа от 140.

Закавказката федерация — това е организация, която засяга не само Грузия, но и цялото Закавказие. Обикновено непосредствено след всеки грузински партиен конгрес се събира общозакавказки конгрес. Там—същата картина. На последния общозакавказки конгрес от 244, струва ми се, Мдивани събра едва около 10 гласа. Такива са фактите. И какво може да направи Централният комитет на партията при това положение, ако партията, ако самата грузинска организация не може да понася групата на Мдивани? Аз схващам нашата политика по националния въпрос като политика на отстъпки спрямо националите* и националните предразсъдъци. Тази политика, несъмнено, е правилна. Но може ли безкрай да се насилва волята на партията, в рамките на която групата на Мдивани по необходимост трябва да работи? Не може, според мен. Напротив, нужно е по възможност да съгласуваме своите действия с волята на партията в Грузия. ЦК така и постъпи, като отзова известни членове на тази група.

Втората причина, която продиктува на ЦК отзоваването на някои другари от тази група, се състои в това, че те непрекъснато нарушаваха постановленията на ЦК на РКП. Аз вече изложих пред вас историята на постановлението относно федерацията; аз говорих вече, че без този орган националният мир е невъзможен, че в Закавказието само Съветската власт, като създаде федерация, постигна това, че можа да бъде установен национален мир. Затова в ЦК ние смятахме, че това постановление е безусловно задължително. А между това какво виждаме ние? Неподчинение на групата на Мдивани на това постановление, нещо повече: борба против него. Това е установено както от комисията на др. Дзержински, така и от комисията на Каменев — Куйбишев. Дори и сега, след решението на мартенския пленум за

* Национали — представители на някоя нация в СССР. *Бълг ред.*

Грузия, Мдивани продължава борбата против федерацията. Какво е това, ако не гавра с решенията на ЦК?

Такива са обстоятелствата, които заставиха ЦК на партията да отзове Мдивани.

Мдивани представя работата като че ли — въпреки отзоваването му — все пак той е победил. Аз не зная какво тогава можем да наречем поражение. Впрочем известно е, че Дон Кихот, блажена му памет, също е смятал себе си за победител, когато е бил премазан от вятърните мелници. Аз мисля, че у някои другари, които работят върху едно късче от съветската територия, която се нарича Грузия, там, в горния етаж, очевидно не всичко е в ред.

Преминавам към др. Махарадзе. Той заяви тук, че е стар болшевик по националния въпрос, от школата на Ленин. Това не е вярно, другари. През м. април 1917 година на конференцията[68] аз, заедно с другаря Ленин, водих борба против др. Махарадзе. Той беше тогава против самоопределението на нациите, против основата на нашата програма, против правото на народите за самостоятелно държавно съществуване. Той беше на това гледище и се бореше против партията. После той измени своя възглед (това, разбира се, му прави чест), но все пак не би било нужно за него да забравя това! Това вече не е стар болшевик по националния въпрос, а повече или по-малко млад.

Др. Махарадзе отправи до мен интерпелация относно това, признавам ли аз, или признава ли ЦК организацията на грузинските комунисти за действителна организация, на която трябва да се доверява, и ако я признава, съгласен ли е ЦК, че тази организация има право да поставя въпроси и да прави свои предложения. Ако всичко това се признава, смята ли ЦК, че режимът, установен там, в Грузия, е нетърпим?

Аз ще отговоря на тази интерпелация.

Разбира се, ЦК има доверие в Грузинската компартия — та в кого другиго да има доверие?! Грузинската комунистическа партия представлява соковете, най-добрите елементи на грузинския народ, без които Грузия не може

да се управлява. Но всяка организация се състои от мнозинство и малцинство. У нас не съществува нито една организация, в която да няма мнозинство и малцинство. И практически ние виждаме, че ЦК на Грузинската компартия се състои от мнозинство, което провежда линията на партията, и от малцинство, което не винаги провежда тази линия. Става дума, очевидно, за доверие към организацията в лицето на нейното мнозинство.

Втори въпрос: имат ли право националните ЦК да проявяват инициатива, да поставят въпроси, имат ли те право да внасят предложения?

От само себе си се разбира, че имат — това е ясно. Непонятно е само, защо др. Махарадзе не ни посочи факти относно това, че на Централния комитет на Грузинската комунистическа партия не се дава възможност да поставя въпроси, не се дава възможност да внася предложения и да ги обсъжда? Аз не зная такива факти. Аз мисля, че др. Махарадзе ще представи на ЦК такива материали, ако той изобщо разполага с такива.

Трети въпрос: може ли да се допусне онзи режим, който се създаде в Грузия?

За съжаление въпросът не е конкретизиран — какъв режим? Ако става дума за онзи режим, при който Съветската власт в Грузия започна да изтласква напоследък дворяните из техните гнезда, както и меншевиките и контрареволюционерите, ако става дума за този режим, то този режим не представлява, според мене, нещо лошо. Това е наш, съветски режим. Ако става дума за това, че Закавказкият краеви комитет е създал условия, невъзможни за развитието на Грузинската компартия, такива факти аз нямам. Онзи ЦК в Грузия, който е избран на последния конгрес на Грузинската компартия с мнозинство от 110 гласа против 18, не е поставял пред нас тези въпроси. Той работи в пълен контакт със Закавказкия краеви комитет на нашата партия. Ако има малка група, течение, с една дума, партийни членове, които са недоволни от партийния режим, необходимо е съответните материали да се представят в ЦК. Там, в Грузия, вече имаше две комисии за проверка на такива жалби, едната — ко-

мисията на Дзержински, другата — на Каменев и Куйбишев. Може да се назначи и трета, ако това е нужно.

С това аз завършвам първата част на моето заключително слово по организационната практика на ЦК за годината.

Преминавам към втората част, към организационните предложения на ЦК, внесени за разглеждане от конгреса. Доколкото зная, никой от ораторите не е засягал—от гледна точка на критика — нито едно от предложенията, внесени от ЦК. Аз разбирам това като израз на пълна солидарност с онези предложения на ЦК, които ние внесохме за преценяване от вас. Все пак аз бих искал да помогна и да внеса редица поправки. Аз ще внеса тези поправки в онази секция, която, според схващането на ЦК, трябва да бъде създадена — в организационната секция, в която основната работа по партийна линия ще се води от др. Молотов, а по съветска — от др. Дзержински.

Първата поправка се отнася до това — да се увеличи броят на кандидатите за членове на ЦК от пет души поне на 15.

Втората поправка се отнася до това — да бъде обърнато специално внимание на укрепването и разширяването на органите за контрол и разпределение както по върховете, така и в низините, тъй като тези органи придобиват сега колосално и първостепенно значение, тъй като това е най-реалното средство да държим в ръцете на партията всички нишки на стопанството и на съветския апарат.

Третата поправка ще се отнася до това — конгресът да потвърди предложението за създаване на школа за околийски секретари при ЦК, с оглед в края на годината губернските комитети да имат 200—300 секретари от околийски мащаб.

И четвъртата поправка — за печата. По този въпрос аз нямам да внеса нищо конкретно, но бих искал да обърна особеното внимание на конгреса относно това — печатът да бъде издигнат на нужната висота. Той върви напред, той отиде много напред, но не до такава степен, до каквато е нужно. Печатът трябва да расте не с дни, а

с часове — това е най-острото и най-силното оръжие на нашата партия.

В заключение няколко думи за сегашния конгрес. Другари! Трябва да кажа, че отдавна аз не съм виждал такъв споен, въодушевен от една идея конгрес. Аз съжалявам, че не е тук др. Ленин. Ако той беше тук, той би могъл да каже: „25 години аз отглеждах партията и я отгледах, велика и силна“ *(Продължителни аплодисменти)*.

3. ДОКЛАД ОТНОСНО НАЦИОНАЛНИТЕ МОМЕНТИ В ПАРТИЙНОТО И ДЪРЖАВНО СТРОИТЕЛСТВО

23 април

Другари! От Октомврийската революция насам ние за трети път обсъждаме националния въпрос: първи път — на VIII конгрес, втори — на X и трети — на XII. Не е ли това признак, че нещо се е изменило принципно в нашите възгледи по националния въпрос? Не, принципният възглед по националния въпрос си е останал същият, както и преди Октомври и след него. Но от X конгрес насам се измени международната обстановка, в смисъл че се засили относителното тегло на онези тежки резерви на революцията, каквито представляват сега страните на Изток. Това—първо. Второ, от X конгрес насам нашата партия във вътрешното положение — във връзка с непа — също така имаше известни изменения. Необходимо е всички тези нови фактори да бъдат взети под внимание, да им се направи равносметка. Именно в този смисъл следва да се говори за нова постановка на националния въпрос на XII конгрес.

Международното значение на националния въпрос. На вас е известно, другари, че ние представляваме — ние като съветска федерация — днес, по волята на историческата съдба, представляваме преден отред на световната революция. На вас е известно, че ние първи пробихме общокапиталистическия фронт, като се оказахме, по волята на съдбата, по-напред от всички. На вас е известно, че в нашето движение напред ние стигнахме до Варшава, а след това отстъпихме, като се укрепихме на онези позиции, които ние смятахме за най-трайни. От

този момент ние преминахме към непа и от този момент ние си дадохме сметка за забавянето на темпа на международното революционно движение, от този момент нашата политика стана вече не настъпателна, а отбранителна. Да отидем напред след като при Варшава претърпяхме неуспех (не ще скриваме истината), да отидем напред ние не можехме, защото рискувахме да се откъснем от тила, а нашият тил е селски, и, най-сетне, ние рискувахме да отидем много далеч от онези резерви на революцията, които са дадени по волята на съдбата, от западните и източните резерви. Ето защо ние предприехме поврат вътре — по посока към неп и вън — по посока към забавяне движението напред, като решихме, че трябва да поотдъхнем, да излекуваме своите рани — рани на предния отред, на пролетариата, да установим контакт с селския тил, да продължим по-нататък работата сред резервите, които изостанаха от нас, — западните резерви и източните резерви, тежки, представляващи основен тил на световния капитализъм. Ето за тези резерви — тежки резерви, които представляват същевременно тил на световния империализъм — става дума при обсъждане на националния въпрос.

Едно от двете: или ние ще раздвижим, ще революционизираме дълбокия тил на империализма — източните колониални и полуколониални страни — и с това ще ускорим падането на империализма, или не ще успеем в това отношение и по този начин ще укрепим империализма, и по този начин ще отслабим силата на нашето движение. Така стои въпросът.

Работата е там, че целият Изток гледа на нашия Съюз на републиките като на опитно поле. Или ние в рамките на този Съюз ще разрешим правилно националния въпрос в неговото практическо приложение, или ние тук, в рамките на този Съюз, ще установим действително братски отношения между народите, действително сътрудничество — и тогава целият Изток ще види, че в лицето на нашата федерация той има знаме за освобождение, има свой преден отред, по чиито стъпки той трябва да върви, и това ще бъде началото на краха на световния империализъм. Или ние тук ще допуснем грешка, ще

подкопаем доверието на по-преди потиснатите народи към руския пролетариат, ще отнемем от Съюза на републиките онази притегателна сила, която той има в очите на Изток — и тогава ще спечели империализмът, ще загубим ние.

В това е международното значение на националния въпрос.

Националният въпрос има за нас значение и от гледна точка на вътрешното положение не само защото в числено отношение бившата държавна нация представлява около 75 милиона, а останалите нации—65 (това все пак не е малко), и не само защото потиснатите по-преди националности заемат най-нужните за стопанско развитие райони и най-важните от гледна точка на военната стратегия пунктове, но преди всичко, защото през тези две години ние въведохме така наречения неп, а във връзка с това великоруският национализъм започна да нараства, да се засилва, роди се идеята на сменавеховството, бродят желания да се постигне по мирен път онова, което не успя да се постигне от Деникин, т. е. да се създаде така наречената „единна и неделима“.

По този начин, във връзка с непа в нашия вътрешен живот се поражда нова сила — великоруският шовинизъм, който се гнезди в нашите учреждения, който прониква не само в съветските, но и в партийните учреждения, който броди из всички кътища на нашата федерация и води към това, че ако на тази нова сила ние не дадем решителен отпор, ако ние не я подсечем в основата ѝ — а неповските условия я подхранват, — ние рискуваме да се окажем пред картина на разрив между пролетариата на бившата държавна нация и селяните на по-преди потиснатите нации, което ще означава подкопаване диктатурата на пролетариата.

Но непът подхранва не само великоруския шовинизъм — той подхранва и местния шовинизъм, особено в онези републики, които имат няколко националности. Аз имам предвид Грузия, Азербайджан, Бухара, отчасти Туркестан, гдето имаме няколко националности, чиито напредничави елементи може би скоро ще започнат да конкурират помежду си за първенство. Този местен шовинизъм,

разбира се, по своята сила не представлява такава опасност, каквато представлява великоруският шовинизъм. Но той все пак представлява опасност, застрашавайки ни да превърне някои републики в арена на национални разправии, да разкъса там връзките на интернационализма.

Такива са основанията от международен и вътрешен характер, които говорят за важното, първостепенното значение на националния въпрос изобщо, в дадения момент по-специално.

В какво се състои класовата същност на националния въпрос? Класовата същност на националния въпрос при условията на съвременното съветско развитие се състои в установяването на правилни взаимоотношения между пролетариата на бившата държавна нация и селячеството на бившите потиснати националности. Въпросът за спойката е обсъден тук повече от достатъчно, но при обсъждането на въпроса за спойката по доклада на Каменев, Калинин, Соколников, Риков, Троцки се имаше предвид главно отношението на руския пролетариат към руското селячество. Тук, в националната област, ние имаме по-сложна механика. Тук имаме работа с въпроса за установяване на правилни взаимоотношения между пролетариата на бившата държавна нация, който представлява най-културния слой от пролетариата на цялата наша федерация, и селячеството, предимно селячеството на по-преди потиснатите националности. В това е класовата същност на националния въпрос. Ако пролетариатът успее да установи с другонационалното селячество отношения, които могат да подрият всички отживелици на недоверие към всичко руско, което десетилетия наред е бивало култивирвано и внедрявано от политиката на царизма, ако руският пролетариат успее, нещо повече, да постигне пълно взаимно разбиране и доверие, да установи действителен съюз не само между пролетариата и руското селячество, но и между пролетариата и селячеството на по-преди потиснатите националности, то задачата ще бъде разрешена. За тази цел е необходимо властта на пролетариата да бъде също толкова родна за другонационалното селячество, както и за руското. За да може Съветската власт да стане родна и за другонационалното

селячество, необходимо е тя да бъде понятна за него, да функционира на родния му език, училищата и органите на властта да се изграждат от местни хора, които знаят езика, нравите, обичаите, бита на неруските националности. Само тогава и само дотолкова Съветската власт, която до последно време бе руска власт, ще стане не само руска власт, но и международна, родна за селяните от по-преди потиснатите националности, когато учрежденията и органите на властта в републиките на тези страни заговорят и заработят на свой роден език.

В това е една от основите на националния въпрос изобщо, в съветската обстановка по-специално.

В какво се състои характерната черта на разрешението на националния въпрос в дадения момент, през 1923 година? Каква форма придобиха въпросите — които трябва да бъдат разрешени по национална линия — през 1923 година? Форма на установяване сътрудничество между народите на нашата федерация по стопанска линия, по военна линия, по политическа линия. Аз имам предвид международните отношения. Националният въпрос, който има в основата си задачите за установяване на правилни отношения между пролетариата на бившата държавна нация и другонационалното селячество, в дадения момент придобива особена форма на установяване сътрудничество и братско съжителство между онези народи, които по-преди бяха разединени и които сега се обединяват в рамките на една държава.

Ето същността на националния въпрос в онази форма, която той придоби през 1923 година.

Конкретна форма на това държавно обединение представлява онзи Съюз на републиките, за който ние говорихме още в края на миналата година на конгреса на Съветите и който ние тогава установихме.

Основата на този Съюз е доброволността и правовото равенство на членовете на Съюза. Доброволност и равенство — защото изходна точка на нашата национална програма е точката за правото на нациите за самостоятелно държавно съществуване, — онова, което по-рано се наричаше право на самоопределение. Като изхождаме от това, ние трябва да кажем ясно, че никакъв

съюз на народите, никакво обединение на народите в единна държава не може да бъде здраво, ако то няма в основата си пълна доброволност, ако самите народи не искат да се обединяват. Втората основа е правовото равенство на народите, които влизат в състава на Съюза. И това е понятно. Аз не говоря за фактическото равенство, за него аз ще кажа по-нататък, защото установяването на фактическо равенство между нациите, отишли напред, и изостаналите нации е много сложна, много тежка работа, която изисква редица години. Аз говоря тук за правово равенство. Равенството тук се изразява в това, че всички рапублики, в дадения случай четирите републики: Закавказието, Белорусия, Украйна и РСФСР, които влизат в състава на Съюза, се ползуват в еднаква степен от благата на Съюза и едновременно се отказват в еднаква степен от някои свои права на независимост в полза на Съюза. Ако няма наркоминдел в РСФСР, в Украйна, в Белорусия, в Закавказката република, ясно е, че при премахването на тези наркоминдели и при създаването на общ наркоминдел в Съюза на републиките ще стане известно ограничаване на онази независимост, която съществуваше в тези републики и която е ограничена равномерно за всички републики, които влизат в Съюза. Ясно е, че ако по-рано в тези републики съществуваха собствени народни комисариати за външна търговия, а сега тези комисариати се премахват както в РСФСР, така и в другите републики, за да се създаде общ народен комисариат за външна търговия при Съюза на републиките, то и тук става известно ограничаване на независимостта, която по-рано съществуваше в пълен вид и която сега се е съкратила в полза на общия Съюз, и т. н. и т. н. Някои задават чисто схоластичния въпрос: е добре, след обединението републиките остават ли независими? Това е схоластичен въпрос. Тяхната независимост се ограничава, защото всяко обединение е известно ограничение на притежаваните по-рано права от онези, които са се обединили. Но основните елементи на независимост си остават, безусловно, за всяка република, макар и поради това, че всяка република има право на едностранно излизане извън състава на Съюза.

И така, конкретната форма на националния въпрос при нашата обстановка в дадения момент се сведе към въпроса за установяване на сътрудничество между народите: стопанско, външнополитическо и военно. Ние трябва да обединим тези републики по тези линии в единен съюз, наречен СССР. Към това се сведоха конкретните форми на националния въпрос в дадения момент.

Но лесно се думи приказват, мъчно се работа върши. Работата е там, че при нашата обстановка ние имаме цяла редица не само такива фактори, които съдействуват за обединение на народите в една държава, но и такива, които спъват това обединение.

Съдействуващите фактори са ви известни: преди всичкò стопанското сближение на народите, установено още преди Съветската власт и затвърдено от Съветската власт, известно разделение на труда между народите, установено преди нас и затвърдено от нас, от Съветската власт — то е òсновен фактор, който съдействува за обединение на републиките в Съюз. Като втори фактор, който съдействува за обединението, трябва да смятаме природата на Съветската власт. Това е понятно. Съветската власт е власт на работниците, диктатура на пролетариата, която по своята природа предразполага към това, щото трудещите се елементи на републиките и на народите, които влизат в Съюза, да се настройват дружески помежду си. Това е понятно. И третият фактор, който съдействува за обединението — това е империалистическото обкръжение, което представлява средата, в чиито условия Съюзът на републиките трябва да действува.

Но има и фактори, които препятствуват на това обединение, които спъват това обединение. Основната сила, която спъва делото по обединяване на републиките в единен съюз — това е онази сила, която нараства у нас, както аз вече говорих, при условията на непа: това е великоруският шовинизъм. Съвсем не е случайно, другари, че сменовеховците спечелиха маса привърженици сред съветските чиновници. Това съвсем не е случайно. Не е случайно и това, че господа сменовеховците похвалват комунистите-болшевики, сякаш казвайки: вие за болшевизъм колкото искате говорете, за вашите интер-

националистически тенденции колкото искате приказвайте, а ние, де, знаем, че онова, което не можа да бъде устроено от Деникин, ще го устроите вие, че идеята за велика Русия вие, болшевиките, я възстановихте или вие, във всеки случай, ще ѝ възстановите. Всичко това не е случайно. Не е случайно и това, че тази идея е проникнала дори и в някои наши партийни учреждения. Аз бях свидетел как на февруарския пленум, гдето се поставяше за пръв път въпросът за втора ка̀мара, в състава на ЦК се чуваха слова, които не съответствуват на комунизма — слова, които нямат нищо общо с интернационализма. Всичко това е знамение на времето, поветрие *. Основната опасност, която произтича оттук, се състои в това, че във връзка с непа у нас се разраства не с дни, а с часове великодържавният шовинизъм, който се старае да заличи всичко неруско, да събере всички нишки на управлението около руското начало и да задуши нерускoто. Основната опасност се състои в това, че при такава политика ние рискуваме да загубим онова доверие към руските пролетарии от страна на бившите потиснати народи, което те спечелиха през Октомврийските дни, когато руските пролетарии свалиха помешчиците, руските капиталисти, когато те разбиха националното потисничество вътре в Русия, изтеглиха войските от Персия, от Монголия, провъзгласиха независимостта на Финландия, Армения и изобщо поставиха националния въпрос върху съвсем нови основи. Онова доверие, което ние тогава спечелихме, ние можем да го изгубим до последни остатъци, ако всички ние не се въоръжим против този нов, повтарям, великоруски шовинизъм, който настъпва и пълзи, като се просмуква капка по капка в ушите и очите, като разлага стъпка по стъпка нашите партийни работници. Ето тази опасност, другари, ние трябва на всяка цена да я превъзмогнем. Иначе нас ни застрашава перспективата да загубим доверието на работниците и селяните на по-преди потиснатите народи, нас ни застрашава перспективата да бъде скъсана връзката между тези народи

* — т. е. бързо развиваща се епидемия, нещо модно, много разпространено. *Бълг. ред.*

и руския пролетариат и с това ние сме застрашени от опасността да допуснем пукнатина в системата на нашата диктатура.

Не забравяйте, другари, че ако ние с развети знамена настъпвахме против Керенски и свалихме Временното правителство, това можа да стане, между другото, защото зад гърба си тогава ние имахме доверието на онези потиснати народи, които очакваха от руските пролетарии освобождение. Не забравяйте за такива резерви като потиснатите народи, които мълчат, но със своето мълчание упражняват натиск и решават много нещо. Често пъти това не се чувствува, но те, тези народи, живеят, те съществуват и за тях не бива да се забравя. Не забравяйте, че ако в тила на Колчак, Деникин, Врангел и Юденич ние нямахме така наречените „инородци", нямахме по-преди потиснатите народи, които подкопаваха тила на тези генерали със своето мълчаливо съчувствие към руските пролетарии — другари, това е особен фактор в нашето развитие: мълчаливото съчувствие, него никой не го вижда и не го чува, но то решава всичко, — ако не беше това съчувствие, ние не бихме повалили нито един от тези генерали. По времето, когато ние настъпвахме срещу тях, в техния тил се започна разложение. Защо? Защото тези генерали се опираха върху колонизаторския елемент измежду казаците, те рисуваха пред потиснатите народи перспектива на тяхното понататъшно потискане и потиснатите народи бяха принудени да се отправят към нашите обятия, докато ние развявахме знамето на освобождението на тези потиснати народи. Ето кое реши съдбата на тези генерали, ето сумата от фактори, които са засенчени от успехите на нашите войски, но които при последна сметка решиха всичко. Това не бива да се забравя. Ето защо ние сме задължени да направим остър завой в смисъл на борба с новите шовинистически настроения и да приковем на позорния стълб онези чиновници от нашите учреждения и онези партийни другари, които забравят за нашето завоевание през Октомври, именно за доверието на по-преди потиснатите народи, което ние трябва да скъпим.

Трябва да разберем, че ако такава сила като великоруския шовинизъм се разцъфти като богат цвят и започне да шествува — никакво доверие от страна на по-преди потиснатите народи не ще има, никакво сътрудничество в единен съюз ние не ще построим и никакъв съюз на републиките не ще имаме.

Такъв е първият и най-опасният фактор, който спъва делото по обединението на народите и републиките в единен съюз.

Вторият фактор, другари, който също така препятствува обединяването на по-преди потиснатите народи около руския пролетариат, е онова фактическо неравенство на нациите, което ние наследихме от периода на царизма.

Правовото равенство ние го провъзгласихме и го провеждаме, но от правовото равенство, което само̀ по себе си има велико значение в историята на развитието на съветските републики, до фактическото равенство е все пак далеч. Всички изостанали националности и всички народи формално имат също толкова права, колкото и всички други отишли напред нации в състава на нашата федерация. Но бедата е там, че някои националности нямат свои пролетарии, не са минали промишлено развитие дори не са го започнали, в културно отношение са страшно изостанали и съвсем не е по силите им да използуват онези права, които са им дадени от революцията. Това, другари, е по-важен въпрос отколкото въпросът за училищата. Тук някои от нашите другари мислят, че като се изтъкне на преден план въпросът за училищата и езика, с това вече може да се разсече възелът. Неправилно, другари — с училищата тук далеч не ще отидеш, те, самите тези училища, се развиват, езикът също се развива, но фактическото неравенство си остава основа на всички недоволства и на всички търкания. Тук с училищата и с езика не ще се отървеш, тук е нужна действителна, системна, искрена, истинска пролетарска помощ от наша страна на трудещите се маси на изостаналите в културно и стопанско отношение националности. Необходимо е, освен училищата и езика, руският пролетариат да вземе всички мерки, щото в покрайнините, в изоста-

налите в културно отношение републики — а те са изостанали не по своя вина, а защото по-рано се е гледало на тях като на източници за суровини — необходимо е да постигнем това, в тези републики да бъдат основани огнища на промишленост. Някои опити в това направление са направени. Грузия взе една фабрика от Москва и тя навярно в скоро време ще започне да работи. Бухара взе една фабрика, а можеше да вземе четири фабрики. Туркестан взема една голяма фабрика, и по този начин налице са всички данни, че тези републики, изостанали в стопанско отношение и нямащи пролетариат, трябва с помощта на руския пролетариат да основат у себе си огнища на промишленост, макар и малки, с оглед в тези огнища да има групи от местни пролетарии, които могат да послужат като предавателно мостче от руските пролетарии и селяни към трудещите се маси на тези републики. Ето в тази област на нас ще ни се наложи да поработим сериозно — и тук само с училища не ще се отървем.

Но има и трети фактор, който спъва обединението на републиките в един съюз — това е национализмът в отделните републики. Непът въздействува не само върху руското население, но и върху неруското. Непът развива частна търговия и промишленост не само в центъра на Русия, но и в отделните републики. Ето, именно самият този неп и свързаният с него частен капитал подхранват, отглеждат грузинския, азербайджанския, узбекския и др. национализъм. Разбира се, ако нямаше великоруски шовинизъм, който е настъпателен, защото е силен, защото той и по-рано бе силен и навиците му да потиска и унизява са останали, ако нямаше великоруския шовинизъм, то може би и местен шовинизъм, като отговор на великоруския шовинизъм, би съществувал, така да се каже, в минимален, в миниатюрен вид, защото при последна сметка противоруският национализъм е отбранителна форма, известна уродлива форма на отбрана против великоруския национализъм, против великоруския шовинизъм. Ако този национализъм бе само отбранителен, все още би могло да не се вдига шум заради него. Би могло цялата сила на нашите действия и цялата сила

на нашата борба да се съсредоточи срещу великоруския шовинизъм с надежда, че щом този силен враг бъде повален, то същевременно ще бъде повален и противоруският национализъм, защото той, този национализъм, повтарям, при последна сметка е реакция срещу великоруския национализъм, отговор срещу него, известна отбрана. Да, това щеше да бъде тъй, ако противоруският национализъм по места не отиваше по-далеч от реакция срещу великоруския национализъм. Но бедата е там, че в някои републики този отбранителен национализъм се превръща в настъпателен.

Да вземем Грузия. Там има повече от 30% негрузинско население. Между тях има: арменци, абхазци, аджарци, осетини, татари. Начело стоят грузинците. Сред една част от грузинските комунисти се е породила и се развива идеята — да не се съобразяват много с тези дребни националности: те са по-малко културни, по-малко, де, са развити и поради това може и да не ги зачитаме. Това е шовинизъм — вреден и опасен шовинизъм, защото той може да превърне малката грузинска република в арена на разправии. Впрочем, той вече я е превърнал в арена на разправии.

Азербайджан. Основната националност е азербайджанската, но там има и арменци. Сред една част от азербайджанците също има такава тенденция, понякога твърде неприкрита — ние, де, сме азербайджанци, кореняци, а те, арменците, са пришълци, та не може ли по този случай да ги поизтласкаме малко назад, да не се съобразяваме с техните интереси. Това е също шовинизъм. Това подкопава онова равенство между националностите, върху основата на което се изгражда Съветската власт.

Бухара. Там, в Бухара, има три националности: узбеки — основната националност, тюркмени, „по-малко важна" от гледна точка на бухарския шовинизъм националност, и киргизци. Там те са малко и, оказва се, те са „по-малко важни".

В Хорезм — същото нещо: тюркмени и узбеки. Узбеките са основната националност, а тюркмените — „по-малко важната".

Всичко това води към конфликти, към отслабяне на Съветската власт. Тази тенденция към местен шовинизъм също трябва да бъде пресечена в корен. Разбира се, в сравнение с великоруския шовинизъм — който в общата система на националния въпрос представлява три четвърти от целия — местният шовинизъм не е тъй важен, но за местната работа, за местните хора, за мирното развитие на самите национални републики този шовинизъм има първостепенно значение.

Този шовинизъм понякога започва да търпи много интересна еволюция. Аз имам предвид Закавказието. Вие знаете, че Закавказието се състои от три републики, които имат в своя състав десет националности. Закавказието от ранни времена е представлявало арена на клането и разправии, а след това, при меншевизма и дашнаките — арена на войни. Вие знаете за грузинско-арменската война. Клането в началото и в края на 1905 г. в Азербайджан ви е също известно. Аз мога да посоча цяла редица райони, гдето арменското мнозинство изкла цялата останала част на населението, състояща се от татари — например Зангезур. Мога да посоча друга провинция — Нахичеван. Там татарите преобладаваха и те изклаха всички арменци. Това бе непосредствено преди освобождението на Армения и Грузия от игото на империализма. (Глас от място: „Разрешили националния въпрос по своему".) Това е също, разбира се, известна форма на разрешение на националния въпрос. Но това не е съветска форма на разрешение. В тази обстановка на взаимна национална вражда руските работници, разбира се, не са замесени, тъй като се борят татари и арменци без руси. Ето защо в Закавказието е необходим специален орган, който би могъл да регулира взаимоотношенията между националностите.

Може смело да се каже, че взаимоотношенията между пролетариата на бившата държавна нация и трудещите се от всички останали националности представляват три четвърти от целия национален въпрос. Но една четвърт от този въпрос трябва да се остави за сметка на взаимните отношения между самите по-преди потиснати националности.

И ето, в тази обстановка на взаимно недоверие, ако Съветската власт не би съумяла да установи в Закавказието един орган на национален мир, който може да урегулирва търканията и конфликтите, ние бихме се върнали към епохата на царизма или към епохата на дашнаките, мусаватистите, меншевиките, когато хората се палеха и колеха помежду си. Ето защо ЦК потвърждаваше три пъти необходимостта от запазване на Закавказката федерация като орган на националния мир.

У нас съществуваше и продължава да съществува една група грузинци-комунисти, която не възразява против това, Грузия да се обедини със Съюза на републиките, но възразява против туй, щото това обединение да стане чрез Закавказката федерация. На тях, видите ли, им се иска да бъдат по-близо до Съюза, дето ще рече, не е нужно да съществува тази преградна стена между нас, грузинците, и Съюза на републиките във вид на Закавказка федерация, не е нужно, значи, да съществува федерация.. Това сякаш звучи твърде революционно.

Но тук има друг умисъл. Първо, тези изявления говорят, че в областта на националния въпрос в Грузия отношението към русите има второстепенно значение, тъй като тези другари-уклонисти (тях ги наричат така) нямат нищо против това, Грузия да се обедини пряко със Съюза, т. е. не се боят от великоруския шовинизъм, като смятат, че така или инак той е подсечен или няма решаващо значение. Те, очевидно, повече се боят от федериране на Закавказието. Защо? Защо трите главни народа, които живеят в Закавказието, били се помежду си толкова време, клали се помежду си, воювали помежду си — защо тези народи сега, когато най-сетне Съветската власт е установила връзки на братски съюз между тях във вид на федерация, когато тази федерация даде положителни плодове, защо сега тези връзки на федериране трябва да се късат? В какво се състои работата, другари?

Работата е там, че тези връзки на федериране на Закавказието лишават Грузия от онзи дял привилегировано положение, което тя би могла да заеме по своето географско положение. Съдете сами. Грузия има свое

пристанище — Батум, откъдето се стичат стоки от Запад, Грузия има такъв железопътен възел като Тифлис, без който не могат да минат арменците, не може да мине Азербайджан, който получава своите стоки от Батум. Ако Грузия беше отделна република, ако тя не влизаше в Закавказката федерация, тя би могла да постави някой малък ултиматум и на Армения, която без Тифлис не може да мине, и на Азербайджан, който без Батум не може да мине. Тук би имало известни изгоди за Грузия. Не е случайност това, че известният на всички див декрет за пограничните кордони бе изработен именно в Грузия. Сега тази вина я стоварват върху Серебряков. Да допуснем. Та нали той, този декрет, се роди именно в Грузия, а не в Азербайджан или в Армения.

Сетне, тук има още и друга причина. Тифлис е столица на Грузия, но в него има грузинци не повече от 30%, арменци не по-малко от 35%, след това идат всички останали националности. Ето ви и столицата на Грузия. Ако Грузия представляваше отделна република, то тук би могло да се направи известно преместване на населението — например на арменското от Тифлис. Та нали в Грузия бе приет известният декрет за „регулиране" на населението в Тифлис, за който др. Махарадзе заяви, че той не бил насочен против арменците. Имало се е предвид да се извърши известно преместване на населението така, че арменците в Тифлис от година на година да се оказват по-малко отколкото грузинците и по този начин Тифлис да се превърне в истинска грузинска столица. Аз допускам, че декрета за изселване те са го отменили. Но те имат в ръцете си маса възможности, маса такива гъвкави форми — например „разтоварването", — с помощта на които би могло, като се спазва привидност на интернационализъм, работата да се уреди така, че арменците в Тифлис да се окажат по-малко.

Ето, тези именно изгоди в географско отношение, които грузинските уклонисти не искат да губят, и неизгодното положение на грузинците в самия Тифлис, гдето грузинците са по-малко от арменците, заставят нашите уклонисти да се борят против федерацията. Меншевиките просто изселваха от Тифлис арменците и татарите.

А сега, при Съветската власт, не може да се изселва, затова трябва да се отделя от федерацията — и тогава ще има юридически възможности да се извършат самостоятелно някои такива операции, които ще доведат до това, че изгодното положение на грузинците ще бъде използувано напълно против Азербайджан и Армения. И в резултат на всичко това би се създало привилегировано положение за грузинците вътре в Закавказието. В това е цялата опасност.

Можем ли ние, като игнорираме интересите на националния мир в Закавказието, можем ли ние да създадем такива условия, при които грузинците биха се намерили в привилегировано положение по отношение на Арменската и Азербайджанската републики? Не. Ние не можем да допуснем това.

Има стара специална система за управление на нациите, когато буржоазната власт приближава към себе си някои националности, дава им привилегии, а останалите нации принизява, като не желае да се занимава с тях. По този начин, като приближава една националност, тя упражнява натиск чрез нея върху останалите. Така управляваха например в Австрия. Всички помнят изказването на австрийския министър Бейст, когато той повикал унгарския министър и му казал: „ти управлявай със своите орди, а аз със своите ще се справя“. Т. е. ти, с други думи, мачкай и потискай своите националности в Унгария, а аз ще потискам своите в Австрия. Ти и аз сме привилегировани нации, а останалите ги мачкай.

Същото беше с поляците вътре в самата Австрия. Австрийците приближиха към себе си поляците, даваха им привилегии, та поляците да помогнат на австрийците да укрепят своите позиции в Полша, и заради това даваха на поляците възможност да задушават Галиция.

Това е особена, чисто австрийска система — да отделят някои националности и да им дават привилегии, та след това да се справят с останалите. От гледна точка на бюрокрацията — това е „икономичен“ начин на управление, тъй като се налага да се разправяш с една националност, но от политическа гледна точка — това е истинска смърт за държавата, тъй като да нарушаваш

принципите на равенството на националностите и да допускаш каквито и да било привилегии на една националност—това значи да обречеш своята национална политика на смърт.

Точно така сега Англия управлява Индия. За да може — от гледна точка на бюрокрацията — да се справи по-лесно с националностите и племената на Индия, Англия раздели Индия на Британска Индия (240,000,000 население) и Туземна Индия (72,000,000). На какво основание? Именно на това, че Англия искаше да отдели една група нации и да й даде привилегии, та по този начин да може да управлява останалите националности по-удобно. В самата Индия има няколко стотици националности, и Англия реши: защо да се разправям с тези националности, по-добре е да отделя няколко нации, да им дам известни привилегии и чрез тях да управлявам другите, тъй като, първо, недоволството на останалите нации ще се насочва в такъв случай против тези привилегировани нации, а не против Англия, и, второ, по-евтина ще излезе „разправията“ с две-три нации.

Това е също една система на управление, английска. Към какво води тя? Към „поевтиняване“ на апарата — това е вярно. Но, другари, ако се абстрахираме от бюрократическите удобства, тук се крие сигурната смърт на английското господство в Индия, тук, в тази система, е неминуемата смърт както две и две — четири, смъртта на английското управление и на английското владичество.

По този опасен път ни тласкат нашите другари, грузинците-уклонисти, доколкото те се борят против федерацията, като нарушават всичките закони на партията, доколкото те искат да се отделят от федерацията, за да запазят изгодно положение. Те ни тласкат по пътя на предоставяне за тях на някои привилегии за сметка на Арменската и Азербайджанската републики. По този път ние не можем да тръгнем, защото това означава сигурна смърт за цялата наша политика и за Съветската власт в Кавказ.

Не е случайно, че тази опасност я подушиха нашите другари в Грузия. Този грузински шовинизъм, преминал в настъпление, насочено против арменците и азербай-

джанците, възбуди тревожно Грузинската компартия. Напълно понятно е, че Грузинската компартия, която от момента на своето легално съществуване имаше два конгреса, всеки път отхвърляше единодушно позицията на другарите-уклонисти, тъй като без Закавказка федерация при сегашните условия мирът в Кавказ не може да се запази, равенство не може да се установи. Не може да се допусне една нация да бъде по-привилегирована от друга. Нашите другари почувствуваха това. Ето защо след двегодишна борба групата на Мдивани представлява от себе си шепа хора, постоянно изтласквани от партията в самата Грузия.

Не е случайно също така, че др. Ленин тъй много бързаше и тъй много набля гаше, щото федерацията да бъде установена незабавно. Не е случайно и това, че на три пъти нашият ЦК потвърждаваше необходимостта от федерация в Закавказието, която да има свой ЦИК и своя изпълнителна власт, чиито решения да са задължителни за републиките. Не е случайно това, че и двете комисии — и на др. Дзержински, и на Каменев с Куйбишев,—като пристигнаха в Москва, казаха, че без федерация не може да се мине.

Не е случайно, най-сетне, и това, че меншевиките от „Социалистический Вестник“[69] хвалят нашите другари-уклонисти заради борбата им с федерацията, носят ги на ръце: краставите магарета през девет баира се подушват.

Преминавам към разбор на онези средства, на онези пътища, с помощта на които за нас е необходимо да преодолеем тези три основни фактора, които спъват обединението: великоруския шовинизъм, фактическото неравенство на нациите и местния национализъм, особено когато той преминава в шовинизъм. От средствата, които могат да ни помогнат да изживеем безболезнено цялото това старо наследство, което спъва сближението на народите, аз ще отбележа три.

Първото средство е: да вземем всички мерки Съветската власт в републиките да стане понятна и родна, Съветската власт да бъде у нас не само руска, но и междунационална. За тази цел необходимо е не само учи-

лищата, но и всички учреждения, всички органи, както партийни, тъй и съветски, да се национализират крачка по крачка, да действуват на език, понятен за масите, да функционират при условия, които съответствуват на бита на дадения народ. Само при това условие ние ще получим възможност да превърнем Съветската власт от руска в междунационална, близка, понятна и родна за трудещите се маси от всички републики, и особено за онези, които са изостанали в стопанско и културно отношение.

Второто средство, което може да ни улесни в делото за безболезнено изживяване на наследството, получено от царизма и от буржоазията — това е такава конструкция на комисариатите в Съюза на републиките, която би дала възможност поне на основните националности да имат свои хора в състава на колегията и която би създала такава обстановка, при която нуждите и потребностите на отделните републики биха се задоволявали безусловно.

Третото средство е: необходимо е в състава на нашите висши централни органи да има такъв орган, който би служил като изразител на нуждите и потребностите на всички републики и националности без изключение.

Върху това последното аз искам да обърна вашето внимание специално.

Ако ние бихме могли в състава на Съюзния ЦИК да учредим две равноправни кàмари, от които първата да се избира на съюзния конгрес на Съветите, независимо от националностите, а втората кàмара да се избира от републиките и националните области (републиките по равно и националните области също по равно) и да се утвърждава от същия конгрес на Съветите на Съюза на републиките, аз мисля, че тогава бихме имали в състава на нашите върховни учреждения отражение не само на класовите интереси на всички трудещи се без изключение, но и на чисто националните интереси. Ние бихме имали орган, който би отразявал особените интереси на националностите, народите и племената, които живеят върху територията на Съюза на републиките. Не

може, другари, при нашите условия, когато Съюзът обединява общо не по-малко от 140 милиона хора, от които 65 милиона са неруси — не може в такава държава да се управлява, без да имаме пред себе си тук, в Москва, във висшия орган, пратеници на тези националности, които биха отразявали не само общите за целия пролетариат интереси, но и особените, специалните, специфичните, националните интереси. Без това, другари, не може да се управлява. Без да имаме този барометър в ръцете си и хора, които са способни да формулират тези специални нужди на отделните националности, не може да се управлява.

Има два начина на управление на страната: единият начин е, когато апаратът е „опростен" и начело на него седи, да кажем, група или един човек, който има ръце и очи по места във вид на губернатори. Това е много проста форма на управление, при което главата, като управлява страната, получава онези сведения, които могат да бъдат получени от губернаторите, и главата се утешава с надеждата, че той управлява честно и правилно. Сетне възникват търкания, търканията преминават в конфликти, конфликтите — във въстания. Сетне въстанията биват потушавани. Такава система на управление не е наша система и при това тя е твърде скъпа, макар и проста. Но има и друга система на управление, съветската система. В Съветската страна ние осъществяваме друга система на управление — онази система на управление, която дава възможност да се предвиждат до най-голяма точност всички изменения, всички обстоятелства и сред селяните, и сред националите, и сред така наречените „инородци", и сред русите, щото в системата на висшите органи да има редица барометри, които да долавят всяко изменение, да отчитат и да предотвратяват и басмаческото движение[70], и бандитското, и Кронщад, и всяка възможна буря и трудности. Това е съветска система на управление. Тя се нарича Съветска власт, народна власт, защото, като се опира на самите низини, долавя преди всички други всяко изменение, взема съответни мерки и поправя линията навреме, ако тя се е изкривила — сама себе си критикува и поправя линията.

Тази система на управление е съветска система и тя изисква в системата на висшите органи у нас да има органи, които да отразяват националните нужди и потребности без остатък.

Има възражение, че тази система ще усложни управлението, че това ще натрупа нови органи. Това е вярно. Досега ние имахме ЦИК на РСФСР, след това създадохме ЦИК на Съюза, сега ЦИК на Съюза трябва да се раздели на две части. Няма какво. Аз вече казах, че найпростата система на управление е да поставиш един човек и да му дадеш губернатори. Но след Октомври с такива експерименти не можем да се занимаваме. Системата се усложни, но тя улеснява управлението и прави цялото управление дълбоко съветско. Ето защо аз мисля, че конгресът е длъжен да приеме учредяването на специален орган—втора кàмара в състава на ЦИК на Съюза, като абсолютно необходим орган.

Аз не ще кажа, че това е съвършена форма на уреждане сътрудничеството между народите на Съюза, не ще кажа, че това е последна дума на науката. Националния въпрос ние ще го поставяме още не веднаж, тъй като националните и международните условия се променят и още могат да се изменят. Аз не се заричам от това, че може би ще ни се наложи след това да разединим някои комисариати, които ние сливаме в състава на Съюза на републиките, ако опитът покаже, че някои комисариати, като са се слели, са дали минус. Но едно е ясно — че при дадените условия и при дадената обстановка по-добър метод и друг по-подходящ орган ние нямаме на разположение. По-добро средство и друг път за създаване на орган, който да може да отразява всички колебания и всички изменения вътре в отделните републики, от учредяването на втората кàмара, засега у нас няма.

От само себе си се разбира, че във втората кàмара трябва да бъдат представени не само тези четири републики, които се обединиха, но и всички народи, защото става дума не само за републиките, обединили се формално (те са четири), но и за всички народи и народности в Съюза на републиките. Поради това за нас е

необходимо да имаме такава форма, която би давала отражение на исканията на всички народности и републики без изключение.

Резюмирам, другари.

Значи важността на националния въпрос се определя от новата ситуация в международното положение, от това, че ние сме длъжни тук, в Русия, в нашата федерация, да разрешим националния въпрос правилно, образцово, за да дадем пример на Изтока, който представлява тежките резерви на революцията, и по този начин да засилим тяхното доверие, влечение към нашата федерация.

От гледна точка на вътрешното положение условията на непа, засилващият се великоруски шовинизъм и местният шовинизъм също ни задължават да подчертаем особената важност на националния въпрос.

Аз говорих по-нататък, че същността на националния въпрос се състои в установяването на правилни отношения между пролетариата на бившата държавна нация и селячеството на бившите недържавни нации, че от тази гледна точка конкретната форма на националния въпрос в дадения момент се изразява в това, да се намерят пътища, да се намерят средства за уреждане сътрудничеството на народите в Съюза на републиките, в единната държава.

Аз говорих по-нататък за факторите, които съдействуват за такова сближение на народите. Говорих за факторите, които спъват такова обединение. Спрях се специално върху великоруския шовинизъм като сила, която се укрепва. Тази сила е основната опасност, която може да подкопае доверието на по-преди потиснатите народи към руския пролетариат. Това е нашият най-опасен враг, когото ние трябва да надвием, тъй като, ако го надвием, то ще надвием с $^9/_{10}$ и онзи национализъм, който се е запазил и който се развива в отделните републики.

По-нататък. Ние стоим пред опасността, че някои групи другари могат да ни тласнат по пътя на даване привилегии на едни националности в ущърб на други. Аз заявих, че ние не можем да тръгнем по този път,

защото той може да подкопае националния мир и да убие доверието на другонационалните маси към Съветската власт.

Аз говорих по-нататък, че основното средство, което може да ни даде възможност по най-безболезнен път да изживеем тези фактори, които пречат на обединението, е създаването на втора ка̀мара в състава на ЦИК, за която аз по-открито говорих на февруарския пленум на ЦК и за която в тезисите се говори в по-прикрита форма, за да се даде възможност на другарите сами, може би, да набележат друга, по-гъвкава форма, друг, по-подходящ орган, който да може да отразява интересите на националностите.

Такива са изводите.

Аз мисля, че само като вървим по този път, ние ще постигнем правилно разрешение на националния въпрос, ние ще постигнем това, че ще развеем широко знамето на пролетарската революция и ще съберем около него съчувствието и доверието на страните от Изток, които представляват тежките резерви на революцията и могат да изиграят решаваща роля в бъдещите схватки на пролетариата с империализма *(Аплодисменти)*.

4. ЗАКЛЮЧИТЕЛНО СЛОВО ПО ДОКЛАДА ОТНОСНО НАЦИОНАЛНИТЕ МОМЕНТИ В ПАРТИЙНОТО И ДЪРЖАВНОТО СТРОИТЕЛСТВО

25 април

Другари! Преди да премина към съобщението за работите на секцията по националния въпрос, разрешете ми да направя възражения на ораторите, които се изказваха по моя доклад, по два основни пункта. Това ще отнеме всичко около 20 минути, не повече.

Първият въпрос — туй е въпросът относно това, че една група другари, начело с Бухарин и Раковски, раздуха твърде много значението на националния въпрос, преувеличи го и заради националния въпрос пропусна да види социалния въпрос — въпроса за властта на работническата класа.

За нас, като комунисти, е ясно, че основата на цялата наша работа е работата по укрепване властта на работниците, и едва след това пред нас се възправя другият въпрос, въпрос много важен, но подчинен на първия — националният въпрос. Казват ни, че не трябва да обиждаме националите. Това е съвсем правилно, аз съм съгласен с това — не трябва да ги обиждаме. Но да създаваш от това нова теория — че великоруският пролетариат трябва да се постави в положение на неравноправен по отношение на бившите потиснати нации — това значи да кажеш несъобразност. Онова, което у др. Ленин е обрат на речта в известната негова статия, Бухарин го превърна в цял лозунг. А между това ясно е, че политическа основа на пролетарската диктатура са преди всичко и главно централните райони, промишлените, а не покрайнините, които представляват селски

страни. Ако ние прегънем пръчката по посока на селските покрайнини, в ущърб на пролетарските райони, то може да се получи пукнатина в системата на диктатурата на пролетариата. Това е опасно, другари. В политиката не трябва да се пресолява, също както не трябва да се недоосолява.

Трябва да се помни, че освен право на народите за самоопределение съществува още право на работническата класа за укрепване на своята власт, и на това последно право е подчинено правото за самоопределение. Има случаи, когато правото за самоопределение влиза в противоречие с другото, висшето право — правото на работническата класа, дошла на власт, за укрепване на своята власт. В такива случаи — това трябва да се каже открито — правото за самоопределение не може и не трябва да служи като преграда на делото за осъществяване правото на работническата класа за своя диктатура. Първото трябва да отстъпи пред второто. Така стоеше работата например през 1920 година, когато ние бяхме принудени, с цел за отбраняване властта на работническата класа, да предприемем настъпление срещу Варшава.

Ето защо не трябва да забравяме, че давайки всякакви обещания на националите, правейки реверанси пред представителите на националностите, както правеха това на този конгрес някои другари, трябва да помним, че сферата на действие на националния въпрос и пределите, така да се каже, на неговата компетенция се ограничават при нашите външни и вътрешни условия от сферата на действие и компетенция на „работническия въпрос" като основен измежду всички въпроси.

Мнозина се позоваваха на записки и статии на Владимир Илич. Аз не бих искал да цитирам своя учител, др. Ленин, тъй като той не е тук, и аз се боя, че може би ще се позова на него неправилно и не намясто. Въпреки това, аз съм принуден да процитирам едно аксиоматично място, което не възбужда никакви недоразумения, за да не останат у другарите съмнения досежно относителното тегло на националния въпрос. Като разглежда писмото на Маркс по националния въпрос в статията за самоопределението, др. Ленин прави такъв извод:

„В сравнение с „работническия въпрос“ подчиненото значение на националния въпрос не подлежи на съмнение за Маркс.“[71]

Това са само два реда, но те разрешават всичко. Ето това нещо някои неразумно усърдни другари трябва да си го запишат на челото.

Вторият въпрос — това е за великоруския шовинизъм и за местния шовинизъм. Тук се изказваха Раковски и особено Бухарин, който предложи да се изхвърли точката, в която се говори за вредата от местния шовинизъм. Няма защо, каже, да се занимаваме с такова червейче, като местния шовинизъм, когато имаме такъв „Голиат“, като великоруския шовинизъм. Изобщо Бухарин имаше покаятелно настроение. Това е понятно: години наред той грешеше по отношение на националностите, като отричаше правото за самоопределение — време е, найсетне, и да се разкае. Но като се разкая, той се впусна в друга крайност. Куриозното е, че Бухарин призовава партията да последва неговия пример и също да се покае, макар цял свят да знае, че партията няма за какво да се покайва, тъй като тя още от самото начало на своето съществуване (1898 г.) признаваше правото за самоопределение и следователно тя няма заради какво да се кае. Работата е там, че Бухарин не е разбрал същността на националния въпрос. Когато казваме, че на челно място по националния въпрос трябва да се постави борбата с великоруския шовинизъм, с това искаме да отбележим дълга на руския комунист, с това искаме да кажем, че дълг на руския комунист е сам да води борба с руския шовинизъм. Ако не руските, а туркестанските или грузинските комунисти се заловеха за борба с руския шовинизъм, то тази тяхна борба би била преценена като противоруски шовинизъм. Това би забъркало цялата работа и би укрепило великоруския шовинизъм. Само руските комунисти могат да поемат върху себе си борбата с великоруския шовинизъм и да го доведат докрай..

А какво искаме да кажем, когато предлагаме борба с местния шовинизъм? С това искаме да отбележим дълга на местните комунисти, дълга на неруските комунисти да се борят със своя шовинизъм. Нима може да се отрича, че съществуват уклони към антируски шови-

низъм? Та целият конгрес нагледно видя, че местен шовинизъм — грузински, башкирски и пр. — съществува, че с него трябва да се борим. Руските комунисти не могат да се борят с татарския, грузинския, башкирския шовинизъм, защото ако руският комунист поеме върху себе си тежката задача за борба с татарския или грузинския шовинизъм, тази негова борба ще бъде преценена като борба на великоруския шовинист против татарите или грузинците. Това би объркало цялата работа. Само татарските, грузинските и т. н. комунисти могат да се борят против татарския, грузинския и т. н. шовинизъм, само грузинските комунисти могат с успех да се борят със своя грузински национализъм или шовинизъм. В това се състои дългът на неруските комунисти. Ето защо е необходимо да се отбележи в тезисите тази двустранна задача на руските комунисти (аз имам предвид борбата с великоруския шовинизъм) и неруските комунисти (аз имам предвид тяхната борба с антиарменския, антитатарския, антируския шовинизъм). Без това тезисите ще излязат едностранчиви, без това не ще се получи никакъв интернационализъм нито в държавното, нито в партийното строителство.

Ако ние водим борба само с великоруския шовинизъм, тази борба ще затуля борбата на татарските и пр. шовинисти, която се развива по места и която е опасна особено сега, при условията на непа. Ние не може да не водим борба на два фронта, защото само при условия на борба на два фронта — с великоруския шовинизъм, от една страна, който е основната опасност в нашата строителна работа, и с местния шовинизъм, от друга — ще може да се постигне успех, защото без тази двустранна борба не ще се получи никаква спойка между руските и другонационалните работници и селяни. В противен случай може да се получи поощрение на местния шовинизъм, политика на премиране на местния шовинизъм, което ние не можем да допуснем.

Позволете ми и тук да се позова на др. Ленин. Аз не бих направил това, но тъй като на нашия конгрес има мнозина другари, които цитират др. Ленин безразборно, като го изопачават, разрешете да прочета няколко

думи от една известна на всички статия на др. Ленин:

„Пролетариатът трябва да иска свобода за политическо отделяне на колониите и нациите, потискани от „неговата“ нация. В противен случай интернационализмът на пролетариата ще си остане празен и словесен; нито доверие, нито класова солидарност между работниците от потиснатата и потискащата нации биха били възможни“[72].

Това са, така да се каже, задълженията на пролетариите от господствуващата или бившата господствуваща нация. По-нататък той говори вече за дълга на пролетариите или комунистите на по-преди потиснатите нации:

„От друга страна, социалистите от потиснатите нации особено трябва да отстояват и да провеждат в живота пълно и безусловно, в това число и организационно, единство на работниците от потиснатата нация с работниците от потискащата нация. Без това не може да се отстои самостоятелната политика на пролетариата и неговата класова солидарност с пролетариата от другите страни при всички и всякакви хитрости, измени и мошеничества на буржоазията. Защото буржоазията на потиснатите нации постоянно превръща лозунгите за национално освобождение в измама за работниците.“

Както виждате, ако ще вървим по стъпките на др. Ленин — а тук някои другари се клеха в негово име, — то необходимо е и двата тезиса, както за борбата с великоруския шовинизъм, така и за борбата с местния шовинизъм, да останат в резолюцията като две страни на едно явление, като тезиси за борба с шовинизма изобщо.

С това аз завършвам възраженията против онези оратори, които се изказваха тук.

Позволете ми, по-нататък, да направя съобщение за работите на секцията по националния въпрос. Секцията прие като основа тезисите на ЦК. Секцията остави без всякакви изменения шест точки от тези тезиси: 1, 2, 3, 4, 5 и 6. В секцията се водѝ борба преди всичко относно това — трябва ли автономните републики да се отделят от състава на РСФСР предварително и след това независимите републики на Кавказ от състава на Закавказката федерация, за да влязат те самостоятелно в Съюза на републиките, или не трябва. Това бе предложение на една част от грузинските другари — предложение, което, както е известно, не среща съчувствие от страна

на грузинската, арменската и азербайджанската делегации. Секцията обсъди този въпрос и с грамадно мнозинство се изказа да бъде запазено онова положение, което е развито в тезисите, т. е. РСФСР остава като цялостна формация, Закавказката федерация — също като цялостна формация, и в такъв вид влиза в състава на Съюза на републиките. Не всички предложения на тази част грузински другари се гласуваха, тъй като авторите на тези предложения, като видяха, че предложенията им не срещат съчувствие, ги оттеглиха. Борбата по този въпрос бе сериозна.

Вторият въпрос, по който се водѝ борба — това бе въпросът, как да бъде конструирана втората кàмара. Една част от другарите (малцинството) предлагаше в състава на втората кàмара да се включат не представители на всички републики, националности и области, а да се създаде втора кàмара върху началата на представителство на четирите републики: РСФСР, Закавказката федерация, Белорусия и Украйна. Мнозинството не прие това предложение и секцията се изказа против това предложение, като реши, че ще бъде по-целесъобразно втората кàмара да бъде конструирана така, че там да бъдат представени върху началата на равенството всички републики (и независими, и автономни) и всички национални области. Мотивите аз не ще излагам, тъй като представителят на малцинството Раковски ще се изкаже тук, за да обоснове своето предложение, което не мина в секцията. Когато той се изкаже, аз своите съображения също ще изкажа.

Водѝ се и не много ожесточена борба по въпроса, дали в тези тезиси трябва да се вмъкне такава поправка, която би отбелязвала необходимостта при решаване на националния въпрос да се ориентираме не сàмо на Изток, но и на Запад. Секцията гласува тази поправка. Това е поправка на малцинството — поправка на Раковски. Секцията отхвърли тази поправка. Аз също ще говоря още по този въпрос, след като се изкаже Раковски.

Ще прочета онези поправки, които минаха при нас. Шест точки ние приехме безусловно. Към точка 7, втора алинея, трети ред, пред думите: „Затова решителната борба“ да се вмъкне следното:

„Положението в редица национални републики (Украйна, Белорусия, Азербайджан, Туркестан) се усложнява с това, че значителна част от работническата класа, която е основната опора на Съветската власт, принадлежи към великоруската националност. В тези райони спойката между града и селото, работническата класа и селячеството среща извънредно силно препятствие в отживелиците на великоруския шовинизъм както в партийните, така и в съветските органи. При тези условия приказките за предимства на руската култура и изтъкването на положението за неизбежната победа на по-високата руска култура над културите на по-изостаналите народи (украинската, азербайджанската, узбекската, киргизката и т. н.) не са нищо друго освен опит да се закрепи господството на великоруската националност."

Тази поправка аз я приех, защото тя подобрява тезисите.

Втората поправка се отнася също до точка 7. Пред фразата: „без това няма основание да се разчита" да се вмъкне следното допълнение:

„Тази помощ трябва на първо място да се изрази във вземане на редица практически мерки за образуване в републиките на по-преди потиснатите националности промишлени огнища с максимално привличане на местното население. Най-сетне, тази помощ трябва да върви, съгласно резолюцията на X конгрес, паралелно с борбата на трудовите маси против засилващите се във връзка с непа местни и пришълски експлоататорски върхушки за укрепване на своите социални позиции. Доколкото тези републики са предимно селскостопански райони, вътрешните социални мероприятия трябва да вървят преди всичко по пътя на даване на трудовите маси земя от свободния държавен фонд."

По-нататък, в същата точка 7, алинея 2, в средата, гдето се говори за грузинския, азербайджанския и т. н. шовинизъм, да се вмъкне: „арменски шовинизъм и т. н." Арменските другари пожелаха — за да не се обидят арменците — да споменем също така и за техния шовинизъм.

По-нататък, в 8 точка на тезисите, след думите „единна неделима“ да се включи:

„Като също такъв резултат от наследството на старото трябва да се смята стремежът на някои ведомства на РСФСР да си подчинят самостоятелните комисариати на автономните републики и да проправят път към ликвидацията на последните.“

По-нататък, в точка 8, да се включи:

„и като се провъзгласи абсолютната необходимост от съществуването и по-нататъшното развитие на националните републики“.

По-нататък, точка 9. Да се започне тъй, както ще прочета:

„Съюзът на републиките, създаден върху началата на равенството и доброволността на работниците и селяните от отделните републики, е първият опит на пролетариата в работата по урегулиране международните взаимоотношения на независимите страни и първата крачка към създаване на бъдеща световна Съветска република на труда.“

Точка 10 има подточка „а“, преди нея внесохме подточка „а“ в следния вид:

„а) при изграждане централни органи на Съюза да бъде осигурено равенство на правата и задълженията на отделните републики както във взаимните между тях отношения, така и по отношение централната власт на Съюза“.

По-нататък ще следва подточка „б“ в онзи вид, в какъвто бе под название подточка „а“:

„б) в системата на висшите органи на Съюза да бъде учреден специален орган на представителство на всички без изключение национални републики и национални области върху началата на равенството, с възможно взимане под внимание представителството на всички националности, които влизат в състава на тези републики“.

По-нататък, предишната подточка „б“, сега подточка „в“ в такъв вид:

„в) изпълнителните органи на Съюза да бъдат конструирани върху начала, които осигуряват реално уча-

стие в тях на представители на републиките и задоволяване нуждите и потребностите на народите от Съюза."

После ще следва подточка „г", добавка:

„г) на републиките да бъдат предоставени достатъчно широки финансови, и по-специално бюджетни права, които осигуряват възможността за проявяване на тяхна собствена държавно-административна, културна и стопанска инициатива".

По-нататък ще следва подточка „в" в качеството на подточка „д":

„д) органите на националните републики и области да се изграждат предимно от местни хора, които знаят езика, бита, нравите и обичаите на съответните народи."

По-нататък е прибавена 2-а подточка. Последната ще бъде „е":

„е) да бъдат издадени специални закони, които осигуряват употребяването на родния език във всички държавни органи и във всички учреждения, които обслужват местното и национално население и националните малцинства — закони, които преследват и наказват с всичката революционна суровост всички нарушители на националните права, и особено правата на националните малцинства."

По-нататък, подточка „ж", като допълнение:

„ж) да бъде засилена възпитателната работа в Червената армия в дух на насаждане идеите на братство и солидарност между народите на Съюза и да бъдат взети практически мерки по организиране национални войскови части, при съблюдаване на всички мерки, необходими за осигуряване пълната отбранителна способност на републиките."

Ето всички онези добавки, които бяха приети от секцията и против които аз нямам възражения, тъй като те правят тезисите по-конкретни.

Що се отнася до втория дял, то що-годе сериозни поправки в този дял не бяха внесени. Имаше някои незначителни поправки, които комисията, избрана от секцията по националния въпрос, реши да предаде на бъдещия ЦК.

По този начин вторият дял си остава в онзи вид, в какъвто бе раздаден в печатните материали.

5. ОТГОВОР НА ПОПРАВКИТЕ КЪМ РЕЗОЛЮЦИЯТА
25 април

Макар че Раковски измени тройно и съкрати четворно онази резолюция, която той предложи в секцията, все пак аз съм решително против неговата поправка — и то ето защо. Нашите тезиси по националния въпрос се изграждат така, че ние сякаш се обръщаме с лице към Изток, като имаме предвид онези тежки резерви, които дремят там. Целият национален въпрос ние го поставихме във връзка със статията на Илич, който като че ли не казва нито една дума за Запад, защото центърът на националния въпрос не е там, а в колониите и полуколониите на Изток. Раковски иска ние, обърнали се към Изток, заедно с това да се обърнем и към Запад. Но това е невъзможно, другари, и е неестествено, тъй като хората изобщо се обръщат с лице или в една посока, или в друга посока — да се обръщат в двете посоки в едно и също време е невъзможно. Ние не можем и не трябва да разваляме общия тон на тезисите, техния източен тон. Ето защо аз мисля, че поправката на Раковски трябва да бъде отхвърлена.

* * *

Аз смятам тази поправка като основна по своето значение. Ако конгресът я приеме, аз съм длъжен да кажа, че тезисите ще бъдат обърнати с главата надолу. Раковски предлага да се изгради втора ка̀мара тъй, че в нея да влизат представители на държавните обединения. Той смята, че Украйна е държавно обединение, а Баш-

кирия не е. Защо? Нали ние не премахваме совнаркомите в републиките. Нима башкирският ЦИК не е държавно учреждение?! А защо Башкирия не е държава? Нима Украйна ще престане да бъде държава, след като тя влезе в Съюза? Държавният фетишизъм е объркал Раковски. Ако националностите са равни по своите права, ако те имат свой език, нрави, бит, обичаи, ако тези националности са създали свои държавни учреждения — ЦИК, СНК, то нима не е ясно, че всички тези национални формации са държавни обединения. Аз мисля, че ние не можем да се отклоним от гледището за равенство между републиките и националностите във втората ка̀мара, особено по отношение на източните националности.

Раковски очевидно се увлича от пруската система за построяване на федерация. Германската федерация е построена така, че съвсем няма равенство между държавите. Аз предлагам да поставим работата така, че редом с класовото представителство — това е първата камара, която се избира от общосъюзния конгрес на Съветите — у нас да има представителство на националностите върху началата на равенството. Източните народи, органически свързани с Китай, с Индия, свързани с тях чрез език, религия, обичаи и т. н., са важни за революцията преди всичко. Относителното тегло на тези малки народности стои много по-високо отколкото относителното тегло на Украйна.

Ако ние направим малка грешка в Украйна, това не ще бъде така осезаемо за Изтока. А достатъчно е да се направи малка грешка в някоя малка страна, в Аджаристан (120 хиляди население), и това веднага ще се отрази върху Турция и ще се отрази върху целия Изток, тъй като Турция е извънредно тясно свързана с Изтока. Стига да се допусне малка грешка по отношение малката област на калмуците, които са свързани с Тибет и Китай — и това ще се отрази върху нашата работа много по-зле отколкото някоя грешка по отношение на Украйна. Ние стоим пред перспективата на мощно движение на Изток и трябва да насочваме нашата работа преди всичко по линията на пробуждането на Изтока и да не предприемаме нищо такова, което би могло, макар

и отдалеч, макар и косвено, да намали значението на всяка отделна, дори и най-малка народност в източните покрайнини. Ето защо аз смятам, че би било по-справедливо, по-целесъобразно и революционно по-изгодно от гледна точка на управление на такава голяма страна като Съюза на републиките, която има 140 милиона население — би било по-добре да се устрои така, че там, във втората кàмара, да има равно представителство на всички републики и национални области. У нас има автономни републики — 8, независими — също 8, Русия ще влезе като република, ние имаме 14 области, и това ще бъде същата онази втора кàмара, която ще отрази всички потребности и нужди на националностите и ще улесни управлението на такава голяма страна. Ето защо аз мисля, че поправката на Раковски трябва да бъде отхвърлена.

6. ДОБАВКА КЪМ ДОКЛАДА НА КОМИСИЯТА ПО НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС

25 април

Другари, като ви докладвах по работите на секцията по националния въпрос, аз забравих да спомена и за две малки добавки, за които не може да не се спомене. Към параграф 10 в точка „б“, където се казва да бъде учреден специален орган на представителство на всички без изключение национални републики и национални области върху началата на равенството, трябва да се добави: „с възможно взимане под внимание всички националности, които влизат в състава на тези републики“, предвид на това, че в някои републики, които ще бъдат представени във втората кàмара, има по няколко националности. Например Туркестан. Там освен узбеки, има тюркмени, киргизи и други народности и е необходимо да се състави представителство по такъв начин, че да бъде представена всяка от тези народности.

2-та добавка към 2-я дял в самия край. Тя гласи:

„Предвид на огромното значение, което има дейността на отговорните работници в автономните и независимите републики и в покрайнините изобщо (осъществяване връзката на трудещите се от дадена република с трудещите се от целия останал Съюз), конгресът възлага на ЦК да се погрижи за особено внимателен подбор на тези партийни работници, с оглед, щото съставът им да осигурява напълно действителното провеждане в живота решенията на партията по националния въпрос.“

Сетне две думи по повод една забележка на Радек в неговата реч. За това ме молят другарите арменци. Тази забележка, според мен, не съответствува на действителността. Радек говореше тук, че арменците потискат или могат да потискат в Азербайджан азербайджанците и, обратно, азербайджанците могат да потискат арменците в Армения. Аз трябва да заявя, че изобщо такива явления в природата не се срещат. Среща се обратното явление — че в Азербайджан азербайцжанците, като мнозинство, потискат арменците и колят, както това бе в Нахичевани, гдето изклаха почти всички арменци, а арменците у тях си, в Армения, изколват почти всички татари. Това бе в Зангезур. Но в чужда държава малцинството да потиска хората от мнозинството — такива неестествени неща не е имало.

ПЕЧАТЪТ КАТО КОЛЕКТИВЕН ОРГАНИЗАТОР

В своята статия „До корен“ (виж брой 98 на „Правда“) Ингулов засегна важния въпрос за значението на печата за държавата и партията. Очевидно за подкрепа на своята мисъл той се позова на организационния отчет на ЦК, гдето се казва, че печатът „прокарва неуловима връзка между партията и работническата класа — връзка, която по своята сила се равнява на който и да било предавателен апарат от масов характер, че печатът е най-силното оръжие, с помощта на което партията всекидневно, всекичасно говори с работническата класа“*.

Но в своя опит да разреши въпроса Ингулов е допуснал две грешки: първо, той е изопачил смисъла на цитата от отчета на ЦК; второ, той е изпуснал изпредвид извънредно важната организационна роля на печата. Аз мисля, че поради важността на въпроса би трябвало с две думи да се спра на тези грешки.

1. Смисълът на отчета съвсем не се състои в това, че ролята на партията се била ограничавала със задачата да *говори* с работническата класа — а партията била длъжна да *разговаря* с работническата класа, а не само да говори. Противопоставянето формулата „да говори“ — на формулата „да разговаря“ не представлява нищо друго освен празна еквилибристика. На практика и едното, и другото представлява неразкъсваемо цяло, като се изразява в непрекъснато взаимодействие между читателя и

---

* Виж настоящия том, стр. 175. *Бълг. ред.*

писателя, между партията и работническата класа, между държавата и трудещите се маси. Това явление бе налице още от самото начало на съществуването на масова пролетарска партия, още от времето на старата „Искра“. Ингулов е неправ, като мисли, че такова взаимодействие се е започнало едва след изтичането на няколко години подир завземането на властта от работническата класа в Русия. Смисълът на цитата, взет от отчета на ЦК, се състои не в „говоренето“, а в това, че печатът „прокарва връзка между партията и работническата класа“, връзка, „която по своята сила се равнява на който и да било предавателен апарат от масов характер“. Смисълът на цитата е в организационното значение на печата. Именно затова и печатът, като един от трансмисионните ремъци между партията и работническата класа, попадна в *организационния* отчет на ЦК. Ингулов не е разбрал цитата и неволно е изопачил неговия смисъл.

2. Ингулов подчертава агитационната, изобличителната роля на печата, като смята, че с това се изчерпва задачата на периодичния печат. Той се позовава на редица злоупотребления в нашата страна, като изтъква, че изобличителната работа на печата, агитацията чрез печата представлява „корена“ на въпроса. Между това ясно е, че при всичкото значение на агитационната роля на печата, неговата организационна роля в даденото време е найживотрептящият момент от нашата строителна работа. Въпросът е не само в това, вестникът да агитира и да изобличава, а преди всичко в това, той да има богата мрежа от партийни работници, агенти и кореспонденти по цялата страна, във всички промишлени и земеделски пунктове, във всички околии и общини, та нишката от партията през вестника да преминава до всички без изключение работнически и селски райони, та взаимодействието между партията и държавата, от една страна, промишлените и селските райони, от друга страна — да бъде пълно. Ако такъв популярен вестник като, да речем, „Беднота“ [73] отвреме навреме свикваше конференции на своите главни агенти в различни пуктове на нашата страна за обмяна на мнения и отчитане на опита, а всеки от тези агенти от своя страна свикваше конференции на

своите кореспонденти от своите райони, пунктове и общини за същата цел — то с това би била осъществена първата сериозна крачка не само в делото по установяване организационна връзка между партията и работническата класа, между държавата и най-затънтените кътчета на нашата страна, но и в делото по подобряване и съживяване на самия печат, подобряване и съживяване целия състав на работниците от нашия периодичен печат. Такива конференции и такива съвещания имат, според мене, много по-реално значение отколкото „всеруските“ и други конгреси на журналистите. Вестникът като колективен организатор в ръцете на партията и на Съветската власт, вестникът като средство да установим връзки с трудовите маси на нашата страна и да ги сплотим около партията и Съветската власт — в това се състои сега непосредствената задача на печата.

Не ще бъде излишно да възстановим в паметта на читателя няколко редчета от статията на др. Ленин „С какво да се започне?“ (написана през 1901 година) за организационната роля на периодичния печат в живота на нашата партия:

„Ролята на вестника не се ограничава обаче само с разпространяване на идеи, само с политическо възпитание и с привличане на политически съюзници. Вестникът е не само колективен пропагандист и колективен агитатор, но също така и колективен организатор. В това последно отношение той може да се сравни със скелята, която се строи около изграждащо се здание, набелязва контурите на постройката, улеснява сношенията между отделните строители, помага им да разпредѐлят работата и да обглеждат общите резултати, постигнати чрез организиран труд. С помощта на вестника и във връзка с него ще се оформява сама по себе си постоянна организация, заета не само с местна, но и с редовна обща работа, която приучва своите членове внимателно да следят политическите събития, да оценяват тяхното значение и тяхното влияние върху различните слоеве на населението, да изработват целесъобразни начини на въздействие върху тези събития от страна на революционната партия. Вече самата техническа задача — да осигурим правилно снабдяване на вестника с материали и правилното му разпространение — ни заставят да създадем мрежа от местни агенти на единната партия, агенти, които се намират в живи отношения помежду си, които знаят общото положение на работите, които привикват да изпълняват редовно частични функции на общоруската работа, които пробват своите сили по организиране на едни или други революционни действия. Тази мрежа от агенти

ще бъде скелята именно на такава организация, от каквато ние се нуждаем: достатъчно голяма, за да обхване цялата страна; достатъчно широка и разностранна, за да проведе строго и подробно разделение на труда; достатъчно издържàна, за да умее при всякакви обстоятелства, при всякакви „поврати“ и изненади да води неотклонно *своята* работа; достатъчно гъвкава, за да умее, от една страна, да се отклони от сражение на открито поле с превъзхождащ по своята сила неприятел, когато той е събрал на един пункт всички сили, а, от друга страна, за да умее да използува непохватността на този неприятел и да го напада там и тогава, гдето най-малко се очаква нападение.“[74]

Др. Ленин говореше тогава за вестника като за оръдие за изграждане на нашата партия. Но няма основания да се съмняваме, че казаното от др. Ленин е приложимо изцяло при нашата сегашна обстановка на партийно и държавно строителство.

Тази важна организационна роля на периодичния печат Ингулов е изпуснал изпредвид в своята статия. В това е неговата главна грешка.

Как можа да се случи, че един от главните работници на нашия печат е пропуснал да види тази важна задача? Вчера един от другарите ми говорѝ, че Ингулов очевидно освен задачата да разреши въпроса за печата е поставял и друга, странична задача: „да убоде някого и да погъделичка на някого петите“. Самият аз не се залавям да твърдя това и съм далеч от това, да отричам правото на когото и да било да си поставя, освен непосредствени задачи, и странични задачи. Но не бива да се допуска страничните задачи да могат, макар и за минутка, да заслонят непосредствената задача за изясняване *организационната* роля на печата в делото на нашето партийно и държавно строителство.

„Правда“ брой 99,
6 май 1923 г.
Подпис: И. Сталин.

КОЛКОТО ПО-НАВЪТРЕ В ГОРАТА...

В статията си в брой 99 на „Правда“ * за организационната роля на печата аз отбелязах две грешки на Ингулов по въпроса за печата. В статия-отговор (виж „Правда“ брой 101) Ингулов се оправдава, като твърди, че той е допуснал не грешки, а „недоразумения“. Аз съм съгласен да нарека грешките на Ингулов „недоразумения“. Но бедата е там, че в своята статия-отговор Ингулов е допуснал три нови грешки или, ако щете, три нови „недоразумения“, които, за съжаление, няма никаква възможност да се замълчат поради особеното значение на печата.

1. Ингулов уверява, че в своята първа статия той не смятал за нужно да се съсредоточи върху въпроса за организационната роля на печата и преследвал „частната задача“ относно това, „кой прави нашия партиен вестник“. Да допуснем. Но защо в такъв случай Ингулов е взел за заглавие на своята статия цитат от орготчета на ЦК, цитат, който говори изключително за организационната роля на нашия периодичен печат? Едно от двете: или Ингулов не е разбрал смисъла на цитата, или цялата си статия той е построил въпреки и в разрез с точния смисъл на цитата от орготчета на ЦК за организационното значение на печата. И в единия, и в другия случай грешката на Ингулов бие в очи.

2. Ингулов уверява, че „преди две-три години нашият печат не бе свързан с масите“, „не свързваше партията

* Виж настоящия том, стр. 226—230. *Бълг. ред.*

с тях", че изобщо връзка между печата и масите „нямаше". Достатъчно е да прочетем внимателно това твърдение на Ингулов, за да разберем цялата негова несъобразност, безжизненост, откъснатост от действителността. Всъщност, ако нашият партиен печат, а чрез него и самата партия „не бяха свързани" с работническите маси „преди две-три години", то не е ли ясно, че нашата партия не би устояла против вътрешните и външните врагове на революцията, че тя би била погребана, унищожена „на бърза ръка"! Помислете само: гражданската война е в разгара си, партията отблъсква враговете, спечелва редица блестящи успехи, партията призовава чрез печата работниците и селяните да защитят социалистическото отечество, десетки, стотици хиляди от трудещите се маси се отзовават на повика на партията със стотици резолюции и отиват на фронта, без да щадят своя живот, а Ингулов, знаейки всичко това, все пак намира за възможно да твърди, че „преди две-три години нашият печат не бе свързан с масите, следователно не свързваше с тях и партията". Нима това не е смешно? Где се е чуло това, че партията, „несвързана с масите" чрез масовия печат, е могла да приведе в движение десетки и стотици хиляди работници и селяни? А ако партията все пак е привеждала в движение десетки и стотици хиляди от трудещи се маси, то не е ли ясно, че тук без помощта на печата такава масова партия съвсем не е могла да мине? Да, да, някой, безусловно, е загубил връзката с масите, само че не нашата партия и не нейният печат, а някой друг. Не бива да се клевети по адрес на печата! А работата се свежда до това, че връзката на партията с масите чрез нейния печат безусловно съществуваше и не можеше да не съществува „преди две-три години", но тази връзка бе сравнително слаба, както с право говори за това XI конгрес на нашата партия. Сега задачата се състои в това, да разширим тази връзка, да я укрепим всестранно, да я направим поздрава и редовна. В това е цялата работа.

3. Ингулов уверява по-нататък, че „преди две-три години взаимодействие между партията и работническата класа чрез печата не бе налице". Защо? Защото, оказва

се, тогава „нашият печат всекидневно призоваваше към борба, разказваше за мероприятията на Съветската власт, за решенията на партията, а отзоваване от работническия читател нямаше". Така е и казано: „отзоваване от работническия читател нямаше".

Това е невероято, чудовищно, но е факт.

На всички е известно, че когато партията хвърляше лозунг чрез печата: „Всичко за транспорта", масите се отзоваваха единодушно, като изпращаха в печата стотици резолюции за своето съчувствие, за своята готовност да отстоят транспорта и като изпращаха десетки хиляди свои синове за поддържане транспорта. Но Ингулов не е съгласен да смята това за отзоваване от работническия читател, той не е съгласен да нарече това нещо взаимодействие между партията и работническата класа чрез печата, тъй като това взаимодействие се извършваше не толкова чрез кореспонденти, колкото непосредствено между партията и работническата класа, разбира се, чрез печата.

На всички е известно, че когато партията хвърляше лозунга: „На борба с глада", масите се отзоваваха единодушно на зова на партията, като изпращаха неизброимо количество резолюции в партийния печат и изпращаха десетки хиляди свои синове на борба с кулака. Ингулов обаче не е съгласен да смята това за отзоваване на работническия читател и за взаимодействие между партията и работническата класа чрез печата, тъй като това взаимодействие било извършено не „според правилото", били пренебрегнати някои кореспонденти и т. н.

Според Ингулов излиза, че ако на зова на партийния печат се отзовават десетки и стотици хиляди работници, то това не е взаимодействие между партията и работническата класа, а ако на същия този зов на партийния печат се получава писмен отговор от една-две десетки кореспонденти, то това е действително, истинско взаимодействие между партията и работническата класа. И това се нарича определение на организационната роля на партийния печат! Имайте страх от бога, Ингулов, и не смесвайте марксическото тълкуване на взаимодействието с канцеларското тълкуване.

А при това ясно е, че ако на взаимодействието между партията и работническата класа чрез печата гледаме не с очите на канцеларистa, а с очите на марксиста, тогава то, това взаимодействие, е било налице винаги, както „преди две-три години“, така и по-рано, а и не е могло да не бъде налице, защото, в противен случай, партията не би успяла да си запази ръководството на работническата класа, а работническата класа не би успяла да задържи властта. Работата очевидно се свежда сега към това, щото споменатото взаимодействие да се направи по-непрекъснато и по-трайно. Ингулов не само недооцени организационното значение на печата, но той го и изврати, като подмени марксическото разбиране за взаимодействието между партията и работническата класа чрез печата с канцеларското, външнотехническото разбиране. И това той нарича „недоразумение“ . . .

Що се отнася до „страничните задачи“ на Ингулов, чието съществуване той отрича решително, трябва да кажа, че втората негова статия не разсея моите съмнения по този въпрос, изказани от мен в предишната статия.

„Правда“ брой 102,
10 май 1923 г.
Подпис: И. Сталин.

ЧЕТВЪРТО СЪВЕЩАНИЕ НА ЦК НА РКП (б) С ОТГОВОРНИТЕ ПАРТИЙНИ РАБОТНИЦИ ОТ НАЦИОНАЛНИТЕ РЕПУБЛИКИ И ОБЛАСТИ [75]

9—12 юни 1923 г.

Четвърто съвещание на ЦК на РКП (б)
с отговорните партийни работници
от националните републики и области.
Стенографски отчет. М., 1923.

1. ПРОЕКТОПЛАТФОРМА ПО НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС ЗА IV СЪВЕЩАНИЕ, ОДОБРЕНА ОТ ПОЛИТБЮРО НА ЦК [76]

Обща линия на партийната работа по националния въпрос

Линията на партийната работа по националния въпрос в смисъл на борба с отклоненията от позицията на XII конгрес на партията трябва да се определя от съответните точки от резолюцията на този конгрес по националния въпрос, а именно: от 7 точка от първия дял на резолюцията и от 1, 2 и 3 точки от втория дял.

Една от основните задачи на партията е създаването и развитието от пролетарски и полупролетарски елементи на местното население на млади комунистически организации в националните републики и области, всестранното съдействие на тези организации да стъпят на крака, да получат действително комунистическо възпитание, да сплотят, макар и немногобройни отначало, но действително интернационалистически, комунистически кадри. Съветската власт в републиките и областите ще бъде здрава само тогава, когато там действително закрепнат сериозни комунистически организации.

Но самите комунисти в републиките и областите трябва да помнят, че обстановката при тях вече по силата на това, че там има по-друг социален състав на населението, се отличава твърде много от обстановката в промишлените центрове на Съюза на републиките, че поради това в покрайнините често пъти е необходимо да се прилагат по-други методи на работа. По-специално тук, в стремежа да завоюваме поддръжката на трудещите се маси от местното население, е необходимо в по-голяма степен отколкото в централните области да

оказваме помощ на онези елементи, които са революционно-демократически или дори просто лоялни по отношение на Съветската власт. Ролята на местната интелигенция в републиките и областите в много отношения е по-друга отколкото ролята на интелигенцията от централните области на Съюза на републиките. Покрайнините са толкова бедни откъм местни интелигентни работници, че всеки от тях трябва да бъде привличан на страната на Съветската власт с всички сили.

Комунистът от покрайнините трябва да помни: аз съм комунист, *затова* аз съм длъжен, като действувам съобразно с дадената среда, да правя отстъпки на онези местни национални елементи, които искат и могат да работят лоялно в рамките на съветската система. Това не изключва, а предполага системна идейна борба за принципите на марксизма и за истински интернационализъм против уклона към национализъм. Само по такъв начин ще може да се изживява успешно местният национализъм и да се преведат на страната на Съветската власт широките слоеве на местното население.

Въпроси, свързани с учредяването на втора ка̀мара при ЦИК на Съюза и с организирането на Наркомати на Съюза на републиките

Такива въпроси, ако се съди по още непълните данни, има всичко осем:

а) *Относно състава на втората ка̀мара.* Тази ка̀мара трябва да се състои от представители на автономните и независимите републики (по четирма от всяка или повече) и от представители на националните области (достатъчен е по един от всяка). Желателно е работата да се постави така, че членовете на първата ка̀мара, общо казано, да не бъдат едновременно членове и на втората. Представителите на републиките и областите трябва да се утвърждават от конгреса на Съветите на Съюза на републиките. Първата ка̀мара да се нарече Съюзен съвет, втората — Съвет на националностите.

б) *Относно правата на втората ка̀мара по отношение на първата ка̀мара.* Би трябвало да се установи

равенство между правата на първата и втората кàмара със запазване за всяка от тях правото на законодателна инициатива и със спазване на условието, при което нито един законопроект, внесен за разглеждане от първата или втората кàмара, не може да бъде превърнат в закон без съгласието за това на двете кàмари, които гласуват отделно. Конфликтните въпроси се разрешават чрез внасянето им в съгласителната комисия на двете кàмари и в случай че не се постигне съгласие — чрез ново гласуване на съвместно заседание на последните, при което, ако поправеният по този начин спорен законопроект не получава мнозинство в двете кàмари, спорът се предава за разрешаване от екстрен или редовен конгрес на Съветите на Съюза на републиките.

в) *Относно компетенцията на втората кàмара*. В компетенцията на втората кàмара (също както и на първата) влизат въпросите, предвидени в точка първа от Конституцията на СССР, законодателните функции на Президиума на ЦИК на Съюза и на Совнаркома на Съюза си остават в сила.

г) *Относно Президиума на ЦИК на Съюза на републиките*. Президиумът на ЦИК трябва да бъде един. Той трябва да се избира от двете кàмари на ЦИК, разбира се, с осигуряване представителство на националностите, поне на най-големите измежду тях. Предложението на украинците за създаване на два президиума със законодателни функции съответно на двете кàмари на ЦИК вместо един общ Президиум на ЦИК на Съюза е нецелесъобразно. Президиумът е върховната власт на Съюза, която действува постоянно, непрекъснато от сесия до сесия. Образуването на два президиума със законодателни функции е раздвояване на върховната власт, което неминуемо ще създаде големи затруднения в работата. Кàмарите трябва да имат свои президиуми, които обаче да нямат законодателни функции.

д) *Относно броя на слетите комисариати*. Според решенията на предишните пленуми на ЦК *слетите* комисариати трябва да бъдат пет (Индел, Внешторг, Наркомвоен, НКПС и НК на Пощите), *директивните* комисариати трябва да бъдат също пет (Наркомфин,

ВСНХ, Наркомпрод, Наркомтруд, РКИ), останалите комисариати са съвсем автономни. Украинците предлагат Индел и Внешторг да бъдат прехвърлени от категорията на слетите в категорията на директивните, т. е. тези комисариати да бъдат оставени в републиките паралелно с Индел и Внешторг на Съюза, като бъдат подчинени на директивите на последните. Това предложение е неприемливо, ако взимаме под внимание, че ние действително образуваме Съюзна държава, която може да излиза пред външния свят като обединено цяло. Същото трябва да се каже за концесионните договори, чието сключване трябва да бъде съсредоточено в Съюза на републиките.

е) *Относно строежа на наркоматите на Съюза на републиките.* Би следвало да се разшири съставът на колегиите на тези наркомати, като се включат там представители на най-големите и най-важни националности.

ж) *Относно бюджетните права на републиките.* В пределите на предоставения на републиките дял, чиито размери трябва да бъдат определени специално, би следвало да се разшири бюджетната самостоятелност на последните.

Мерки за привличане трудовите елементи от местното население в партийното и съветското строителство

Като се съди по непълните данни, би било възможно още отсега да се предложат четири мероприятия:

а) Чистка на държавните и партийните апарати от националистически елементи (имат се предвид, на първо място, великоруските, а също така и противоруските и другите националисти). Чистката трябва да се провежда внимателно, въз основа на проверени данни, под контрола на ЦК на партията.

б) Системна и неотклонна работа по национализиране на държавните и партийните учреждения в републиките и областите в смисъл на постепенно въвеждане в делопроизводството на местните езици, със задължаване на отговорните работници да изучат местните езици.

в) Подбор и привличане на повече или по-малко лоялните елементи от местната интелигенция в съветските учреждения при едновременна работа на нашите отговорни работници в републиките и областите за създаване на кадри от съветски и партийни работници измежду членовете на партията.

г) Провеждане безпартийни конференции на работници и селяни с доклади от наркомите и изобщо от отговорни партийни работници по най-важните мероприятия на Съветската власт.

Мероприятия по повдигане културното положение на местното население

Необходимо е например:

а) уреждане на клубове (безпартийни) и други просветни учреждения на местните езици;

б) разширяване на мрежата от учебни заведения на местни езици от всички степени;

в) привличане на работа в училището на повече или по-малко лоялни народни учители от местен произход;

г) създаване на мрежа от дружества за разпространяване грамотност на местните езици;

д) организиране на издателското дело.

Стопанско строителство в националните републики и области от гледна точка на националнобитовите особености

Необходимо е например:

а) урегулирване, а гдето трябва — прекратяване на преселванията;

б) възможно осигуряване със земя местното трудово население за сметка на държавния поземлен фонд;

в) достъпен селскостопански кредит за местното население;

г) засилване на напоителните работи;

д) всестранно подпомагане на кооперацията, по-специално на промишлената (с оглед да се привлекат занаятчиите);

е) пренасяне на фабриките и заводите в републиките, които изобилствуват със съответни суровини;

ж) създаване на занаятчийски и технически училища за местното население;

з) създаване на селскостопански курсове за местното население.

Относно практическите мерки за организиране на национални войскови части

Нужно е да се пристъпи още сега към създаване на военни школи в републиките и областите за подготвяне в определен срок на команден състав от местни хора, който ще може да послужи след това като ядро за организиране на национални войскови части. Ясно е при това, че трябва да бъде осигурен в достатъчна степен партийният и социален състав на националните части, особено на командния състав. Там, гдето има стари военни кадри от местни хора (Татария, отчасти Башкирия), би могло веднага да се организират национални милиционни полкове. В Грузия, Армения и Азербайджан вече има, изглежда, по една дивизия. В Украйна и в Белорусия би могло още сега да се създаде по една (особено в Украйна) милиционна дивизия.

Въпросът за създаване на национални войскови части има първостепенно значение както в смисъл на отбрана срещу възможни нападения от страна на Турция, Авганистан, Полша и т. н., така и в смисъл на възможно предизвикано действие на Съюза на републиките против съседните държави. Значението на националните войскови части от гледна точка на вътрешното положение на Съюза на републиките не се нуждае от доказване. Трябва да се предполага, че във връзка с това ще се наложи да увеличим числения състав на нашата армия приблизително с 20—25 хиляди.

Постановка на партийно-възпитателната работа

Необходимо е например:

а) да се създадат училища за политграмота на роден език;

б) да се създаде марксическа литература на роден език;

в) да има добре организиран периодичен печат на роден език;

г) да се разшири дейността на Университета на народите от Изток в центъра и по места, като този университет се осигури материално;

д) да се основе партиен дискусионен клуб при Университета на народите от Изток с привличане на живеещите в Москва членове на ЦК;

е) да се усили работата в съюза на младежта и сред жените в републиките и областите.

Подбор на партийните и съветските работници от гледна точка на провеждане резолюцията на XII конгрес по националния въпрос

Необходимо е да се привлекат в учразпреда, агитпропа, орготдела, женотдела и инструкторския апарат на ЦК определен брой национали (по двама или по трима), та с тяхна помощ да се улесни текущата партийна работа на ЦК в покрайнините и да се извършва правилно разпределяне на партийните и съветските работници по републики и области в дух на осигуряване линията на XII конгрес на РКП по националния въпрос.

2. ОТНОСНО ДЕСНИТЕ И „ЛЕВИТЕ“ В НАЦИОНАЛНИТЕ РЕПУБЛИКИ И ОБЛАСТИТЕ

Реч по първата точка от дневния ред на съвещанието: „Делото Султан-Халиев“

10 юни

Аз взех думата, за да направя няколко забележки към речите на другарите, които тук говориха. Що се отнася да принципната страна на въпроса, засегнат във връзка с делото Султан-Халиев, аз ще се постарая да я изясня в своя доклад по втората точка.

Преди всичко — по въпроса за самото съвещание. Тук беше казано от някого (аз забравих от кого именно), че настоящото съвещание представлява необикновено явление. Това е невярно. Такива съвещания не представляват нещо ново за нашата партия. Настоящото съвещание е четвърто по брой през периода на съществуването на Съветската власт. До началото на 1919 година имаше три съвещания. Тогава обстановката ни позволяваше да свикваме такива съвещания. По-нататък, след 1919 година, през 1920—1921 г., когато се бяхме всецяло отдали на гражданската война, ние нямахме време за такъв вид съвещания. И едва сега, след като приключихме с гражданската война, когато нашата работа се задълбочи по линията на стопанското строителство, след като и самата партийна работа стана по-конкретна, особено в националните области и републики — ние добихме отново възможност да свикаме такъв вид съвещание. Аз мисля, че ЦК неведнаж ще прибягва до това средство, за да създаде пълно взаимно разбиране между онези, които провеждат политиката по места, и онези, които я изработват. Аз мисля, че такива съвещания трябва да се свикват не само от всички републики и области, но и в

отделните области и републики за изработване на по-конкретни решения. Само такава постановка на въпроса може да задоволи и ЦК, и партийните работници по места.

Аз слушах някои другари, които говориха относно това, как аз предупреждавах Султан-Халиев, когато получих възможността да се запозная с неговото първо конспиративно писмо, изпратено, струва ми се, до Адигамов, който, неизвестно защо, мълчи и не се изказва, макар че по-рано от всички и повече от всички бе длъжен да се изкаже именно той. Аз бях упрекнат от страна на тези другари, че съм защищавал Султан-Халиев прекомерно. Да, аз наистина го защищавах до последна възможност и аз смятах това и продължавам да го смятам за свой дълг. Но аз го защищавах до известна граница. И когато тази граница бе премината от Султан-Халиев, аз се отвърнах от него. Неговото първо конспиративно писмо говори, че той, Султан-Халиев, вече скъсва с партията, тъй като тонът на неговото писмо е почти белогвардейски, тъй като той пише за членовете на ЦК така, както може да се пише само за врагове. Аз се срещнах с него случайно в Политбюро, гдето той защищаваше искането на Татарската република по линията на Наркомзем. Аз го предупредих още тогава, като му предадох една записка, в която наричах неговото конспиративно писмо противопартийно, в която го обвинявах в изграждане на организация от валидовски тип, и като му казах, че ако той не прекрати нелегалната противопартийна работа, ще свърши зле и всякаква поддръжка от моя страна ще бъде изключена. Той ми отговори с голямо смущение, че аз съм въведен в заблуждение, че той действително е писал на Адигамов, но е писал не това, а нещо друго, че той както е бил, така си и остава партиен човек и дава честна дума и занапред да си остава партиен. Въпреки туй, една седмица след това той изпраща второ конспиративно писмо, в което задължава Адигамов да установи връзка с басмачите и с техния водач Валидов, а писмото да „изгори“. Получи се по този начин подлост, получи се измама, която ме принуди да скъсам всякаква връзка със Султан-Халиев. От този момент Султан-Халиев стана за мен човек, който стои извън партията, извън Съветите, и аз

не смятах за възможно да говоря с него, въпреки че той се домогваше на няколко пъти да дойде при мен да „побеседваме“. Мен ме упрекваха „левите“ другари още в началото на 1919 година, че аз поддържам Султан-Халиев, пазя го за партията, жаля го, с надежда, че той ще престане да бъде националист, ще стане марксист. Аз наистина смятах за свой дълг да го поддържам до известно време. Интелигенти, мислещи хора, дори изобщо грамотни в източните републики и области има толкова малко, че можем да ги изброим на пръсти — та как след това да не ги скъпиш? Би било престъпно да не се вземат всички мерки, за да се предпазят от разложение необходимите хора от Изток и да се запазят за партията. Но всичко има предел. А този предел настъпи в онзи момент, когато Султан-Халиев прекрачи от лагера на комунистите в лагера на басмачите. От този момент той престана да съществува за партията. Ето защо турският посланик за него се оказа по-приемлив отколкото ЦК на нашата партия.

Аз чувах също такъв упрек от страна на Шамигулов, загдето аз, въпреки неговото настояване да скъсам с Валидов с един удар, защищавах Валидов, като се стараех да го запазя за партията. Аз наистина го защищавах, като се надявах, че Валидов може да се поправи. Не такива хора са се поправяли — за това ние знаем от историята на политическите партии. Аз сметнах, че Шамигулов решава въпроса много просто. Аз не последвах неговия съвет. Наистина предсказанието на Шамигулов се оправда след една година — Валидов не се поправи, той отиде при басмачите. Но все пак партията спечели от това, че ние забавихме излизането на Валидов от партията с една година. Ако ние бяхме се разправили с Валидов през 1918 година, аз съм убеден, че такива другари като Муртазин, Адигамов, Халиков и други не щяха да останат тогава в нашите редове. (*Глас:* „Халиков би останал.“) Може би Халиков не би излязъл, но цяла група другари, работещи в нашите редове, биха излезли заедно с Валидов. Ето какво постигнахме ние със своята търпимост и предвидливост.

Аз слушах Рискулов и трябва да кажа, че неговата реч бе не напълно искрена, тя бе полудипломатическа (*глас:* „Вярно"), и изобщо неговата реч прави тежко впечатление. Аз очаквах от него по-голяма яснота и искреност. Каквото и да казва Рискулов, ясно е, че той има в къщи си две конспиративни писма от Султан-Халиев, които той не е показвал на никого, ясно е, че той е бил свързан със Султан-Халиев идейно. Това, че Рискулов заявява, че се отделя от работата на Султан-Халиев по криминалната част, като твърди, че той не е свързан със Султан-Халиев по линията, която води към басмачеството — това са празни работи. Не за това става дума на съвещанието. Става дума за идейна, за идеологическа връзка със султанхалиевщината. Но че такава връзка между Рискулов и Султан-Халиев е имало — това е ясно, другари, това не може да отрича самият Рискулов. Но нима не е настъпило време за това, щото тук, от тази трибуна, да се заяви, че се отделя най-сетне от султанхалиевщината решително и без уговорки? В този смисъл речта на Рискулов бе полудипломатическа и незадоволителна.

Енбаев също държа дипломатическа, неискрена реч. Нима не е факт, че Енбаев и група татарски партийни работници, които аз смятам за великолепни практици, въпреки тяхната идейна неиздържаност, че те се обръщаха към ЦК след арестуването на Султан-Халиев с искане за незабавно освобождаване, давайки пълна гаранция за Султан-Халиев, като правеха намеци, че документите, взети от Султан-Халиев, не са истински? Нима това не е факт? Какво обаче се оказа след разследването? Оказа се, че всички документи са били истински. Тяхната истинност признал и самият Султан-Халиев, който при това съобщил за своите грехове повече, отколкото е казано в документите, признал своята вина докрай и като признал, се разкаял. Нима не е ясно, че след всичко това Енбаев трябваше решително и безвъзвратно да признае своите грешки и да заяви, че се отделя от Султан-Халиев? Обаче Енбаев не направи това. Той намери случай да се погаври над „левите", но да се отдели от султанхалиевщината решително и по комунистически, да се отдели от онази

пропаст, в която пропадна Султан-Халиев, той не пожела, предполагайки, очевидно, че дипломацията ще го спаси.

Речта на Фирдевс бе непрекъсната дипломация отначало докрай. Кой кого е ръководил идейно: дали Султан-Халиев е ръководил Фирдевс или Фирдевс е ръководил Султан-Халиев — този въпрос аз го оставям открит. Аз мисля обаче, че идейно по-скоро Фирдевс е ръководил Султан-Халиев отколкото обратното. Аз не виждам нищо особено недопустимо в теоретическите упражнения на Султан-Халиев. Ако у Султан-Халиев работата се ограничаваше с идеологията на пантюркизма и панислямизма, това би било половин беда, аз бих казал, че тази идеология, въпреки забраната, дадена в резолюцията на X конгрес на партията по националния въпрос, може да се смята за търпима и че можем да се ограничим с критика срещу нея в редовете на нашата партия. Но когато идеологическите упражнения се свършват с работа по установяване връзка с лидерите на басмачите, с Валидов и други, то тук вече съвсем не може да се оправдава басмаческата практика с невинна идеология, както се опитва да направи това Фирдевс. С такова оправдаване дейността на Султан-Халиев не ще измамите никого. Така може да се намери оправдание и за империализма, и за царизма, защото те също имат своя идеология, понякога достатъчно невинна на вид. Така не може да се разсъждава. Тук вие стоите не пред съд, а пред съвещание на отговорни работници, които искат от вас прямота и искреност, а не дипломация.

Добре говорѝ, според мен, Ходжанов. Не зле говорѝ Икрамов. Но аз трябва да отбележа едно място от речите на тези другари — място, което навежда на размишления. И двамата те казаха, че между днешния Туркестан и царския Туркестан няма никаква разлика, че се е изменила само фирмата, че Туркестан е останал предишният, същият, какъвто беше при царя. Другари, ако това не е случайна грешка на изказването, ако това е обмислена реч и ако това е казано с пълно съзнание, нужно е да се каже, че в такъв случай басмачите са прави, а ние не сме прави. Ако Туркестан наистина е колония, както при царизма, тогава басмачите са прави, тогава не ние трябва

да съдим Султан-Халиев, а той трябва да съди нас като хора, които търпят в рамките на Съветската власт съществуването на колония. Ако това е вярно, не разбирам защо вие самите не сте изпаднали в басмачество? Очевидно, Ходжанов и Икрамов не са обмислили това място от своята реч, защото те не може да не знаят, че сегашният Съветски Туркестан се отличава коренно от царския Туркестан. Аз исках да отбележа това тъмно място в речите на тези другари с цел, щото другарите да се постараят да помислят над това и да поправят своята грешка.

Аз поемам върху себе си част от онези обвинения които Икрамов изложи, като имам предвид дейността на ЦК, че ние не винаги сме били внимателни и не винаги ни се е удавало да поставяме навреме онези практически въпроси, които са се диктували от обстановката на източните републики и области. Разбира се, ЦК е претоварен и той не е в състояние да успее навсякъде. Но би било смешно да се мисли, че ЦК може да направи всичко навреме. Разбира се, училища в Туркестан има малко. Местните езици още не са влезли в практиката на държавните учреждения, учрежденията не са национализирани. Културата изобщо е ниска. Всичко това е вярно. Но нима можем да се надяваме сериозно, че ЦК или партията като цяло ще съумеят в течение на две-три години да повдигнат културата на Туркестан? Ние все крещим и се оплакваме, че руската култура, културата на руския народ, по-културен отколкото другите народи от Съюза на републиките, е ниска. Относно това Илич неведнаж е заявявал, че културността ни е слаба, че няма възможност в течение на две-три и дори в течение на десет години да се повдигне съществено руската култура. А ако не може в течение на две-три и дори в течение на десет години да се повдигне съществено руската култура, то как може в такъв случай да искаме ускорено повдигане на културата в неруските, изостаналите, малограмотните области? Нима не е ясно, че девет десети от „вината“ тук пада върху обстановката, върху изостаналостта, че с това, както се казва, не може да не се съобразяваме.

Относно „левите“ и десните.

Има ли такива в комунистическите организации в областите и републиките? Разбира се, има. Това не може да се отрича.

В какво се състоят греховете на десните? Те се състоят в това, че десните не представляват и не могат да представляват противоотрова, надеждна опора против националистическите веения, които се развиват и се засилват във връзка с непа. Това, че съществуваше султанхалиевщина, това, че тя е създала известен кръг от свои привърженици в източните републики, особено в Башкирия и Татария — това говори с несъмненост, че десните елементи, които там, в тези републики, представляват преобладаващо мнозинство, не са достатъчна опора против национализма.

Трябва да се помни, че нашите комунистически организации в покрайнините, в републиките и областите могат да се развият и да стъпят на крака, да станат истински интернационалистически марксически кадри само в случай че те преодолеят национализма. Национализмът е основното идейно препятствие по пътя на създаване марксически кадри, марксически авангард в покрайнините и в републиките. Историята на нашата партия говори, че партията на болшевиките в нейната руска част е расла и се е заздравявала в борба с меншевизма, тъй като меншевизмът е идеология на буржоазията, меншевизмът е проводник на буржоазната идеология в нашата партия и без преодоляването на меншевизма тя не можеше да стъпи на крака. Илич писа по това няколко пъти. Само в зависимост от това, доколко болшевизмът преодоляваше меншевизма в неговите организационни и идеологически форми, той растеше и се заздравяваше като истинска ръководна партия. Същото трябва да се каже за национализма по отношение на нашите комунистически организации в покрайнините и в републиките. Национализмът играе за тези организации същата роля, каквато меншевизмът играеше в миналото за партията на болшевиките. Само чрез националистическото прикритие могат да проникнат в нашите организации в покрайнините всякакви буржоазни, в това число и меншевишки

влияния. Нашите организации в републиките могат да станат марксически само в случай че те съумеят да устоят против онова националистическо течение, което напира в нашата партия в покрайнините, напира, защото се възражда буржоазията, засилва се непът, засилва се национализмът, съществуват отживелици на великоруски шовинизъм, които също тикат напред местния национализъм, съществува влияние на чужди държави, които поддържат национализма по всички възможни начини. Борбата с този враг в републиките и областите представлява онзи стадий, който нашите комунистически организации в националните републики трябва да преминат, ако искат да се заздравят като действително марксически организации. Друг път няма. И в тази борба десните са слаби. Слаби, тъй като са заразени от скептицизъм по отношение на партията и лесно се поддават на влиянието на национализма. Ето в какво се състои грехът на дясното крило на комунистическите организации в републиките и областите.

Но не по-малко, ако не и повече, грешат и „левите“ в покрайнините. Ако комунистическите организации в покрайнините не могат да се заздравят и да се развият в истински марксически кадри без да преодолеят национализма, то самите тези кадри могат да станат масови организации, могат да сплотят около себе си мнозинството от трудещите се маси само в случай, ако се научат да бъдат достатъчно гъвкави, за да привличат в нашите държавни учреждения всички що-годе лоялни национални елементи, като им правят отстъпки, ако те се научат да маневрират между решителната борба с национализма в партията и също толкова решителната борба за привличане на съветска работа на всички повече или по-малко лоялни елементи измежду местните хора, интелигенцията и др. „Левите“ в покрайнините са повече или по-малко свободни от скептическо отношение към партията, от податливост към въздействието на национализма. Но греховете на „левите“ се състоят в това, че те не умеят да бъдат гъвкави по отношение на буржоазнодемократическите и просто лоялните елементи на населението, те не умеят и не искат да маневрират в делото по при-

вличане на тези елементи, те изкривяват линията на партията по овладяване на мнозинството от трудещото се население в страната. А между това тази гъвкавост и тази способност да се маневрира между борбата с национализма и привличането на що-годе лоялните елементи в редовете на нашите държавни учреждения трябва да се създаде и да се изработи на всяка цена. Тя може да се създаде и да се изработи само в случай *ако* се съобразяваме с цялата сложност и специфичност, която срещаме в нашите области и републики; *ако* не се занимаваме с обикновено присаждане на онези образци, които се създават в централните промишлени области и които не могат да бъдат механически присадени в покрайнините; *ако* не пренебрегваме националистически настроените елементи на населението, националистически настроените дребни буржоа; *ако* се научим да привличаме тези елементи в общата държавна работа. „Левите“ грешат поради това, че те са заразени от сектантство и не разбират първостепенното значение на тези сложни задачи на партията в националните републики и областите.

Докато десните създават опасност поради това, че със своята податливост към национализма те могат да затруднят растежа на нашите комунистически кадри в покрайнините, „левите“ създават опасност за партията поради това, че, увлечени от своя опростен и скорострелен „комунизъм“, те могат да откъснат нашата партия от селячеството и от широките слоеве на местното население.

Коя от тези опасности е най-опасна? Ако другарите, които се отклоняват „наляво“, мислят и занапред да практикуват по места политика на изкуствено разслояване на населението, а тази политика се практикуваше не само в Чечня и в Якутската област, не само в Туркестан... *(Ибрахимов*: „Това е тактика на диференциация.“) Сега Ибрахимов измисли да замени тактиката на разслоение с тактиката на диференциация, но от това не се измени нищо — ако, казвам, те мислят и занапред да практикуват политика на разслоение отгоре; ако те мислят, че могат механично да присаждат руските образци в специфичната национална обстановка, без да се съобра-

зяват с бита и с конкретните условия; ако те мислят, че като се борят с национализма, трябва заедно с туй да изхвърлят от борда всичко национално; с една дума, ако „левите“ комунисти в покрайнините мислят да си останат непоправими — то аз трябва да кажа, че от двете опасности „лявата“ опасност може да се окаже най-опасна.

Това е всичко, което исках да кажа по въпроса за „левите“ и десните. Аз поизбързах, но то е защото цялото съвещание избърза, като пристъпи отнапред към обсъждане на втората точка.

Трябва да пошибаме десните, за да ги заставим, да ги научим да се борят с национализма с цел за изковаване на истински комунистически кадри от местните хора. Но трябва също да пошибаме и „левите“, за да ги научим на гъвкавост, на умело маневриране с цел за овладяване широките маси на населението. Необходимо е да извършваме всичко това, защото истината лежи „по средата“, между десните и „левите“, както правилно каза Ходжанов.

3. ПРАКТИЧЕСКИ МЕРОПРИЯТИЯ ПО ПРОВЕЖДАНЕ РЕЗОЛЮЦИЯТА НА XII КОНГРЕС НА ПАРТИЯТА ПО НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС

Доклад по втората точка от дневния ред
10 юни

Другари! Вие навярно вече сте получили проектоплатформата* на Политбюро на ЦК по националния въпрос. (*Гласове:* „Не сме я получили всички.“) Тази платформа се отнася до втората точка от дневния ред с всички подточки. Дневния ред на съвещанието във вид на шифрована телеграма на ЦК, във всеки случай, сте получили всички.

Предложенията на Политбюро могат да се разделят на три групи.

Първата група въпроси се отнася до укрепване на комунистическите кадри в републиките и областите измежду местните хора.

Втората група въпроси се отнася до всичко онова, което е свързано с практическото провеждане на конкретните решения на XII конгрес по националния въпрос, а именно: въпросите за привличане на трудовите елементи от местното население в партийното и съветското строителство; въпросите за мероприятията, необходими за повдигане културното ниво на местното население; въпросите за повдигане стопанското положение на републиките и областите съобразно със специфичните особености на бита; най-сетне, въпросите за кооперацията в областите и републиките, за пренасянето на заводите, за създаването на промишлени огнища и др. Тази група въпроси засяга стопанските, културните и

---

* Виж настоящия том, стр. 249—255. *Бълг. ред.*

държавните задачи на областите и републиките съобразно с местните условия.

Третата група въпроси се отнася до Конституцията на Съюза на републиките изобщо и по-специално до въпроса за внасяне на поправки в тази Конституция от гледна точка на учредяване втора кàмара на ЦИК на Съюза на републиките. Последната група въпроси е свързана, както е известно, с предстоящата сесия на ЦИК на Съюза на републиките.

Преминавам към първата група въпроси — въпросите относно начините за създаване и укрепване на марксическите кадри измежду местните хора, кадри, които могат да служат като най-важна и, при последна сметка, решаваща опора на Съветската власт в покрайнините. Ако се вземе развитието на нашата партия (аз вземам нейната руска част като основна) и се проследят основните етапи в нейното развитие и сетне по аналогия с това се състави най-близка картина на развитието на нашите комунистически организации в областите и републиките, то, мисля, ние ще намерим ключа за разбиране на онези особености, които са налице в тези страни от гледна точка на развитието на нашата партия в покрайнините.

Основната задача през първия период от развитието на нашата партия, на нейната руска част, беше създаването на кадри, на марксически кадри. Те, тези марксически кадри, се изработваха, се изковаваха у нас в борба с меншевизма. Задачата на тези кадри тогава, в онзи период — аз вземам периода от основаването на Болшевишката партия до момента на изгонването от партията на ликвидаторите като най-завършени изразители на меншевизма, — основната задача се състоеше в това, да се спечелят на страната на болшевиките най-живите, най-честните и най-изтъкнатите елементи на работническата класа, да се създадат кадри, да се изкове авангард. Тук на първо място борбата се водеше срещу онези течения от буржоазен характер, особено с меншевизма, които пречеха да се сплотят кадрите, да се сплотят като единно цяло, като основно ядро на партията. Тогава пред партията не стоеше още като непосредствена и

животрептяща потребност задачата за прокарване на широки връзки с милионните маси на работническата класа и трудовото селячество, задачата за овладяване на тези маси, задачата за завоюване на мнозинството в страната. До това партията още не беше дошла.

Едва на следната степен от развитието на нашата партия, едва на втория неин стадий, когато тези кадри израснаха, когато те се изляха в основно ядро на нашата партия, когато симпатиите на най-добрите елементи на работническата класа бяха вече завоювани или почти завоювани, едва след това пред партията се възправи като непосредствена и нетърпяща отлагане нужда — задачата за овладяване на милионните маси, задачата за превръщане на партийните кадри в действително масова работническа партия. През този период ядрото на нашата партия трябваше да води борба не толкова с меншевизма, колкото с „левите" елементи на нашата партия, с „отзовистите" от всякакъв вид, които се опитваха да заменят с революционна фразеология сериозното изучаване особеностите на новите условия на момента след 1905 година, които спъваха със своята опростено-„революционна" тактика делото за превръщане кадрите на нашата партия в действително масова партия, които със своята работа създадоха опасност от откъсване на партията от широките работнически маси. Едва ли е нужно да се доказва, че без решителна борба с тази „лява" опасност, без нейното преодоляване партията не би успяла да овладее милионните трудови маси.

Такава е приблизителната картина на борбата на два фронта — с десните, т. е. с меншевиките, и с „левите", — картина на развитието на нашата партия в нейната основна, руска част.

Другарят Ленин изобрази достатъчно убедително тази необходима, неизбежна картина на развитието на комунистическите партии в брошурата си: „„Левичарството" — детската болест на комунизма". Др. Ленин доказваше там, че приблизително също такива степени на развитие трябва да преминат и вече преминават комунистическите партии на Запад. Ще добавим от себе си, че същото трябва да се каже за развитието на нашите

комунистически организации и комунистически партии в покрайнините.

Трябва обаче да отбележим, че въпреки аналогията между онова, което е преживяно от партията в миналото, и онова, което преживяват сега нашите парторганизации в покрайнините, съществуват все пак в националните републики и области известни съществени особености в развитието на нашата партия, които ние трябва да отчетем непременно и без чието внимателно отчитане рискуваме да допуснем редица твърде груби грешки при определяне задачите за създаване на марксически кадри измежду местните хора в покрайнините.

Да преминем към разглеждане на тези особености.

Борбата с десните и „левите“ елементи в нашите покрайнински организации е необходима и задължителна, иначе ние не ще създадем марксически кадри, тясно свързани с масите. Това е понятно. Но особеността на положението в покрайнините и разликата от миналото в развитието на нашата партия се състои в това, че изковаването на кадри и превръщането им в масова партия се извършва в покрайнините не при буржоазен строй, както това беше в историята на нашата партия, а при съветски строй, при диктатура на пролетариата. Тогава, при буржоазния строй, бе възможно и бе нужно, поради условията на времето, да бием *отначало* меншевиките (за да подготвим марксически кадри), а *след това* отзовистите (за да превърнем тези кадри в масова партия), като изпълнихме с борбата против тези уклони цели два периода в историята на нашата партия. Сега, поради условията на времето, ние съвсем не можем да сторим това, тъй като сега партията е на власт, а партията, която е на власт, се нуждае от това, да има в покрайнините надеждни в марксическо отношение кадри измежду местните хора, свързани същевременно с широките маси на населението. Сега ние не можем да разбием *отначало* дясната опасност с помощта на „левите“, както това беше в историята на нашата партия, а *след това* „лявата“ опасност с помощта на десните — сега ние трябва да водим борбата и на двата фронта *едновременно,* като се стараем да разбием и двете опасности,

та в резултат да получим в покрайнините свързани с масите, подготвени в марксическо отношение кадри, измежду местните хора. Тогава можеше да се говори за кадри, които още не са свързани с широките маси и които трябва да се свържат с тях през следния период от развитието — сега е смешно дори да се говори за това, тъй като не можем да си представим марксически кадри при Съветската власт, несвързани така или иначе с широките маси. Това биха били такива кадри, които не биха имали нищо общо нито с марксизма, нито с масовата партия. Всичко това значително усложнява работата и диктува на нашите парторганизации в покрайнините необходимостта от едновременна борба както с десните, така и с „левите“. Оттук позицията на нашата партия в борбата на два фронта против двете отклонения едновременно.

По-нататък трябва да отбележим обстоятелството, че развитието на нашите комунистически организации в покрайнините се извършва не изолирано, както това ставаше в историята на нашата партия по отношение на нейната руска част, а под непосредственото въздействие на основното ядро на нашата партия, изпитано не само във формирането на марксически кадри, но и в свързването на тези кадри с широките маси на населението, в делото по революционното маневриране в борбата за Съветска власт. Особеността на положението в покрайнините в това отношение се състои в туй, че нашите парторганизации в тези страни, поради условията на развитието на Съветската власт там, могат и трябва да маневрират със свои сили в интерес на укрепване връзката с широките маси на населението, като се използува за това богатият опит на нашата партия от преходния период. До последно време ЦК на РКП обикновено маневрираше в покрайнините непосредствено през главите на комунистическите организации в покрайнините, понякога дори чрез заобикаляне на тези организации, като привличаше в общата работа по съветското строителство всички и всякакви национални елементи с повече или по-малко лоялен характер. Сега тази работа трябва да я извършат самите покрайнински партийни

организации. Те могат да направят това, и те са длъжни да го направят, като помнят, че този път е най-доброто средство да превърнат марксическите кадри измежду местните хора в действително масова партия, способна да поведе след себе си мнозинството на населението в страната.

Такива са двете особености, които трябва да бъдат отчетени строго при определяне линията на нашата партия в покрайнините в делото по създаване на марксически кадри и овладяване чрез тези кадри широките маси на населението.

Преминавам към втората група въпроси. Тъй като не всички другари са получили проектоплатформата, аз ще я чета и ще разяснявам.

Първо, „мерки за въвличане на пролетарските и полупролетарските елементи в партийното и съветското строителство". За какво е нужно това? За да приближим партийния и особено съветския апарат към населението. Необходимо е тези апарати да работят на езици, разбираеми за широките маси на населението, иначе е невъзможно да ги приближим до населението. Ако задачата на нашата партия се състои в това, да направи Съветската власт родна за масите, то тази задача можем да я изпълним само като направим тази власт разбираема за масите. Нужно е хората, които стоят начело на държавните учреждения, както и самите учреждения, да работят на език, разбираем за населението. Нужно е да изгоним от учрежденията шовинистическите елементи, които разрушават чувството на дружба и солидарност между народите от Съюза на републиките, нужно е да прочистим от такива елементи нашите учреждения както в Москва, така и в републиките и да поставим начело на държавните учреждения в републиките местни хора, които знаят езика и нравите на населението.

Аз помня как преди две години в Киргизката република председател на Совнаркома бе Пестковски, който не владееше киргизки език. Това обстоятелство породи още тогава грамадни трудности в делото по заякчаване връзката между правителството на Киргизката респуб-

лика и киргизките селски маси. Именно поради тази причина партията постигна това, че председател на Совнаркома на Киргизката република сега е киргиз.

Аз помня, освен това, как една група другари от Башкирия предлагаше миналата година да набележим за председател на Совнаркома в Башкирия руски другар. Партията отхвърли решително това предложение, като успя да набележи за този пост башкирец.

Задачата се състои в това, щото тази линия и изобщо линията на постепенно национализиране на правителствените учреждения да се проведе във всички национални републики и области и на първо място в такава важна република като Украйна.

Второ, „подбор и привличане на повече или по-малко лоялните елементи на местната интелигенция при едновременна работа по подготовка на съветски кадри измежду партийните членове". Това положение не се нуждае от особени разяснения. Сега, когато е на власт работническата класа, сплотила около себе си мнозинството на населението, няма основания да се боим от привличане в съветското строителство на повече или по-малко лоялните елементи, включително бившите „октомвристи". Напротив, всички тези елементи трябва непременно да бъдат привлечени на работа в националните области и републики, за да бъдат те преварени и съветизирани в хода на самата работа.

Трето: „свикване на безпартийни конференции на работници и селяни с доклади от членове на правителството относно мероприятията на Съветската власт". Аз зная, че много наркоми в републиките, например в Киргизката република, не желаят да обикалят селищата, да посещават събрания на селяни, да говорят на митинги, да запознават широките маси с онази работа, която партията и Съветската власт вършат по въпроси особено важни за селяните. На това положение трябва да се сложи край. Нужно е непременно да свикваме безпартийни конференции на работници и селяни и да запознаваме там масите с дейността на Съветската власт. Без това излишно е и да мечтаем за сближаване на държавния апарат с народа.

По-нататък: „мероприятия по повдигане културното състояние на местното население". Предлагат се няколко мероприятия, които, разбира се, не могат да се смятат за изчерпателни. А именно: а) „уреждане на клубове (безпартийни) и други просветни учреждения на местни езици"; б) „разширяване на мрежата от учебни заведения от всички степени на местни езици"; в) „привличане на повече или по-малко лоялните народни учители"; г) „създаване на мрежа от дружества за разпространяване грамотност на местни езици"; д) „организиране на издателското дело". Всички тези мероприятия са ясни и разбираеми. Затова те не се нуждаят от особени разяснения.

По-нататък: „стопанско строителство в националните републики и области от гледна точка на националнобитовите особености". Съответни мероприятия, предлагани от Политбюро: а) „урегулирване, а гдето трябва — прекратяване на преселването"; б) „осигуряване със земя местното *трудово* население за сметка на държавния поземлен фонд"; в) „достъпен селскостопански кредит за местното население"; г) „засилване на напоителните работи"; д) „пренасяне на фабрики и заводи в републики, които изобилствуват със суровини"; е) „създаване на занаятчийски и технически училища"; ж) „създаване на селскостопански курсове" и, най-сетне, з) всестранно подпомагане на кооперацията, по-специално на „занаятчийската (за да привлечем занаятчиите)".

Аз трябва да се спра на последната точка, поради нейното особено значение. Ако по-рано, при царя, развитието ставаше по такъв начин, че кулакът растеше, селскостопанският капитал се развиваше, средната селска маса се намираше в неустойчиво равновесие, а широките маси на селячеството, широките маси на дребните стопани-земеделци бяха принудени да се мятат в клещите на разорението и сиромашията, то сега, при диктатурата на пролетариата, когато кредитът, когато земята, когато властта се намират в ръцете на работническата класа — развитието не може да тръгне по стария път, въпреки условията на непа, въпреки възраждането на частния капитал. Съвсем не са прави другарите, които твърдят, че поради развитието на непа ние сме принудени да

повторим старата история на създаване кулаци за сметка на масовото разорение на мнозинството от селячеството. Този път не е наш път. При новите условия, когато на власт е пролетариатът, в чиито ръце са съсредоточени основните нишки на стопанството, развитието трябва да тръгне по друг път — по пътя на обединяване дребните селски стопани във всички видове кооперации, подкрепяни от държавата в тяхната борба с частния капитал, по пътя на постепенно привличане на милионите дребни селски стопани в социалистическото строителство чрез кооперативите, по пътя на постепенно подобряване стопанското състояние на дребните стопани (а не на обедняването им). В този смисъл „всестранното подпомагане на кооперацията" в покрайнините, в тези предимно селски страни, има за бъдещото стопанско развитие на Съюза на републиките първостепенно значение.

По-нататък: „относно практическите мерки за организиране на национални войскови части". Аз мисля, че ние сме закъснели значително в делото по организиране на мероприятия в това отношение. Ние сме длъжни да създадем национални войскови части. Разбира се, за един ден ние не можем да ги създадем, но сега можем и трябва да пристъпим към създаване на военни школи в републиките и областите за подготовка в известен срок на команден състав от местни хора, който може след това да послужи като ядро за организиране на национални войскови части. Да започнем тази работа и да я движим по-нататък е абсолютно необходимо. Ако ние имахме надеждни национални войскови части с надежден команден състав в такива републики като Туркестан, Украйна, Белорусия, Грузия, Армения, Азербайджан, то нашата република би била много по-добре осигурена както в смисъл на отбрана, така и в смисъл на предизвикани действия, отколкото това е налице сега. Ние трябва да започнем тази работа незабавно. Разбира се, във връзка с това ще се наложи да увеличим числения състав на нашите войски с около 20—25 хиляди, но това обстоятелство не може да се смята за непреодолимо препятствие.

Върху останалите точки (виж проектоплатформата) не се спирам, тъй като те са разбираеми сами по себе си и от разяснения не се нуждаят.

Третата група въпроси — това са въпросите, свързани с учредяването на втора ка̀мара при ЦИК на Съюза и с организирането на наркомати на Съюза на републиките. Тук са отделени основните въпроси — онези въпроси, които най-много се хвърлят в очи, при което списъкът на тези въпроси, разбира се, не може да се смята за изчерпателен.

Втората ка̀мара се смята от Политбюро като съставна част от ЦИК на СССР. Имаше предложения редом със съществуващия ЦИК да се създаде Върховен съвет на националностите, който да не влиза в състава на ЦИК. Този проект бе отхвърлен и Политбюро се спря върху това, че е по-целесъобразно самият ЦИК да бъде разделен на две ка̀мари, от които първата ка̀мара може да бъде наречена Съюзен съвет, избиран от конгреса на Съветите на Съюза на републиките, а втората ка̀мара, която би трябвало да се нарече Съвет на националностите, се избира от Централните изпълнителни комитети на републиките и от областните конгреси на националните области, на брой по 5 души от републиките и по един от областите, при което избраните представители се утвърждават от конгреса на Съветите на Съюза на републиките.

Що се отнася до правата на втората ка̀мара по отношение на първата, ние се спряхме върху принципа на равноправие между двете ка̀мари. И двете ка̀мари имат по един президиум, при което тези президиуми нямат законодателни функции. Двете камари се събират и избират общ Президиум като носител на върховната власт в промеждутъка между сесиите на ЦИК. Нито един законопроект, внасян в една от ка̀марите, не може да придобие сила на закон, ако не е минал и през двете ка̀мари, т. е. установява се пълно равенство между двете ка̀мари.

По-нататък, относно президиума на ЦИК. По това аз говорих мимоходом. Политбюро мисли, че не трябва да се допуска съществуване на два законодателствуващи

президиума. Президиумът, ако той е върховна власт, не може да бъде разделен на две или повече части, необходимо е върховната власт да бъде единна. Предвид на това, смята се за целесъобразно да се образува общ Президиум на ЦИК на СССР от президиумите на първата и втората кàмара, плюс няколко души, избирани на общо събрание на двете кàмари, т. е. на пленарно заседание на ЦИК.

По-нататък, въпросът за броя на слетите комисариати. Вие знаете, по старата Конституция, утвърдена миналата година от конгреса на Съветите на Съюза на републиките, че военните, външните, на външната търговия, телеграфопощенските и железопътните работи се съсредоточават в ръцете на Совнаркома на Съюза на републиките, че други пет комисариати са директивни, т. е. ВСНС, НКПрод, НКФин, КНТруд и РСИ са двойно подчинени, а останалите шест комисариати са независими. Този проект беше подложен на критика от страна на част от украинците, на Раковски, Скрипник и други. Политбюро обаче отхвърли предложението на украинците за прехвърляне на НКВР и НКВТ от категорията на слетите комисариати в категорията на директивните и прие, общо взето, главните положения на Конституцията в духа на миналогодишните решения.

Такива са изобщо съображенията, от които Политбюро се ръководеше при изработване на проектоплатформата.

Аз смятам, че по въпроса за Конституцията на Съюза на републиките и за втората кàмара на съвещанието ще се наложи да се ограничим с кратка обмяна на мнения, толкова повече, че този въпрос се разработва в комисията при пленума на ЦК [77]. По въпроса за практическите мероприятия по провеждане резолюциите на XII конгрес ще трябва да се поговори, според мен, по-подробно. Що се отнася до въпроса за укрепване на марксическите кадри от местни хора — на това дело трябва да се посвети по-голямата част от разискванията.

Аз мисля, че преди да се започнат разискванията, би било целесъобразно да се изслушат докладите на другарите от републиките и областите въз основа на материали, донесени от самите места.

4. ЗАКЛЮЧИТЕЛНО СЛОВО

12 юни

Преди всичко исках да кажа няколко думи за докладите на другарите и изобщо за характера на съвещанието от гледна точка на представените доклади. Макар че това съвещание е четвърто откак съществува Съветската власт, все пак това е единствено пълното измежду всички предишни съвещания с повече или по-малко пълни и обосновани доклади от републиките и областите. От докладите се вижда, че кадрите от комунисти в областите и републиките са подраснали, учат се да работят самостоятелно. Аз смятам, че богатият материал, който другарите разгънаха тук, опитът от работата в областите и републиките, който другарите разкриха тук, непременно трябва да стане достояние на цялата наша партия във вид на протоколи от това съвещание. Хората са подраснали и вървят напред, те се учат да управляват — такъв е първият извод, първото впечатление от докладите.

Ако преминем към съдържанието на докладите, то представените материали бихме могли да ги разделим на две групи: доклади от социалистическите републики и доклади от народните, несоциалистическите републики (Бухара, Хорезм)

Да преминем към разглеждане на първата група доклади. От докладите се вижда, че като най-развита и напреднала република, в смисъл на приближаване на партийния и особено на държавния апарат към езика и бита на народа, трябва да се смята Грузия. След Грузия иде Армения. След тях останалите републики и области.

Такъв е, според мен, неоспоримият извод. Това явление се обяснява с по-голямата културност на Грузия и Армения. В Грузия процентът на грамотните е доста висок, той стига до 80, в Армения — не по-малко от 40 %. В това е секретът на туй, че тези две страни се оказаха по-напред от другите републики. От това следва, че колкото по-грамотна и по-културна е дадена страна, република, област, толкова по-близо до народа, до неговия език, до неговия бит е партийният и съветският апарат. Всичко това, разбира се, при равни други условия. Това е ясно и нищо ново в този извод няма, и именно защото тук няма нищо ново, този извод често пъти се забравя и често културната изостаналост, а значи и държавната изостаналост, някои се стараят да я отнесат за сметка на „грешките" в политиката на партията, за сметка на конфликтите и т. н., докато основата на всичко е в това, че не достига грамотност, няма културност. Ти искаш да направиш своята страна напреднала в смисъл на повдигане на нейната държавност — повдигай грамотността на населението, повдигай културата на своята страна — останалото ще дойде само̀ по себе си.

Ако пристъпим към работата откъм тази страна и оценим положението в отделните републики от гледна точка на дадените доклади, то трябва да признаем, че положението в Туркестан, сегашното състояние там, е най-неблагополучно, най-тревожно. Културна изостаналост, убийствено минимален процент грамотност, откъснатост на държавния апарат от езика и бита на туркестанските народи, убийствено бавен темп на развитие — такава е картината. А между това ясно е, че от всички съветски републики Туркестан е най-важната република от гледна точка на революционизиране на Изтока не само защото Туркестан представлява комбинация от националности които са най-много свързани с Изтока, но и защото по своето географско положение той се врязва в самото сърце на онзи Изток, който е най-много експлоатирван и който е натрупал у себе си най-много барут за борба с империализма. Ето защо сегашният Туркестан е най-слабата точка на Съветската власт. Задачата се състои в това, да превърнем Туркестан в

образцова република в преден пост за революционизиране на Изтока. Именно затова е необходимо да съсредоточим нашето внимание върху Туркестан, в смисъл на повдигане културното ниво на масите, национализиране държавния апарат и т. н. Тази задача ние трябва да я проведем на всяка цена, без да щадим сили, без да се спираме пред жертви.

Като втора слаба точка на Съветската власт трябва да смятаме Украйна. Положението на работата в смисъл на култура, на грамотност и т. н. тук е същото, или почти същото, както в Туркестан. Държавният апарат е също тъй малко близък до езика и бита на народа, както в Туркестан. А между това Украйна има също такова значение за народите от Запад, както Туркестан за народите от Изток. Положението на Украйна се усложнява и с известни особености на промишленото развитие на страната. Работата е там, че основните клонове на промишлеността — каменовъгления и металургическия — се появиха в Украйна не отдолу, не във вид на естествено развитие на народното стопанство, а отгоре, във вид на внасяне, изкуствено насаждане отвън. Поради това съставът на пролетариата в тези клонове не е местен, не е украински по език. А това обстоятелство води към туй, че културното въздействие на града върху селото и спойката между пролетариата и селячеството се затрудняват значително поради тези различия в националния състав на пролетариата и селячеството. Всички тези обстоятелства трябва да бъдат отчетени при работата по превръщането на Украйна в образцова република. А да я превърнем в образцова, като имаме предвид нейното грамадно значение за народите от Запад — е непременно нужно.

Преминавам към докладите за Хорезм и Бухара. За Хорезм не ще говоря, поради отсъствието на представителя на Хорезм: неудобно е въз основа само на материалите, които са на разположение на ЦК, да критикуваме работата на Хорезмската комунистическа партия и на правителството на Хорезм. Онова, което бе казано тук от Бройдо за Хорезм — то се отнася до миналото. Със сегашното положение на Хорезм това има малка

връзка. Относно партията той казваше, че в нея 50% са търговци и т. н. Може би това и да е било в миналото, но понастоящем там се извършва чистка, нито една „единствена членска книжка“ още не е дадена на Хорезм — партия всъщност там няма, за партия ще може да се говори след чистката. Казват, че там имало няколко хиляди партийни членове. Аз мисля, че след прочистването на партията там ще останат не повече от няколко стотин партийни членове. Точно така стоеше работата в Бухара миналата година, когато там имаше 16,000 партийни членове, при което след чистката останаха не повече от хиляда.

Преминавам към доклада за Бухара. Като говоря за Бухара, трябва да кажа предварително две думи за общия тон и характер на представените доклади. Аз смятам, че докладите за републиките и областите бяха, общо взето, правдиви, те, общо взето, не бяха в разрез с действителността. Само един доклад бе коренно в разрез с действителността — това е докладът за Бухара. Това дори не е доклад, а дипломация от единия до другия край, тъй като всичко отрицателно, което съществува в Бухара, е забулено, замазано, а всичко повърхностно, бляскаво и хвърлящо се в очи е изтъкнато на първо място, на показ. Извод — в Бухара всичко е благополучно. Аз мисля, че ние сме дошли на това съвещание не за да дипломатничим помежду си, да си правим мили очи един на друг, а зад гръб взаимно да се лъжем — но за да кажем цялата истина, да посочим по комунистически всички язви, да ги разкрием и да изработим средства за подобрение. Само при това условие ние можем да отидем напред. От тази гледна точка докладът за Бухара се отличава от всички други доклади със своята неправдивост. Аз не случайно тук зададох на докладчика въпрос за състава на Съвета на Назирите в Бухара. Съветът на Назирите — това е Съветът на народните комисари. Има ли там дехкани, т. е. селяни? Докладчикът не отговори. Но аз имам сведения за това, и ето, оказва се, че в състава на бухарското правителство няма нито един селянин. От 9 или 11 члена на правителството има син на богат прекупвач, търговец, интелигент, мулла, тър-

говец, интелигент, пак търговец, но няма нито един дехкан. А между това Бухара, както се знае, е изключително селска страна.

Този въпрос има пряко отношение към въпроса за политиката на бухарското правителство. Каква е политиката на това правителство, начело на което стоят комунисти, съобразява ли се то с интересите на селячеството, на своето селячество? Аз бих желал да се позова само на два факта, които илюстрират политиката на бухарското правителство, начело на което стоят комунисти. От един документ, подписан от най-отговорни другари и стари членове на партията, се вижда например, че през време на своето съществуване държавната банка на Бухара е дала кредити на частни търговци 75 %, а на селските кооперативи — 2 %. В абсолютни цифри това се изразява тъй: 7 милиона златни рубли на търговците и 220 хиляди златни рубли на селяните. Сетне: в Бухара не е проведена конфискация на земите. Но там е била проведена конфискация на емирския добитък ... в полза на селяните. И какво? Оказва се според същия документ, че за селяните са конфискувани около две хиляди глави добитък, а от тях в ръцете на селяните са преминали всичко около 200 глави добитък, останалото е продадено, продадено, разбира се, на заможни граждани.

И това правителство се нарича съветско, народно! Едва ли е нужно да се доказва, че в очертаната дейност на бухарското правителство няма нищо нито народно, нито съветско.

Докладчикът осветли с твърде розови краски въпроса за отношението на бухарския народ към РСФСР и към Съюза на републиките. У него и тук всичко е благополучно, Бухарската република, оказва се, желае да влезе в Съюза. Докладчикът очевидно мисли, че е достатъчно да поискат да влязат в Съюза на републиките, за да се разтворят вратите. Не, другари, работата не е така проста. Трябва да се попита още, дали ще ги пуснат в Съюза на републиките? За да имаш възможност да влезеш в Съюза, нужно е предварително да заслужиш в очите на народите от Съюза правото за влизане в Съюза, нужно е да си извоюваш това право. Аз трябва да напомня на

другарите бухарци, че Съюзът на републиките не бива да бъде смятан за боклукчийско място.

Бих желал, най-сетне, завършвайки първата част на своето заключително слово по докладите, да засегна един характерен момент в тези доклади. Никой, нито един докладчик, не отговори на въпроса, поставен в дневния ред на съвещанието, а именно: за наличността на неизползувани свободни резерви от местни дейци. На този въпрос никой не даде отговор и никой не го засегна, освен Гринко, който обаче не е докладчик. А при това този въпрос има първостепенно значение. Има ли в републиките или областите свободни, неизползувани дейци измежду местните хора, ако има—защо не са използувани, а ако няма такива резерви, а недостиг на такива дейци все пак се чувствува, от какви национални елементи се попълват незаетите места по партийна или съветска линия — всичко това са въпроси във висша степен важни за партията. Аз зная, че в републиките и областите има една част от ръководни работници, главно руси, които понякога не дават място на работниците измежду местните хора, спъват тяхното издигане на известни постове, задушават ги. Такива случаи има, и това е една от причините за недоволството в републиките и областите. Но най-голямата и основната причина за недоволството се състои в това, че свободен резерв от местни хора, годни за работа, има налице страшно малко или, по точно, съвсем не съществува. Тук е цялата работа. Ако местни партийни работници не достигат, очевидно, необходимо е да бъдат поставени на работа не местни партийни работници, а хора от други националности, тъй като времето не чака, трябва да се строи и да се управлява, а кадрите от местни хора растат бавно. Аз мисля, че тук работниците от областите и републиките допуснаха известна хитрост, като замълчаха за това обстоятелство. А ясно е при това, че $^{9}/_{10}$ от недоразуменията се обясняват с недостига на партийни работници измежду местните хора. Изводът от това е един: да се постави пред партията като бойна задача ускореното формиране на кадри от съветски и партийни работници измежду местните хора.

От докладите преминавам към речите. Трябва да отбележа, другари, че никой, нито един оратор, не разкритикува принципната част на проектоплатформата, предложена от Политбюро. (*Глас*: „Недостъпно е за критика".) Аз вземам това като съгласие на конференцията, като солидарност на конференцията с онези положения, които са изложени в принципната част на платформата. (*Гласове*: „Правилно".)

Добавката на Троцки, за която той говорѝ, или вмъкнатото от него (то се отнася до принципната част), трябва да бъде приета, тъй като тя не изменя абсолютно нищо в характера на принципната част на резолюцията, нещо повече — произтича от нея естествено. Толкова повече, че по своята същност добавката на Троцки представлява повторение на известната точка от резолюцията на X конгрес по националния въпрос, в която се говори за недопустимостта на механическото присаждане на питерски* и московски образци в областите и републиките. Тук има, разбира се, повторение, но аз смятам, че да се повторят понякога някои неща не е вредно. Поради това аз не мисля да се разпростирам по принципната част на резолюцията. Речта на Скрипник дава известен повод за извод в смисъл че той тълкува тази принципна част по своему, като се старае пред лицето на основната задача — борба с великоруския шовинизъм, който е главната опасност, да засенчи другата опасност — опасността от местния национализъм. Но такова тълкуване е дълбоко погрешно.

Втората част на платформата на Политбюро се отнася до въпросите за характера на Съюза на републиките и за някои поправки към Конституцията на Съюза на републиките от гледна точка на учредяване на така наречената втора ка̀мара. Трябва да кажа, че тук Политбюро има известни разногласия с другарите украинци. Онова, което е изложено в проектоплатформата на Политбюро, е прието от Политбюро единодушно. Но някои точки се оспорват от Раковски. Това пролича, между другото, в комисията на пленума на ЦК. Може би не

* — т. е. петербургски. *Бълг. ред.*

би трябвало да говорим за това, тъй като не тук се решава този въпрос. Аз вече докладвах за тази част на платформата, като казах, че въпросът се разработва в комисията на пленума на ЦК и в комисията на Президиума на ЦИК на Съюза[78]. Но щом като засегнахме този въпрос, аз не мога да го отмина.

Не е вярно, че въпросът за конфедерация и федерация е маловажен въпрос. Нима е случайно това, че другарите украинци, като разглеждали известния проект на Конституцията, приет от конгреса на Съюза на републиките, зачеркнали в него фразата относно това, че републиките „се обединяват в една съюзна държава"? Нима е случайно това и нима те не са направили това? Защо те са зачеркнали тази фраза? Нима е случайно това, че другарите украинци в своя контрапроект са предложили НКВТ и НКВР да не се сливат, а да се преведат към категорията на директивните? Де е тук единната съюзна държава, ако всяка република си има свой НКВР и НКВТ? Нима е случайно това, че украинците в своя контрапроект са свели властта на Президиума на ЦИК до нула, като са я разделили между двата президиума на двете ка̀мари? Всички тези поправки на Раковски са зафиксирани и анализирани от комисията на пленума на ЦК и са отхвърлени. Тогава защо тук да ги повтаряме още? В тази настойчивост на някои другари украинци аз виждам желание да се домогнат, в смисъл на определяне характера на Съюза, до нещо средно между конфедерация и федерация с превес към конфедерация. А между това ясно е, че ние създаваме не конфедерация, а федерация от републики, една съюзна държава, която обединява военните, външните, външнотърговските и други работи — държава, наличността на която не намалява суверенността на отделните републики.

Ако ние имаме в състава на Съюза НКВР, НКВТ и др., и едновременно всички тези наркомати ги има и в републиките, които влизат в състава на Съюза, то излизането на целия Съюз като единна държава пред външния свят, очевидно, изчезва, защото едно от двете: или ние сливаме тези апарати и пред лицето на външния враг излизаме като единен Съюз, или не сливаме тези

апарати, създаваме не съюзна държава, а конгломерат от републики, и тогава всяка република трябва да има свой паралелен апарат. Аз мисля, че истината тук е на страната на др. Мануилски, а не на страната на Раковски и Скрипник.

От държавните въпроси преминавам към въпроси от чисто конкретен, практически характер, свързани отчасти с практическите предложения на Политбюро, отчасти с онези поправки, които могат да бъдат внесени тук от другарите практици. Аз, като докладчик от Политбюро, не съм казвал и не можех да кажа, че конкретните практически предложения на Политбюро са изчерпателни. Напротив, от самото начало аз направих уговорка, че пропуски тук може да има и добавки са неизбежни. Една такава добавка се предлага от Скрипник относно профсъюзите. Тази добавка е приемлива. Някои добавки на др. Микоян аз също приемам. Относно фонда за издателство и изобщо за печат в някои изостанали републики и области действително е необходима поправка. Този въпрос е пропуснат. Пропуснат е също и въпросът за училищата в някои области и дори републики. Училищата от първа степен не са включени в държавния бюджет. Това е наистина пропуск и такива пропуски може да има цял куп. Затова аз предлагам на другарите практици, които повече говореха за състоянието на своите организации и по-малко се стараеха да дадат нещо конкретно, да помислят по това и съответните конкретни добавки, поправки и др. да представят на ЦК, който, като ги събере заедно, ще ги внесе в съответните точки и ще ги разпрати на организациите.

Не мога да отмина с мълчание едно от предложенията на Гринко, което гласи, че е необходимо да се създадат някои предимствени условия, улесняващи влизането в партията и издигането в нейните ръководни органи на местни хора от по-малко културни и може би по-малко пролетарски националности. Това предложение е правилно и, според мен, трябва да го приемем.

Аз завършвам своето заключително слово със следното предложение: проектоплатформата на Политбюро по националния въпрос да се приеме за основа, като се

вземе под внимание при това и поправката на Троцки. Да се предложи на ЦК — съществуващите поправки и онези, поправки от практически характер, които биха могли да постъпят, да бъдат класифицирани и отразени в съответните точки на платформата. Проектоплатформата, протоколите, резолюцията, по-важните документи, оставени от докладчиците, да се предложи на ЦК в седмичен срок да бъдат отпечатани и разпратени на организациите. Да се приеме проектоплатформата без създаване на специална комисия.

Аз не засегнах въпроса за създаване на комисия по националния въпрос при ЦК. Другари, аз донякъде се съмнявам в целесъобразността на създаването на такава организация, първо, защото републиките и областите, без съмнение, крупни работници за тази работа не ще дадат. В това аз съм уверен. Второ, аз мисля, че областните комитети и националните ЦК не ще се съгласят да предадат частица от своите права при разпределяне на партийните работници от комисията при ЦК. Сега ние, като разпределяме силите, питаме обикновено областните комитети и националните ЦК. При наличността на комисия центърът на тежестта, естествено, ще се премести в комисията. Аналогия между комисията по националния въпрос и комисиите по въпросите за кооперацията или за работата сред селяните няма. Комисията по работата в селото и по кооперацията изработва обикновено общите указания. А по националния въпрос са нужни не общи указания, а набелязване на конкретни стъпки в отделните републики и области, което общата комисия не е в състояние да извърши. Едва ли някаква комисия може да изработва и да взима каквито и да било решения например за Украинската република: двама или трима души от Украйна не могат да заменят ЦК на УКП(б). Ето защо аз мисля, че комисията не ще даде нищо съществено. Онази стъпка, която тук се предлага — вмъкване в основните отдели на ЦК на национали, тази стъпка, мисля аз, засега е напълно достатъчна. Ако след половин година особени успехи не се окажат налице, тогава ще може да се постави въпрос за създаване на специална комисия.

5. ОТГОВОР ПО ИЗКАЗВАНИЯТА

12 юни

Тъй като мен ме нападнаха *(смях)*, позволете ми да отговоря относно „единната неделима“. Не някой друг, а Сталин в резолюцията по националния въпрос заклейми „единната неделима“ в точка 7. Очевидно, става дума не за „неделимата“, а за федерацията, докато украинците ни натрапват конфедерация. Това е първият въпрос.

Вторият въпрос е за Раковски. Повтарям — това вече аз го казах веднаж, — че в Конституцията, приета от I конгрес на Съветите на СССР, е казано, че еди-кои си републики *„се обединяват в една съюзна държава“* — „Съюз на съветските социалистически републики“. Украинците изпратиха в ЦК свой контрапроект. Там е казано: еди-кои си републики *„образуват съюз на социалистическите републики“*. Изхвърлени са думите „се обединяват в една съюзна държава“. Изхвърлени са тук четири думи. Защо? Нима това е случайно? Та къде е тук федерацията? Аз съзирам зародиши на конфедерализъм у Раковски още в туй, че той изхвърли в известната точка от Конституцията, приета от I конгрес, думите за Президиума като „носител на върховната власт в промеждутъците между сесиите“, като раздели властта между президиумите на двете ка̀мари, т. е. като свѐде съюзната власт до фикция. Защо той направи това? Защото той е против идеята за съюзна държава, против действителната съюзна власт. Това е второ.

Трето — в проекта на украинците НКВРаботи и НКВъншн. търговия не се сливат, а се превеждат от категорията на слетите в категорията на директивните.

Такива са трите извода, по силата на които аз съзирам в предложенията на Раковски зародиши на конфедерация. Откъде се взе у вас такова разногласие с текста на Конституцията, приет също и от украинската делегация? (*Раковски:* „Имаше XII конгрес".)

Извинете. XII конгрес отхвърли вашите поправки и прие „обединение на републиките в една съюзна държава".

Аз виждам, че някои другари измежду украинците през периода от I конгрес на Съюза на републиките до XII конгрес на партията и до настоящото съвещание са претърпели известна еволюция от федерализъм към конфедерализъм. Е добре, а аз съм за федерацията, т. е. против конфедерацията, т. е. против предложенията на Раковски и Скрипник.

ОКТОМВРИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ И ВЪПРОСЪТ ЗА СРЕДНИТЕ СЛОЕВЕ

Несъмнено е, че въпросът за средните слоеве представлява един от основните въпроси на работническата революция. Средните слоеве, т. е. селячеството, дребните градски трудови хора. Също тук трябва да се отнесат потиснатите националности, които се състоят около девет десети от средни слоеве. Това са, както виждате, самите онези слоеве, които по своето икономическо положение стоят между пролетариата и класата на капиталистите. Относителното тегло на тези слоеве се определя от две обстоятелства: първо, тези слоеве представляват мнозинство или, във всеки случай, значително малцинство от населението на съществуващите държави; второ, те са онези сериозни резерви, сред които класата на капиталистите набира своята армия против пролетариата. Пролетариатът не може да задържи властта без съчувствието, поддръжката на средните слоеве и преди всичко на селячеството, особено в такава страна като нашия Съюз на републиките. Пролетариатът не може дори да мечтае сериозно за завземане на властта, ако тези слоеве не са поне неутрализирани, ако тези слоеве не са успели още да се откъснат от класата на капиталистите, ако те в своята маса все още съставляват армията на капитала. Оттук — борбата за средните слоеве, борбата за селячеството, която минава като червена нишка през цялата наша революция от 1905 до 1917 година, борба, която далеч още не е завършена и която ще се води още в бъдеще.

Революцията от 1848 година във Франция претърпя поражение между другото поради това, че тя не намери съчувствен отзвук във френското селячество. Парижката комуна загина между другото поради това, че се натъкна на противодействието на средните слоеве и преди всичко на селячеството. Същото трябва да се каже и за руската революция от 1905 година.

Като изхождаха от опита на европейските революции, някои вулгарни марксисти, начело с Кауцки, дойдоха до извода, че средните слоеве, и преди всичко селячеството, са едва ли не по природа врагове на работническата революция, че поради това е необходимо да се води курс на подълъг период на развитие, в резултат на който пролетариатът ще стане мнозинство от нациите и с това ще се създадат реални условия за победа на работническата революция. Въз основа на този извод те, тези вулгарни марксисти, предвардваха пролетариата от „предивременна" революция. Въз основа на този извод те отдаваха — по „принципни съображения" — средните слоеве в пълно разпореждане на капитала. Въз основа на този извод те ни пророкуваха гибелта на руската Октомврийска революция, като се позоваваха на това, че пролетариатът в Русия съставлява малцинство, че Русия е селска страна и че поради това победоносна работническа революция в Русия е невъзможна.

Характерно е, че самият Маркс преценяваше средните слоеве, и преди всичко селячеството съвсем иначе. Докато вулгарните марксисти, като вдигнаха ръка от селячеството и като го предоставиха в пълно политическо разпореждане на капитала, шумно се кичеха със своята „принципна издържаност" — Маркс, този най принципен марксист от всички марксисти, настойчиво съветваше партията на комунистите да не губи изпредвид селячеството, да го спечели на страната на пролетариата и да си осигури неговата подкрепа в бъдещата пролетарска революция. Известно е, че през 50-те години, след поражението на февруарската революция във Франция и Германия, Маркс е писал на Енгелс и чрез него на Германската комунистическа партия:

„Целият ход на работите в Германия ще зависи от възможността да се окаже подкрепа на пролетарската революция, така да се каже, от едно второ издание на селската война.“[79]

Това е писано за Германия от 50-те години, една селска страна, гдето пролетариатът съставляваше незначително малцинство, гдето пролетариатът бе по-слабо организиран отколкото в Русия от 1917 година, гдето селячеството по своето положение бе по-малко разположено за подкрепа на пролетарската революция, отколкото това беше в Русия от 1917 година.

Несъмнено е, че Октомврийската революция представляваше онова щастливо съединение на „селската война“ с „пролетарската революция“, за което писа Маркс въпреки всички „принципни“ дърдорковци. Октомврийската революция доказа, че такова съединение е възможно и осъществимо. Октомврийската революция доказа, че пролетариатът може да вземе властта и да я задържи, ако той съумее да откъсне средните слоеве, и преди всичко селячеството, от класата на капиталистите, ако той съумее да превърне тези слоеве от резерви на капитала в резерви на пролетариата.

Накратко: Октомврийската революция, първа от всички революции в света, изтъкна на преден план въпроса за средните слоеве, и преди всичко за селячеството, и го разреши победоносно въпреки всички „теории“ и пресмятания на героите от II Интернационал.

В това е първата заслуга на Октомврийската революция, ако изобщо в дадения случай може да се говори за заслуга.

Но работата не се ограничи с това. Октомврийската революция отиде по-нататък, като се опита да сгрупира около пролетариата потиснатите националности. По-горе вече се каза, че последните около девет десети се състоят от селяни и дребни градски трудови хора. Но с това не се изчерпва понятието „потисната националност“. Потиснатите националности са потискани обикновено не само като селячество и градски трудови хора, но и като националности, т. е. като трудещи се от определена националност, език, култура, бит, нрави, обичаи. Двойният натиск на потисничество не може да не революционизира

трудовите маси на потиснатите националности, не може да не ги тласка на борба с основната потисническа сила — на борба с капитала. Това обстоятелство послужи като база, върху която на пролетариата се удаде да осъществи съединението на „пролетарската революция“ не само със „селска война“, но и с „национална война“. Всичко това не можеше да не разшири полето на действие на пролетарската революция далеч зад пределите на Русия, не можеше да не постави под удар най-дълбоките резерви на капитала. Ако борбата за средните слоеве на дадена господствуваща националност е борба за най-близките резерви на капитала, то борбата за освобождение на потиснатите националности не можеше да не се превърне в борба за завоюване на отделни, най-дълбоки резерви на капитала, в борба за освобождение на колониалните и непълноправните народи от потисничеството на капитала. Тази последна борба далеч още не е завършена — нещо повече, тя не е успяла още да даде дори първи решителни успехи. Но тя, тази борба за дълбоките резерви, започна благодарение на Октомврийската революция, и тя несъмнено ще се разгъва стъпка по стъпка успоредно с развитието на империализма, успоредно с нарастването мощта на нашия Съюз на републиките, успоредно с развитието на пролетарската революция на Запад.

Накратко: Октомврийската революция сложи на дело началото на борбата на пролетариата за дълбоките резерви на капитала измежду народните маси на потиснатите и непълноправните страни, тя първа вдигна знамето на борбата за завоюване на тези резерви — в това е нейната втора заслуга.

Завоюването на селячеството се извършваше у нас под знамето на социализма. Селячеството, получило земя от ръцете на пролетариата, победило помешчиците с помощта на пролетариата и издигнало се до властта под ръководството на пролетариата, не можеше да не почувствува, не можеше да не разбере, че процесът на неговото освобождаване се е извършвал и още ще се извършва под знамето на пролетариата, под неговото червено знаме. Това обстоятелство не можеше да не превърне

знамето на социализма, което по-рано бе плашило за селячеството, в знаме, което привлича неговото внимание и улеснява освобождението му от измъчеността, нищетата, потисничеството.

Същото трябва да се каже, но в още по-голяма степен, по отношение на потиснатите националности. Призивът за борба за освобождение на националностите, призив, подкрепен от такива факти като освобождението на Финландия, изтеглянето на войските от Персия и Китай, образуването Съюза на републиките, откритата морална помощ на народите на Турция, Китай, Индостан, Египет — този призив за пръв път се чу от устата на хората, които победиха в Октомврийската революция. Не може да се нарече случайност фактът, че Русия, която по-рано служеше в очите на потиснатите националности като знаме на потисничество, се превърна сега, след като тя стана социалистическа, в знаме на освобождение. Не е случайно и това, че името на вожда на Октомврийската революция, др. Ленин, днес е най-любимото име в устата на измъчените и потиснати селяни и на революционната интелигенция от колониалните и непълноправните страни. Ако по-рано християнството е било смятано от измъчените и потиснати роби в обширната Римска империя за спасителна котва, то сега работата отива натам, че социализмът може да послужи (и вече започва да служи!) за многомилионните маси на обширните колониални държави на империализма като знаме на освобождение. Едва ли може да се съмняваме в туй, че това обстоятелство улесни значително делото на борбата с предразсъдъците против социализма и откри път за идеите на социализма в най-отдалечените кътища на потиснатите страни. Ако по-рано за социалиста бе трудно да се покаже с открито лице сред непролетарските, средните слоеве в потиснатите или потискащите страни, то сега той може да излиза сред тези слоеве открито да пропагандира идеите на социализма с надежда, че ще го изслушат и може би ще го послушат, защото той има зад себе си такъв силен аргумент като Октомврийската революция. Това е също резултат от Октомврийската революция.

Накратко: Октомврийската революция разчисти пътя за идеите на социализма към средните, непролетарските, селските слоеве от всички националности и племена, тя направи знамето на социализма популярно за тях знаме. В това е третата заслуга на Октомврийската революция.

„Правда" брой 253,
7 ноември 1923 г.
Подпис: И. Сталин.

ПО СЛУЧАЙ ПЕТГОДИШНИНАТА НА ПЪРВИЯ КОНГРЕС НА РАБОТНИЧКИТЕ И СЕЛЯНКИТЕ[80]

Преди пет години от Централния комитет на нашата партия бе свикан в Москва първият Всеруски конгрес на работничките и селянките. На конгреса се събраха повече от хиляда делегатки, които представляваха не по-малко от един милион трудещи се жени. Този конгрес сложи веха в работата на нашата партия сред трудещите се жени. Неоценимата заслуга на този конгрес се състои в това, че той положи фундамента за *организиране* на работата по политическата просвета на работничките и селянките на нашата република.

Някои могат да помислят, че в това няма нищо особено, че партията винаги се е занимавала с политическа просвета на масите, в това число и на жените, че политическата просвета на жените не може да има сериозно значение, щом у нас съществуват сплотени кадри измежду работниците и селяните. Това разсъждение е съвсем неправилно. Политическата просвета на трудещите се жени сега, когато властта премина в ръцете на работниците и селяните, има първостепенно значение.

И ето защо.

Нашата страна представлява около 140 милиона население, от тях не по-малко от половината са жени, главно работнички и селянки, потиснати, малосъзнателни, невежи. Ако нашата страна се заее сериозно с изграждане на нов, съветски живот, то нима не е ясно, че жените в тази страна, които представляват половината от нейното население, ще служат като гири на нозете

при всяко движение напред, ако те останат и занапред потиснати, несъзнателни, невежи?

Жената-работничка стои рамо до рамо с работника. Тя върши заедно с него общото дело по изграждане на нашата промишленост. Тя може да помогне на общото дело, ако е съзнателна, ако е политически просветена. Но тя може да погуби общото дело, ако е потисната и невежа, разбира се, не поради собствена зла воля, а поради своето невежество.

Жената-селянка стои рамо до рамо със селянина. Тя движи заедно с него общото дело по развитие на нашето селско стопанство, неговото преуспяване, неговия разцвет. Тя може да принесе в това дело грамадна полза, ако се освободи от простотията и невежеството. И обратно: тя може да забави цялото дело, ако остане и занапред в плен на невежеството.

Работничките и селянките са свободни граждани наравно с работниците и селяните. Те избират нашите съвети, нашите кооперативи, те могат да бъдат избрани в съветите, в кооперативите. Работничките и селянките могат да подобрят нашите съвети и кооперативи, да ги укрепят и развият, ако са политически просветени. Работничките и селянките могат да ги отслабят и подкопаят, ако са прости и невежи.

Най-сетне, работничките и селянките са майки, възпитателки на нашата младеж — бъдещето на нашата страна. Те могат да осакатят душата на детето или да ни дадат здрава духом младеж, която може да придвижи напред нашата страна в зависимост от това, дали жената-майка съчувствува на съветския строй, или тя се влече след попа, след кулака, след буржоазията.

Ето защо делото на политическата просвета на работничките и селянките сега, когато работниците и селяните са се заели с изграждането на нов живот, е първостепенно дело, извънредно важно дело на действителна победа над буржоазията.

Ето защо значението на първия конгрес на работничките и селянките, положил началото на постановката на делото по политическата просвета на трудещите се жени, е наистина неоценимо.

Преди пет години, на първия конгрес на работничките и селянките, непосредствената задача на партията се състоеше в това, да привлече в общата работа по изграждането на новия, съветски живот стотици хиляди *работнички*. При това, в първите редици бяха работничките от промишлените райони, като най-подвижни и съзнателни елементи от трудещите се жени. Трябва да се признае, че в течение на пет години в това отношение е направено не малко, макар че остава да се направи още много.

Сега предстоящата задача на партията се състои в това, да привлече в общата работа по устройване на нашия съветски живот милионите *селянки*. Петте години работа успяха вече да изтъкнат цяла редица ръководителки измежду селянките. Нека се надяваме, че редиците на ръководителките-селянки ще се попълват от нови съзнателни селянки. Нека се надяваме, че партията ще се справи и с тази задача.

10 ноември, 1923 год.

Списание „Коммунистка“ брой 11, ноември 1923 г.
Подпис: И. Сталин.

РЕЧ НА ТЪРЖЕСТВЕНОТО ЗАСЕДАНИЕ ВЪВ ВОЕННАТА АКАДЕМИЯ

17 ноември 1923 г.

(Кратък вестникарски отчет)

По време на отпразнуването четиригодишнината на нашата червена кавалерия държа реч основателят на Конната армия и нейният почетен червеноармеец другарят *Сталин*.

Другарят *Сталин* подчертава, че по време на организиране основното ядро на конницата като зачатък на бъдещата Конна армия нейните вдъхновители трябваше да се сблъскат с мнението на ръководните военни кръгове и военни специалисти, които отричаха необходимостта от организиране на конница изобщо.

Най-характерната страница от историята на Конната армия е туй, че през лятото на 1919 година кавалерията се превърна у нас в съединение на маса-конница с маса-картечници. Знаменитата „тачанка" е показател на това съединение.

Колкото и голяма да е нашата конница, ако в своите действия тя не съумее да съедини силата на коня със силата на картечницата и артилерията, тя ще престане да бъде сериозна сила.

Извънредно славна страница бе написана в историята на Конната армия в края на 1919 година, когато около 22 полка на противника бяха разбити от 12 полка на нашата конница на подстъпите към Воронеж. От този момент започна фактическото превръщане на конния корпус в конна армия.

Характерната черта на този период се състои в това, че нашата конница придоби в този стадий още едно ново

свойство, което ѝ осигури победата над конницата на Деникин, а именно: тя присъедини към себе си някои пехотни части, които тя обикновено придвижваше с коли и който използуваше като прикритие от противника, за да отпочине под прикритие и съвзела се, да се хвърли отново срещу противника. Това е съединението на конницата с пехотата като с помощна сила. Това съединение, това още едно ново качество, превърна нашата конница в сериозен маневрен юмрук, който всяваше ужас у противника.

— Другари — завърши своята реч другарят *Сталин*,— аз съм човек, който не се увлича, но трябва да кажа, че ако тези нови качества бъдат запазени за нашата Конна армия, тогава нашата конница и нейният вожд другарят Будьони ще бъдат непобедими.

„Известия“ брой 265,
20 ноември 1923 г.

ОТНОСНО ЗАДАЧИТЕ НА ПАРТИЯТА

Доклад пред разширеното събрание на Краснопресненския районен комитет на РКП (б) с груповите организатори, членовете на дискусионния клуб и бюрото на ядките

2 дакември 1923 г.

Другари! Аз трябва преди всичко да кажа, че говоря тук в качеството на докладчик от свое име, а не от името на ЦК на партията. Ако събранието желае да изслуша такъв доклад, аз съм на вашите услуги. (*Глас*: „Молим".) Това не значи, че аз имам някакви разногласия с ЦК по този въпрос — съвсем не. Аз говоря от свое име само защото комисията на ЦК по изработване мерки за подобряване на вътрешнопартийното положение[81] тези дни трябва да представи в ЦК резултатите от своята работа; тези резултати още не са представени и поради това засега аз нямам формалното право да говоря от името на ЦК, макар и да съм уверен, че онова, за което сега ще ви докладвам, ще бъде изобщо израз на позицията на ЦК по тези въпроси.

ДИСКУСИЯТА Е ПРИЗНАК ЗА СИЛА НА ПАРТИЯТА

Първият въпрос, който бих желал да поставя тук — това е въпросът за смисъла на провежданата дискусия в печата и в ядките. Какво говори тази дискусия и какво означава тя? Не е ли това буря, нахлула в спокойния живот на партията, не е ли тази дискусия признак, както казват едни, за разложение на партията, за нейно разпадане, или, както казват други — признак за израждане на партията.

Аз мисля, другари, че не е налице нито едното, нито другото: нито израждане, нито разложение. Работата е там, че през последния период партията израсна, тя се

очисти достатъчно от ненужния баласт, тя стана по-пролетарска. Вие знаете, че преди две години ние имахме не по-малко от 700,000 членове на партията, вие знаете, че от партията излязоха или бяха изхвърлени няколко хиляди партийни членове. Сетне, по своя състав партията се подобри и се повдигна качествено през това време поради подобряване материалното положение на работническата класа във връзка с подема на промишлеността, поради завръщането от селата на старите квалифицирани работници, поради новата вълна на културен подем сред промишлените работници.

С една дума, поради всички тези условия партията израсна, качествено се издигна, потребностите ѝ нараснаха, тя стана по-взискателна, тя иска да знае повече, отколкото е знаела досега, и тя желае да решава повече, отколкото е решавала досега.

Откритата се дискусия представлява от себе си признак не за слабост на партията, още повече не за нейно разложение или израждане, а признак за сила, признак за здравина, признак за подобрение на качествения състав на партията, признак за подем на нейната активност.

ПРИЧИНИ ЗА ДИСКУСИЯТА

Вторият въпрос, който се възправя пред нас — това е въпросът, защо именно в дадения период, именно през есента на тази година, въпросът за вътрешнопартийната политика придоби остър характер? С какво да се обясни това? Де са причините? Аз мисля, другари, че ние имаме тук работа с две причини.

Първата причина — това е вълнàта от брожение и стачки във връзка с работната заплата, която вълнà се разпространи из някои райони на републиката през м. август тази година. Работата е там, че тази вълнà от стачки разкри недостатъците в нашите организации, откъснатостта на някои наши организации — и партийни, и съюзни — от събитията в предприятията, че във връзка с тази вълнà от стачки се разкри наличността на някои нелегални, антикомунистически по същество организации вътре в нашата партия, които се стремят да

разложат партията. И ето всички тези недостатъци, разкрили се във връзка със стачната вълна̀, удариха партията с такъв блясък, с такъв отрезвителен лъч, че тя почувствува необходимост от вътрешнопартийни промени.

Втората причина, изострила въпроса за вътрешнопартийната политика именно в този момент — това са онези масови отпуски, които нашите партийни другари допуснаха. Тези отпуски, разбира се, са напълно понятни, но поради своя масов характер те доведоха до това, че темпът на партийния живот се оказа значително отслабен именно в момента на брожение в заводите, което до голяма степен улесни разкриването на натрупаните недостатъци именно през този период, през есента на тази година.

НЕДОСТАТЪЦИТЕ НА ВЪТРЕШНОПАРТИЙНИЯ ЖИВОТ

Аз говорих за недостатъците на нашия партиен живот, които бяха разкрити през есента на тази година и които поставиха въпроса за подобряване на вътрешнопартийния живот. В какво прочее се състоят тези недостатъци на вътрешнопартийния живот? В това ли, че линията на партията е била неправилна, както мислят някои другари, или в това, че линията на партията е била правилна, но на практика тя се е отклонявала от правилния път, се е изкривявала поради известни субективни и обективни условия?

Аз мисля, че основният недостатък на нашия вътрешнопартиен живот именно в това се и състои, че при правилна линия на партията, намерила своя израз в постановленията на нашите конгреси, практиката по места (не навсякъде, разбира се, а в някои райони) бе неправилна. При правилна пролетарско-демократическа линия на нашата партия практиката по места даде факти на бюрократическо изкривяване на тази линия.

В това е основният недостатък. Наличността на противоречия между основната партийна линия, набелязана от конгресите (X, XI, XII), и практиката на нашите организации по места при провеждане на тази линия —

в това е основата на всички недостатъци на вътрешнопартийния живот.

Партийната линия казва, че по-важните въпроси на нашата партийна практика, с изключение, разбира се, на онези, които не чакат или които представляват военна и дипломатическа тайна, трябва задължително да бъдат обсъждани на партийни събрания. Така казва партийната линия. А партийната практика по места, макар и не навсякъде, разбира се, смяташе, че всъщност няма голяма необходимост, щото редица въпроси от вътрешнопартийната практика да се обсъждат на партийни събрания, тъй като ЦК и другите ръководни организации сами ще разрешат тези въпроси.

Партийната линия казва, че длъжностните лица на нашата партия трябва непременно да се избират, доколкото няма налице непреодолими препятствия като партиен стаж и др. Вие знаете, че според устава на партията за секретар на губернски комитет е нужен дооктомврийски стаж, за секретар на околийски комитет — тригодишен, за секретар на ядка — годишен. Но партийната практика често пъти смяташе, че щом като е нужен стаж, то не са нужни, значи, действителни избори.

Партийната линия смята, че е необходимо партийната маса да бъде държана в течение на работата на стопанските органи, на предприятията и тръстовете, тъй като нашите партийни ядки, естествено, носят морална отговорност пред безпартийните маси за недостатъците в предприятията. Въпреки това, партийната практика смяташе, че щом като има ЦК, който дава директиви на стопанските органи, и щом като стопанските органи са свързани с тези директиви, то директивите ще бъдат проведени и без контрол от страна на партийните маси отдолу.

Партийната линия смята, че отговорните партийни работници от различните клонове на работа, били те партийци, стопански дейци, професионалисти, военни дейци, при цялата онази специализация, която те получават в своята собствена работа, все пак са свързани помежду си, представляват неразделни части от цялото, тъй като те всички работят за общото дело на пролетариата,

което не може да се разкъса на части. А партийната практика смята, че щом като има специализация на работата, разделение на труда на специално партиен, стопански, военен и т. н., то партийците не отговарят за стопанските дейци, стопанските дейци не отговарят за партийците, и изобщо отслабването и дори изчезването на връзката между тях са неизбежни.

Такива са, другари, изобщо, онези противоречия между партийната линия, която е фиксирана в цяла редица решения на нашите конгреси, като се започне от X конгрес и се свърши с XII конгрес, и партийната практика.

Аз съм далеч от мисълта да обвинявам местните организации заради това изкривяване на партийната линия, тъй като, ако се вникне в работата, тук има не толкова вина, колкото беда на нашите организации по места. В какво се състои тази беда и как работата можа да се обърне така — аз ще кажа по-долу, но аз исках да констатирам този факт, за да обясня това противоречие и след това да се опитам да предложа мерки за подобряване.

Аз също така съм далеч от мисълта да смятам нашия ЦК за безгрешен. И той има грешки, както всяко друго учреждение и организация — и тук има налице дял от вина и дял от беда, дял от вина, ако щете, в това, че ЦК, поради едни или други причини, не разкри своевременно тези недостатъци и не взе мерки за тяхното преодоляване.

Но въпросът сега не е в това. Работата сега се състои в това, да си изясним причините за тези недостатъци, за които аз току-що говорих. Всъщност отде изникнаха тези недостатъци и как да ги премахнем?

ПРИЧИНИ ЗА НЕДОСТАТЪЦИТЕ

Първата причина се състои в това, че нашите партийни организации не са изживели още или все още не са изживели някои отживелици от военния период — период, който е отминал, но период, който е оставил в главите на нашите партийни работници отживелиците на военщината в партията. Аз мисля, че израз на тези отжи-

велици е онзи възглед за партията, по силата на който партията представлява не самодеен организъм, не самодейна бойна организация на пролетариата, а нещо като система от учреждения, нещо като комплекс от цяла редица учреждения, гдето има низши служащи и висши служащи. Това, другари, е дълбоко погрешен възглед, който няма нищо общо с марксизма — възглед, който ни е предаден като отживелица от онова време, когато ние милитаризирвахме партията през военния период, когато въпросът за самодейността на партийните маси по неволя бе отместен на заден план и когато бойните заповеди имаха решаващо значение. Аз не помня този възглед някога да е бил изказан в завършен вид, но този възглед или елементи от този възглед все още тежат над нашата работа. Другари, с тези възгледи ние трябва да се борим с всички сили, тъй като те са една от най-реалните опасности, които създават благоприятни условия за това, щото по същество правилната линия на нашата партия да бъде изкривявана на практика.

Втората причина се състои в наличността на известен натиск от страна на нашия държавен апарат, в значителна степен бюрократичен, върху партията и партийните работници. През 1917 година, когато вървяхме нагоре, към Октомври, ние представяхме работата тъй, че у нас ще има комуна, че това ще бъде асоциация на трудещите се, че с бюрократизма в учрежденията ще ликвидираме и че ще успеем, ако не в най-близкия период, то след два-три непродължителни периода, да превърнем държавата в асоциация на трудещите се. Практиката обаче показа, че това е идеал, от който ние сме още далеч, че за да избавим държавата от елементите на бюрократизъм, за да превърнем съветското общество в асоциация на трудещите се, е необходима висока културност на населението, е нужна напълно осигурена мирна обстановка наоколо, за да няма нужда от наличност на големи кадри войски, които изискват големи средства и грамадни ведомства, които със своето съществуване слагат отпечатък върху всички други държавни учреждения. Нашият държавен апарат е в значителна степен бюрократичен и той още дълго време ще си остане такъв.

В този апарат работят наши партийни другари, и тук обстановката — атмосферата, бих казал — на този бюрократичен апарат е такава, че тя улеснява бюрократизирането на нашите партийни работници, на нашите партийни организации

Третата причина за недостатъците се състои, другари, в недостатъчната активност на някои наши ядки, изостаналостта и понякога дори пълната неграмотност, особено в покрайнините. Ядките в тези райони са малко активни, политически и културно са изостанали. Това обстоятелство, несъмнено, също създава благоприятна почва за изкривяване на партийната линия.

Четвъртата причина — това е липсата на достатъчен брой партийно-подготвени другари по места. Неотдавна аз слушах доклада на представителя на една от украинските организации в ЦК. Докладваше другар във висша степен способен, даващ големи надежди. Той казваше, че от 130 ядки 80 ядки имат секретари, назначени от губернските комитети. На забележката, че тази организация в дадения случай постъпва неправилно, този другар започна да се позовава на това, че в ядките грамотни хора няма, че те нямат партиен стаж, че ядките сами искат да им се дадат секретари и т. н. Аз мога да допусна, че този другар прекали с 50 процента, че тук собствено работата не е само в това, че в ядките няма подготвени хора, но и в това, че губернският комитет се е престарал, по стара традиция. Но ако губернският комитет е прав с 50 процента, нима не е ясно, че ако такива ядки съществуват в Украйна, то толкова повече те трябва да съществуват в покрайнините, гдето организациите са млади, гдето партийните кадри са по-малко и грамотността е по-малка отколкото в Украйна? Това е също една от причините, които създават благоприятни условия за това, щото нашата — по същество правилна — партийна линия да бъде изкривявана на практика.

Най-сетне, пета причина е слабостта на информацията. Зле информираме ние — ЦК преди всичко — може би защото той е твърде много претоварен с работа. Зле ни информират нас от местата. С това трябва да се ликвидира. Това е също една от сериозните причини

за това, щото вътре в нашата партия да се натрупат недостатъци.

КАК ДА СЕ ОТСТРАНЯТ НЕДОСТАТЪЦИТЕ НА ВЪТРЕШНОПАРТИЙНИЯ ЖИВОТ?

Какви трябва да бъдат прочее мерките, необходими за премахване на тези недостатъци?

Първото нещо е — по всички възможни начини и неуморно да се борим против отживелиците и навиците от военния период в нашата партия, против неправилния възглед, че нашата партия представлявала система от учреждения, а не бойна организация на пролетариата, активно мислеща, самодейна, живееща жив живот, разрушаваща старото и творяща ново.

Второ, необходимо е да повдигнем активността на партийните маси, като поставяме пред тях на обсъждане всички интересуващи ги въпроси, доколкото тези въпроси могат да се подхвърлят на открито обсъждане, като осигуряваме възможност за свободна критика на всички и всякакви предложения на партийните инстанции. Защото само по такъв начин ще бъде възможно да превърнем партийната дисциплина в действително съзнателна, действително желязна дисциплина, защото само по такъв начин ще може да повдигнем политическия, стопанския и културния опит на партийните маси, защото само по такъв начин ще бъде възможно да подготвим условия, необходими за това, щото партийните маси да издигат стъпка по стъпка нови активни работници, нови ръководители из низините.

Трето, необходимо е да проведем на дело изборност на всички партийни организации и длъжностни лица, доколкото няма налице непреодолими условия като липса на партиен стаж и т. н. Нужно е да изгоним от практиката игнорирането волята на мнозинството в организациите при издигане на другари на отговорни партийни длъжности, нужно е да постигнем това, щото изборното начало да се провежда на дело.

Четвърто, необходимо е при ЦК, при губернските комитети и областните комитети да има постоянно действуващи съвещания на отговорните дейци от всички

клонове на работа — стопански дейци, партийци, професионалисти, военни; съвещанията да се устройват редовно, на съвещанието да се поставят въпроси, каквито то намери за необходимо да постави; връзката между работниците от всички родове оръжие да не се прекъсва, всички тези работници да се чувствуват като членове на едно партийно семейство, които работят за едно общо за всички дело, делото на пролетариата, което е неразкъсваемо; около ЦК, както и около местните организации, да съществува обстановка, която да дава на партията възможност да получава и проверява опита от работата на нашите отговорни дейци във всички области на работата.

Пето, необходимо е да привлечем нашите производствени партийни ядки в кръга на въпросите, свързани с хода на работата в предприятията и тръстовете. Необходимо е да поставим работата така, че ядките да бъдат в течение на работите на управляващите органи на нашите предприятия и обединения, че те да могат да имат влияние върху тази работа. Вие знаете, като представители на ядки, колко голяма е моралната отговорност на нашите производствени ядки пред безпартийните маси за хода на работите в предприятието. За да може ядката да ръководи и да води след себе си безпартийната маса в завода, за да може тя да носи отговорност за хода на работите в предприятието — а морална отговорност пред безпартийните маси за недостатъците на предприятието тя безусловно носи, — тя трябва да бъде в течение на тези работи, тя трябва да има възможност така или иначе да влияе върху тези работи. Необходимо е поради това ядките да се привличат в обсъждане на стопанските въпроси, свързани с предприятието, отвреме-навреме да се свикват стопански конференции на представители на ядките на предприятията, които влизат в състава на тръста, за обсъждане на въпросите, свързани с работите на тръста. Това е един от правилните пътища, необходими както за обогатяване стопанския опит на партийните маси, така и за организиране контрол отдолу.

Шесто, необходимо е да повдигнем качествения състав на нашите партийни ядки. В статията на Зиновиев

се говореше вече относно това, че тук-там нашите партийни ядки в качествено отношение са изостанали от околната партийна маса.

Това твърдение, разбира се, не бива да се обобщава и разпространява върху всички ядки. По-точно би било да се каже например така: нашите партийни ядки биха стояли в културно отношение много по-високо, отколкото стоят сега, и биха се ползували с много по-голям авторитет сред безпартийните, ако ние не опустошавахме тези ядки, ако от тези ядки ние не вземахме хора, които сме принудени да поставяме на стопанска, административна, професионална и всякаква друга работа. Ако всички наши другари работници, ако кадрите, взети в течение на тези шест години от ядките, се върнеха в своите ядки, то нима е нужно да доказваме, че тези ядки биха стояли с три глави по-високо от всякакви безпартийни работници, макар и много развити? Именно защото в партията няма други кадри за подобряване на държавния апарат, именно защото партията е принудена и занапред да се ползува от този източник — именно затова нашите ядки и занапред ще понакуцват в смисъл на своето културно ниво, ако не вземем бързи мерки за подобряване на техния качествен състав. Нужно е преди всичко да засилим максимално партийно-възпитателната работа в ядките. Необходимо е освен това да се отървем от излишния формализъм, който проявяват понякога нашите организации по места при приемане за членове на партията другари измежду работниците. Аз мисля, че не бива да се увличаме във формализъм; партията може и трябва да смекчи условията за приемане в партията на нови членове от редовете на работническата класа. Тази работа вече е започната от местните организации. Партията трябва да вземе тази работа в свои ръце и да отпочне организирана кампания, за да улесни достъпа в партията на нови членове измежду работниците, които работят непосредствено при машините.

Седмо, необходимо е да засилим работата сред безпартийните работници. Това е също едно от средствата, които могат да подобрят вътрешнопартийното положение, които могат да повдигнат активността на партийните

маси. Аз трябва да кажа, че нашите организации все още обръщат малко внимание върху работата по привличане на безпартийни работници в нашите съветски органи. Да вземем, ако щете, извършваните сега избори за Московски съвет. Аз смятам, че един от големите недостатъци на тези избори се състои в това, че се избират твърде малко безпартийни. Казват, че има решение на организацията, по силата на което трябва да бъдат избрани най-малко еди-какъв си брой безпартийни, еди-какъв си процент и т. н. Но аз виждам, че на практика такива биват избирани много по-малко. Казват, че масите се устремявали напред и искали да избират изключително комунисти. В това аз се съмнявам, другари. Аз мисля, че ако ние не окажем известно минимално доверие на безпартийните, то в отговор можем да получим голямо недоверие към нашите организации от страна на безпартийните. Това доверие към безпартийните е абсолютно необходимо, другари. Необходимо е да заставим комунистите да снемат своите кандидатури. Не е нужно да произнасяме речи в смисъл да бъдат избирани само комунисти, нужно е да поощряваме безпартийните, нужно е да ги привличаме в държавна работа. Ние ще получим срещу това плюсове и ще получим срещу това в отговор доверието на безпартийните към нашите организации. Изборите в Москва са един от образците за това, доколко нашите организации започват да се затварят в своята партийна черупка, вместо да разширяват полето на своето действие, като стъпка по стъпка сплотяват около себе си безпартийните.

Осмо, необходимо е да се засили работата сред селяните. Аз не зная защо да не би могло на нашите селски ядки, които на места креят, откъдето понякога хората бягат, които не се ползуват с голямо доверие сред селяните (това трябва да се признае) — защо да не би могло на тези ядки да поставим например две практически задачи: първо, да бъдат тълкуватели и разпространители на съветските закони, свързани със селския бит, и, второ, да бъдат агитатори и разпространители на елементарни агрономически знания, ако ще би по това, че е нужно навреме да се изорават нивите, че е нужно да се почистват

семената и т. н. Знаете ли вие, другари, че ако всеки селянин се реши да положи нищожен труд за почистване на семената, то може без всякакви мелиорации и без нови машини да се постигне увеличение на плодородността с около 10 пуда на една десетина? А какво значи прираст на добива с около 10 пуда на една десетина? Това значи прираст с един милиард пуда в годината в общия брутен добив. И всичко това би могло да се постигне без голям труд. Защо да не би могло нашите селски ядки да се заемат с тези работи? Нима това е по-маловажно от разговорите относно политиката на Кързон? Тогава мужикът би разбрал, че комунистите са престанали да се занимават с празнословие, че те са се заловили за работа, и тогава нашите селски ядки биха се ползували с най-голямо доверие сред селяните.

Аз дори и не засягам това, колко е необходимо — за подобряване и съживяване на партийния живот засилването на партийно-възпитателната и политпросветната работа сред младежта, която дава нови кадри, в Червената армия, сред жените-делегатки и изобщо сред всякакви безпартийни.

Не се разпростирам също върху това, колко е необходимо за нас засилването на информацията, за което аз вече говорих — засилването на информацията отгоре надолу и отдолу нагоре.

Такива са, другари, онези мерки за подобряване онзи курс към вътрешнопартийна демокрация, който ЦК набеляза още през м. септември тази година и който трябва да се проведе в живота отдолу догоре.

Сега аз бих искал да се спра на две крайности, на две увлечения по въпросите за работническата демокрация, набелязали се в някои дискусионни статийки в „Правда".

Първата крайност се отнася до изборността. Тя се състои в това, че някои другари се домогват към изборност „докрай". Щом е изборност, тогава избирай безогледно! Партиен стаж? Каква нужда от него? Избирай когото душата ти иска. Този възглед, другари, е погрешен. Партията не ще го приеме. Разбира се, сега у нас няма война, ние преживяваме период на мирно развитие. Но

у нас има неп. Не забравяйте това, другари. Не през време на войната, а след войната партията предприе чистка. Защо? Защото по време на войната страхът от поражение стягаше партията в едно цяло и някои разяждащи елементи вътре в партията бяха принудени да следват общата линия в партията, която стоеше пред въпроса за живот и смърт. Сега тези обръчи ги нямаме, защото няма война, сега имаме неп, ние допуснахме капитализма, възражда се буржоазията. Наистина, всичко това води към очистване на партията, към нейното заздравяване, но, от друга страна, нас ни обвива нова атмосфера на зараждаща се и растяща буржоазия, която още не е тъй силна, но която вече съумя да разбие някои наши кооперативи и търговски органи във вътрешната търговия. Именно след непа партията предприе чистка, като сведе числеността на партията до половината от нейния състав; именно след непа партията реши, че за закрила на нашите организации от веенията на непа е необходимо например да се затрудни достъпът на непролетарски елементи в партията, необходимо е да се определи партиен стаж за длъжностните лица в партията и т. н. Правилно ли постъпи партията, като създаде тези предупредителни мерки, които ограничават „развърнатата" демокрация? Аз мисля, че постъпи правилно. Ето защо аз смятам, че демокрацията е нужна, изборността е необходима, но и ограничителните мерки, взети от XI и XII конгреси, поне основните от тях, трябва да останат още в сила.

Втората крайност се отнася до въпроса за границите на дискусията. Тя се състои в това, че някои другари се стремят към неограничена дискусия, като виждат началото и края на партийната работа в обсъждането на въпросите и като забравят другата страна на партийната работа, а именно — нейната действена страна, която изисква *провеждане* на партийните решения в живота. Поне такова именно впечатление ми направи статийката на Радзин, който се старае да обоснове принципа на неограничената дискусия с позоваване на Троцки, който бил казал, че „партията е доброволен съюз на единомишленици". Аз търсих в трудовете на Троцки тази фраза, но не можах да я намеря. И едва ли Троцки е могъл да

каже това като завършена формула за определяне на партията, а ако го е казал, то едва ли той е поставил тук точка. Партията не е само съюз на единомишленици, тя е освен това съюз на единодействуващи, боен съюз на единодействуващи, които се борят върху основата на обща идейна база (програма, тактика). Аз смятам позоваването на Троцки за неправилно, защото аз познавам Троцки като един от онези членове на ЦК, които наймного подчертават действената страна на партийната работа. Аз мисля поради това, че определението на Радзин трябва да се остави на негова отговорност. Но към какво води то, това определение? Към една от двете възможности: *или* партията се изражда в секта, във философска школа, тъй като само в такива тесни организации е възможно пълно единомислие, *или* тя се превръща в непрекъснат дискусионен клуб, който вечно обсъжда и вечно разсъждава, включително до образуване на фракции, включително до разцепление на партията. Нито една от тези възможности не може да бъде приета от нашата партия. Ето защо аз смятам, че обсъждането на въпросите е необходимо, дискусията е нужна, но нужни са и предели на дискусията, които предпазват партията, този боен отред на пролетариата, от израждането му в дискусионен клуб.

Завършвайки своя доклад, аз трябва да ви предпазя, другари, от тези две крайности. Аз мисля, че ако ние отклоним тези две крайности и се заемем честно и решително да провеждаме в живота този курс към вътрешнопартийна демокрация, който ЦК набеляза още през м. септември тази година, ние положително ще постигнем подобрение в нашата партийна работа (*Аплодисменти*).

„Правда" брой 277,
6 декември 1923 г.

ОТНОСНО ДИСКУСИЯТА, ОТНОСНО РАФАИЛ, ОТНОСНО СТАТИИТЕ НА ПРЕОБРАЖЕНСКИ И САПРОНОВ И ОТНОСНО ПИСМОТО НА ТРОЦКИ

ОТНОСНО ДИСКУСИЯТА

Дискусията за вътрешнопартийното положение, която се откри преди няколко седмици, очевидно приближава към своя край, ако се имат предвид Москва и Петроград. Петроград, както е известно, се изказа за линията на партията. Основните райони на Москва също се изказаха за линията на ЦК. Общоградското събрание на активните партийни работници от московската организация от 11 декември изказа пълно одобрение на организационната и политическата линия на ЦК на партията. Няма основания да се съмняваме, че предстоящата общопартийна конференция на московската организация ще тръгне по стъпките на своите райони. Опозицията, която представлява блок на част от „левите“ комунисти (Преображенски, Стуков, Пятаков и др.) и така наречените демократически централисти (Рафаил, Сапронов и др.), се оказа смачкана.

Интересен е ходът на дискусията и онези превръщения, които опозицията претърпя през периода на дискусията.

Опозицията започна с това, че се изказа — ни повече, ни по-малко — за ревизиране основната линия на партията по вътрешнопартийното строителство и вътрешнопартийната политика през последните две години, през целия период на непа. Като искаше пълно провеждане резолюцията на X конгрес за вътрешнопартийната демокрация, заедно с това опозицията настояваше за отменяване на онези ограничения (забраняване на групировките, партстаж и др.), които бяха приети от X, XI и XII конгреси

на партията. Но опозицията не се задоволи с това. Като твърдеше, че партията се е превърнала по същина в организация от армейски тип, а партийната дисциплина — във военна дисциплина, опозицията искаше претръскване на целия състав на партийния апарат отгоре додолу, снемане от постовете им основните партийни работници и т. н. Откъм силни думи и откъм ругатни по адрес на ЦК нямаше, разбира се, недостиг. „Правда“ бе препълнена от статии и статийки, които обвиняваха ЦК във всички смъртни грехове. Не достигаше само това, да го обвинят и за японското земетресение.

През този период ЦК като цяло не се намесваше в дискусията върху страниците на „Правда“, като предоставяше на партийните членове пълна свобода за критика. Той не намираше дори за нужно да опровергае абсурдните обвинения, издигани често пъти от критиците, като смяташе, че партийните членове са достатъчно съзнателни, за да разрешат самостоятелно обсъжданите въпроси.

Това бе, така да се каже, първият период на дискусията.

По-късно, когато силните думи додеяха, ругатните престанаха да действуват и партийните членове поискаха делово обсъждане на въпроса — настъпи вторият период на дискусията. Той започна с публикуването на резолюцията на ЦК и ЦКК по партийното строителство[82]. Като изхождаше от постановлението на октомврийския пленум на ЦК[83], който одобри курса към вътрешнопартийна демокрация, Политбюро на ЦК и Президиумът на ЦКК изработиха известната резолюция, която набеляза условията за провеждане на вътрешнопартийната демокрация. С този акт бе създаден поврат в хода на дискусията. Сега вече не можеше да се ограничиш с критика изобщо. Конкретният план, представен от ЦК и ЦКК, изискваше от опозицията или приемане на този план, или предявяване на друг, паралелен, също толкова конкретен план за провеждане на вътрешнопартийна демокрация. И тук именно се оказа, че опозицията не е в състояние да противопостави срещу плана на ЦК свой собствен план, който да може да задоволи изискванията на партийните

организации. Започна отстъпление на опозицията. Изчезна в арсенала на опозицията искането за отменяване на основната партийна линия във вътрешнопартийното строителство през последните две години. Посърна и излиняваше искането на опозицията за отменяване ограниченията на демокрацията, приети от X, XI и XII конгреси на партията. Отдръпнаха на заден план и смекчиха искането за претръскване на апарата отгоре додолу. Всички тези искания опозицията счете за необходимо да ги замени с предложения за необходимостта „точно да се формулира въпросът за фракциите“, „да се проведе преизбиране на всички онези парторгани, които са били назначени по-преди“, „да се премахне назначенството като система“ и т. н. Характерно е, че дори тези, смекчени неколкократно, предложения на опозицията бяха провалени от организациите на Красная Пресна и Замоскворечието, които приветствуваха резолюцията на ЦК и ЦКК чрез огромно мнозинство на гласовете.

Това бе, така да се каже, вторият период на дискусията.

Сега ние навлязохме в третия период. Характерна черта на този период е по-нататъшното отстъпление — бих казал: безредно отстъпление на опозицията. Дори излинелите и смекчени неколкократно искания на опозицията отпаднаха този път от нейната резолюция. Последната резолюция на Преображенски (струва ми се, трета по брой), предложена на събранието на активните партийни работници от московската организация (повече от 1000 души), гласи:

> „Само бързото, задружно и искрено провеждане резолюцията на Политбюро, по-специално обновяването чрез преизбиране на вътрешнопартийния апарат, може да гарантира на нашата партия прехода към нов курс без сътресения и вътрешна борба и да засили действителната сплотеност и единството на нейните редове.“

Не може да се смята за случайност фактът, че събранието отхвърли дори това съвсем безвредно предложение на опозицията. Не е случайно и това, че събранието прие с огромно мнозинство от гласовете резолюцията за „одобряване политическата и организационната линия на ЦК“.

ОТНОСНО РАФАИЛ

Аз мисля, че Рафаил е най-последователният и завършен представител на сегашната опозиция, или, казано по-точно, на сегашния блок на опозицията. На едно от дискусионните събрания Рафаил заяви, че нашата партия по същина се е превърнала в армейска организация, че дисциплината в нея е армейска и че поради това целият апарат на партията трябва да се претърска отгоре додолу като негоден и чужд на духа на действителната партийност. Струва ми се, че тези или подобни на тях мисли бродят в главата на сегашните опозиционери, но те не се решават да ги изкажат поради различни съображения. Трябва да се признае, че Рафаил се оказа в това отношение по-смел отколкото неговите колеги по опозиция.

И все пак Рафаил е съвсем неправ. Той е неправ не само формално, но, преди всичко, по същество. Защото ако нашата партия наистина се е превърнала или дори е започнала да се превръща в армейска организация, то нима не е ясно, че у нас не би имало тогава нито партия, в същинския смисъл на тази дума, нито диктатура на пролетариата, нито революция.

Що е армия?

Армията е затворена организация, която се изгражда отгоре. Същината на армията предполага, че начело на армията стои щаб, който е назначен отгоре и формира армията върху началата на принудителността. Щабът не само формира армията — той я и снабдява, облича, обува и т. н. Материалната зависимост на целия състав на армията от щаба е пълна. Върху това, между другото, се изгражда онази армейска дисциплина, чието нарушение влече след себе си специфичната форма на висшата наказателна мярка — разстрела. Също с това трябва да се обясни и фактът, че щабът може да движи армията накъдето иска и когато иска, като се съобразява само със своите собствени стратегически планове.

Що е партия?

Партията е преден отред на пролетариата, който се изгражда отдолу върху началата на доброволността. Партията също има свой щаб, но той не се назначава

отгоре, а се избира отдолу, от цялата партия. Не щабът формира партията, а обратно — партията формира своя щаб. Партията се формира сама върху началата на доброволността. Тук не съществува също така онази материална зависимост между щаба на партията и партията като цяло, за която ставаше дума по-горе по отношение на армията. Щабът на партията не снабдява партията, нѐ я храни и не я облича. С това, между другото, се обяснява фактът, че щабът на партията не може да движи партийните редици произволно, накъдето иска и когато иска, че щабът на партията може да ръководи партията като цяло само по линията на икономическите и политическите интереси на онази класа, частица от която е самата партия. Оттук особеният характер на партийната дисциплина, която се изгражда в основата си по линията на метода на убеждението, за разлика от армейската дисциплина, която се изгражда в основата си по линията на метода на принудата. Оттук основната разлика между висшата мярка на наказание в партията (изключване от партията) и висшата мярка на наказание в армията (разстрел).

Достатъчно е да се сравнят тези две определения, за да се разбере цялата чудовищност на Рафаиловата грешка.

Партията се е превърнала — казва той — в армейска организация. Но как може да се превърне партията в армейска организация, ако тя не зависи материално от своя щаб, ако тя се изгражда отдолу върху началата на доброволността, ако тя сама формира своя щаб? С какво да се обясни в такъв случай притокът на работници в партията, нарастването на нейното влияние сред безпартийните маси, нейната популярност сред трудещите се слоеве от целия свят?

Едно от двете:

Или партията е пасивна и безгласна до последна степен — но тогава как да се обясни фактът, че такава пасивна и безгласна партия води след себе си най-революционния пролетариат в света и управлява ето вече няколко години най-революционната страна в света?

Или партията е активна и самодейна — но тогава е непонятно защо такава активна и самодейна партия не

е съборила през това време военния режим в партията, ако той наистина съществува в недрата на самата партия.

Нима не е ясно, че нашата партия, която извърши три революции, разби Колчак и Деникин и разклаща сега основите на световния империализъм — че тази партия не би изтърпяла и една седмица онзи военен режим и онзи заповеднически строй, за които така лекомислено и нехайно говори Рафаил, че тя би ги разрушила моментално и би установила нов режим, без да чака призива на Рафаил?

Но страшен е сънят, а милостив е бог. Работата е там, първо, че Рафаил е объркал партията с армията и армията с партията, тъй като той, очевидно, не познава както се следва нито партията, нито армията. Работата е там, второ, че Рафаил, очевидно, сам не вярва в своето откритие — той се нуждае от „страшни" думи за заповеднически строй в партията, за да обоснове основните лозунги на сегашната опозиция: а) за свобода на фракционните групировки и б) за снемане от постовете ръководните елементи на партията отгоре додолу.

Рафаил, очевидно, чувствува, че без „страшни" думи тези лозунги не могат да бъдат прокарани.

В това е цялата работа.

ОТНОСНО СТАТИЯТА НА ПРЕОБРАЖЕНСКИ

Основната причина за недостатъците на вътрешнопартийния живот Преображенски вижда в неправилността на основната линия на партията в партийното строителство. Преображенски твърди, че „партията ето вече две години следва общо взето неправилна линия в своята вътрешнопартийна политика", че „основната линия на партията във вътрешнопартийното строителство и вътрешнопартийната политика през периода на непа" се оказала неправилна.

В какво се състои основната линия на партията през периода на непа? На своя X конгрес партията прие резолюция за работническа демокрация. Правилно ли постъпи партията, като прие такава резолюция? Преображенски мисли, че тя е постъпила правилно. На същия

този X конгрес партията прие доста сериозно ограничение на демокрацията във форма на забраняване на групировките. Правилно ли постъпи партията, като прие такова ограничение? Преображенски мисли, че партията е постъпила неправилно, тъй като такова ограничение стеснявало, според него, самостоятелната партийна мисъл. На XI конгрес партията прие нови ограничения на демокрацията във форма на определен партиен стаж и т. н. XII конгрес на партията само потвърди тези ограничения. Правилно ли постъпи партията, като прие тези ограничения като гаранция против дребнобуржоазните тенденции в условията на непа? Преображенски мисли, че партията е постъпила неправилно, тъй като тези ограничения стеснили, според него, самодейността на партийните организации. Изводът е ясен: Преображенски предлага да се отмени основната линия на партията в тази област, приета от X и XI конгреси на партията в обстановката на непа.

Но X и XI конгреси на партията протекоха под непосредственото ръководство на др. Ленин. Резолюцията за забраняване на групировките (резолюцията за единството) е внесена и проведена на X конгрес от др. Ленин. По-нататъшните ограничения на демокрацията във форма на определен партиен стаж и т. н. са приети от XI конгрес при непосредственото участие на др. Ленин. Не се ли досеща Преображенски, че той всъщност предлага отменяване на партийната линия в условията на непа, органически свързана с ленинизма? Не започва ли Преображенски да разбира, че неговото предложение за отменяване основната линия на партията по партийното строителство при условията на непа са всъщност повторение на някои предложения на добре известната „анонимна платформа“ [84], която искаше ревизия на ленинизма?

Достатъчно е да поставим тези въпроси, за да разберем, че партията не ще тръгне по стъпките на Преображенски.

А какво предлага Преображенски? Той предлага — ни повече, ни по-малко — възстановяване на партийния живот „по тип 1917—1918 г.“ С какво се отличават в това отношение 1917—1918 г.? С това, че тогава в нашата партия съществуваха групировки и фракции, че тогава

съществуваше открита борба между групировки, че партията тогава преживяваше критически период, свързан с въпроса за нейния живот и смърт. Преображенски иска, щото този ред в партията, отменен от Х конгрес, да бъде възстановен поне „отчасти". Може ли партията да тръгне по този път? Не, не може. Първо, защото възстановяването на партийния живот върху началата на 1917—1918 година, когато не съществуваше неп, не отговаря и не може да отговаря на нуждите на партията при условията през 1923 г., когато съществува неп. Второ, защото възстановяването на предишните условия на фракционна борба би довело до неминуемо подкопаване единството на партията, особено сега, в отсъствието на др. Ленин.

Преображенски има склонност да изобрази условията на вътрешнопартийния живот през 1917—1918 година като нещо желателно и идеално. Но ние знаем маса черни страни на този период на вътрешнопартийния живот, които костуваха на партията много дълбоки сътресения. Никога, струва ми се, вътрешнопартийната борба сред болшевиките не е идвала до такова ожесточение, както през този период, през периода на Брестския мир. Известно е например, че „левите" комунисти, които представляваха тогава отделна фракция, дойдоха до такова ожесточение, че заговорваха сериозно за заменяване на съществуващия тогава Совнарком с нов Совнарком от нови хора, влизащи в състава на фракцията на „левите" комунисти. Част от сегашните опозиционери— Преображенски, Пятаков, Стуков и други — влизаха тогава в състава на фракцията на „левите" комунисти.

Мисли ли Преображенски да „възстанови" в нашата партия тези стари „идеални" порядки?

Ясно е, във всеки случай, че партията не ще се съгласи с това „възстановяване".

ОТНОСНО СТАТИЯТА НА САПРОНОВ

Основната причина за недостатъците на вътрешнопартийния живот Сапронов съзира в наличността в партийните апарати на „партийни педанти", на „класни дами", заети с „възпитанието на партийните членове" по „школски метод" и спъващи по този начин действител-

ното възпитание на партийните членове в хода на борбата. Превърнал по този начин работниците на нашия партиен апарат в „класни дами“, Сапронов и не мисли да попита: откъде са се появили тези хора и как е могло да се случи, че „партийните педанти“ са добили превес в работата на нашата партия. Изтъквайки това повече от рисковано и демагогско положение като доказано, Сапронов е забравил, че марксистът не може да се задоволява с обикновени изречения, че той трябва преди всичко да разбере явлението, ако то наистина съществува в природата, и да го обясни, за да набележи след това действителните мерки за подобряване. Но Сапронов, очевидно, не го е грижа за марксизма. За него е нужно на всяка цена да обругае партийния апарат — всичко останало ще дойде от само себе си. Злата воля на „партийните педанти“ — такава е, според Сапронов, причината за недостатъците на нашия вътрешнопартиен живот. Правилно обяснение — няма какво да се каже.

Непонятно е само:

1) Как са могли тези „класни дами“ и „партийни педанти“ да задържат в свои ръце ръководството на най-революционния в света пролетариат?

2) Как са могли нашите „партийни школници“, предоставени на „класните дами“ за възпитание, да задържат в свои ръце ръководството на най-революционната страна в света?

Ясно е във всеки случай, че да се дърдори за „партийни педанти“ е по-лесно, отколкото да се разберат и оценят великите достойнства на нашия партиен апарат.

Как мисли Сапронов да лекува недостатъците на нашия вътрешнопартиен живот? Неговото лекарство е също тъй просто, както и диагнозата. „Да се ревизира нашият офицерски състав“, да се снемат от постовете сегашните партийни работници — такова е средството на Сапронов. В това той вижда основната гаранция за провеждане на вътрешнопартийна демокрация. Аз съм далеч от мисълта да отричам значението на преизбирането от гледище на демократизма за подобряване на нашия вътрешнопартиен живот. Но да се вижда в това основната гаранция — значи да не се разбира нито

вътрешнопартийният живот, нито неговите недостатъци. В редовете на опозицията има и такива като Белобородов, „демократизмът“ на който е останал и досега в паметта на ростовските работници; Розенхолц, от „демократизма“ на когото не видяха добро нашите работници по водния транспорт и нашите железничари; Пятаков, от „демократизма“ на когото викаше не, а виеше целият Донбас; Алски, „демократизмът“ на когото е известен на всички; Бик, от „демократизма“ на когото вие и до днес Хорезм. Мисли ли Сапронов, че ако сегашните „партийни педанти“ бъдат заменени с посочените по-горе „уважаеми другари“, демокрацията вътре в партията ще възтържествува? Нека ми бъде позволено да се поусъмня в това.

Очевидно, съществуват два вида демократизъм: демократизъм на партийните маси, които се стремят към самодейност и към активно участие в партийното ръководство, и „демократизъм“ на недоволните партийни велможи, които виждат същината на демократизма в заменяването на едни лица с други. Партията ще поддържа първия вид демократизъм, и тя ще го проведе с желязна ръка. Но партията ще отхвърли „демократизма“ на недоволните партийни велможи, който няма нищо общо с действителната вътрешнопартийна работническа демокрация.

За да се осигури вътрешнопартийна демокрация, необходимо е преди всичко да се преодолеят онези отживелици и навици от военния период в главите на някои наши партийни работници, по силата на които партията се оценява не като самодеен организъм, а като система от учреждения. Но тези отживелици не могат да се преодолеят в много кратък срок.

За да се осигури вътрешнопартийна демокрация, необходимо е, второ, да се преодолее натискът на нашия бюрократичен държавен апарат, който има около един милион служащи, върху партийния апарат, който представлява не повече от 20—30 хиляди партийни работници. Но немислимо е да се преодолее натискът на тази обемиста машина и да се подчини тя в много кратък срок.

За да се осигури вътрешнопартийна демокрация, необходимо е, трето, да се осъществи повдигане на културното ниво на цяла редица наши изостанали ядки и

правилно разпределяне на активните партийни работници по цялата територия на Съюза, което също така не може да се постигне в много кратък срок.

Както виждате, да се осигури пълна демокрация не е тъй просто, както се струва на Сапронов, ако, разбира се, под демократизъм трябва да се разбира не празният формален демократизъм на Сапронов, а истинският, работнически, неподправен демократизъм.

Очевидно, необходимо е напрежение на волята на цялата партия отдолу догоре, за да се осигури и осъществи действителна вътрешнопартийна демокрация.

ОТНОСНО ПИСМОТО НА ТРОЦКИ

Резолюцията на ЦК и ЦКК за вътрешнопартийната демокрация, публикувана на 7 декември, бе приета единодушно. Троцки гласува̀ за тази резолюция. Поради това можеше да се предположи, че членовете на ЦК, в това число и Троцки, ще излязат в единен фронт с призив към партийните членове за дружно подкрепяне на ЦК и на неговата резолюция. Това предположение обаче на дело не се оправда. Троцки излезе тези дни с писмо до партийните съвещания, което не може да бъде изтълкувано иначе освен като опит да отслаби волята на партийните членове към единство в подкрепянето на ЦК и на неговата позиция.

Съдете сами.

След като споменава за бюрократизма на партийния апарат и за опасността от израждане на старата гвардия, т. е. на ленинците, основното ядро на нашата партия, Троцки пише:

„Израждане на „старата гвардия" е наблюдавано в историята неведнаж. Да вземем най-пресния и ярък исторически пример: вождовете и партиите на II Интернационал. Та ние знаем, че Вилхелм Либкнехт, Бебел, Зингер, Виктор Адлер, Кауцки, Бернщайн, Лафарг, Гед и други бяха преки и непосредствени ученици на Маркс и Енгелс. Ние знаем обаче, че всички тези вождове — едни отчасти, други изцяло — се изродиха в посока на опортюнизъм" . . . „Ние трябва да кажем — именно ние, „старците", — че нашето поколение, което, естествено, играе ръководна роля в партията не крие в себе си обаче никаква самозадоволяваща се гаранция против постепенното и незабележимо отслабване на пролетарския и революционен дух, ако се допусне, че партията би претърпяла по-ната-

тъшно разрастване и закрепване на апаратно-бюрократическите методи в политиката, които превръщат младото поколение в пасивен материал за възпитание и всяват неизбежно отчужденост между апарата и масата, между старците и младите" . . . „Младежта — найверният барометър на партията — реагира най-рязко срещу партийния бюрократизъм"... „Нужно е младежта да възприема революционните формули с бой . . ."

Първо, аз трябва да разсея едно възможно недоразумение. Троцки, както се вижда от това писмо, причислява себе си към старата гвардия на болшевиките, като проявява с това готовност да поеме върху себе си възможните обвинения, които могат да паднат върху главата на старата гвардия, ако тя наистина тръгне по пътя на израждането. Трябва да се признае, че тази готовност да жертвува себе си, несъмнено, е черта на благородство. Но аз трябва да защитя Троцки от самия Троцки, защото той, по понятни причини, не може и не трябва да носи отговорност за възможното израждане на основните кадри на старата болшевишка гвардия. Жертвата, разбира се, е хубаво нещо, но нужна ли е тя на старите болшевики? Аз мисля, че тя не е нужна.

Второ, непонятно е как могат да се поставят на една дъска такива опортюнисти и меншевики като Бернщайн, Адлер, Кауцки, Гед и др. и старата гвардия на болшевиките, която през цялото време се бори и, надявам се, ще се бори с чест против опортюнизма, против меншевиките, против II Интернационал. На какво се дължи това объркване и това смесване, на кого са нужни те, ако имаме предвид интересите на партията, а не каквито и да било странични съображения, които имат за цел съвсем не защитата на старата гвардия? Как да разберем тези намеци за опортюнизъм по отношение на старите болшевики, израснали в борба с опортюнизма?

Трето, аз съвсем не мисля, че старите болшевики са абсолютно гарантирани срещу опасността от израждане, също както нямам основание да твърдя, че ние сме абсолютно гарантирани, да речем, срещу земетресение. Такава опасност, като *възможна,* може и трябва да се допусне. Но значи ли това, че тази опасност е *реална,* налична? Аз мисля, че не значи. А и сам Троцки не е привел никакви данни, които да говорят за опасността

от израждане като за реална опасност. А между това ние имаме вътре в партията редица елементи, които могат да породят действителна опасност от израждане на някои редове от нашата партия. Аз имам предвид една част от меншевиките, които влязоха в нашата партия *по неволя* и не са изживели още старите опортюнистически навици. Ето какво писа за тези меншевики и за тази опасност др. Ленин през периода на чистката в нашата партия:

„Всеки опортюнист се отличава с приспособяемост . . . и меншевиките, като опортюнисти, се приспособяват, така да се каже, „по принцип“ към господствуващото сред работниците течение, пребоядисват се със защитен цвят, както заякът става бял зиме. Тази особеност на меншевиките трябва да се знае и трябва да бъде взета под внимание. А да бъде взета под внимание — това значи да се очисти партията приблизително до деветдесет и девет на сто от целия брой на меншевиките, присъединили се към РКП след 1918 година, т. е. тогава, когато победата на болшевиките започна да става отначало вероятна, след това сигурна.“ (Виж т. XXVII, стр 13.)

Как можа да се случи, че Троцки, изпуснал из предвид тази и подобни на нея опасности, които съществуват реално, е изтъкнал на първо място възможна опасност, опасност от израждане на старата гвардия болшевики? Как може да се затварят очи пред реалната опасност, като се изтъква на първо място опасност, всъщност казано, нереална, възможна, ако имаме предвид интересите на партията, а не съображенията за подриване авторитета на мнозинството на ЦК, което представлява ръководното ядро на старата болшевишка гвардия? Нима не е ясно, че такива „подходи“ могат да наливат вода само в мелницата на опозицията?

Четвърто, откъде се взе у Троцки това *противопоставяне* на „старците“, които могат да се изродят, срещу „младежта“, която била „най-верният барометър“ на партията, и на „старата гвардия“, която може да се бюрократизира, срещу „младата гвардия“, която трябва „да възприема революционните формули с бой“? Отде се взе това противопоставяне, за какво е потрябвало то? Нима младежта и старата гвардия не вървяха винаги в единен фронт против вътрешните врагове и външните врагове? Нима единството на „старците“ и „младите“ не представлява основната сила на нашата революция? Отде се

взе този опит да се развенчае старата гвардия и демагогски да се погъделичка младежта, за да се създаде — и разшири — цепнатинка между тези основни отреди на нашата партия? На кого е нужно всичко това, ако имаме предвид интересите на партията, нейното единство, нейната сплотеност, а не опита да се разколебае това единство в угода на опозицията?

Нима така се защищава ЦК и неговата резолюция за вътрешнопартийна демокрация, приета при това единодушно?

Впрочем, Троцки, очевидно, не си е и поставял такава задача, като е излязъл с писмо до партийните съвещания. Очевидно, намерението тук е било друго, а именно: дипломатически да се подкрепи опозицията в нейната борба срещу ЦК на партията под форма на защита на резолюцията на ЦК.

С това, собствено, се и обяснява печатът на двойственост, който лежи върху писмото на Троцки.

Троцки е в блок с демократическите централисти и с част от „левите" комунисти — в това е политическият смисъл на изказването на Троцки.

„Правда" брой 285,
15 декември 1923 г.
Подпис: И. Сталин.

НЕОБХОДИМА БЕЛЕЖКА

(Относно Рафаил)

В своята статия в „Правда“ (брой 285) „Относно дискусията, относно Рафаил и т. н.“ аз казвах, че—според твърдението на Рафаил на Пресненското събрание — „нашата партия по същина се е превърнала в армейска организация, дисциплината в нея е армейска и че поради това е необходимо целият апарат на партията да бъде основно претърскан отгоре додолу като негоден“. По този повод Рафаил заявява в своята статия в „Правда“, че аз неправилно съм предал възгледите на Рафаил, „опростил“ съм ги „в разпалеността на полемиката“ и т. н. Рафаил казва, че той правел само аналогия (сравнение) между партията и армията, че аналогията не е тъждество. „Системата на управление на партията е аналогична със системата на управление на армията — това не значи — казва той, — че това е точно копие, а само е прокаран паралел.“

Прав ли е Рафаил?

Не, не е прав. И ето защо.

Първо. В своята реч на Пресненското събрание Рафаил не просто сравняваше партията с армията, както той уверява сега, а всъщност я отъждествяваше с армията, като намираше, че партията се изгражда по типа на армията. Пред мен е стенограмата на речта на Рафаил, прегледана от автора. Там е казано: „Цялата наша партия е изградена по типа на армията отгоре додолу“. Едва ли може да се отрича, че тук ние имаме работа не с проста аналогия, а с приравняване, отъждествяване строежа на партията със строежа на армията.

Може ли да се твърди, че нашата партия е изградена по армейски тип? Ясно е, че не може: защото партията се изгражда отдолу, върху началата на доброволността, без да се намира в материална зависимост от своя щаб, избран от партията; а армията се гради, както е известно, отгоре, върху началата на принудата, при пълна материална зависимост от щаба, неизбран от никого, назначен отгоре. И т. н. и т. н.

Второ. Рафаил не просто сравнява системата на управление на партията със системата на управление на армията, а приравнява първата към последната, отъждествява ги без „излишни думи". Ето какво пише Рафаил в своята статия: „Ние установяваме, че системата на управление на партията е *тъждествена* със системата на управление на армията не от някакви странични съображения, а от обективния анализ на състоянието на партията." Невъзможно е да се отрича, че тук Рафаил не се ограничава с провеждане на аналогия между управлението на партията и управлението на армията — тъй като той „просто" ги отъждествява „без излишни думи".

Може ли да се отъждествят тези две системи на управление? Не, не може: защото системата за управление на армията, като система, е несъвместима нито със същината на партията, нито с нейните методи за въздействие както върху нейните членове, така и върху безпартийната маса.

Трето. В своята статия Рафаил уверява, че съдбата на партията изцяло и на нейните членове поотделно зависи при последна сметка от учразпред на ЦК, че „членовете на партията се смятат за мобилизирани, учразпред поставя *всички* на работа, *никой* няма право в никаква степен да разполага със себе си, и от учразпред, или от „щаба", зависи определянето размера на снабдяването, т. е. възнаграждението, формата на работата и т. н." Вярно ли е всичко това? Разбира се, не! В мирно време през учразпред на ЦК минават обикновено, в течение на една година, едвам осем — десет хиляди души. От доклада на ЦК пред XII конгрес на РКП[85] е известно, че през 1922 г. през учразпред при ЦК са минали 10,700 души (т. е. двойно по-малко отколкото през 1921 г.). Ако се приспаднат от

това число 1,500 души, отправени по места в учебните заведения, и болните, отишли в отпуск (повече от 400 души), то ще останат 8,000 и нещо. От тях през годината са разпределени от ЦК 5,167 души отговорни партийни работници (т. е. по-малко от половината от общия брой на миналите през учразпред). А в партията изцяло тогава имаше не 5,000 и не 10,000, а около 500,000 члена, основната маса от които не е докосната и не е могла да бъде докосната от разпределителната работа на учразпред при ЦК. Очевидно, Рафаил е забравил, че в мирно време ЦК разпределя обикновено само отговорните партийни работници, че учразпред при ЦК не определя, не може и не трябва да определя „размера на заплатата" на всички членове на партията, броят на които надминава сега 400,000 души. За какво прочее е потрябвало на Рафаил това смехотворно преувеличение? Очевидно, за да покаже „въз основа на факти" „тъждеството" между системата на управление на партията и системата на управление на армията.

Такива са фактите.

Ето защо аз мислех и продължавам да мисля, че Рафаил „не познава както трябва нито партията, нито армията".

Що се отнася до цитатите от постановленията на X конгрес, приведени от Рафаил, тяхното значение в дадения случай отпада от само себе си, тъй като те се отнасят само до отживелиците от военния период в нашата партия, а не до така нареченото „тъждество между системата на управление на партията и системата на управление на армията".

Прав е Рафаил, че грешките трябва да се поправят, че не трябва да се упорствува в грешките. Но именно затова аз не губя надежда, че Рафаил ще поправи найсетне допуснатите от него грешки.

„Правда" брой 294,
28 декември 1923 г.
Подпис: И. Сталин.

ПОЗДРАВ ДО ВЕСТНИК „КОММУНИСТ“[86]

Поздравявам от все сърце вестник „Коммунист“ с излизането на хилядния брой. Пожелавам му да бъде надежден маяк, който да осветлява на трудещите се маси от Изток пътя към пълното тържество на комунизма.

Секретар на ЦК на РКП — *Сталин*

„Бакинский рабочий“
брой 294 (1022),
30 декември 1923 г.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

ДЕКЛАРАЦИЯ
ЗА ОБРАЗУВАНЕ СЪЮЗ НА СЪВЕТСКИТЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕПУБЛИКИ

От момента на образуването на Съветските републики държавите в света се разделиха на дв алагера: лагера на капитализма и лагера на социализма.

Там, в лагера на капитализма—национална вражда и неравенство, колониално робство и шовинизъм, национално потисничество и погроми, империалистически зверства и войни.

Тук, в лагера на социализма — взаимно доверие и мир, национална свобода и равенство, мирно съжителство и братско сътрудничество между народите.

Опитите на капиталистическия свят в течение на десетки години да разреши въпроса за националностите чрез съгласуване свободното развитие на народите със системата на експлоатация на човек от човека се оказаха безплодни. Напротив, кълбото на националните противоречия все повече се заплита, като застрашава самото съществуване на капитализма. Буржоазията се оказа безсилна да създаде сътрудничество между народите.

Само в лагера на Съветите, само при условията на пролетарската диктатура, сплотила около себе си мнозинството от населението, стана възможно да се премахне напълно националното потисничество, да се създаде обстановка на взаимно доверие и да се сложат основите на братско сътрудничество между народите.

Само благодарение на тези обстоятелства Съветските републики успяха да отбият нападенията на империалистите от целия свят, вътрешни и външни.

Само благодарение на тези обстоятелства те можаха успешно да ликвидират гражданската война, да осигурят своето съществуване и да пристъпят към мирно стопанско строителство.

Но годините на война не минаха безследно. Разорените нивя, спрелите заводи, разрушените производителни сили и изтощените стопански ресурси, останали в наследство от войната, правят недостатъчни отделните усилия на отделните републики по стопанското строителство. Възстановяването на народното стопанство се оказа невъзможно при отделното съществуване на републиките.

От друга страна, неустойчивостта на международното положение и опасността от нови нападения правят неизбежно създаването на единен фронт на Съветските републики пред лицето на капиталистическото обкръжение.

Най-сетне, самият строеж на Съветската власт, интернационална по своята класова природа, тласка трудещите се маси в Съветските републики по пътя на обединяване в едно социалистическо семейство.

Всичките тези обстоятелства изискват повелително обединяване на Съветските републики в една съюзна държава, годна да осигури и външна безопасност, и вътрешно стопанско преуспяване, и свобода за национално развитие на народите.

Волята на народите на Съветските републики, събрали се неотдавна на конгресите на своите Съвети и единодушно приели решението за образуване „Съюз на съветските социалистически републики", служи като надеждна гаранция, че този Съюз е доброволно обединение на равноправни народи, че за всяка република е осигурено правото за свободно излизане от Съюза, че достъпът в Съюза е открит за всички социалистически съветски републики — както за съществуващите, така и за онези, които ще възникнат в бъдеще, че новата съюзна държава ще бъде достойно увенчание на сложените още през м. октомври 1917 г. основи на мирно съжителство и братско сътрудничество на народите, че то ще послужи като здрава опора против световния капитализъм и като нова решителна крачка по пътя на обединяване на трудещите се от всички страни в Световна социалистическа съветска република.

Като заявяваме всичко това пред целия свят и като провъзгласяваме тържествено непоклатимостта на основите на Съвет-

ската власт, намерили своя израз в конституциите на упълномощилите ни социалистически съветски републики, ние, делегатите на тези републики, въз основа на дадените ни пълномощия, решаваме да подпишем договор за образуване „Съюз на съветските социалистически републики“.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

ДОГОВОР
ЗА ОБРАЗУВАНЕ СЪЮЗА НА СЪВЕТСКИТЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕПУБЛИКИ

Руската социалистическа федеративна съветска република (РСФСР), Украинската социалистическа съветска република (УССР), Белоруската социалистическа съветска република (БССР) и Закавказката социалистическа федеративна съветска република (ЗСФСР — Грузия, Азербайджан и Армения) сключват този съюзен договор за обединяване в една съюзна държава — „Съюз на съветските социалистически републики“ — върху следните основи.

1. В компетенцията на Съюза на съветските социалистически републики, в лицето на неговите върховни органи, влизат:

а) представителство на Съюза в международните отношения;

б) изменяване външните граници на Съюза;

в) сключване на договори за приемане нови републики в състава на Съюза;

г) обявяване на война и сключване на мир;

д) сключване на външни държавни заеми;

е) ратифициране на международни договори;

ж) установяване системи на външна и вътрешна търговия;

з) установяване основи и общ план за цялото народно стопанство на Съюза, както и сключване на концесионни договори;

и) регулиране на транспортното и телеграфопощенското дело;

к) установяване на основите за организиране на въоръжени сили на Съюза на съветските социалистически републики;

л) утвърждаване на единен държавен бюджет на Съюза на съветските социалистически републики, установяване на монетна,

банкнотна и кредитна система, както и система за общосъюзни, републикански и местни данъци;

м) установяване на общи начала за земеустройство и земеползуване, както и използуване на подземните богатства, горите и водите по цялата територия на Съюза;

н) общо съюзно законодателство за преселванията;

о) установяване основи на съдоустройство и съдопроизводство, както и гражданско и наказателно съюзно законодателство;

п) установяване на основни трудови закони;

р) установяване общи начала за народна просвета;

с) установяване на общи мерки в областта на опазването на народното здраве;

т) установяване на система мерки и теглилки;

у) организиране на общосъюзна статистика;

ф) основно законодателство в областта на съюзното поданство по отношение правата на чужденците;

х) право за общо амнистиране;

ц) отменяване нарушаващите съюзния договор решения на конгресите на Съветите, на Централните изпълнителни комитети и на Съветите на народните комисари на съюзните републики.

2 Върховен орган на властта в Съюза на съветските социалистически републики е конгресът на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики, а през периодите между конгресите — Централният изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики.

3. Конгресът на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики се съставя от представители на градските Съвети с по 1 депутат на 25,000 избиратели и от представители на губернските конгреси на Съветите с по 1 депутат на 125,000 жители.

4. Делегатите на конгреса на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики се избират на губернските конгреси на Съветите.

5. Редовните конгреси на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики се свикват от Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики един път в годината; извънредните конгреси се свикват от Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики по негово собствено

решение или пък по искане на не по-малко от две съюзни републики.

6. Конгресът на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики избира Централен изпълнителен комитет от представителите на съюзните републики пропорционално на населението на всяка, всичко в състав 371 члена.

7. Редовните сесии на Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики се свикват три пъти в годината. Извънредните сесии се свикват по решение на Президиума на Централния изпълнителен комитет на Съюза или по искане на Съвета на народните комисари на Съюза на съветските социалистически републики, както и на Централния изпълнителен комитет на една от съюзните републики.

8. Конгресите на Съветите и сесиите на Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики се свикват в столиците на съюзните републики, по ред, установяван от Президиума на Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики.

9. Централният изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики избира Президиум, който е висш орган на властта на Съюза през периода между сесиите на Централния изпълнителен комитет на Съюза.

10. Президиумът на Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики се избира в състав от 19 члена, от които Централният изпълнителен комитет на Съюза избира четирма председатели на Централния изпълнителен комитет на Съюза според броя на съюзните републики.

11. Изпълнителен орган на Централния изпълнителен комитет на Съюза е Съветът на народните комисари на Съюза на съветските социалистически републики (Совнаркомът на Съюза), избиран от Централния изпълнителен комитет на Съюза за срока на пълномощията на последния в състав:

Председател на Съвета на народните комисари на Съюза,
Подпредседатели,
Народен комисар на външните работи,
Народен комисар на военните и морските работи,
Народен комисар на външната търговия,
Народен комисар на пътищата за съобщение,

Народен комисар на пощите и телеграфите,
Народен комисар на работническо-селската инспекция,
Председател на Висшия съвет на народното стопанство,
Народен комисар на труда,
Народен комисар на продоволствието,
Народен комисар на финансите.

12. С цел за утвърждаване на революционна законност върху територията на Съюза на съветските социалистически републики и за обединяване усилията на съюзните републики за борба с контрареволюцията при Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики се учредява Върховен съд с функциите на върховен съдебен контрол, а при Съвета на народните комисари на Съюза — обединен орган на Държавното политическо управление, чийто председател влиза в Съвета на народните комисари на Съюза с право на съвещателен глас.

13. Декретите и постановленията на Совнаркома на Съюза на съветските социалистически републики са задължителни за всички съюзни републики и се привеждат в изпълнение непосредствено върху цялата територия на Съюза.

14. Декретите и постановленията на Централния изпълнителен комитет и на Совнаркома на Съюза се печатат на езиците, общоупотребими в съюзните републики (руски, украински, белоруски, грузински, арменски, тюркски).

15. Централните изпълнителни комитети на съюзните републики обжалват декретите и постановленията на Совнаркома на Съюза пред Президиума на Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики без да спират тяхното изпълнение.

16. Постановленията и разпорежданията на Съвета на народните комисари на Съюза на съветските социалистически републики могат да бъдат отменявани само от Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики и неговия Президиум; а разпорежданията на отделните народни комисари на Съюза на съветските социалистически републики могат да бъдат отменявани от Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики, от неговия Президиум и от Совнаркома на Съюза.

17. Разпорежданията на народните комисари на Съюза на съветските социалистически републики могат да бъдат спирани от Централните изпълнителни комитети или от Президиумите на Централните изпълнителни комитети на съюзните републики само в изключителни случаи, при явно несъответствие на дадено разпореждане с постановленията на Совнаркома или на Централния изпълнителен комитет на Съюза на съветските социалистически републики. За спирането на разпорежданията Централният изпълнителен комитет или Президиумът на Централния изпълнителен комитет на съюзните републики незабавно съобщава на Съвета на народните комисари на Съюза на съветските социалистически републики и на съответния народен комисар на Съюза на съветските социалистически републики.

18. В състава на Съвета на народните комисари на съюзните републики влизат:

Председателят на Съвета на народните комисари,
Подпредседателите,
Председателят на Висшия съвет на народното стопанство,
Народният комисар на земеделието,
Народният комисар на продоволствието,
Народният комисар на финансите,
Народният комисар на труда,
Народният комисар на вътрешните работи,
Народният комисар на правосъдието,
Народният комисар на работническо-селската инспекция,
Народният комисар на просветата,
Народният комисар на здравеопазването,
Народният комисар на социалното осигуряване,
Народният комисар по националните работи,

а също така с право на съвещателен глас пълномощниците на наркоматите на Съюза: по външните работи, по военните и морските работи, външната търговия, пътищата за съобщение и пощите и телеграфите.

19. Висшият съвет на народното стопанство и народните комисариати: на продоволствието, на финансите, на труда и на работническо-селската инспекция на съюзните републики, като се подчиняват непосредствено на Централните изпълнителни комитети и на Совнаркомите на съюзните републики, се ръководят в своята дейност от разпорежданията на съответните

народни комисари на Съюза на съветските социалистически републики.

20. Републиките, които влизат в състава на Съюза, имат свои бюджети, които са съставни части на общосъюзния бюджет, утвърждаван от Централния изпълнителен комитет на Съюза. Бюджетите на републиките в техните приходни и разходни части се установяват от Централния изпълнителен комитет на Съюза. Списъкът на приходите и размерите на приходните отчисления, които отиват за образуване бюджетите на съюзните републики, се определят от Централния изпълнителен комитет на Съюза.

21. За гражданите на съюзните републики се установява единно съюзно поданство.

22. Съюзът на съветските социалистически републики има свое знаме, герб и държавен печат.

23. Столица на Съюза на съветските социалистически републики е град Москва.

24. Съюзните републики в съгласие с този договор внасят изменения в своите конституции.

25. Утвърждението, изменението и допълнението на съюзния договор са изключителна компетенция на конгреса на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики.

26. За всяка от съюзните републики се запазва правото за свободно излизане от Съюза.

БЕЛЕЖКИ

1 Съвещанието на комунистите на тюркските народи на РСФСР, свикано от ЦК на РКП(б), става в Москва на 1—2 януари 1921 година. В съвещанието взели участие партийни работници от Азербайджан, Башкирия, Туркестан, Татария, Дагестан, Терската област, Киргизия, Крим. Съвещанието обсъжда доклада на Централното бюро на комунистическите организации на народите от Изток, организационния въпрос и др. На 2 януари И. В. Сталин изнася доклад по организационния въпрос (докладът не е стенографиран). Съвещанието приема по доклад на И. В. Сталин „Постановление относно Централното бюро по работата сред тюркските народи на РСФСР". В съответствие с това „Постановление" Централното бюро на комунистическите организации на народите от Изток, което съществува от 1918 година, се реорганизирва в Централно бюро за агитация и пропаганда сред тюркските народи на РСФСР. — **3.**

2 Имат се предвид програмата на РКП(б), приета от VIII конгрес на партията, отдела „В икономическата област" и резолюцията на IX конгрес на РКП(б) „По въпроса за професионалните съюзи и тяхното организиране" (виж „ВКП(б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК", ч. I, 1941, стр. 289—291, 337—340). — **5.**

3 За VIII конгрес на РКП(б) и неговите решения по военния и други въпроси виж „История ВКП(б). Краткий курс", стр. 222—225 [Българското издание от 1948 г., стр. 284—289] и „ВКП(б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК", ч. I, 1941, стр. 280—313. И. В. Сталин произ-

нася на VIII конгрес на РКП(б) реч по военния въпрос (виж Сочинения, т. 4, стр 249—250) и участвува във военната комисия, създадена от конгреса за изработване резолюция по военния въпрос. — **7.**

4 Има се предвид обединеното заседание на фракциите на РКП(б) на VIII конгрес на Съветите, ВЦСПС* и МГСПС**, станало на 30 декември 1920 година. — **11.**

5 Тезисите „Относно предстоящите задачи на партията по националния въпрос" се обсъждат на заседанието на Политбюро на ЦК на РКП(б) на 5 февруари 1921 година. За окончателното редактиране на тезисите се назначава комисия начело с В. И. Ленин и И. В. Сталин. Тезисите се публикуват във вестник „Правда" брой 29 от 10 февруари и се издават през 1921 г. в отделна брошура. — **14.**

6 Панислямизмът е религиозно политическа идеология. Проповядва обединение в едно цяло на всички народи, които изповядват исляма (мюсюлманската религия). Широко се разпространява в края на XIX в. сред експлоататорските класи в страните на Изток; използува се по онова време от Турция с цел за подчиняване мюсюлманите от цял свят на турския султан като „халиф на всички правоверни". В. И. Ленин оценява панислямизма като едно от теченията, които се опитват „да съединят освободителното движение против европейския и американския империализъм с укрепването позициите на хановете, помешчиците, муллите и т. н." (виж Сочинения, изд. 3 е, т. XXV, стр. 289).

Пантюркизмът си поставя за цел подчиняването на всички тюркски народи под турско господство. Възниква през периода на балканските войни (1912—1913 г.). През време на войната 1914—1918 г. се развива в крайно агресивна и шовинистическа идеология. В Русия след Октомврийската социалистическа революция панислямизмът и пантюркизмът се използуват от контрареволюционните елементи за борба срещу Съветската власт. — **24.**

---

* Всеруски централен съвет на професионалните съюзи. *Бълг ред.*

** Московски градски съвет на професионалните съюзи. *Бълг. ред.*

7 X конгрес на РКП(б) става на 8—16 март 1921 година. Конгресът обсъжда отчетите на ЦК и ЦКК и докладите: относно професионалните съюзи и тяхната роля в стопанския живот на страната, относно натуралния данък относно партийното строителство, относно предстоящите задачи на партията по националния въпрос, относно единството на партията и анархо-синдикалисткия уклон и др. С политически отчет на ЦК и с доклади относно натуралния данък и относно единството на партията и анархо-синдикалисткия уклон излиза В. И. Ленин. Конгресът преценява резултатите от дискусията относно профсъюзите и одобрява с огромно мнозинство от гласовете Лениновата платформа. В резолюцията „Относно единството на партията", написана от В. И. Ленин, конгресът осъжда всички фракционни групи, предписва те да бъдат разтурени незабавно и посочва, че единството на партията е основното условие за успеха на диктатурата на пролетариата. Конгресът приема резолюцията на В. И. Ленин „Относно синдикалистическия и анархистическия уклон в нашата партия", в която осъжда така наречената „работническа опозиция" и признава пропагандата на идеите на анархо-синдикалистичеческия уклон за несъвместима с принадлежността към комунистическата партия. X конгрес взима решение за преминаване от системата на изземване на излишъците към продоволствения данък, за преминаване към новата икономическа политика. Докладът на И. В. Сталин „Относно предстоящите задачи на партията по националния въпрос" е изслушан на 10 март. Конгресът единодушно приема за основа тезисите на И. В. Сталин и избира комисия за тяхното по-нататъшно разработване. За резултатите от работата на комисията И. В. Сталин съобщава на 15 март през вечерното заседание. Резолюцията, предложена от И. В. Сталин от името на комисията, е приета единодушно от конгреса. Конгресът осъжда антипартийните уклони по националния въпрос: великодържавния (великоруския) шовинизъм и местния национализъм, като вредни и опасни за комунизма и пролетарския интернационализъм Конгресът насочва главния удар против великодържавния шовинизъм като главна опасност. (Относно X конгрес на РКП(б) виж „История ВКП(б). Краткий курс", стр. 242—246. [Българското издание от 1948 г., стр. 311—316.] Резолюциите на конгреса виж в книгата „ВКП(б) в резолю-

циях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК", ч I, 1941, стр. 356—395). — **27.**

8 Сборникът „План за електрификация на РСФСР. Доклад на Държавната комисия по електрификацията на Русия пред осмия конгрес на Съветите" е издаден от научно-техническия отдел на ВСНС през м. декември 1920 година. — **43.**

9 **„Экономическая Жизнь"** — всекидневен вестник, орган на икономическите и финансовите наркомати и учреждения на РСФСР и СССР (ВСНХ, СТО, Госплан, Госбанк, Наркомфин и др.); излиза от м. ноември 1918 до м. ноември 1937 година. — **44.**

10 $II^1/_2$ Интернационал — „Международно работническо обединение на социалистическите партии" — е основан във Виена през м. февруари 1921 година на учредителната конференция на центристките партии и групи, напуснали временно II Интернационал под натиска на революционно настроените работнически маси. Критикувайки на думи II Интернационал, лидерите на $II^1/_2$ Интернационал (Ф. Адлер, О. Бауер, Л. Мартов и др.) на дело по всички най-важни въпроси на пролетарското движение провеждат опортюнистическа политика и се стремят да използуват създаденото обединение за противодействие срещу нарастващото тогава влияние на комунистите сред работническите маси. През 1923 година $II^1/_2$ Интернационал се съединява отново с II Интернационал. — **45.**

11 „Съвет за действие и пропаганда на народите от Изток" е създаден по решение на I конгрес на народите от Изток, състоял се в Баку през м. септември 1920 година. Съветът си поставя за цел поддържането и обединяването на освободителното движение на Изток; просъществува около една година. — **48.**

12 I конгрес на трудовите жени от Горската социалистическа съветска република става на 16—18 юни 1921 година във Владикавказ. На конгреса присъствуват 152 делегатки: чеченки, осетинки, татарки, кабардинки, балкарки и др., дошли от отдалечени планински селища. Конгресът обсъжда въпросите: икономическо-правното положение на жените от Изток по-рано и сега, кустарното производство и участието в него на жените-горянки, народното образование и жената от Изток,

доклад относно опазване на майчинството и детството и др. Телеграмата на И. В. Сталин е прочетена на 18 юни през вечерното заседание на конгреса. От конгреса е изпратена до И. В. Сталин поздравителна телеграма. — **52.**

[13] Автономната Горска социалистическа съветска република е образувана въз основа на декрета на ВЦИК от 20 януари 1921 година. В Горската АССР първоначално влизат окръзите: Чеченски, Назрановски, Владикавказки, Кабардински, Балкарски и Карачаевски. През 1921—1924 г. от състава на Горската АССР последователно се отделят редица автономни национални области. С декрет на ВЦИК от 7 юли 1924 година Горската АССР е премахната. — **52.**

[14] Имат се предвид 21 условия за приемане в Комунистическия интернационал, утвърдени от II конгрес на Коминтерна на 6 август 1920 година. — **56.**

[15] Имат се предвид априлските тезиси на В. И. Ленин „Относно задачите на пролетариата в настоящата революция“ (виж Сочинения, изд. 3 е, т. XX, стр. 87—90). — **56.**

[16] Става дума за контрареволюционния метеж в Кронщад през м. март 1921 година (виж „История ВКП(б). Краткий курс“, стр. 239 [Българското издание от 1948 г., стр. 306—307.]) — **56.**

[17] В. И. Ленин. „Двете тактики на социалдемокрацията в демократическата революция“ (виж Сочинения, изд 3-е, т. VIII, стр 27—126). — **57.**

[18] Виж В. И. Ленин. Сочинения, изд. 3-е, т. VII и изд. 4-е, т. 8.—**57.**

[19] В. И. Ленин. „Победата на кадетите и задачите на работническата партия“ (виж Сочинения, изд 3 е, т. IX, стр. 79—143). — **57.**

[20] Виж В. И. Ленин. Сочинения, изд. 3-е, т. XXII, стр. 13—23 —**59.**

[21] Има се предвид брошурата на В. И. Ленин „Предстоящите задачи на Съветската власт“ (виж Сочинения, изд. 3 е, т. XXII, стр. 435—468). — **59.**

[22] Кредо („credo“) — манифест на групата на „икономистите“. (Относно кредото виж В. И. Ленин. „Протестът на руските социалдемократи“. Сочинения, изд. 3-е, т. II, стр. 473—486, и изд. 4-е, т. 4, стр. 149—163). — **60.**

23 В. И. Ленин. „„Левичарството"—детската болест на комунизма" (виж Сочинения, изд. 3-е, т. XXV, стр. 165—250). — **63.**

24 Демократическото съвещание става на 14—22 септември 1917 година в Петроград. Съвещанието е било свикано от меншевишко-есеровските лидери на Всеруския централен изпълнителен комитет на съветите на работническите и войнишките депутати и на Изпълнителния комитет на съветите на селските депутати измежду представителите на социалистическите партии, на съглашателските Съвети, на профсъюзите, на земствата, на търговско промишлените кръгове и на войсковите части. Съвещанието излъчва Предпарламент (Временен съвет на републиката) — съвещателен орган при Временното правителство. Съглашателите мислели с помощта на Предпарламента да спрат революцията и да преведат страната от пътя на съветската революция в пътя на буржоазно-конституционното развитие. — **64.**

25 В. И. Ленин. „Пролетарската революция и ренегатът Кауцки" (виж Сочинения, изд. 3 е, т. XXIII, стр. 331—412). —**68.**

26 Има се предвид книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?" (виж Сочинения, изд. 3 е, т. IV, стр. 359—508, и изд. 4-е, т. 5, стр. 319—494). — **68.**

27 Виж К. Маркс и Ф. Енгелс. „Манифест на Комунистическата партия". 1939, стр. 40—41. — **69.**

28 И. В. Сталин пристига в Тифлис в края на м. юни 1921 година от Налчик (гдето той бил на лечение), за да участвува в работата на пленума на Кавбюро* на ЦК на РКП(б) с представителите на местните партийни и професионални организации. Пленумът се състоява на 2—7 юли и обсъжда твърде важни стопански и политически въпроси по строителството на закавказките съветски републики. В резолюцията по доклада за политическото положение, изработена под ръководството на И. В. Сталин, пленумът определя задачите на комунистите от Закавказието и нанася решителен удар върху национал-уклонистите. Пленумът взима решение за създаване на комисия по обединяване стопанската дейност на закавказките съветски републики, обсъжда въпросите за положението

* Кавказко бюро. *Бълг. ред.*

на Закавказката железница, за циркулацията на паричните знаци в закавказките съветски републики, за автономията на Нагорний Карабах, за Аджария, за положението в Абхазия и др. На общото събрание на тифлиската партийна организация на 6 юли И. В. Сталин изнася доклад „Относно предстоящите задачи на комунизма в Грузия и Закавказието“. Докладът е публикуван във вестник „Правда Грузии“ брой 108 от 13 юли и издаден от Кавбюро на ЦК на РКП(б) през 1921 година в отделна брошура. — **75.**

29 Мусаватисти — партия „Мусават“ — националистическа партия на буржоазията и помешчиците в Азербайджан; възниква през 1912 година. През периода на Октомврийската революция и гражданската война е главната контрареволюционна сила в Азербайджан. С подкрепата на турските, а покъсно на английските интервенти мусаватистите са на власт в Азербайджан от м. септември 1918 до м. април 1920 година, когато със съвместните усилия на работниците от Баку, селяните от Азербайджан и дошлата им на помощ Червена армия мусаватисткото правителство бива свалено. —**81.**

30 Дашнаки—партия „Дашнакцутюн“—арменска буржоазно-националистическа партия; възниква през 90-те години на XIX век. През 1918—1920 г. дашнаките възглавяват буржоазно-националистическото правителство на Армения и я превръщат в опорна точка на английските интервенти в борбата срещу Съветска Русия. Дашнакското правителство бива свалено през м. ноември 1920 година в резултат от борбата на трудещите се в Армения, подкрепени от Червената армия. — **81.**

31 Има се предвид военно-политическото съглашение, сключено между Англия и Франция през 1904 година, послужило като начало за образуване на Антантата (империалистически съюз между Англия, Франция и царска Русия). — **83.**

32 „Искра“ — първият общоруски нелегален марксически вестник; основан през 1900 година от В. И. Ленин (за значението и ролята на „Искра“ виж „История ВКП(б). Краткий курс“, стр. 30—38. [Българското издание от 1948 г., стр. 29 — 32.])— **85**

33 Н. Ленин. „„Левичарството“—детската болест на комунизма“. П., 1920 (виж В. И. Ленин, Сочинения, изд. 3-е, т. XXV, стр. 165—250).— **87.**

34 Виж В. И. Ленин. Сочинения, изд. 3-е, т. XXIII, стр. 385.— **90**.

35 Има се предвид конференцията по ограничаване на въоръженията и по тихоокеанските и далекоизточните въпроси, която става във Вашингтон от 12 ноември 1921 година до 6 февруари 1922 година. В конференцията взимат участие: САЩ, Англия с доминионите, Япония, Франция, Италия, Китай, Белгия, Холандия и Португалия. Съветска Русия не е поканена на конференцията, въпреки протестите на Съветското правителство. Вашингтонската конференция завършва следвоенното преразделяне на света и представлява опит да се установи ново съотношение на империалистическите сили в Тихия океан. Съглашенията, подписани във Вашингтон, определят размерите на морските въоръжения на империалистическите държави, правата на последните върху тихоокеанските островни владения и установяват принципа на политиката на „отворени врати“ в Китай, т. е. „равенство на откриващите се в Китай възможности за търговия и промишленост на всички нации“ Вашингтонската конференция не премахва, а, напротив, засилва противоречията между империалистическите държави. — **102**

36 „Звезда“ — болшевишки легален вестник; излиза в Петербург от 16 декември 1910 година до 22 април 1912 година (отначало седмично, след това два и три пъти в седмицата). Идейното ръководство на вестника се провежда от В. И. Ленин; той системно изпраща от чужбина свои статии за вестника. Най-близки сътрудници на „Звезда“ са В. М. Молотов, М. С. Олмински, Н. Г. Полетаев, Н. Н. Батурин, К. С. Еремеев и др. Във вестника взима участие А. М. Горки. През пролетта на 1912 година, по време на пребиваването си в Петербург, И. В. Сталин ръководи непосредствено работата на вестника и помества в него редица статии (виж Сочинения, т. 2, стр. 225—247). Тиражът на отделни броеве от вестника достига 50—60 хиляди. „Звезда“ подготвя излизането на всекидневния болшевишки вестник „Правда“. На 22 април 1912 година царското правителство спира „Звезда“. Продължение на „Звезда“ е „Невская Звезда“, която излиза до м. октомври 1912 година. — **111**.

37 Цитира се статията на И. В. Сталин „Нашите цели“, публикувана в „Правда“ брой 1 от 22 април 1912 година (виж Сочинения, т. 2, стр. 248). — **112**.

38 Виж И. В. Сталин. Сочинения, т. 2, стр. 249.— **112.**

39 Процесът на есерите се гледа в Москва от 8 юни до 7 август 1922 година. Между 34-те обвиняеми, привлечени от Върховния революционен трибунал към съдебна отговорност, имало 11 члена на ЦК на партията на социалистите-революционери Процесът установява, че партията на есерите още от първите дни на Октомврийската социалистическа революция се е борила против Съветската власт, организирвала е въоръжени въстания и заговори, поддържала е интервентите, извършвала е терористически актове против ръководителите на Болшевишката партия и на Съветското правителство. — **116.**

40 Имат се предвид международните икономически конференции, станали в Генуа (от 10 април до 19 май 1922 година) и в Хага (от 15 юни до 20 юли 1922 година). Конференцията в Генуа се свиква за определяне отношенията между капиталистическия свят и Съветска Русия. В конференцията взимат участие, от една страна, Англия, Франция, Италия, Япония и други капиталистически държави, а от друга страна — Съветска Русия. Представителите на капиталистическите страни предявяват на съветската делегация искания, чието изпълнение би означавало превръщане на Съветската страна в колония на западноевропейския капитал (искане за изплащане на всички военни и предивоенни дългове, възвръщане на чуждите собственици национализираната им собственост и др.). Съветската делегация отхвърля претенциите на чуждите капиталисти. Обсъждането на въпроса е предадено на събралата се в Хага конференция на експертите, Хагската конференция също не дохожда до споразумение поради непримиримостта на становищата на двете страни.—**116.**

41 И. В. Сталин възглавява комисията, която е създадена от пленума на ЦК на РКП(б) на 6 октомври 1922 година, за разработване на законопроекта за обединяване на РСФСР, УССР, Закавказката федерация и БССР в Съюз на съветските социалистически републики. Комисията ръководи цялата подготвителна работа за I конгрес на Съветите на СССР. — **119.**

42 Има се предвид споразумението, подписано в Москва на 22 февруари 1922 година от пълномощните представители на независимите републики: Азербайджанска, Арменска, Гру-

зинска Белоруска, Украинска, Хорезмска, Бухарска, Далекоизточна и РСФСР, за натоварване на РСФСР да представлява посочените републики на общоевропейската икономическа конференция в Генуа. — **121.**

43 Дир — Далекоизточна република — съществува от м. април 1920 до м. ноември 1922 година. В състава на Дир влизат: Прибайкалието, Забайкалието, Амурската област, Приморието, Камчатка и северната част на Сахалин. — **121.**

44 Закавказката федерация — Федеративният съюз на социалистическите съветски републики от Закавказието — е учредена на 12 март 1922 година на пълномощническа конференция на представители на централните изпълнителни комитети на Грузия, Азербайджан и Армения. През м. декември 1922 година Федеративният съюз е преобразуван в Закавказка социалистическа федеративна съветска република (ЗСФСР). Закавказката федерация съществува до 1936 година. Според Конституцията на Съюза на ССР от 1936 година Арменската, Азербайджанската и Грузинската съветски социалистически републики влизат в състава на СССР като съюзни републики. (Относно Закавказката федерация виж настоящия том, стр. 194—198, 214—218.) — **122.**

45 Бухарската и Хорезмската народни съветски републики са образувани през 1920 година в резултат на победоносните народни въстания върху територията на бившите Бухарско и Хивинско ханство. В края на 1924 и в началото на 1925 година, във връзка с държавното разграничаване на Средна Азия според националния признак, територията на Бухарската и Хорезмската републики влизат в състава на образуваните отново Тюркменска и Узбекска съюзни съветски социалистически републики, Таджикската автономна съветска социалистическа република и Каракалпакската автономна област. — **122.**

46 X Всеруски конгрес на Съветите става в Москва на 23—27 декември 1922 година. На конгреса присъствуват 2 215 делегати, в това число измежду договорните републики ЗСФСР, УССР и БССР 488 делегати, които дохождат в Москва за участие в работите на I конгрес на Съветите на СССР и биват поканени на X Всеруски конгрес в качеството на по-

четни гости X Всеруски конгрес на Съветите обсъжда въпросите: отчет на ВЦИК и СНК по вътрешната и външната политика на републиката, доклад относно състоянието на промишлеността, доклад на Народния комисариат на земеделието (резултати от работата по повдигане на селското стопанство), доклад на Народния комисариат на просветата, доклад на Народния комисариат на финансите, предложение на договорните съветски републики за създаване Съюз на съветските социалистически републики. Доклад по въпроса за обединението на съветските републики е изнесен на 26 декември от И. В. Сталин. Резолюцията, предложена от И. В. Сталин, е приета от конгреса единодушно. След доклада на И. В. Сталин се изказват представителите на Украйна, Азербайджан, Грузия, Армения и Белорусия и от името на своите народи приветствуват обединяването на съветските републики в единна съюзна държава — СССР. — **125.**

[47] Имат се предвид преговорите на Съветското правителство с английския индустриалец Уркарт за сключване концесионен договор за разработване на полезните изкопаеми в Урал и в Казахстан. Проектодоговорът бива отхвърлен от Съвета на народните комисари на 6 октомври 1922 година поради заробителния характер на предложените от Уркарт условия, както и поради враждебната политика на английското консервативно правителство по отношение на Съветска Русия. Отказът на Съветското правителство от договор с Уркарт послужва като повод за засилване на антисъветската кампания в буржоазния печат. — **128**.

[48] Конференцията в Лозана (от 20 ноември 1922 година до 24 юли 1923 година) е свикана по инициатива на Франция, Англия и Италия за обсъждане на близкоизточния въпрос (сключване на мирен договор между Гърция и Турция, определяне на турските граници, приемане на конвенция за режима на проливите и т. н.). В конференцията освен посочените страни взимат участие Япония, Румъния, Югославия, Гърция, България, Турция (представители на САЩ присъствували в качеството на наблюдатели). Съветска Русия е поканена на конференцията само за обсъждане на въпроса за проливите (Босфор, Дарданелите) На конференцията, в комисията по проливите, съветската делегация се обявява против

проекта за отваряне на проливите за военни съдове както в мирно, така и във военно време и предлага свой проект, който предвижда пълно затваряне на проливите за военните съдове на които и да било държави, с изключение на Турция. Проектът на Съветската делегация е отхвърлен от комисията. — **128.**

49 I конгрес на Съветите на СССР става в Москва на 30 декември 1922 година. На конгреса присъствуват 1,727 делегати от РСФСР, 364 делегати от УССР, 91 делегати от Закавказката федерация и 33 делегати от БССР. Конгресът обсъжда доклада на И. В. Сталин за образуване Съюз на съветските социалистически републики, утвърждава Декларацията и Съюзния договор за образуване на СССР и избира Централен изпълнителен комитет на Съюза на ССР. — **134.**

50 Конференцията на упълномощените делегации на РСФСР, УССР, БССР и ЗСФСР става на 29 декември 1922 година. Конференцията разглежда и приема Декларацията и Договора за образуване на Съюз на съветските социалистически републики. И. В. Сталин прави пред конференцията съобщение за реда на работата на I конгрес на Съветите на СССР. Конференцията възлага на И. В. Сталин да изнесе пред конгреса доклад по въпроса за образуване на СССР. Сутринта на 30 декември упълномощените делегации подписват Декларацията и Договора за образуване на СССР. — **136.**

51 Статията на И. В. Сталин „Към въпроса за стратегията и тактиката на руските комунисти" е публикувана на 14 март 1923 година в брой 56 на вестник „Правда", посветен на 25-та годишнина на Руската комунистическа партия (болшевики), във вестник „Петроградская Правда", броеве 57, 58 и 59 от 14, 15 и 16 март 1923 година и в списание „Коммунистическая Революция" брой 7 (46) от 1 април 1923 година. По-сетне откъс от тази статия под заглавие „Октомврийската революция и стратегията на руските комунисти" е отпечатан в книгата: И. Сталин „Относно Октомврийската революция", М., 1932. — **137.**

52 Свердловски университет — Работническо-селски комунистически университет „Я. М. Свердлов".

По инициатива на Я. М. Свердлов през 1918 година при ВЦИК са организирани краткосрочни агитационно-пропаганди-

стки курсове, преименовани през м. януари 1919 година в Школа за съветска работа. Върху основата на тази школа, по решение на VIII конгрес на РКП(б), е създадена Централна школа за съветска и партийна работа. През втората половина на 1919 година Централната школа за съветска и партийна работа е преобразувана в Работническо-селски комунистически университет „Я. М. Свердлов". — **137.**

53 Групата „Освобождение на труда" е първата руска марксическа група; основана е през 1883 година в Женева от Г. В. Плеханов. (Относно дейността на групата и нейната историческа роля виж „История ВКП(б). Краткий курс", стр. 10—17. [Българското издание от 1948 г., стр. 12—21]) — **146.**

54 По време на масовата политическа демонстрация в Петроград на 20—21 април 1917 година група членове от Петроградския комитет на Болшевишката партия (Богдатев и др.) издигат лозунг за незабавно сваляне на Временното правителство, въпреки директивата на ЦК на болшевиките за мирен характер на демонстрацията. Централният комитет на партията осъжда поведението на тези „леви" авантюристи (виж В. И. Ленин. Сочинения, изд. 3-е, т. XX, стр. 224—225). —**147.**

55 В. И. Ленин. „Двете тактики на социалдемократите в демократическата революция" (виж Сочинения, изд. 3-е, т. VIII, стр. 27—126). —**150.**

56 „Контактната комисия" в състав Чхеидзе, Стеклов, Суханов, Филидовски и Скобелев (по-късно влизат Чернов и Церетели) е излъчена от меншевишко-есеровския Изпълнителен комитет на Петроградския Съвет на работническите и войнишките депутати на 7 март 1917 година за установяване на контакт с Временното правителство, за „въздействие" върху него и за „контрол" върху неговата дейност. На практика „контактната комисия" спомага за провеждане буржоазната политика на Временното правителство и възпира работническите маси от активна революционна борба за преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите. „Контактната комисия" съществува до м. май 1917 година, когато представители на меншевиките и есерите влизат непосредствено в състава на Временното правителство. — **151.**

57 В. И. Ленин. „Относно задачите на пролетариата в настоящата революция" (виж Сочинения, изд. 3-е, т. XX, стр. 87—90). — **151.**

58 Проектът на тезисите по националния въпрос за XII конгрес на партията се обсъжда на пленума на ЦК на РКП(б) на 21 февруари 1923 година. За редактиране на тезисите е създадена комисия начело с И. В. Сталин. Политбюро на ЦК на РКП(б) на 22 март разглежда и утвърждава тезисите, на 24 март те са публикувани във вестник „Правда“ брой 65.— **155**.

59 Сменовеховство — буржоазно политическо течение; възниква през 1921 година зад граница сред руската белогвардейска емиграция, възглавява се от групата на Н. Устрялов, Ю. Ключников и др., която издава списание „Смена Вех“ (отначало излиза сборник под същото заглавие). Идеологията на сменовеховството изразява възгледите на буржоазията, отказала се от открита въоръжена борба срещу Съветската власт. Сменовеховците разчитат, във връзка с преминаването на Съветска Русия към нова икономическа политика, на постепенно изменяване на съветския строй в дух на буржоазна демокрация. — **160**.

60 Виж резолюцията на X конгрес на РКП(б) „Относно предстоящите задачи на партията по националния въпрос“ в книгата „ВКП (б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК“, ч. I 1941. стр. 386.—**161**.

61 XII конгрес на РКП б) става на 17—25 април 1923 година. Това е първият конгрес след победата на Октомврийската социалистическа революция, на който В. И. Ленин не може да присъствува. Конгресът обсъжда отчетите на ЦК, на ЦКК, на руското представителство в Изпълкома на Коминтерна и докладите: относно промишлеността, относно националните моменти в партийното и държавното строителство, относно данъчната политика в селото, относно районирането и др. В своите решения конгресът взима под внимание всички указания на В. И. Ленин, дадени в неговите последни статии и писма. XII конгрес на РКП (б) прави равносметка на новата икономическа политика за двете години и дава решителен отпор на Троцки, Бухарин и техните привърженици, които разбираха непа като отстъпление от социалистическите позиции. Конгресът отделя голямо внимание на организационния и националния въпрос. На 17 април, на вечерното заседание, И. В Сталин изнася организационния отчет на ЦК. В резолюцията, приета по отчета на ЦК, конгресът одобрява Лени-

новия план за реорганизация на РКИ* и ЦКК и отбелязва подобряването на оргапарата на ЦК и на цялата организационна работа. Докладът на И. В. Сталин „Относно националните моменти в партийното и държавното строителство“ е изслушан от конгреса на 23 април. Разискванията по доклада продължават на 23 и 24 април, по-нататъшното обсъждане на въпроса е пренесено в националната секция на конгреса, която работи под непосредственото ръководство на И. В. Сталин. На 25 април конгресът утвърждава резолюцията, предложена от секцията: в основата на резолюцията са поставени тезисите на И. В. Сталин. Конгресът разобличава национал-уклонистите и призовава партията към решителна борба срещу уклоните по националния въпрос — срещу великоруския шовинизъм и местния буржоазен национализъм. (Относно XII конгрес на РКП (б) виж „История ВКП (б). Краткий курс“, стр. 250—252. [Българското издание от 1948 г., стр. 321—323.] Резолюциите на конгреса виж в книгата „ВКП (б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК“, ч. I, 1941, стр. 473—524.) — **167**.

62 *„Известия Центрального Комитета Российской Коммунистической Партии (б)“* — информационно списание; основано е по решение на VIII конгрес на РКП (б); излиза от 28 май 1919 година до 10 октомври 1929 година (първите 20 броя излизат като приложение към вестник „Правда“). Постепенно от информационен бюлетин „Известия ЦК“ се превръщат в централно партийно списание и през 1929 година са преобразувани в списание „Партийное Строительство“. „Отчетът на ЦК на РКП(б) на XII партиен конгрес“ е публикуван в „Известия ЦК“ брой 4 (52), април 1923 година. — **169**.

63 И. В. Сталин има предвид статията „Как да реорганизираме Рабкрин“ и „По-добре по-малко, но по-хубаво“ (виж В. И. Ленин. Сочинения, изд. 3-е, т. XXVII, стр. 402—418). — **177**.

64 И. В. Сталин има предвид брошурата „Нашият промишлен комсъстав. (Според материалите на Отч.-разпр. отдел на ЦК на РКП)“. М., 1923. — **181**.

65 Всеруският конгрес на членове-редници на есеровската партия става в Москва на 18—20 март 1923 година. Конгресът при-

---

*РКИ = Рабоче-крестьянская инспекция — Работническо-селска инспекция. *Бълг. ред.*

знава, че партията на есерите се е разложила напълно и нейните ръководни емигрантски органи нямат право да действуват от името на несъществуваща партия. — **190.**

66 Дискусионният лист се печата във вестник „Правда" в навечерието на XII конгрес на РКП (б) под название „Предсъездовский дискусионный листок" („Предконгресен дискусионен лист"). Излизат 5 броя, четири преди конгреса и един по време на работата на конгреса. („Правда", броеве 46, 65, 75, 82, 86; 1, 24 март, 5, 15 и 20 април 1923 година). — **191.**

67 И. В Сталин има предвид антипартийната група „демократически централизъм". (Относно тази група виж „История ВКП (б). Краткий курс", стр. 229, 242. [Българското издание от 1948 г., стр. 294, 310.]) — **192.**

68 Има се предвид VII (Априлската) Всеруска конференция на РСДРП (б), състояла се на 24–29 април 1917 година. И. В. Сталин изнася на конференцията доклад по националния въпрос; проекторезолюцията по доклада е написана от В. И. Ленин. (Резолюциите на конференцията виж в книгата „ВКП (б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК", ч. I, 1941, стр. 225—239.) — **198.**

69 *„Социалистический Вестник"* — орган на меншевиките-белоемигранти; основан е от Мартов през м февруари 1921 година; до м. март 1933 година излиза в Берлин, от м. май 1933 до м. юни 1940 година — в Париж, по-късно — в Америка. „Социалистический Вестник" е рупор на най-реакционните империалистически кръгове. — **219.**

70 Басмаческо движение — контрареволюционно националистическо движение в Средна Азия (Туркестан, Бухара, Хорезм) през 1918—1924 г.; проявява се във форма на открит политически бандитизъм; възглавява се от бейове и мулли; имаше за цел да откъсне средноазиатските републики от Съветска Русия и да възстанови господството на експлоататорските класи. Басмаческото движение бе подкрепяно активно от английските империалисти, които се стремяха да превърнат Средна Азия в своя колония. — **221.**

71 Виж В. И. Ленин. „Относно правото на нациите за самоопределение". Съчинения, изд. 3-е, т. XVII, стр. 460. — **227.**

72 В. И. Ленин. „Социалистическата революция и правото на нациите за самоопределение“ (виж Сочинения, изд. 3-е, т. XIX, стр. 41). — **229**.

73 „*Беднота*“ — всекидневен вестник, орган на ЦК на ВКП (б); излиза от м. март 1918 до м. януари 1931 година. — **240**.

74 В. И. Ленин, Сочинения, изд. 3-е, т. IV, стр. 111—112 и изд. 4-е, т. 5, стр. 10—11. — **242**.

75 Четвъртото съвещание на ЦК на РКП (б) с отговорните партийни работници от националните републики и области, свикани по инициатива на И. В. Сталин, става в Москва на 9—12 юни 1923 година. В съвещанието — освен членовете и кандидатите за членове на ЦК на РКП (б) — взимат участие 58 представители на националните републики и области. Основният въпрос в дневния ред на съвещанието е докладът на И. В. Сталин „Практически мероприятия по провеждане на практика резолюцията на XII конгрес на партията по националния въпрос“. Доклади относно положението по места са изнесени от представители на 20 парторганизации от националните републики и области. Съвещанието разглежда също доклада на ЦКК относно антипартийната, антисъветската дейност на Султан-Халиев. (Резолюциите на съвещанието виж в книгата „ВКП (б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК“, ч. I, 1941, стр. 525—530.) — **247**.

76 Проектоплатформата по националния въпрос е написана от И. В. Сталин в края на м. май 1923 година във връзка с подготовката на IV съвещание и утвърдена на 4 юни от Политбюро на ЦК на РКП (б). Проектът е приет от съвещанието като резолюция по доклада на И. В. Сталин „Практически мероприятия по провеждане на практика резолюцията на XII конгрес на партията по националния въпрос“. — **249**.

77 Комисията на пленума на ЦК на РКП (б) по изработване практически предложения за СССР е създадена по решение на пленума на ЦК на РКП (б) от 24 февруари 1923 година. Комисията е възглавявана от И. В. Сталин, в нейния състав влизат представители на партийните организации от всички съюзни републики. Комисията ръководи разработването на проекта за Конституция на СССР. — **276**.

78 Комисията на Президиума на ЦИК на СССР по изработване Конституцията на СССР се състои от 25 представители на

съюзните републики. И. В. Сталин влиза в комисията от РСФСР. Пленарните заседания на комисията, на които се обсъжда проектът за Конституция, стават на 8 — 16 юни 1923 година. — **284.**

79 И. В. Сталин цитира писмото на К. Маркс до Ф. Енгелс от 16 април 1856 година според книгата: К. Маркс и Ф. Энгельс. „Письма". М., 1922 (виж К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения, т. XXII, стр. 139). — **291.**

80 Първият Всеруски конгрес на работничките и селянките става в Москва на 16—21 ноември 1918 година. На конгреса присъствуват 1147 делегатки. На 19 ноември с реч пред конгреса излиза В. И. Ленин. От конгреса се изказва пожелание за създаване при партийните комитети специални органи за работа сред жените. След конгреса по решение на ЦК на РКП (б) при партийните комитети се създават комисии по агитацията и пропагандата сред жените, а при ЦК на РКП (б) се създава Централна комисия. — **295.**

81 Става дума за комисията, създадена по решение на Политбюро и пленума на ЦК на РКП (б), станал на 23—25 септември 1923 година. — **300.**

82 Резолюцията относно партийното строителство е приета на съвместното заседание на Политбюро на ЦК на РКП (б) и Президиума на ЦКК на 5 декември 1923 година и публикувана във вестник „Правда" брой 278 от 7 декември 1923 г.—**315.**

83 Има се предвид обединеният пленум на ЦК на РКП (б) и ЦКК съвместно с представителите на десет парторганизации, който става на 25—27 октомври 1923 година. (Резолюцията на пленума виж в книгата „ВКП (б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК", ч. I, 1941, стр. 531—532). —**315.**

84 Има се предвид анонимната платформа, пусната в навечерието на XII конгрес на РКП (б) от контрареволюционната нелегална група, наричала се „Работническа група" („Работническата група" е създадена през 1923 година в Москва от изключените от партията Мясников и Кузнецов, обединява незначителен брой участници, през есента на 1923 година бива ликвидирана). — **320.**

85 И. В. Сталин има предвид „Отчета на ЦК на РКП за XII конгрес на партията", публикуван в списание „Известия ЦК РКП (б)", бр. 4 (52), април 1923 година. — **329.**

86 *„Коммунист“* — всекидневен вестник, орган на Централния комитет и на Бакинския комитет на Азербайджанската комунистическа партия (болшевики), издава се на азербайджански език. Първият брой е издаден от болшевишката организация в Азербайджан нелегално на 29 август 1919 година, след излизането на първия брой вестникът е спрян от мусаватистското правителство. След установяването на Съветската власт в Азербайджан издаването на вестника се възобновява от 30 април 1920 година. Поздравът на И. В. Сталин е публикуван във вестник „Коммунист“ на 29 декември 1923 година на азербайджански език и във вестниците „Бакинский рабочий“ на 30 декември 1923 година и „Заря Востока“ на 3 януари 1924 година на руски език. — **331.**

БИОГРАФИЧНА ХРОНИКА
(1921—1923)

1921

1—2 януари. И. В. Сталин ръководи съвещанието на комунистите на тюркските народи на РСФСР; произнася реч при откриване на съвещанието и изнася доклад по организационния въпрос.

5 януари. От И. В. Сталин е написана статията „Нашите разногласия“, публикувана във вестник „Правда“ брой 12 от 19 януари 1921 г.

14 януари. И. В. Сталин изнася доклад по текущия момент на митинг в театъра на Първия морски брегови отред (Петроград).

17 януари. И. В. Сталин произнася на разширеното заседание на Московския комитет на РКП(б) реч по въпроса за ролята на профсъюзите в производството, против тезисите на Троцки и Бухарин в защита на Лениновата „платформа на 10-те“.

18 януари. И. В. Сталин се изказва на разширеното заседание на Московския комитет на РКП (б) против предложението за превеждане на армията върху милиционна система, защищава предложението за засилване и укрепване на кадровата армия.

19 януари. И. В. Сталин председателствува на заседанието на Съвета на националностите при Народния комисариат по работите на националностите и е избран в комисия за изработване проектопостановление за Съвета на националностите.

5 февруари. Тезисите на И. В. Сталин „Относно предстоящите задачи на партията по националния въпрос" са обсъждани в заседание на Политбюро на ЦК на РКП(б); за окончателно редактиране на тезисите се създава комисия начело с В. И. Ленин и И. В. Сталин.

7 февруари. И. В. Сталин и В. И. Ленин заедно с другите членове на комисията редактират тезисите по националния въпрос за X конгрес на РКП(б).

10 февруари. Тезисите на И. В. Сталин „Относно предстоящите задачи на партията по националния въпрос" се публикуват в брой 29 на вестник „Правда".

12 февруари. И. В. Сталин беседва с представителите на Дагестанската АССР.

15 февруари. И. В. Сталин изпраща телеграма до Г. К. Орджоникидзе в Баку с директивите на ЦК на РКП(б) до Реввоенсъвета на XI армия и моли да му съобщават всекидневно за хода на събитията в Кавказ.

16 февруари. И. В. Сталин пита Г. К. Орджоникидзе за положението на работите в Грузия, Армения и Азербайджан.

28 февруари. И. В. Сталин пише бележка до В. И. Ленин за необходимостта от отбрана на Батум срещу турците.

3 март. И. В. Сталин предава по телеграф поздрава и директивите на В. И. Ленин до грузинските комунисти.

5 март. И. В. Сталин изнася доклад пред заседанието на Съвета на националностите при Наркомнац относно резултатите от работата на комисията по изработване на директива относно Съвета на националностите.

8—16 март. И. В. Сталин участвува в работите на X конгрес на РКП(б).

8 март. X конгрес на РКП(б) избира И. В. Сталин в президиума на конгреса.

9 март.	И. В. Сталин взема участие в преговорите на Съветското правителство с турската делегация.
10 март.	И. В Сталин на X конгрес на РКП (б) изнася доклад „Относно предстоящите задачи на партията по националния въпрос".
13 март.	В. И. Ленин пише бележка до И. В. Сталин относно изпращането на делегати на X конгрес на РКП (б) за потушаване на кронщадския метеж.
14 март.	X конгрес на РКП (б) избира И. В. Сталин за член на Централния комитет на РКП (б).
15 март.	И. В. Сталин излиза пред X конгрес на РКП (б) със съобщение от комисията по изработване на резолюцията по националния въпрос.
16 март.	Пленумът на ЦК на РКП (б) избира И. В. Сталин за член на Политбюро и Оргбюро на Централния комитет на партията.
Март.	И. В. Сталин пише до В. И. Ленин писмо относно плана за електрификация на Русия.
16 април.	И В. Сталин изпраща до В. И. Ленин своите бележки по проектопостановлението за Главтоп (Главно управление по топливото).
19 април.	И. В. Сталин участвува в заседанието на Съвета на народните комисари, включва се в състава на комисията по изработване на проектопостановление относно разширяване компетентността на Азербайджанския нефтен комитет.
22 април.	И. В. Сталин отправя до Президиума на ВЦИК текста на проекта на Наркомнац относно образуването на автономна област Коми.
25 април.	И. В. Сталин на заседанието на Съвета на националностите при Наркомнац докладва за поправките, внесени от Президиума на ВЦИК в „Директивата относно Съвета на националностите", и се изказва при разискванията по въпроса за образуването на автономна област Коми.

2 май.	И. В. Сталин написва статията „Към постановка на националния въпрос", публикувана във вестник „Правда" брой 98 от 8 май 1921 г.
5 май.	И. В. Сталин прави на заседанието на колегията на Наркомнац съобщение относно проектодекрета, съгласно който всички наркомати трябва да представят за мнение на Наркомнац законопроектите и постановленията, които се отнасят до различните националности.
10 май.	И. В. Сталин се изказва на заседанието на Съвета на народните комисари по въпроса за работническо-селската инспекция по места.
16 май.	И. В. Сталин председателствува заседанието на колегията на Наркомнац. Колегията взима решение за свикване конгрес на трудещите се якути за обсъждане на въпроса за образуване автономна Якутска област.
16—25 май.	И. В. Сталин участвува в работата на комисията на ЦК на РКП (б) по подготовка и провеждане на IV Всеруски конгрес на профсъюзите.
18 май.	И. В. Сталин се изказва—по поръчение на ЦК на РКП (б) — на заседанието на комунистическата фракция на IV Всеруски конгрес на профсъюзите против проекторезолюцията на анархосиндикалистката група по отчета на президиума на ВЦСПС на конгреса.
19 май.	И. В. Сталин участвува в работата на комисията, създадена от пленума на ЦК на РКП (б) за разследване антипартийното поведение на Томски на IV Всеруски конгрес на профсъюзите.
Краят на май.	И. В Сталин заминава на лечение в гр. Налчик.
12 юни.	И. В. Сталин изпраща поздрав до IV конгрес на Съветите в Кабардинския окръг.
17 юни.	И. В. Сталин изпраща поздравителна телеграма до I конгрес на жените-горянки.
Краят на юни.	И. В. Сталин заминава от Налчик за Тифлис

	да участвува в работата на пленума на Кавказкото бюро на ЦК на РКП (б).
2—7 юли.	И. В. Сталин взема участие в работата на пленума на Кавказкото бюро на ЦК на РКП (б).
4 юли.	В. И. Ленин пита Г. К. Орджоникидзе с телеграма защо са откъснали И. В. Сталин от почивката му и моли да му се изпрати заключението на лекарите за здравето на И. В. Сталин.
6 юли.	И. В. Сталин изнася на общото събрание на Тифлиската партийна организация доклада „Относно предстоящите задачи на комунизма в Грузия и Закавказието“. Докладът е публикуван във вестник „Правда Грузии“ брой 108 от 13 юли 1921 г.
7, 8, 14 юли.	И. В. Сталин участвува в работата на пленума на ЦК на Грузинската КП (б) По предложение на И. В Сталин пленумът обсъжда въпроса за политиката на Грузинската комунистическа партия по възстановяване народното стопанство и заздравяване на Съветската власт.
25 юли	В. И Ленин пита Г. К. Орджоникидзе за колко дни са откъснали И. В. Сталин от почивката му и моли да съобщят името и адреса на доктора, който лекува И. В. Сталин.
8 август.	И. В. Сталин заминава от Налчик за Москва.
18 август.	В. И. Ленин дава нареждане до Госплан да се окаже съдействие на И. В. Сталин за запознаване с всички икономически материали, особено по златопромишлеността и бакинската нефтена промишленост.
22 август.	ЦК на РКП (б) възлага на И. В. Сталин общото ръководство на работата на отдела за агитация и пропаганда в Централния комитет на партията.
28 август	Статията на И. В Сталин „Партията преди и след завземането на властта“ е публикувана във вестник „Правда“ брой 190.

6—8 септември. И. В. Сталин участвува в комисията на ЦК на РКП (б) по подобряване работата на централния апарат на железопътния транспорт.

22 септември. И. В. Сталин е избран на заседанието на Президиума на ВЦИК в комисия по въпроса за разпределяне земята между горското население (чеченците) и казаците.

27 септември. И. В. Сталин получава писмото на В. И. Ленин „Към въпроса за задачите на Рабкрин, тяхното разбиране и тяхното изпълнение“ и пише до В. И. Ленин „Отговор относно инспекцията“.

3 ноември. И В. Сталин на заседанието на Президиума на ВЦИК е избран в комисия по подготовка на IX Всеруски конгрес на Съветите.

5 ноември. Статията на И. В. Сталин „Октомврийската революция и националната политика на руските комунисти“ е публикувана във вестник „Жизнь Национальностей“ брой 24 (122).

13 ноември. И. В. Сталин в клуба на Краснопресненския район на партията чете лекцията „За политическата стратегия и тактика на комунистите и за новата икономическа политика“.

17 ноември. И. В. Сталин участвува в заседанието на Президиума на ВЦИК, където е разгледан въпросът за селскостопанските колективи-комуни, артели и сдружения за обществено обработване на земята.

18 ноември. И. В. Сталин е утвърден от Централния комитет на партията като един от редакторите на списанието на ЦК на РКП (б) „Вестник агитации и пропаганды“.

28 ноември. И В. Сталин получава от В. И. Ленин проектопредложение за образуване федерация на закавказките републики и пише своите забележки и поправка към проекта. В. И. Ленин приема поправката на И. В. Сталин.

29 ноември.	Политбюро на ЦК на РКП (б) приема резолюцията на В. И. Ленин и И. В. Сталин за федерацията на закавказките републики.
18 декември.	Статията на И. В. Сталин „Перспективи" е публикувана във вестник „Правда" брой 286.
20 декември.	И. В. Сталин заедно с другите членове на Съвета на народните комисари подписва проектопостановлението на СНК по плана за електрификация на РСФСР.
23 декември.	IX Всеруски конгрес на Съветите избира И В Сталин в президиума.
28 декември.	IX Всеруски конгрес на Съветите избира И. В. Сталин за член на ВЦИК.
29 декември.	И. В. Сталин е избран от първата сесия на IX ВЦИК за член на Президиума на ВЦИК и е утвърден за народен комисар по работите на националностите и за народен комисар на работническо-селската инспекция (НК на РКИ).
Декември.	И. В. Сталин участвува в комисията на ЦК на РКП (б) по работата в село.

1922

9 януари.	И. В. Сталин председателствува заседанието на колегията на Наркомнац и се изказва по въпроса за образуване Карачаево-Черкезка област.
14 януари.	И В. Сталин изпраща до В. М. Молотов проект на циркулярно писмо на ЦК на РКП (б) до Туркестанската компартия.
16 януари.	И. В. Сталин прави на заседанието на Политбюро на ЦК на РКП (б) предложение за свикване конференция на председателите на централните изпълнителни комитети на независимите републики за обсъждане на въпроса за единно представителство на Генуезката конференция.
21 януари.	И. В. Сталин председателствува заседанието на колегията на Народния комисариат на работ-

ническо-селската инспекция и се изказва по въпроса за ревизиране на бюджета за 1922 год.

27 януари. И. В. Сталин взема участие в заседанието на втората извънредна сесия на IX ВЦИК, която обсъжда въпроса за изпращане делегация на Генуезката конференция.

28 януари. И. В. Сталин се изказва на учредителното заседание на „Дружеството на старите болшевики“ по въпроса за устава на дружеството.

И. В. Сталин председателствува заседанието на колегията на Народния комисариат на работническо-селската инспекция и се изказва по въпроса за изработване на инструкция към постановлението за областните пълномощници на НК на РКИ.

14 февруари. И. В Сталин и А. Д. Цюрупа приемат група професори — представители на висшите технически учебни заведения.

22 февруари. И. В. Сталин пише до грузинските комунисти за необходимостта да се проведат практически мерки за изпълняване указанията на В. И. Ленин по засилване на Грузинската Червена армия.

28 февруари. И. В. Сталин получава бележка от В. И. Ленин за подготвянето в НК на РКИ проект за контрола на работническо-селската инспекция над частните обединения и предприятия.

21 март. И. В. Сталин получава писмо от В. И. Ленин по въпроса за използуване на служителите от Наркомата на работническо-селската инспекция в помощ на апарата на Совнаркома по проверяване изпълнението на решенията.

27 март — 2 април. И. В. Сталин участвува в работите на XI конгрес на РКП (б).

27 март. XI конгрес на РКП (б) избира И. В. Сталин в президиума на конгреса.

28 март. И. В. Сталин е избран на XI конгрес на РКП (б)

	в комисия по делото на 22-та (групата на бившата „работническа опозиция").
29—30 март.	И. В. Сталин участвува в работата на комисията на XI конгрес на РКП(б) по делото на 22-та (групата на бившата „работническа опозиция").
31 март.	XI конгрес на РКП(б) избира И. В. Сталин в комисия за окончателно редактиране резолюцията по финансовата политика на партията.
2 април.	XI конгрес на РКП(б) избира И. В. Сталин за член на Централния комитет на партията.
3 април.	Пленумът на ЦК на РКП(б) по предложение на В. И. Ленин избира И. В. Сталин за генерален секретар на Централния комитет на партията.
28 април.	И. В. Сталин пише писмо до В. И. Ленин по въпроса за изменяване реда за снабдяване на селяните със семена.
4 май.	И. В Сталин написва статията „По случай десетгодишнината на „Правда" (Спомени)", публикувана във вестник „Правда" брой 98 от 5 май 1922 г.
5 май.	Поздравът на И. В. Сталин до „Правда" във връзка с нейния десетгодишен юбилей е публикуван във вестник „Правда" брой 98.
12—17 май.	И. В. Сталин участвува в комисията на ЦК на РКП(б) по изработване на правила за взаимоотношенията между централните органи на УССР и РСФСР.
19 май.	Писмото на ЦК на РКП(б) до Изпълкома на Коминтерна по въпроса за тактиката на единния фронт, подписано от И. В. Сталин, е публикувано във вестник „Правда" брой 110
7 юни.	И. В. Сталин взема участие в заседанието на II разширен пленум на Изпълкома на Коминтерна.

15 юни.	Писмото на ЦК на РКП (б) до комунистите на Киргизката република, подписано от И. В. Сталин, е публикувано в списанието „Жизнь Националностей“ брой 12 (147).
9 юли.	Писмото на ЦК на РКП (б) до всички губкоми, обкоми, национални и областни бюра на ЦК по въпроса за провеждане продоволствено-данъчна кампания, подписано от И. В. Сталин, е публикувано във вестник „Правда“ брой 151
13 юли.	И. В. Сталин посещава В. И. Ленин в Горки
14 юли.	И. В. Сталин съобщава по телеграфа на Г. К. Орджоникидзе за здравословното състояние на В. И. Ленин.
3 август.	И. В. Сталин председателствува заседанието на организационната комисия на пленума на ЦК на РКП (б) по работите на XII партконференция.
4—7 август.	И. В. Сталин взема участие в работите на XII Всеруска конференция на РКП (б).
4 август.	И. В. Сталин е избран от XII конференция на РКП (б) в президиума.
5 август.	В. И. Ленин повиква И. В. Сталин в Горки и му възлага да предаде поздрав на XII Всеруска партийна конференция. И. В. Сталин на вечерното заседание предава на конференцията поздрава на В. И. Ленин.
11 август.	Централният комитет на партията създава комисия начело с И. В. Сталин за подготвяне за пленума на ЦК на РКП (б) на въпроса за взаимоотношенията между РСФСР, УССР, БССР и Закавказката федерация.
15 септември.	И. В. Сталин написва бележки за посещението, което той направи на В. И. Ленин в Горки.
23—24 септември.	И. В. Сталин участвува в работите на комисията на ЦК на РКП (б) по въпроса за взаимо-

отношенията между РСФСР, УССР, БССР и Закавказката федерация.

27 септември. И. В. Сталин беседва с В. И. Ленин по въпроса за обединяването на съветските републики в съюзна държава.

6 октомври. И. В. Сталин изнася пред пленума на ЦК на РКП(б) доклад за взаимоотношенията между РСФСР, УССР, БССР и Закавказката федерация. Пленумът избира комисия начело с И. В. Сталин за ръководене подготвителната работа по обединяване на съветските републики в единна съюзна държава.

16 октомври. И. В. Сталин съобщава на Централния комитет на Грузинската компартия решението на пленума на ЦК на РКП(б) за запазване на Закавказката федерация и обединяването й с РСФСР, Украинската и Белоруската републики в Съюз на съветските социалистически републики.

30 октомври. Централният комитет на партията утвърждава И. В. Сталин за делегат на IV конгрес на Коминтерна.

5 ноември. Поздравът на И. В. Сталин до Петроград по случай петгодишнината на Октомври е публикуван във вестник „Петроградская Правда" брой 251.

18 ноември. Беседата на И. В. Сталин с кореспондент на „Правда" по въпроса за обединяване на независимите национални републики е публикувана във вестник „Правда" брой 261.

21—28 ноември. Комисията на пленума на ЦК на РКП(б) под ръководството на И. В. Сталин разработва „Основните точки на Конституцията на Съюза на съветските социалистически републики".

30 ноември. И. В. Сталин изнася на заседанието на Политбюро на ЦК на РКП(б) доклад относно Съюза на републиките. Политбюро утвърждава по доклад на И. В. Сталин „Основните точки на

Конституцията на Съюза на съветските социалистически републики".

5 декември. И. В. Сталин на заседанието на комисията на пленума на ЦК на РКП(б) е избран в подкомисия по изработване текста на Конституцията на Съюза на републиките и на Декларацията.

Между 5 и 16 декември. И. В. Сталин пише проект на „Декларация относно образуването на Съюз на съветските социалистически републики".

16 декември. Комисията на пленума на ЦК на РКП(б) под председателството на И. В. Сталин приема проекта за Договор по образуване на СССР и проекта за Декларация, представен от И. В. Сталин.

18 декември. И. В. Сталин изнася пред пленума на ЦК на РКП(б) доклад относно проекта за Съюзен договор между съветските републики. Пленумът назначава комисия начело с И. В. Сталин за подготовка на I конгрес на Съветите на СССР.

20 декември. И. В. Сталин ръководи заседанието на комисията по подготовка на I конгрес на Съветите на СССР.

23—27 декември. И. В. Сталин участвува в работите на X Всеруски конгрес на Съветите.

23 декември. X Всеруски конгрес на Съветите избира И. В. Сталин в президиума.

26 декември. И. В. Сталин изнася пред X Всеруски конгрес на Съветите доклад по въпроса за обединяване на съветските републики.

И. В. Сталин се изказва на заседанието на комунистическата фракция на X Всеруски конгрес на Съветите по въпроса за Съюза на съветските социалистически републики.

27 декември. X Всеруски конгрес на Съветите избира И. В.

Сталин за член на ВЦИК и за делегат от РСФСР на I конгрес на Съветите на СССР.

28 декември. Първата сесия на IX ВЦИК избира И. В. Сталин за член на Президиума на ВЦИК и го утвърждава за народен комисар по работите на националностите.

29 декември. И. В. Сталин прави пред конференцията на пълномощническите делегации на РСФСР, УССР, ЗСФСР и БССР съобщение за реда на работата на I конгрес на Съветите на СССР. Конференцията възлага на И. В. Сталин да изнесе пред конгреса доклад по въпроса за образуване Съюз на съветските социалистически републики.

30 декември. I конгрес на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики избира И. В. Сталин в президиума на конгреса.

30 декември. И. В. Сталин изнася пред I конгрес на Съветите на Съюза на съветските социалистически републики доклад по въпроса за образуване Съюз на ССР. Конгресът избира И. В. Сталин за член на ЦИК на СССР.

И. В. Сталин произнася реч на заседанието на първата сесия на I ЦИК на СССР и е избран в Президиума на ЦИК.

31 декември. Пожеланието на И. В. Сталин за 1923 година е публикувано във вестник „Известия“ брой 1.

1923

2 януари. И. В. Сталин взема участие в заседанието на комисията на Наркомнац по въпроса за образуване Бурято-Монголска АССР.

10 януари. Президиумът на ЦИК на СССР избира И. В Сталин в комисия по съставяне проект за изграждане наркомати на СССР.

23 януари. И. В. Сталин чете лекцията „Относно страте-

гията и тактиката на партията" в Комунистическия университет „Я. М. Свердлов".

4 февруари. И. В. Сталин внася в Политбюро на ЦК на РКП (б) предложение за създаване в състава на ЦИК на СССР втора камара — орган, който представлява интересите на всички народи на СССР.

21—24 февруари. И. В. Сталин участвува в работата на пленума на ЦК на РКП (б).

21 февруари. Пленумът на ЦК на РКП (б) обсъжда проекто-тезисите на И. В. Сталин по националния въпрос за XII конгрес на партията. За окончателното редактиране на тезисите е създадена комисия начело с И. В. Сталин.

Пленумът на ЦК на РКП (б) избира И. В. Сталин в комисия за окончателно разработване тезисите на ЦК на РКП (б) за XII конгрес на партията по организационния въпрос.

24 февруари. Пленумът на ЦК на РКП (б) утвърждава комисията под председателството на И. В. Сталин за ръководене разработката на проекта за Конституция на СССР.

11—12 март. И. В. Сталин по поръчение на Политбюро на ЦК на РКП (б) телеграфирва до всички губкоми, обкоми, централни комитети на националните комунистически партии и членове на ЦК за здравословното състояние на В. И. Ленин.

14 март. Статията на И. В. Сталин „Към въпроса за стратегията и тактиката на руските комунисти" е публикувана във вестник „Правда" в брой 56, посветен на 25-годишнината на РКП (б)

22 март. И. В. Сталин в заседанието на Политбюро на ЦК на РКП (б) докладва тезисите за XII конгрес на партията по националния въпрос. Политбюро взема решение да се публикуват тезисите като одобрени от ЦК на РКП (б).

24 март. Тезисите на И. В. Сталин „Националните

моменти в партийното и държавното строителство“ са публикувани в брой 65 на вестник „Правда“.

3 април. — X Московска губернска партийна конференция избира И. В. Сталин за делегат на XII конгрес на РКП (б).

17—25 април. — И. В. Сталин участвува в работите на XII конгрес на РКП (б).

17 април. — XII конгрес на РКП (б) избира И. В. Сталин в президиума на конгреса.
И. В. Сталин изнася пред XII конгрес на РКП (б) организационен отчет на ЦК на РКП (б).

19 април. — И. В. Сталин произнася пред XII конгрес на РКП (б) заключително слово по организационния отчет на ЦК на РКП (б).

23 април. — И. В. Сталин изнася пред XII конгрес на РКП (б) доклада „Относно националните моменти в партийното и държавното строителство“.

24 април. — XII конгрес на РКП (б) избира И. В. Сталин за член на Централния комитет на партията.

25 април. — И. В. Сталин ръководи работата на националната секция на XII конгрес на РКП (б), изказва се в секцията по въпроси за Конституцията на СССР.
И. В. Сталин произнася пред XII конгрес на РКП (б) заключително слово по доклада „Относно националните моменти в партийното и държавното строителство“.

26 април. — Пленумът на ЦК на РКП (б) избира И. В. Сталин за член на Политбюро и Оргбюро, за представител в ЦКК и го утвърждава за генерален секретар на Централния комитет на партията.

6 май. — Статията на И. В. Сталин „Печатът като колективен организатор“ е публикувана в брой 99 на вестник „Правда“.

10 май. — Статията на И. В. Сталин „Колкото по-навътре

в гората . . .“ е публикувана в брой 102 на вестник „Правда“.

24 май. Политбюро на ЦК на РКП (б) утвърждава И. В. Сталин като член на разширената комисия на Президиума на ЦИК на Съюза на ССР от РСФСР по изработване Конституция на СССР.

Май—юни. И. В. Сталин участвува в работите на разширената комисия на Президиума на ЦИК на СССР по изработване на Конституция.

4 юни. И. В Сталин прави в заседанието на Политбюро на ЦК на РКП (б) съобщение за подготовката на IV съвещание на ЦК на РКП (б) с отговорните дейци на националните републики и области. Политбюро е утвърдило проектоплатформата по националния въпрос, предложена от И. В. Сталин.

9—12 юни. И. В. Сталин ръководи работата на IV съвещание на ЦК на РКП (б) с отговорните дейци на националните републики и области.

10 юнн. И. В. Сталин произнася пред IV съвещание на ЦК на РКП (б) с отговорните дейци на националните републики и области реч относно десните и „левите“ в националните републики и области и изнася доклад относно практическите мероприятия по провеждане на дело резолюцията на XII конгрес на РКП (б) по националния въпрос.

12 юни. И. В. Сталин произнася пред IV съвещание на ЦК на РКП (б) с отговорните дейци на националните републики и области заключително слово по доклада.

14 юни. И. В. Сталин се изказва по въпроса за единно съюзно поданство пред заседанието на разширената комисия на Президиума на ЦИК на СССР по изработване на Конституция.

22—23 юни И. В. Сталин участвува в работата на пленума на Централната контролна комисия на РКП(б).

26 юни. И. В. Сталин изнася пред пленума на ЦК на РКП (б) доклад относно Конституцията на СССР.

8 юли. Обращението на ЦК на РКП (б) с подписа на И. В. Сталин за предаване на всички записки, писма, бележки и други документи, написани от В. И. Ленин в организирвания в Москва Институт на В. И. Ленин е публикувано във вестник „Правда“ брой 151.

14 юни. Обращението „Към всички народи и правителства в света“ във връзка с утвърждаването Конституцията на СССР от сесията на ЦИК, подписано от И. В. Сталин и другите членове на Президиума на ЦИК, е публикувано във вестник „Правда“ брой 156.

23—25 септември. И. В. Сталин ръководи работата на пленума на ЦК на РКП (б).

25—27 октомври. И. В. Сталин ръководи работата на обединения пленум на ЦК и ЦИК на РКП (б) съвместно с представителите на десет партийни организации.

7 ноември. Статията на И. В Сталин „Октомврийската революция и въпросът за средните слоеве“ е публикувана в брой 253 на вестник „Правда“.

10 ноември. И. В. Сталин написва статията „По случай петата годишнина на първия конгрес на работничките и селянките“, публикувана в списание „Коммунистка“ брой 11, ноември 1923 година.

17 ноември. И. В. Сталин произнася реч на тържественото заседание във Военната академия, посветено на четиригодишнината на Конната армия.

2 декември. И. В. Сталин изнася доклада „Относно задачите на партията“ пред разширеното събрание на Краснопресненския районен комитет на РКП (б).

До 5 декември. И. В Сталин участвува в работите на подкомисията на ЦК на РКП (б) по изработване на проекторезолюцията за партийното строителство. Резолюцията е приета на съвместното

заседание на Политбюро на ЦК на РКП (б) и на Президиума на ЦКК на 5 декември и е публикувана в брой 278 на вестник „Правда“ от 7 декември.

15 декември. Статията на И. В. Сталин „Относно дискусията, относно Рафаил, относно статиите на Преображенски и Сапронов и относно писмото на Троцки“ и обращението на ЦК на РКП (б), подписано от И. В. Сталин, до всички организации на РКП (б) във връзка с дискусията по вътрешнопартийното положение са публикувани във вестник „Правда“ брой 285.

28 декември. Статията на И. В. Сталин „Необходима забележка (относно Рафаил)“ е публикувана във вестник „Правда“ брой 294.

СЪДЪРЖАНИЕ

ЗАБЕЛЯЗАНИ ПЕЧАТНИ ГРЕШКИ

Стр.	*Ред*	*Напечатано*	*Да се чете*
4	1 отдолу	12 януари 1921 6	12 януари 1921 г.
53	3 „	Програмата	3) Програмата
54	17 отгоре	от тактиката на стратегията	от тактиката и стратегията
233	2 отгоре	на дв алагера	на два лагера
286	2 „	онези,	онези
300	4 отгоре (в заглавието)	2 дакември	2 декември

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ

И. В. СТАЛИН

СЪЧИНЕНИЯ
Том V

Превел: Б. Делчев

Редактор: Л. Младенов

Контр. редактор: Р. Аврамов

Коректор: Р. Декало

Тираж: 15.000

Печатница на Бълг. комунистическа партия

СОФИЯ № 818 1949